

Friedrich Nietzsche

Hyvän ja pahan tuolla puolen

'Hyvän ja pahan tuolla puolen, erään tulevaisuuden filosofian alkunäytös' teoksella on keskeinen asema Friedrich Nietzschen (1844—1900) tuotannossa: siinä huipentuu se suuri sota jota Nietzsche käy moraalia ja sidonnaisuutta vastaan. Nietzsche haluaa vapauttaa ihmisen sovinnaisuuden kahleista niin tieteessä, taiteessa, ihmissuhteissa kuin yhteiskuntaelämässäkin. Nietzsche arvostelee ankarasti eurooppalaisen kulttuurin massaluonnetta, sen aineellisuuden ja hyödyn tavoittelua, pinnallisuutta; hän vaatii että jokaisen yksilön tulee toteuttaa omaa ainutkertaista minuuttaan riippumatta yhteiskunnan normistosta ja ennakkoluuloista. Kaikki mikä edistää luonnollista valintaa on hyväksyttävää. Nietzsche tarjoaa ihmisille uutta totuutta; ja siinä totuudessa hyvä ja paha eivät ole toistensa vastakohtia, ääripisteitä, vaan alueita jotka jatkuvasti sekoittuvat toisiinsa. Totuus ei ole koskaan absoluuttinen, se on "funktionaalinen", ihmisen käytäntöä palveleva.

Delfiinikirjat • Otava

11• Tilno C404
Päällys:
Seppo Polameri

ISBN 951-1-07735-X

Friedrich Nietzsche

Hyvän ja pahan tuolla puolen

Delfiinikirjat

Friedrich
Nietzsche

Hyvän ja pahan tuolla puolen

Erään tulevaisuuden
filosofian alkunäytös

Suomentanut
J.A. Hollo

Runosuomennos
Toivo Lyy

Helsingissä
Kustannusosakeyhtiö
Otava

Saksankielinen alkuperäisteos
Jenseits von Gut und Böse
ilmestyi 1886

Tämä suomennos ilmestyi ensimmäisen kerran 1966

Kustannusosakeyhtiö Otavan painolaitokset
Keuruu 1984

ISBN 951-1-07735-X

SISÄLLYS

ESIPUHE

Jos edellytetään, että totuus on nainen —, kuinka onkaan? eikö silloin ole syytä epäillä, että kaikki filosofit, sikäli kuin he ovat olleet dogmaatikkoja, ovat ymmärtäneet huonosti naisia? että se kauhea vakavuus, se kömpelö tungettelevaisuus, jota he tähän asti ovat yleisesti osoittaneet lähestyessään totuutta, ovat olleet tökeröitä ja sopimattomia välineitä juuri naishenkilön suosiota tavoiteltaessa? Varmaa on, ettei hän ole heihin suostunut: — ja kaikenlaatuinen dogmatiikka seisoo nyt paikallaan alakuloisen ja aran näköisenä ryhdiltään. *Jos* se yleensä vielä seisoo! On näet pilkkaajia, jotka väittävät, että se on kaatunut, että kaikki dogmatiikka makaa maassa, vielä enemmän, että kaikki dogmatiikka makaa henkihieverissä. Vakavasti puhuen, on hyviä perusteita toivoon, että kaikki dogmatisointi filosofiassa, miten juhlallisesti, miten lopullisen ja ehdottoman pätevästi se onkin elehtinyt, on sittenkin saattanut olla vain jaloa lapsellisuutta ja aloittelua; ja on ehkä hyvin lähellä se aika, jolloin kerta toisensa jälkeen käsitetään, *mikä* oikeastaan on jo riittänyt niiden ylevien ja ehdottomien filosofien rakennusten peruskiveksi, joita dogmaatikot ovat tähän saakka pystyttäneet, — jokin kansan-taikausko ylimuistoisilta ajoilta (kuten sielu-taikausko, joka subjekti- ja minä-taikauskona ei ole vielä nytkään lakannut tekemästä ilkivaltaa), ehkä jokin sanaleikki, kieliopin taholta tuleva viettely tai hyvin ahdasrajaisten, hyvin persoonallisten, hyvin inhimillisten — liian inhimillisten tosiasioiden uhkarohkea yleistys. Dogmaatikkojen filosofia oli toivottavasti vain lupaus vuosituhansien ylitse: niinkuin vielä varhaisempana aikana oli astrologia, jonka palvelukseen on käytetty työtä, rahaa, terävää järkeä, kärsivällisyyttä kenties enemmän kuin mihinkään todelliseen tieteeseen tähän saakka: — sitä ja sen »ylimaallisia» vaatimuksia saadaan kiittää rakennustaiteen suuresta tyylistä Aasiassa ja Egyptissä. Näyttää siltä, että kaikkien suurien asioiden, voidakseen piirtyä ikuisin vaatimuksin ihmiskunnan sydä-

meen, täytyy ensin vaeltaa Maan yli suunnattomina ja peljättävinä irvikuvina: sellainen irvikuva oli dogmaattinen filosofia, esimerkiksi Vedanta-oppi Aasiassa, platonismi Euroopassa. Älkäämme olko kiittämättömiä sitä kohtaan, niin varmasti kuin onkin myönnettävä, että pahin, pitkällisin ja vaarallisin kaikista erehdyksistä on toistaiseksi ollut eräs dogmaatikon-erehdys, nimittäin Platonin keksimä puhdas henki ja hyvä sinänsä. Mutta nyttemmin, kun se on voitettu, kun Eurooppa hengähtää vapauduttuaan tästä painajaisesta ja saa nauttia ainakin terveellisempää — unta, olemme me, *joiden tehtävänä on itse valveillaolo,* kaiken sen voiman perijät, jonka taistelu tätä erehdystä vastaan on kasvattanut suureksi. Puhua hengestä ja hyvästä niinkuin Platon niistä puhui tosin merkitsisi totuuden kääntämistä päälaelleen ja itse kaiken elämän perusedellytyksen, *perspektiivisyyden,* kieltämistä; niin, on lupa kysyä, lääkärinä: »mistä sellainen tauti muinaisajan kauneimpaan kasviin, Platoniin? olisiko Sokrates sittenkin ollut nuorison turmelija ja ansainnut myrkkypikarinsa?» — Mutta taistelu Platonia, tai, sanoakseni sen ymmärrettävämmin ja »kansaa» varten, vuosituhansien kristillis-kirkollista painostusta vastaan — sillä kristinusko on platonismia »kansaa» varten — on luonut Eurooppaan suurenmoisen hengen jännityksen, jollaista ei ole vielä ollut maan päällä: näin jännitetyllä jousella voidaan nyttemmin ampua kohti kaukaisimpia maaleja. Eurooppalainen ihminen tosin tuntee tämän jännityksen hätätilaksi, ja on jo kaksi kertaa suurityylisesti yritetty päästää jousi vireestä, kerran jesuitismin, toisen kerran demokraattisen valistuksen voimalla; — ja viimeksimainittu päässeekin painovapauden ja sanomalehtien lukemisen avulla siihen, ettei henki enää niin helposti tunne olevansa »hätää»! (Saksalaiset ovat keksineet ruudin — kunnia heille siitä! mutta he ovat jälleen tasoittaneet tilinsä — ovat keksineet sanomalehdistön.) Mutta meillä, jotka emme ole jesuiittoja, emme demokraatteja emmekä edes riittävästi saksalaisia, meillä *hyvillä eurooppalaisilla* ja vapailla, *erittäin* vapailla hengillä — meillä se vielä on, hengen koko hätä ja hengen jousen koko jännitys! Ja ehkä myös nuoli, tehtävä, kuka tietää? *päämaali*...

Sils-Maria, Oberengadin
kesäkuussa 1885.

ENSIMMÄINEN PÄÄKAPPALE

FILOSOFIEN ENNAKKOLUULOISTA

1

Totuudentahto, joka meidät vielä viettelee moneen uhkayritykseen, tuo kuuluisa totuudellisuus, josta kaikki filosofit ovat tähän asti puhuneet kunnioittavasti: millaisia kysymyksiä onkaan tämä totuudentahto meille jo esittänyt! Mitä kummallisia kehnoja epäilyttäviä kysymyksiä! Se on jo pitkä historia, — ja kuitenkin näyttää siltä, kuin se olisi vasta tuskin alkanut? Onko ihmekään, jos me viimeinkin tulemme epäluuloisiksi, jos kärsivällisyytemme loppuu ja me käännymme kärsimättömästi toisaalle? Että opimme mekin puolestamme tältä sfinksiltä kysymisen? *Kuka* se oikeastaan on, joka tässä meille kysymyksiä esittää? *Mikä* meissä oikeastaan tahtoo päästä »totuuteen»? — Me pysähdyimme todella pitkäksi ajaksi tämän tahdon syytä kysyvän kysymyksen eteen, — kunnes me, lopuksi, kerta kaikkiaan jäimme seisomaan vielä perusteellisemman kysymyksen eteen. Me kysyimme tämän tahdon *arvoa*. Edellyttäen, että me tahdomme totuutta: *miksi emme mieluummin* erhettä? Ja epävarmuutta? Jopa tietämättömyyttäkin? — Totuuden arvon ongelma astui meidän eteemme, — vai mekö astuimme ongelman eteen? Kumpi meistä on tässä Oidipus? Kumpi sfinksi? Tässä, kuten näyttää, tapaavat toisensa kysymykset ja kysymysmerkit. — Ja uskottaneenko, että meistä viimein tahtoo näyttää siltä, kuin ongelmaa ei olisi vielä koskaan asetettu, — kuin me olisimme sen ensimmäisen kerran nähneet, kohdistaneet siihen huomiomme, *uskaltaneet* sen? Sillä siinä on eräs vaaranuhka, ja kenties ei ole toista suurempaa.

2

»Kuinka *voisi* mikään syntyä vastakohdastaan? Esimerkiksi totuus erheestä? Tai totuudentahto harhantahdosta? Tai epäitse-

käs teko itsekkyydestä? Tai viisaan puhdas aurinkoinen katselu pyyteisyydestä? Sellainen synty on mahdoton, joka siitä näkee unta, on houkka, jopa houkkaa kehnompi; korkeimman arvon olioilla täytyy olla toinen, *oma* alkuperä, — tästä katoavaisesta viettelevästä pettävästä vähäpätöisestä maailmasta, tästä harhan ja pyyteen sekamelskasta niitä ei voida johdella! Päinvastoin: olemisen helmassa, katoamattomassa, kätketyssä jumalassa, 'oliossa itsessään' — *siellä* niiden perusteen täytyy olla, eikä missään muualla!» — Tämä päättelytapa muodostaa sen tyypillisen ennakkoluulon, josta kaikkien aikojen metafyysikot voidaan tuntea; tämä arvostustapa on kaikkien heidän loogisten menettelyjensä taustalla; tästä »uskostaan» käsin he vaivautuvat tavoittelemaan »tietoansa», jotakin, mikä lopulta kastetaan juhlallisesti »totuudeksi». Metafyysikkojen perususko on *usko arvojen vastakohtiin.* Kaikkein varovaisimmallekaan heistä ei ole johtunut mieleen epäillä jo tässä kynnyksellä, missä se kuitenkin oli tarpeellisinta: ei sittenkään, vaikka he olivat itselleen pyhästi luvanneet »de omnibus dubitandum». On näet lupa epäillä, ensinnäkin, onko vastakohtia ensinkään, ja toiseksi, eivätkö nuo kansanomaiset arvostukset ja arvo-vastakohdat, joihin metafyysikot ovat painaneet leimansa, ehkä ole vain etualanarviointeja, vain väliaikaisia perspektiivejä, ehkä vielä lisäksi jostakin kulmasta käsin, ehkä alhaalta ylös, kuin sammakkoperspektiivejä, käyttääksemme sanontaa, joka on tuttu maalareille. Huolimatta kaikesta siitä arvosta, joka saattaa kuulua todelle, totuudelliselle, epäitsekkäälle: olisi mahdollista, että näennäiselle, harhantahdolle, itsekkyydelle ja pyyteelle täytyisi tunnustaa korkeampi ja perinteellisempi arvo kaikkea elämää varten. Olisipa vielä mahdollista sekin, että *se, mikä* tekee noiden hyvien ja kunnioitettujen olioiden arvon, olisi juuri siinä, että ne ovat pulmallisella tavalla noiden kehnojen, näennäisesti vastakkaisten olioiden sukua, niihin kietoutuneet, hakautuneet, ehkäpä olennaisesti samoja kuin ne. Ehkä! — Mutta kuka tahtookaan välittää sellaisista vaarallisista ehkä-seikoista! Sitä varten täytyy kyllä odottaa saapuviksi uudenlaisia filosofeja, sellaisia, joilla on jokin toinen, päinvastainen maku ja taipumus kuin tähänastisilla, — vaarallisen »ehkän» filosofeja jokaisessa merkityksessä. — Ja täysin vakavasti puhuen: minä näen sellaisia uusia filosofeja olevan tulossa.

3

Tarkattuani kyllin kauan filosofien rivienvälejä ja heidän sormiansa minä sanon itselleni: suurin osa tietoista ajattelua on vielä luettava vaisto-toimintoihin, jopa filosofisenkin ajattelun puheena ollessa; tässä täytyy oppia asia uudestaan, niinkuin periytymisen ja »synnynnäisen» suhteen on opittu uusi tieto. Yhtä vähän kuin syntymisvaihe tulee huomioon otettavaksi periytymisen koko tapahtumassa ja jatkumisessa: yhtä vähän on »tietoisuus» missään ratkaisevassa merkityksessä vaistomaiselle *vastakkainen,* — filosofin enintä tietoista ajattelua ohjaavat salaa hänen vaistonsa pakottaen sen määrätyille urille. Myös kaiken logiikan ja sen näennäisen liikunnan-itsevaltaisuuden takana on arvostuksia, selvemmin sanoen fysiologisia vaatimuksia tietynlaisen elämän voimassa pitämiseksi. Esimerkiksi, että määrätty on arvokkaampaa kuin epämääräinen, näennäinen vähemmän arvokasta kuin »totuus»: tällaiset arvioinnit voisivat, huolimatta kaikesta niiden sääntelevästä tärkeydestä *meille,* kuitenkin olla vain etualan-arviointeja, niaiserie'n tietty laatu, jota ehkä tarvitaan juuri meidänlaistemme olentojen säilyttämiseksi. Nimittäin edellyttäen, ettei juuri ihminen ole »olioiden mitta»...

4

Arvostelman erheellisyys ei vielä ole meille mikään arvostelmaa koskeva vastaväite; ja tässä meidän uusi kielemme ehkä kuuluu oudoimmalta. Kysymys on, missä määrin arvostelma on elämääedistävä, elämääsäilyttävä, lajia-säilyttävä, ehkäpä lajiajalostavakin; ja me olemme periaatteellisesti taipuvaisia väittämään, että erheellisimmät arvostelmat (joihin kuuluvat synteettiset arvostelmat a priori) ovat meille välttämättömimmin tarpeelliset, ettei ihminen voisi elää, ellei hän antaisi loogisten fiktioiden olla päteviä, ellei hän mittaisi todellisuutta sitä ehdottomaan, omaan-itseensä-samastuvaan, puhtaasti keksittyyn maailmaan vertaamalla, ellei hän alinomaa väärentäisi maailmaa luvun avulla, — että luopuminen erheellisistä arvostelmista olisi luopumista elämästä, elämän kieltämistä. Erheen tunnustaminen elämän edellytykseksi: se tosin merkitsee tavanomais-

ten arvotunteiden vastustamista vaarallisella tavalla; ja filosofia, joka uskaltaa sen tehdä, sijoittuu jo yksin siten hyvän ja pahan tuolle puolen.

5

Se, mikä houkuttelee katselemaan kaikkia filosofeja puolittain epäluuloisesti, puolittain pilkallisesti, ei ole siinä, että kerran toisensa jälkeen pääsee näkemään, kuinka viattomia he ovat, — kuinka usein ja kuinka helposti he erehtyvät ja eksyvät, sanalla sanoen heidän lapsellisuutensa ja lapsenomaisuutensa, — vaan siinä, ettei heidän menettelynsä ole riittävän rehellistä: vaikka he kaikki heti nostavat suuren ja hyveisen melun, kun totuudellisuuden ongelmaan vain kaukaakin kosketaan. He kaikki tekeytyvät, ikäänkuin olisivat löytäneet ja saavuttaneet varsinaiset mielipiteensä kylmän, puhtaan, jumalaisesti huolettoman dialektiikan varassa (erotukseksi kaikkiin eri arvoluokkiin kuuluvista mystikoista, jotka ovat rehellisempiä kuin he ja tomppelimaisempia — nämä puhuvat »inspiraatiosta» —): vaikka he oikeastaan puolustavat ennakoitua lausumaa, päähänpistoa, »mieleenjohdatusta», enimmälti jotakin abstraktiseksi tehtyä ja siivilöityä sydämentoivetta jäljestäpäin etsimillään perusteilla: he ovat kaikki tyynni asianajajia, jotka eivät tahdo, että heitä asianajajiksi sanotaan, ja ovatpa useimmat heistä »totuuksiksi» kastamiensa omien ennakkoluulojensa ovelia puolustajiakin, — ja *hyvin* kaukana omantunnon urheudesta, omantunnon, joka tunnustaa itselleen tämän, juuri tämän, hyvin kaukana urheuden hyvästä mausta, urheuden, joka tekee tämän myös tiettäväksi, joko varoittaakseen vihollista tai ystävää tahi ylimielisyydestä ja itseänsä pilkatakseen. Vanhan Kantin yhtä jäykkä kuin säädyllinenkin Tartuffen-tapa houkutella meidät niille dialektisille salateille, jotka vievät, oikeammin viettelevät meidät hänen »kategoriseen imperatiiviinsa» — tämä näytelmä saa hymyilemään meidät hemmotellut, joille ei ole mikään pieni huvi pitää visusti silmällä vanhojen moralistien ja moraalin-saarnaajien hienoja salajuonia. Puhumattakaan siitä matemaattisen muodon taikakaavasta, jolla Spinoza lopuksi aivan kuin vaskeen panssaroi ja naamioi filosofiansa — »rakkauden *omaan* viisauteensa», sana oikein ja kohtuullisesti tulkittuna — siten jo ennakolta peloittaakseen rohkean hyökkääjän, joka us-

kaltaisi luoda katseensa tähän voittamattomaan neitsyeen ja Pallas Atheneen: — kuinka paljon omaa arkuutta ja hyökkäykselle altista heikkoutta tämä sairaan erakon naamiohuvi ilmaiseekaan!

6

Minulle on vähitellen selvinnyt, mitä jokainen suuri filosofia on tähän asti ollut: nimittäin tekijänsä itsetunnustus ja eräs laji tahtomatta ja huomaamatta syntyneitä mémoires; samaten, että moraaliset (tai epämoraaliset) tarkoitukset ovat olleet jokaisessa filosofiassa se elämänitu, josta kulloinkin on koko kasvi kasvanut. Jos tahtoo saada selkoa siitä, miten jonkun filosofin etäisimmät metafyysilliset väitteet ovat kehkeytyneet, on todellakin hyvä (ja on viisasta) kysyä itseltään aina ensin: mihin moraaliin se (*hän*) tähtää? Minä en niinmuodoin usko, että mikään »tietämisvietti» on filosofian isä, vaan että eräs toinen vietti, tässä kuten muutenkin, on käyttänyt tietoa (ja tiedon harhoja) vain kuin välikappaleenansa. Mutta joka tarkastelee ihmisen perusviettejä kysyen, missä määrin ne juuri tässä ovat saattaneet pitää peliänsä *innoittavina* haltijahenkinä (tai demoneina ja tonttuina —), se havaitsee, että ne kaikki ovat jo aikoinaan harjoittaneet filosofiaa, — ja että jokainen niistä haluaisi kovin mielellään esittää *itsensä* olemassaolon viimeiseksi tarkoitusperäksi ja kaikkien muiden viettien oikeutetuksi herraksi. Sillä jokainen vietti on vallanhimoinen; ja *sellaisena* se yrittää filosofoida. — Oppineiden, varsinaisesti tieteellisten ihmisten laita kyllä saattaa olla toisin — »paremmin», jos tahdotaan —, heissä voi todella olla jotakin tietämisvietin tapaista, jokin pieni itsenäinen kellonkoneisto, joka hyvin vedettynä tekee rohkeasti työtänsä, vaikka ei yksikään oppineen kaikista muista vieteistä ota olennaisesti siihen osaa. Oppineen varsinaiset »harrastukset» ovat senvuoksi tavallisesti aivan toisaalla, ehkä perheessä tai rahanansaitsemisessa tai politiikassa; onpa melkein yhdentekevää, sijoitetaanko hänen pieni koneensa tähän tai tuohon tieteen kohtaan ja tekeekö »lupaava» nuori työmies itsestään hyvän filologin tai sienientuntijan tai kemistin: — hänelle ei ole *tunnusomaista*, että hänestä tulee se tai tämä. Filosofissa sitävastoin ei ole kerrassa mitää persoonatonta; ja erityisesti hänen moraalinsa todistaa ehdottomasti ja ratkaisevasti, *kuka*

hän on — toisin sanoen, mihin keskinäiseen arvojärjestykseen hänen luontonsa sisimmät vietit ovat sijoitetut.

7

Kuinka ilkeitä filosofit voivatkaan olla! Minä en tiedä mitään myrkyllisempää kuin se pila, jota Epikuros rohkeni laskea Platonista ja platonikoista: hän antoi heille nimen Dionysiokolakes. Se merkitsee sananmukaisesti ja lähinnä »Dionysioksen imartelijan», siis tyrannin-tarviketta ja hännittelijää; mutta kaiken tämän lisäksi se tahtoo vielä sanoa: »ne ovat kaikki *näyttelijöitä,* niissä ei ole mitään aitoutta» (sillä dionysiokolaks oli näyttelijän kansanomainen nimitys). Ja viimeksimainittu on varsinaisesti se ilkeys, jonka Epikuros linkosi Platonia vastaan: häntä harmitti se suurenmoinen maneeri, se itsensä-lavastaminen, jonka Platon sekä hänen oppilaansa osasivat, — jota ei osannut Epikuros! Hän, Samoksesta tullut vanha koulumestari, joka istui Ateenassa pieneen puutarhaansa piiloutuneena ja kirjoitti kolmesataa kirjaa, kuka tietää? ehkä Platoniin kohdistuvasta kiukusta ja kunnianhimosta? — Tarvittiin sata vuotta, ennenkuin Kreikka tuli tietämään, kuka tämä puutarhajumala Epikuros oli ollut. — Tuliko se sen tietämään?

8

Jokaisessa filosofiassa on kohta, jossa filosofin »vakaumus» astuu näyttämölle: tai lausuaksemme sen erään vanhan mysteerion kielellä:

adventavit asinus
pulcher et fortissimus.

9

Tahdotteko te *elää* »luonnon mukaisesti»? Oi te jalot stoalaiset, mikä sanojen petollisuus! Ajatelkaa sellainen olento kuin on luonto, määrättömän tuhlaavainen, määrättömän välinpitä-

mätön, vailla tarkoituksia ja huomaavaisuutta, vailla sääliä ja oikeamielisyyttä, hedelmällinen ja autio ja epävarma samalla kertaa, ajatelkaa itse indifferenssi valtana — kuinka te *voisitte* elää tämän indifferenssin mukaisesti? Elämä — eikö se ole juuri tahtoa-olla-toisin kuin on luonto? Eikö elämä ole arviointia, parempanapitämistä, väärämielisenä-oloa, rajoitettuna-oloa, tahtoa olla erilainen, differentti? Ja jos otaksutaan, että teidän imperatiivinne »elää luonnon mukaisesti» oikeastaan merkitsee samaa kuin »elää elämän mukaisesti» — kuinka te sitten *ette* voisi? Miksi tehdä periaate siitä, mitä te itse olette ja mitä teidän täytyy olla? — Aivan toisin on todella laita: kun te ihastuneina olette lukevinanne lakinne kaanonin luonnosta, te tahdotte jotakin päinvastaista, te kummalliset näyttelijät ja itsenne-pettäjät! Teidän ylpeytenne tahtoo määrätä luonnolle ja sisällyttää siihen oman moraalinne, oman ihanteenne, te vaaditte sitä olemaan luontoa »Stoan mukaisesti» ja mielisitte saattaa kaiken olemassaolon olemaan olemassa vain oman kuvanne mukaisesti — stoalaisuuden suunnattomana iäisenä ylistyksenä ja yleistyksenä! Te pakotatte itseänne kaikella totuudenrakkaudellanne niin kauan, niin kestävästi, niin hypnoottisenjäykästi näkemään luonnon *väärin*, nimittäin stoalaisesti, kunnes ette enää kykene näkemään sitä toisin — ja jokin pohjaton kopeus virittää teihin lopuksi vielä mielipuolen-toiveen, että *koska* te itse osaatte tyrannisoida itseänne — stoalaisuus on itsensä-tyrannisoimista —, myös luonto sallii itseään tyrannisoida: eikö stoalainen olekin *kappale* luontoa?..... Mutta tämä on vanha iänikuinen tarina: niinkuin kävi silloin stoalaisten, käy vielä nykyisin, niin pian kuin jokin filosofia alkaa uskoa itseensä. Se luo aina maailman omaksi kuvaksensa, se ei voi muuta; filosofia on tämä tyrannimainen vietti itse, henkisin vallantahto, »maailman luomisen», causa priman tahto.

10

Se into ja terävyys, tekisi melkein mieli sanoa: oveluus, jolla nykyisin kaikkialla Euroopassa käydään »todellisen ja näennäisen maailman» ongelman kimppuun, antaa ajattelemisen ja kuuntelemisen aihetta; ja joka tässä kuulee taustalta vain »totuudentahdon» eikä mitään muuta, sillä ei varmaankaan ole

tarkimmat korvat. Yksityisissä ja harvinaisissa tapauksissa siinä todella saattaa olla osallisena sellainen totuudentahto, jokin kuriton ja seikkaileva rohkeus, menetetyn aseman metafyysikonkunnianhimo, joka lopuksi pitää kourallisen vertaa »varmuutta» yhä vielä kokonaista kauniiden mahdollisuuksien vaunulastia parempana; saattaapa olla vielä sellaisia puritaanisia omantunnon kiihkoilijoita, joista varma »ei-mitään» on epävarmaa »jotakin» mieluisempi — kuolinvuode. Mutta tämä on nihilismiä ja kuolemaan asti väsyneen epätoivoisen sielun merkki: kuinka urheilta sellaisen hyveen eleet voinevatkin näyttää. Mutta väkevämpien, elontäydempien, vielä elämää janoavien ajattelijoiden laita näkyy olevan toisin: kun he asettuvat vastustamaan näennäistä ja lausuvat sanan »perspektiivinen» jo kopeasti, kun he arvioivat oman ruumiinsa uskottavuuden suunnilleen yhtä vähäksi kuin sen näennäisyyden uskottavuuden, joka sanoo: »Maa pysyy paikallaan», ja niinmuodoin näennäisen hyväntuulisesti päästävät käsistään sen, mitä varmimmin omistavat, (sillä mitä nyt uskotaan varmemmaksi kuin omaa ruumista?) — kuka tietää, eivätkö he oikeastaan tahdo valloittaa takaisin jotakin, mikä on ennen vanhaan omistettu vielä *varmemmin,* jotakin muinaisen uskon vanhasta perusominaisuudesta, ehkä »kuolemattoman sielun», ehkä »vanhan jumalan», sanalla sanoen aatteita, joiden varassa on käynyt eläminen paremmin, nimittäin voimakkaammin ja hilpeämmin kuin »nykyaikaisten aatteiden» varassa. Siinä on *epäluuloa* näitä nykyaikaisia aatteita kohtaan, epäuskoa kaikkeen siihen, mitä on rakennettu eilen ja tänään; siihen on kenties sekoittunut kevyttä kyllästymistä ja ivaa, joka ei enää siedä sitä syntyperältään mitä erilaisimpien käsitteiden bric-à-brac'ia, jona niinsanottu positivismi nyt tuo itsensä markkinoille, hemmotellumman maun inhontunnetta sitä markkinakirjavuutta ja turhanpäiväisyyttä kohtaan, joka yksin on uutta ja oikeata kaikissa näissä todellisuus-viisastelijoissa. Siinä kohden on nähdäkseni myönnettävä noiden nykyisten epäilevien anti-todellisten ja tietoa mikroskoopilla tutkivien olevan oikeassa: heidän vaistonsa, joka ajaa heitä pois *nykyaikaisesta* todellisuudesta, on kumoamatta, — mitä me välitämme heidän taaksepäin suuntautuvista salateistänsä! Heissä *ei* ole olennaista se, että he tahtovat »takaisin»: vaan, että he tahtovat — *pois.* Hiukan *enemmän* voimaa, lentoa, rohkeutta, taiteilijan laatua: niin he tahtoisivat *edemmäksi,* — eikä takaisin!

11

Minusta näyttää, että nykyisin kaikkialla yritetään kääntää katse pois siitä varsinaisesta vaikutuksesta, joka Kantilla on ollut saksalaiseen filosofiaan, ja varsinkin taitavasti sivuuttaa kysymys siitä arvosta, jonka hän itse itselleen myönsi. Kant oli ennen kaikkea ja lähinnä ylpeä kategoriataulustaan, hän sanoi tämä taulu käsissään: »se on vaikeinta, mihin milloinkaan on voitu ryhtyä metafysiikan tarpeita varten». — Ymmärrettäköön tämä »on voitu»! hän oli ylpeä siitä, että oli *löytänyt* ihmisestä uuden kyvyn, kyvyn synteettisiin arvostelmiin a priori. Jos otaksummekin, että hän tässä petti itseänsä: saksalaisen filosofian kehitys ja nopea kukinta perustuu kuitenkin tähän ylpeyteen ja siihen, että kaikki nuoremmat ovat kilvan koettaneet löytää, mikäli mahdollista, vielä ylväämpää — ja joka tapauksessa »uusia kykyjä»! — mutta harkitkaamme asiaa: on jo aika. Kuinka ovat synteettiset arvostelmat a priori *mahdollisia?* kysyi Kant itseltään, — ja mitä hän oikeastaan vastasi? *Erään kyvyn avulla:* mutta hän ei valitettavasti vastannut kolmella sanalla, vaan niin seikkaperäisesti, kunnianarvoisesti ja käyttäen niin paljon saksalaista syvä- ja koukeromielisyyttä, että tuollaisessa vastauksessa piilevä hupainen niaiserie allemande jäi kuulijoilta kuulematta. Oltiin ihan suunniltaan tämän uuden kyvyn tähden, ja riemu kohosi korkeimmilleen, kun Kant löysi ihmisestä lisäksi moraalisenkin kyvyn: — sillä saksalaiset olivat siihen aikaan vielä moraalisia eivätkä vielä ensinkään »reaali-poliittisia». — Nyt tuli saksalaisen filosofian kuherruskuukausi; kaikki Tübingenin hiippakunnan nuoret teologit riensivät kohta pensaikkoon, — kaikki etsivät »kykyjä». Ja mitä kaikkea löydettiinkään — tuona saksalaisen hengen viattomana, rikkaana, vielä nuorekkaana aikana, johon romantiikka, tuo häijy hengetär, puhalsi, lauloi omaa henkeänsä silloin, kun »löytämistä» ja »keksimistä» ei vielä osattu toisistaan erottaa! Ennen kaikkea löydettiin kyky tajuta »yliaistillista»: Schelling kastoi sen intellektuaaliseksi havainnoksi ja tyydytti siten pohjaltaan hurskashaluisten saksalaistensa hartaimpia haluja. Koko tälle ylimieliselle ja haaveelliselle liikkeelle, joka oli nuoruutta, niin uskaliaasti kuin se verhoutuikin harmaiden ja ukkomaisten käsitteiden valhepukuun, ei voi tehdä mitään suurempaa vääryyttä kuin että ottaa sen vakavasti eikä käsittele sitä ehkä moraalisen närkästyneesti; no niin, sitten tultiin vanhemmiksi — ja unennäkö häipyi pois.

Tuli aika, jolloin kynsäistiin korvallista: sitä kynsitään vielä nyt. Oli nähty unta: ennen muita ja ensiksi hän oli uneksinut — vanha Kant. »Erään kyvyn avulla» — hän oli sanonut, ainakin tarkoittanut. Mutta onko tämä sitten — vastaus? Selitys? Vai eikö se ole ennemmin kysymyksen toisto? Kuinka ooppiumi nukuttaa? Erään kyvyn, nimittäin virtus dormitivan avulla — näin vastaa tuo entinen Molièren lääkäri,

quia est in eo virtus dormitiva,
cujus est natura sensus assoupire.

Mutta tällaiset vastaukset ovat paikallaan huvinäytelmässä, ja on viimeinkin aika korvata Kantin kysymys »kuinka ovat synteettiset arvostelmat a priori mahdollisia?» toisella kysymyksellä »miksi on usko sellaisiin arvostelmiin tarpeellinen?» — on nimittäin aika käsittää, että meidänlaistemme olentojen säilyttämisen tähden täytyy *uskoa* sellaiset arvostelmat tosiksi, joten ne tietysti voisivat silti olla *erheellisiä* arvostelmia! Tai, selvemmin sanoen ja karkeasti ja perusteellisesti: synteettisten arvostelmien a priori ei ensinkään pitäisi »olla mahdollisia»: meillä ei ole niihin mitään oikeutta, meidän suussamme ne ovat pelkkiä vääriä arvostelmia. Usko niiden totuuteen on tosin kyllä tarpeellinen, etuala-uskona ja näkymänä, joka kuuluu elämän perspektiivi-optiikkaan. — Muistaaksemme lopuksi vielä sitä suunnatonta vaikutusta, joka »saksalaisella filosofialla» — ymmärrettäneen, kuten toivon, sen oikeus saada hanhenvarpaat koristuksekseen? — on ollut koko Euroopassa, älköön epäiltäkö sitä, että tähän on ollut osallisena eräänlainen virtus dormitiva: kaikkien kansakuntien jalojen tyhjäntoimittajien, hyveisten, mystikkojen, taiteilijain, kolmeneljännes-kristittyjen ja poliittisten hämärämiesten keskuudessa vallitsi ihastus siitä, että nyt oli saksalaisen filosofian ansiosta olemassa vastamyrkky sitä ylivoimaista sensualismia vastaan, joka virtasi kahdeksannestatoista vuosisadasta yhdeksänteentoista, sanalla sanoen — »sensus assoupire»...

12

Mitä materialistiseen atomistiikkaan tulee: niin se kuuluu parhaimmin kumottuihin asioihin, mitä on olemassa; ja Euroo-

passa ei kenties kukaan oppineista ole enää niin oppimaton, että antaisi sille vakavaa merkitystä muuhun kuin mukavaan välittömään ja kotoiseen käyttöön (nimittäin ilmaisuvälineiden lyhennyksenä) — ja tästä saamme kiittää ensi sijassa tuota dalmatialaista Boscovichia, joka, puolalaisen Kopernikuksen ohella, on toistaiseksi ollut silmänlumeen suurin ja voitokkain vastustaja. Kun näet Kopernikus on suostuttanut meidät uskomaan, vastoin kaikkia aisteja, että Maa *ei* pysy paikoillaan, Boscovich puolestaan opetti luopumaan uskosta viimeiseen, mitä Maassa vielä oli »paikkansa pitävää», uskosta »aineeseen», »materiaan», maanjäännös- ja kokkare-atomiin: se oli suurin aisteja vastaan käydyn taistelun riemuvoitto, joka on tähän mennessä maan päällä saavutettu. — On kuitenkin mentävä vielä pitemmälle ja julistettava sota, säälimätön sota viimeiseen saakka, myös »atomistiselle tarpeelle», joka yhä elää vaarallista jälkielämää, aloilla, joilla ei kukaan sitä aavista, samoin kuin tuo kuuluisampi »metafyysinen tarve»: — on lähinnä tehtävä loppu myös siitä toisesta ja kohtalokkaammasta atomistiikasta, jota kristinoppi on parhaiten ja kauimmin opettanut, *sielu-atomistiikasta.* Tällä sanalla sallittakoon merkitä se usko, jolle sielu on jotakin tuhoamatonta, iäistä, jakamatonta, monadi, atomon: *tämä* usko pitää karkottaa tieteestä! Meidän kesken puhuen ei silti ole ensinkään tarpeen vapautua itse »sielusta» ja luopua eräästä kaikkein vanhimpiin ja kunnianarvoisimpiin kuuluvasta hypoteesista: niinkuin tavallisesti tekevät taitamattomuudessaan naturalistit, jotka »sieluun» tuskin kajotessaan sen samalla kadottavat. Mutta tie sielu-hypoteesin uusiin määrittelyihin ja hienonnuksiin on vapaa: ja sellaiset käsitteet kuin »kuolevainen sielu» ja »sielu subjektin-moneutena» ja »sielu viettien ja affektien yhteiskuntarakenteena» tahtovat tästälähin saada kansalaisoikeuden tieteessä. Kun *uusi* psykologi lopettaa taikauskon, joka on tähän asti rehottanut sielu-mielikuvan ympärillä melkein trooppisen runsaana, hän tosin on samalla syössyt itsensä tavallaan uuteen autiuteen ja uuteen epäluuloisuuteen — mahdollista kyllä, että vanhempien psykologien olo oli mukavampaa ja hauskempaa —: mutta lopuksi hän tietää juuri siten olevansa tuomittu *keksimiseen* — ja, kuka tietää? ehkä *löytämiseen.* —

13

Fysiologien pitäisi harkita, ennnenkuin määrittelevät itsesäilytysvietin elimellisen olennon päävietiksi. Se, mikä on elävää, tahtoo ennen kaikkea *purkaa* voimaansa — itse elämä on vallantahtoa —: itsesäilytys on yksi sen välillisistä ja tavallisimmista *seurauksista*. Lyhyesti sanoen, tässä, kuten aina, on varottava tarpeettomia teleologisia periaatteita! — jollainen myös itsesäilytysvietti on (sen on meille lahjoittanut Spinozan epäjohdonmukaisuus —). Tätä näet vaatii metodi, jonka täytyy olla periaate-säästäväisyyttä.

14

Nyt häämöttää ehkä viidessä, kuudessa päässä, että fysiikkakin on vain maailman-selostamista ja sovittelua (meidän itsemme mukaisesti! luvalla sanoen) eikä maailman-selitystä: mutta sikäli kuin sen pohjana on usko aisteihin, se käy enemmästä ja sen täytyy vielä kauan käydä enemmästä, nimittäin selityksestä! Sillä on puolellaan silmät ja sormet, sillä on puolellaan silminnähtävyys ja käsinkoskettavuus: se vaikuttaa ihastuttavasti; suostuttavasti, *vakuuttavasti* aikakauteen, jonka perusmaku on plebeijinen, — sehän noudattaa vaistomaisesti iäti-kansanomaisen sensualismin totuuden kaanonia. Mikä on selkeätä, mikä »selitettyä»? Vasta se, mikä voidaan nähdä ja mitä voidaan koskettaa, — niin pitkälle on jokainen ongelma vietävä. Toiselta puolen: juuri aistittavuutta *vastaan* suunnattu pyrkimys teki lumoavaksi platonisen ajattelutavan, joka oli *ylhäinen* ajattelutapa, — ihmisten keskuudessa, joilla oli kenties voimakkaammat ja vaativammatkin aistit kuin on meidän aikalaisillamme, mutta jotka osasivat löytää korkeampaa voitonriemua siitä, että pysyivät näiden aistiensa valtiaina: ja saivat tämän aikaan kalpeilla kylmillä käsite-verkoilla, jotka he heittivät kirjavan aistipyörteen — aisti-roskaväen, kuten Platon sanoi — ylle. Tässä Platonin tapaan suoritetussa maailman-voittamisessa ja maailman-selostuksessa oli toisenlaatuista *nautintoa* kuin on se, jota nykyiset fyysikot meille tarjoavat, samaten darwinistit ja antiteleologit fysiologisten työläisten joukossa, »pienimmän mahdollisen voiman» ja suurimman mahdollisen tyhmyyden periaatteineen. »Missä ihmisellä ei ole enää mitään nähtävää eikä käteen

otettavaa, siinä hänellä ei myöskään ole enää mitään etsittävää» — tämä tosin on toinen imperatiivi kuin Platonin, mutta se saattaa kuitenkin olla juuri oikea imperatiivi karulle työteliäälle lajille tulevaisuuden koneenkäyttäjiä ja sillanrakentajia, joiden on suoritettava pelkkää *karkeata* työtä.

15

Voidakseen hyvällä omallatunnolla harjoittaa fysiologiaa, täytyy pitää kiinni siitä, että aistimet *eivät* ole ilmiöitä idealistisen filosofian tälle käsitteelle antamassa merkityksessä: eiväthän ne sellaisina voisi olla mitään syitä! Sensualismia on siis käytettävä ainakin sääntelevänä hypoteesina, etten sanoisi heuristisena periaatteena. — Kuinka? sanovathan toiset niinkin, että ulkomaailma on meidän elintemme tuote? Mutta silloinhan olisi meidän ruumiimme, tämän ulkomaailman osana, meidän elintemme tuote! Mutta silloinhan olisivat itse elimemme — meidän elintemme tuote! Tämä on, kuten minusta näyttää, perusteellinen reductio ad absurdum: edellyttäen, että käsite causa sui on jotakin perin mieletöntä? Ulkomaailma siis *ei* ole meidän elintemme tuote —?

16

On yhä vielä harmittomia itsensä-huomioitsijoita, jotka luulevat, että on »välittömiä varmuuksia», esimerkiksi »minä ajattelen» tai, kuten oli Schopenhauerin taikausko, »minä tahdon»: ikäänkuin tieto tässä voisi käsittää esineensä puhtaana ja paljaana, »oliona itsessään», eikä tapahtuisi mitään väärennystä subjektin enempää kuin objektinkaan taholta. Mutta minä tulen toistamaan sata kertaa, että »välittömään varmuuteen», samoin kuin »absoluuttiseen tietoon» ja »olioon itsessään» sisältyy contradictio in adjecto: pitäisi toki vihdoin vapautua sanojen viettelyksestä! Luulkoon kansa, että tieto on loppuun-tuntemista, filosofin täytyy sanoa itselleen: »kun erittelen tapahtuman, joka on ilmaistu lauseessa, 'minä ajattelen', minä saan sarjan uhkarohkeita väittämiä, joiden perustelu on vaikeata, ehkä mahdotontakin, — esimerkiksi, että *minä* olen se, joka

ajattelee, että sen, mikä ajattelee, yleensä täytyy olla jokin, että ajatteleminen on toimintaa ja vaikutusta jonkin olennon taholta, joka ajatellaan syyksi, että on olemassa 'minä', ja vihdoin, että on jo varmaa, mitä ajattelemisen tulee merkitä, — että minä *tiedän*, mitä ajatteleminen on. Jos näet en olisi itse jo tätä ratkaissut, minkä mukaan minun sitten pitäisi määrätä, ettei se, mitä parhaillaan tapahtuu, ehkä olekin 'tahtomista' tai 'tuntemista'? Tuo 'minä ajattelen' siis edellyttää, että minä *vertaan* nykyhetken tilaani toisiin tiloihin, jotka itsestäni tunnen, siten määrätäkseni, mitä se on: koska se on tällaisessa taannesuhteessa muuhun tietoon, sillä ei missään tapauksessa ole tarjottavana minulle mitään »välitöntä varmuutta». — Tuon »välittömän varmuuden» sijaan, johon kansa saattaa tietyssä tapauksessa uskoa, filosofi saa niinmuodoin käteensä sarjan metafysiikan kysymyksiä, todella varsinaisia älyn omantunnonkysymyksiä, jotka kuuluvat: »Mistä minä otan ajattelemisen käsitteen? Miksi minä uskon syyhyn ja vaikutukseen? Mikä antaa minulle oikeuden puhua minusta, vieläpä minusta syynä, ja viimein vielä minusta ajatus-syynä?» Joka rohkenee jonkinlaiseen *intuitioon* vedoten heti vastata noihin metafyysisiin kysymyksiin, niinkuin tekee se, joka sanoo: »minä ajattelen ja tiedän, että ainakin tämä on totta, todellista, varmaa», — sitä varten on filosofilla nykyisin varattuna hymy ja kaksi kysymysmerkkiä. »Hyvä herra», voi filosofi antaa hänen ymmärtää, »on epätodennäköistä, ettette erehdy: mutta miksi olisikaan välttämättä tavoitettava totuus?» —

17

Mitä tulee loogikkojen taikauskoon: minä tahdon väsymättä yhä uudestaan alleviivata erästä pientä lyhyttä tosiasiaa, jota nämä taikauskoiset eivät mielellään tunnusta, — nimittäin, että ajatus tulee, kun »se» tahtoo, eikä, kun »minä» tahdon; niin että on todellisen asianlaidan *väärennystä*, kun sanotaan: subjekti »minä» on predikaatin »ajattelen» edellytys. *Jokin* ajattelee: mutta että tämä »jokin» on juuri tuo vanha kuuluisa »minä», on lievästi puhuen vain otaksuma, väite, eikä missään tapauksessa mikään »välitön varmuus». Vihdoin menee tuo »jokin ajattelee» sekin liian pitkälle: jo tämä »jokin» sisältää tapahtuman *tulkintaa* eikä kuulu itse tapahtumaan. Tässä päätellään kieliopillisen tottumuksen mukaan »ajatteleminen on

toimintaa, jokaiseen toimintaan kuuluu joku, joka on toiminnassa, siis —» Suunnilleen samaa kaavaa noudattaen etsi vanhempi atomistiikka sen »voiman» lisäksi, joka vaikuttaa, vielä tuota aine-kokkaretta, jossa voima sijaitsee, josta käsin se vaikuttaa, atomia; tiukemmat päät oppivat viimein tulemaan toimeen ilman tuota »maanjäännöstä», ja ehkä kerran vielä totutaan, myös loogikkojen taholla, tulemaan toimeen ilman tuota pientä »jotakin» (joksi rehellinen vanha minä on riutunut).

18

Ei ole suinkaan teorian vähin viehätys, että se voidaan kumota: juuri siksi se vetää puoleensa hienompia päitä. Näyttää siltä, että satakertaisesti kumottu »vapaan tahdon» teoria saa kiittää jatkuvasta olemassaolostaan enää vain tätä viehätystä —: yhä uudestaan tulee joku ja tuntee olevansa kyllin väkevä kumoamaan sen.

19

Filosofian tapana on puhua tahdosta, ikäänkuin se olisi maailman tunnetuin asia; antoipa Schopenhauer vielä ymmärtää, että me oikeastaan tunnemme yksin tahdon, tunnemme sen täysin, ilman vähennystä ja lisäystä. Mutta minusta tuntuu yhä uudestaan siltä, että Schopenhauer on tässäkin tapauksessa tehnyt vain juuri sen, mitä filosofien on tapana tehdä: että hän on omaksunut erään *kansan-ennakkoluulon* ja on sitä liioitellut. Tahtominen näyttää minusta ennen kaikkea joltakin *komplisoidulta,* joltakin, mikä on vain sanana ykseys, ja juuri yhdessä sanassa piilee se kansan-ennakkoluulo, joka on voittanut filosofien aina liian vähäisen varovaisuuden. Olkaamme siis tällä kertaa varovaisempia, olkaamme »epäfilosofisia» —, sanokaamme: jokaisessa tahtomisessa on ensinnäkin useita tunteita, nimittäin sen tilan tunne, josta tahdotaan *pois,* sen tilan tunne, johon *päin* pyritään, itse tämän »pois» ja »päin» tunne, sitten vielä myötäilevä lihastunne, joka siinäkin tapauksessa, ettemme pane liikkeeseen »käsiämme ja jalkojamme», eräänlaisesta tottumuksesta alkaa toimia heti, kun me »tahdomme». Kuten siis on tunnustettava tunne, vieläpä monenlainen tunne tahdon ainekseksi, samaten toiseksi myös vielä ajattelu: jokaisessa tahtotoi-

messa on jokin komentava ajatus; — eikä pidä suinkaan luulla, että tämän ajatuksen voi leikata pois »tahdosta» tahdon silti vielä jäädessä jäljelle! Kolmanneksi tahto ei ole vain tunteiden ja ajattelun kompleksi, vaan ennen kaikkea vielä *affekti:* nimittäin tuo komennuksen affekti. Se, mitä sanotaan »tahdon vapaudeksi», on olennaisesti ylemmyys-affekti suhteessa siihen, jonka täytyy totella: »minä olen vapaa, 'hänen' täytyy totella» — tämä tajunta on jokaisessa tahdossa, ja samoin se tarkkaavaisuuden jännitys, se suora katse, joka kiintyy yksinomaan yhteen, tuo ehdoton arvostus »nyt on tarpeen tämä eikä mikään muu», tuo sisäinen varmuus siitä, että totteleminen seuraa, ja mitä kaikkea vielä kuuluukaan käskevän tilaan. Ihminen, joka *tahtoo* —, käskee jotakin omassa itsessään olevaa, joka tottelee tai jonka hän uskoo tottelevan. Mutta huomattakoon nyt, mikä on kummallisinta tahdossa, — tässä ylen moninaisessa oliossa, jota varten kansalla on yksi ainoa sana: sikäli kuin me tietyssä tapauksessa olemme samalla kertaa käskeviä *ja* tottelevia ja tottelevina tunnemme pakotuksen, ahdistuksen, painostuksen, vastustuksen, liikkeellepanon tunteet, jotka tavallisesti tulevat alulleen heti tahtotoimen jälkeen, sikäli kuin me toiselta puolen olemme tottuneet »minän» synteettisen käsitteen avulla asettumaan tai luulemaan asettuvamme tämän kaksijakoisuuden yläpuolelle, tahtomiseen on vielä takertunut kokonainen ketju erheellisiä päätelmiä ja siis itse tahtoon kohdistuvia vääriä arvostuksia, — siten, että tahtova hyvässä uskossa uskoo tahdon *riittävän* toimintaan. Koska kaikkein useimmissa tapauksissa on tahdottu vain siinä, missä on myös voitu *odottaa* käskyn vaikutusta, siis tottelemista, siis toimintaa, on *se, miltä näyttää,* muuttunut tunteeksi, että tässä muka on *vaikutuksen välttämättömyyttä;* sanalla sanoen, tahtova uskoo, melkoisen varmasti, että tahto ja toiminta ovat jollakin tavalla yhtä —, hän lukee myös onnistumisen, tahtomisen suorituksen itse tahdon ansioksi ja kokee tällöin sen vallantunteen kasvun, jonka onnistuminen tuo aina mukanaan. »Tahdon vapaus» — se on sana tuota moninaista mielihyvän-tilaa varten tahtovassa, joka käskee ja samalla yhdentyy suorittajan kanssa, — joka sellaisena on mukana nauttimassa vastuksien voittamisen riemusta, mutta itsekseen päättelee, että vastuksien varsinainen voittaja on itse hänen tahtonsa. Tahtova ottaa niinmuodoin suorittavien, menestyksellisten välineiden, palvelevien »alitahtojen» eli ali-sielujen — ruumiimme-

han on vain monien sielujen yhteiskuntarakenne — mielihyväntunteet omien käskijän-mielihyväntunteiden lisäksi. L'effet c'est moi: tässä käy niinkuin käy jokaisessa hyvin rakennetussa ja onnellisessa yhteiskunnassa, että hallitseva luokka samastaa itsensä yhteiskunnan saavutusten kanssa. Kaikessa tahtomisessa on nimenomaan käskemistä ja tottelemista, kuten sanottu, monien »sielujen» yhteiskuntarakenteen pohjalla: mistä syystä filosofin pitäisi ottaa itselleen oikeus sisällyttää jo itse tahtominen moraalin näköpiiriin: moraali tässä käsitettynä opiksi niistä hallinta-suhteista, joiden alaisena »elämän» ilmiö syntyy. —

20

Etteivät yksityiset filosofiset käsitteet ole mitään mielivaltaista, mitään itsekseen-kasvavaa, vaan kehkeytyvät suhteessa ja sukulaisuudessa toisiinsa, että ne, miten äkillisesti ja ehdonvaltaisesti ne näyttävätkin tulevan esille ajattelun historiassa, kuitenkin kuuluvat samaan järjestelmään aivan yhtä hyvin kuin jonkin maanosan eläimistön kaikki jäsenet: tämä tulee lopuksi ilmi vielä siinä, miten varmasti mitä erilaisimmat filosofit yhä uudestaan täyttävät *mahdollisten* filosofiain tietyn peruskaavan. Näkymättömän lumouksen alaisina he kulkevat yhä uudestaan vielä kerran saman kiertoradan: miten toisistaan riippumattomia he saattavatkin tuntea olevansa kriittisen tai systemaattisen tahtonsa varassa: jokin heissä johtaa heitä, jokin ajaa heitä määrätyssä järjestyksessä liikkumaan toistensa jäljissä, nimittäin juuri tuo käsitteiden luontainen systematiikka ja sukulaisuus. Heidän ajattelunsa on todella vähemmän löytämistä kuin jälleentietämistä, jälleenmuistamista, takaisin- ja kotiinpalaamista kaukaiseen ikivanhaan sielun kokonais-talouteen, josta nuo käsitteet ovat aikoinaan kehkeytyneet: — filosofoiminen on sikäli eräänlaista korkeimman asteen atavismia. Kaiken intialaisen, kreikkalaisen, saksalaisen filosofoimisen kummallinen sukuyhtäläisyys selittyy varsin mutkattomasti. Juuri siinä, missä on kieli-sukulaisuutta, ei ole ensinkään vältettävissä, että yhteisen kieliopin-filosofian vaikutuksesta — minä tarkoitan yhtäläisten kieliopillisten funktioiden tiedottoman ylivallan ja ohjauksen vaikutuksesta — kaikki on ennakolta valmiina filosofisten järjestelmien yhtäläistä kehitystä ja sarjaa varten: kuten taas tie

eräisiin muihin maailman-tulkinnan mahdollisuuksiin näyttää kuin suljetulta. Uraali-altailaisen kielialueen (jossa subjekti-käsite on huonoimmin kehittynyt) filosofit katsovat »maailmaan» hyvin todennäköisesti toisella tavalla ja löytyvät toisilta poluilta kuin indogermaanit tai muhamettilaiset: tiettyjen kieliopillisten funktioiden lumous on syvimmältä pohjaltaan *fysiologisten* arvoarvostelmien ja rotu-edellytysten lumousta. — Tämän verta torjuaksemme Locken pintapuolisuuden, mitä tulee ideain syntyperään.

21

Causa sui on paras tähän asti ajatelluista ajatukseen itseensä sisältyvistä ristiriidoista, eräänlainen looginen väkisinmakuu ja luonnottomuus: mutta ihmisen hillitön ylpeys on mennyt niin pitkälle, että se on syvästi ja kaameasti kietoutunut juuri tähän mielettömyyteen. »Tahdonvapauden» halu siinä metafyysisessä superlatiivi-mielessä, jossa se puolinaisia tietoja itselleen hankkineiden päissä valitettavasti yhä vielä vallitsee, halu kantaa itse täysi ja viimeinen vastuullisuus teoistansa ja vapauttaa siitä Jumala, maailma, esivanhemmat, sattuma, yhteiskunta, ei näet ole mitään vähäpätöisempää kuin halu olla juuri tuo causa sui ja itse vetää itsensä, uskaliaammin kuin Münchhausen, omaan tukkaansa tarttuen olemattomuuden suosta olemassaolon tanterelle. Edellyttäen, että joku pääsee näin käsittämään tämän kuuluisan käsitteen »vapaan tahdon» moukkamaisen yksinkertaisuuden ja pyyhkii sen pois päästänsä, minä pyydän häntä nyt viemään »valistustansa» vielä askelen kauemmaksi ja pyyhkimään päästänsä myös tuon epäkäsitteen »vapaan tahdon» vastakohdan: minä tarkoitan »epävapaata tahtoa», joka merkitsee syyn ja vaikutuksen väärinkäyttöä. »Syytä» ja »vaikutusta» ei pidä virheellisesti *esineellistää,* niinkuin tekevät luonnontutkijat (ja jokainen, joka nykyisin heidän tavallaan ajattelussa naturalisoi —) vallitsevan mekanistisen tomppelimaisuuden mukaan, joka antaa syyn painaa ja sysätä, kunnes se »vaikuttaa»; pitää näet käyttää »syytä» ja »vaikutusta» ainoastaan puhtaina *käsitteinä,* toisin sanoen sovinnaisina fiktioina merkintää, keskinäistä neuvonpitoa, mutta *ei* selitystä varten. »Itsessään» ei ole mitään »kausaali-yhtymistä», »välttämättömyydestä», »psykologisesta epävapaudesta», siinä *ei* »vaikutus seuraa syytä», siinä ei

hallitse mikään »laki». Syyt, peräkkäisyys, toisen oleminen toista varten, suhteisuus, pakko, lukumäärä, laki, vapaus, peruste, tarkoitusperä ovat vain *meidän* kuvitelmaamme ja kuvitellessamme ja sekoittaessamme olioihin tämän merkkimaailman »sinänsä» me menettelemme vielä kerran niin kuin olemme aina menetelleet, nimittäin *mytologisesti*. »Epävapaa tahto» on mytologiaa: todellisessa elämässä tulee kysymykseen vain *voimakas* ja *heikko* tahto. — On melkein aina välitön oire siitä, mitä ajattelijasta itsestään puuttuu, jos hän tuntee jo kaikessa »kausaali-liittymässä» ja »psykologisessa välttämättömyydessä» olevan jonkinlaista pakkoa, hätää, seuraamaan vaativaa painostusta, epävapautta: on ilmiantavaa tuntea juuri niin, — persoona antaa ilmi itsensä. Ja yleensäkin käsitetään, jos minun havaintoni ovat oikeat, kahdelta vastakkaiselta taholta, mutta aina syvästi *persoonallisella* tavalla, »tahdon epävapaus» ongelmaksi: toiset eivät tahdo mistään hinnasta luopua »vastuunalaisuudestaan», uskosta omaan *itseensä*, persoonallisesta *oman* ansion vaatimuksesta (tänne kuuluvat omahyväiset rodut —); toiset sitävastoin eivät tahdo olla mistään vastuussa, mihinkään syypäitä ja haluavat, sisäisestä itsensä-halveksunnasta, saada *vierittää* itsensä jonnekin *pois*. Viimeksimainituilla, jos he kirjoittavat kirjoja, on nykyisin tapana huolehtia rikoksentekijöistä; eräänlainen sosialistinen myötäkärsimys on heidän mieleisin valhepukunsa. Ja heikkotahtoisten fatalismi todella kaunistuu hämmästyttävästi, kun se osaa esittäytyä »la religion de la souffrance humaine'n» hahmossa: tämä on *sen* hyvä maku.

22

Suotakoon anteeksi minulle, vanhalle filologille, joka ei voi luopua häijystä tavastaan koskettaa sormellaan huonoja tulkinta-temppuja: mutta se »luonnon lainmukaisuus», josta fyysikot ylen ylpeästi puhuvat, ikäänkuin se olisi — se on vain teidän tulkintanne ja huonon »filologianne» ansiosta, — se ei ole mikään tosiasia, ei mikään »teksti», se on päinvastoin vain naiivinihmisystävällistä järjestelyä ja merkityksen vääristelyä, jolla te riittämiin asti tyydytätte nykyaikaisen sielun demokraattisia vaistoja! »Kaikkialla tasavertaisuutta lain edessä, — luonnon laita ei ole siinä kohden toisin eikä paremmin kuin meidän»:

sama sala-ajatus, johon sisältyy vielä kerran naamioituna alhaisomainen vihamielisyys kaikkea etuoikeutettua ja itsevaltaista kohtaan, samoin toinen ja hienompi ateismi. »Ni dieu, ni maître», — tätä tekin tahdotte: ja senvuoksi »eläköön luonnonlaki!» — eikö totta? Mutta, kuten sanottu, se on tulkintaa, ei teksti; ja voisipa tulla joku, joka osaisi vastakkaisessa tarkoituksessa ja vastakkaisella tulkintataidolla lukea samasta luonnosta ja samoihin ilmiöihin viitaten nimenomaan valtavaatimusten tyrannimaisen-mistäänvälittämättömän toteutuksen, — tulkki, joka asettaisi nähtäväksenne kaikkeen »vallantahtoon» sisältyvän poikkeuksettomuuden ja ehdottomuuden siten, että melkein mikä sana tahansa ja jopa sana »tyrannius» lopuksi näyttäisi — liian inhimillisenä — käyttökelvottomalta tai jo heikontavalta ja lieventävältä kuvakäänteeltä; ja joka kuitenkin päätyisi väittämään tästä maailmasta samaa, mitä te väitätte, nimittäin että sen kulku on »välttämätöntä» ja »laskettavaa», mutta *ei* sen tähden, että siinä vallitsee lakeja, vaan siksi, että lakeja ei ensinkään *ole* ja että jokainen valta joka silmänräpäyksessä tekee äärimmäisen johtopäätöksensä. Jos tämäkin on vain tulkintaa — ja te olette varmaan kyllin kärkkäät esittämään tämän vastaväitteen? — niin olkoon, sitä parempi. —

23

Koko psykologia on tähän asti takertunut moraalisiin ennakkoluuloihin ja varomisiin: se ei ole uskaltautunut syvyyteen. Sen käsittämistä morfologiaksi ja *vallantahdon kehitysopiksi*, niinkuin minä sen käsitän, — sitä ei ole vielä kukaan edes ajatuksissaan hipaissut: mikäli näet on luvallista nähdä siinä, mitä on tähän asti kirjoitettu, oire siitä, mitä on tähän asti jätetty ilmituomatta. Moraalisten ennakkoluulojen mahti on tunkeutunut syvälle kaikkein henkisimpään, näön mukaan kaikkein kylmimpään ja edellytyksettömimpään maailmaan — ja, kuten on itsestään selvää, vahingoittaen, ehkäisten, sokaisten, vääristellen. Varsinaisen fysio-psykologian on taisteltava tiedottomia vastuksia vastaan tutkijan sydämessä, sillä on vastustajanaan »sydän»: jo oppi »hyvien» ja »huonojen» viettien keskinäisestä ehdonalaisuudesta saa, hienompana immoraliteettina, vielä voimakkaan ja urhean omantunnon hätääntymään ja kyllästy-

mään, — ja vielä enemmän se oppi, jonka mukaan kaikki hyvät vietit voidaan johdella huonoista. Muka edellyttäen, että joku käsittää jopa vihan, kateuden, ahneuden, vallanhimon affektit elämän edellytyksiin kuuluviksi affekteiksi, joksikin, mitä elämän kokonais-taloudessa täytyy periaatteellisesti ja periolennaisesti olla käytettävänä ja mitä siis täytyy vielä korottaa, jos elämää on vielä korotettava, — hän kärsii tällaisesta päättelynsä suunnasta niinkuin merikivusta. Ja silti ei tämäkään hypoteesi ole vielä läheskään kiusallisin eikä oudoin tässä vaarallisten tietojen suunnattoman suuressa vielä melkein uudessa valtakunnassa: — ja on todella sata hyvää perustetta siihen, että sieltä pysyy poissa jokainen, joka — vain voi! Toiselta puolen: jos on kerran laivassaan tänne ajautunut, niin olkoon menneeksi! nyt pitää purra hampaat lujasti yhteen! avata silmät! tarttua kädellä varmasti peräsimeen! — me purjehdimme suoraa päätä moraalin ylitse *pois*, me kenties rutistamme, murskaamme tässä sen, mitä meillä itsellämme on moraliteetista jäljellä, kun sinne matkamme suuntaamme ja sinne uskaltaudumme, — mutta mitä *meistä!* Ei vielä milloinkaan ole uskaliaille matkustavaisille ja seikkailijoille avautunut *syvempää* oivalluksen maailmaa: ja psykologilla, joka tällä muotoa »uhraa uhrin» — se *ei* ole sacrifizio dell' intelletto, päinvastoin! — lienee siitä hyvästä vähintään lupa vaatia, että psykologia jälleen tunnustetaan tieteiden valtiattareksi, jonka palvelemista ja valmistelua varten muut tieteet ovat olemassa. Sillä psykologia on nyt jälleen tie perusongelmiin.

TOINEN PÄÄKAPPALE

VAPAA HENKI

24

O sancta simplicitas! Missä merkillisessä yksinkertaistuksessa ja väärennyksessä ihminen elääkään! Ihmettelystä ei tule loppua, kun on ensin saanut päähänsä silmät tätä ihmettä varten! Kuinka valoisaksi ja vapaaksi ja helpoksi ja yksinkertaiseksi olemmekaan tehneet kaiken ympärillämme! kuinka olemmekaan osanneet antaa aisteillemme vapaan kulkuluvan kaikkeen pintapuoliseen, ajattelullemme jumalaisen himon huimiin hyppyihin ja virhepäätelmiin! — kuinka olemmekaan alusta alkaen ymmärtäneet säilyttää tietämättömyytemme nauttiaksemme elämän tuskin käsitettävästä vapaudesta, empimättömyydestä, varomattomuudesta, uskaliaisuudesta, hilpeydestä, nauttiaksemme elämästä! Ja vasta tälle nyttemmin lujalle ja graniittiselle tietämättömyyden perustukselle on tiede tähän asti saanut rakentaa, tietämisentahto toisen paljon valtavamman tahdon, ei-tietämisen, epävarman, epätoden tahtomisen perustukselle! Ei sen vastakohtana, vaan — sen hienonnuksena! Olkoonpa näet, ettei *kieli*, tässä enempää kuin muutenkaan, voi vapautua kömpelyydestään, vaan puhuu yhä edelleen vastakohdista siinä, missä on vain asteita ja monenlaista asteikon hienoutta; olkoonpa vielä, että moraalin meihin juurtunut Tartuffen-laatu, joka nyt kuuluu meidän voittamattomaan »lihaamme ja vereemme», kääntää sanat nurin itse meidän tietävien suussa: silloin tällöin me sen käsitämme ja nauramme sitä, miten juuri paras tieto tahtoo parhaiten meitä pidättää tässä yksinkertaistetussa, läpikotaisin teennäisessä, kokoon runoillussa, kokoon väärennetyssä maailmassa, miten se vastentahtoisen-halukkaasti rakastaa erhettä, koska se, ollen elävä, rakastaa elämää!

25

Näin iloisen johdannon jälkeen älköön vakava sana jääkö kuulematta: se osoitetaan kaikkein vakavimmille. Katsokaa eteenne, te filosofit ja tiedon ystävät, ja varokaa marttyyriutta! Kärsimystä »totuuden tähden»! Jopa omaa puolustustannekin! Se tärvelee omaltatunnoltanne kaiken viattomuuden ja hienon puolueettomuuden, se tekee uppiniskaisiksi vastaväitteitä ja punaisia vaatteita kohtaan, se tyhmentää, tekee eläimen ja härän kaltaiseksi, kun teidän lopulta täytyy astua areenalle jopa totuuden puolustajina maan päällä taistelussa vaaraa, herjausta, epäluuloa, karkotusta ja vielä karkeampia vihamielisyyden seurauksia vastaan: — ikäänkuin »totuus» olisi niin harmiton ja saamaton henkilö, että se tarvitsisi puolustajia! ja juuri teitä, te kaikkein murheellisimman hahmon ritarit, hyvät herrat hengen joutilaat asiamiehet ja hämähäkinverhon kutojat! Loppujen lopuksi te tiedätte varsin hyvin, ettei saa merkitä mitään, voitteko juuri *te* osoittaa olevanne oikeassa, samaten, ettei tähän asti ole vielä yksikään filosofi kyennyt osoittamaan olevansa oikeassa ja että jokaiseen pieneen kysymysmerkkiin, jonka te panette omien mielisanojenne ja mielioppienne (ja tilaisuuden sattuessa oman itsenne) jälkeen, sisältynee enemmän totuudellisuutta kuin kaikkiin juhlallisiin eleisiin ja valtteihin syyttäjien ja oikeusistuinten edessä! Väistykää ennemmin syrjään! Paetkaa piiloon! Ja katsokaa, että teillä on naamionne ja oveluutenne, niin että teitä luullaan joksikin muuksi! Tai hiukan pelätään! Älkääkä unohtako puutarhaa, puutarhaa, jonka ympärillä on kultainen ristikkoaita! Ja pitäkää ympärillänne ihmisiä, jotka ovat kuin puutarha, — tai kuin soitto vesillä, iltaiseen aikaan, kun päivä jo muuttuu muistoksi: — valitkaa *hyvä* yksinäisyys, vapaa vallaton kevyt yksinäisyys, joka suo teille myös oikeuden itse säilyä jossakin mielessä hyvänä! Kuinka myrkylliseksi, kuinka viekkaaksi, kuinka kehnoksi tekeekään ihmisen jokainen pitkä sota, jota ei voi käydä avointa väkivaltaa käyttäen! Kuinka *persoonalliseksi* tekeekään pitkä pelko, pitkällinen vihollisten, mahdollisten vihollisten tarkkaaminen! Näistä yhteiskunnan karkottamista, näistä kauan-vainotuista, ilkeästi-ahdistetuista, — myös Spinozan tai Giordano Brunon laisista pakko-erakoista — tulee lopuksi aina, olkoonpa, että tämä tapahtuu kaikkein henkisimpien naamiaisten muodossa ja ehkä heidän itsensä sitä tietämättä, hienostuneita kostonhautojia ja

myrkynsekoittajia (kaivettakoon kerrankin esiin Spinozan etiikan ja teologian perustus!) — puhumattakaan siitä moraalisen närkästyksen tomppelimaisuudesta, joka on filosofissa varmin merkki siitä, että filosofinen huumori on hänestä hävinnyt. Filosofin marttyyrius, hänen »uhrautumisensa totuuden puolesta» pakottaa päivänvaloon sen, mitä hänessä on ollut kiihottajaa ja näyttelijää; ja edellyttäen, että häntä on tähän asti katseltu vain artistisen uteliaasti, monen filosofin suhteen voi kyllä olla käsitettävä se toivomus, että saataisiin kerran nähdä hänet myös rappiotilassaan (»marttyyriksi», näyttämön ja puhujalavan kirkujaksi). Täytyy vain, tätä toivoessaan, olla selvillä siitä, *mitä* silloin joka tapauksessa saa nähdä: — vain satyyri-näytelmän, vain jälki-ilveilyn, vain alinomaisen todistuksen, että pitkä varsinainen murhenäytelmä *on lopussa:* jos edellytämme, että jokainen filosofia on kehkeytyessään ollut pitkä murhenäytelmä. —

26

Jokainen valioihminen pyrkii vaistomaisesti omaan linnaansa ja kätköönsä, jossa hän on *vapahdettu* ihmisten suuresta joukosta, useista, kaikkeinuseimmista, jossa hän saa unohtaa säännön »ihminen», sen poikkeuksena: — sitä yhtä tapausta lukuun ottamatta, että toinen vielä väkevämpi vaisto työntää hänet suoraa päätä tähän sääntöön, tietävänä sanan suuressa ja poikkeuksellisessa merkityksessä. Joka ei ihmisten kanssa seurustellessaan tilapäisesti vivahtele kaikkia hädän värejä, ole vihreä ja harmaa inhosta, kyllästymisestä, myötätunnosta, synkistymisestä, yksinäistymisestä, se ei varmaankaan ole korkeamman makuasteen ihminen; mutta jos on laita niin, ettei hän ota vapaaehtoisesti kantaakseen kaikkea tätä kuormaa ja mielipahaa, vaan alati sitä väistää ja jää, kuten sanottu, hiljaisena ja ylpeänä piiloon omaan linnaansa, niin silloin on yksi asia varma: hän ei ole tehty, ei ennaltamäärätty tietämistä varten. Sellaisena hänen näet täytyisi jonakin päivänä sanoa itselleen »hiiteen minun hyvä makuni! mutta sääntö on kiinnostavampi kuin poikkeus! — kuin minä, poikkeuksena!» — ja niin hän lähtisi *alas,* ennen kaikkea »sisään». *Keskinkertaisen* ihmisen tutkiminen, kauan, vakavasti, ja tähän tarkoitukseen paljon naamioitumista, itsensävoittamista, tuttavallisuutta, huonoa seuraa — kaikki

muu paitsi vertaisten seura on huonoa seuraa —; se on välttämätön osa jokaisen filosofin elämäkertaa, ehkä sen vastenmielisin, pahanhajuisin, pettymyksistä rikkain osa. Mutta jos hänellä on onnea, kuten tiedon onnenlapselle sopii, hän kohtaa tehtävänsä varsinaisia lyhentäjiä ja helpottajia, — minä tarkoitan niinsanottuja kyynikkoja, siis sellaisia, jotka muitta mutkitta tunnustavat eläimen, tavallisuuden, »säännön» omassa itsessään ja joissa on vielä se määrä henkisyyttä ja syyhyä, että heidän täytyy puhua itsestään ja kaltaisistaan *todistajien läsnä ollessa:* toisinaan he kieriskelevät kirjoissakin kuin omassa tunkiossaan. Kyynisyys on ainoa muoto, jossa alhaiset sielut hipovat sitä, mikä on rehellisyyttä; ja korkeamman ihmisen on jokaisen karkeamman tai hienomman kyynisyyden puhuessa avattava korvansa ja joka kerta onniteltava itseänsä siitä, että häpeämätön ilvehtijä tai tieteellinen satyyri ilmaisevat itseänsä hänelle. Onpa sellaisiakin tapauksia, joissa inhoon sekoittuu ihastusta: nimittäin silloin, kun luonnon oikku on liittänyt tuommoiseen vuohipukkiin ja apinaan neron, kuten oli laita abbé Galianin, oman vuosisatansa syvällisimmän, tarkkanäköisimmän ja ehkä myös likaisimman ihmisen — hän oli paljon syvällisempi kuin Voltaire ja sentähden myös melkoista vaiteliaampi. Useammin kuitenkin sattuu, että, kuten jo viittasimme, tieteellinen pää on liitetty apinan ruumiiseen, hieno poikkeus-äly alhaiseen sieluun, — varsinkaan lääkärien ja moraali-fysiologien keskuudessa tämä ei ole mikään harvinainen tapaus. Ja missä ikinä joku puhuu kiihtymättä, siis harmittomasti ihmisestä käsittäen hänet vatsaksi, jossa on kahdenlaisia tarpeita, ja pääksi, jossa niitä on yksi; missä ikinä joku näkee, etsii ja *tahtoo* nähdä aina vain nälkää, sukupuoli-himoa ja omahyväisyyttä, ikäänkuin ne olisivat ihmisen tekojen varsinaiset ja ainoat pontimet; sanalla sanoen, missä puhutaan ihmisestä »huonoa» — eikä edes *pahaa* —, siinä pitää tiedonrakastajan tarkasti ja ahkerasti kuunnella, hänen tulee yleensäkin pitää korvansa siellä, missä puhutaan närkästymättä. Sillä närkästynyt ihminen ja kuka ikinä omin hampain repii ja raatelee itseänsä (tai, sen asemesta, maailmaa, tai jumalaa, tai yhteiskuntaa), saattaa kyllä moraalisesti laskien, olla korkeammalla kuin naurava ja itseensätyytyväinen satyyri mutta jokaisessa muussa katsannossa hän on tavallisempi, yhdentekevämpi, vähemmän opettava tapaus. Eikä kukaan *valehtele* niin paljon kuin närkästynyt. —

27

On vaikea tulla ymmärretyksi: varsinkin jos ajattelee ja elää gangasrotogati, ympärillään vain ihmisiä, jotka ajattelevat ja elävät toisin, nimittäin kurmagati tai parhaassa tapauksessa »sammakon kävelytavalla» mandeikagati — minä näet teen, minkä suinkin voin, ollakseni itse »vaikeasti ymmärrettävä»! — ja pitää olla sydämestään kiitollinen jo havaitessaan hyvää tahtoa jonkinvertaiseen tulkinnan hienouteen. Mutta mitä tulee »hyviin ystäviin», jotka aina ovat liiaksi välinpitämättömiä ja luulevat, että heillä juuri ystävinä on oikeus olla välinpitämättömiä: on hyvä myöntää heille ennakolta väärinymmärryksen liikkumisalaa ja telmimiskenttää: — niin saa vielä nauraa; — tai kerrassaan ravistaa heidät pois kimpustaan, nuo hyvät ystävät, — ja nauraa silloinkin!

28

Se, mitä käy huonoimmin kääntäminen kielestä toiseen, on kielellisen tyylin tempo: se näet perustuu rodun luonteeseen, fysiologista sanontaa käyttääksemme rodun »aineenvaihdon» keskimääräis-tempoon. On rehellisessä mielessä tehtyjä käännöksiä, jotka ovat melkein väärennyksiä, alkutekstin tahattomina halvennuksina, vain siksi, ettei ole osattu kääntää myös sen urheaa ja hauskaa tempoa, joka hyppää kaiken sen vaarallisen yli, mitä sanoihin ja asioihin sisältyy, auttaa sen yli pääsemään. Saksalainen kykenee vaivoin käyttämään kielessään prestoa: siis, kuten on aihetta päätellä, myös monia vapaan, vapaahenkisen ajatuksen kaikkein huvittavimpia ja uhkarohkeimpia nyansseja. Samoin kuin buffo ja satyyri on hänelle vierasta, ruumiissa ja omassatunnossa, samoin on Aristofaneen ja Petroniuksen kääntäminen hänelle ylivoimainen tehtävä. Kaikki graviteettinen, vaikeasti sulava, juhlallisen-kömpelö, kaikki tyylin pitkäveteiset ja pitkästyttävät laadut on saksalaisten keskuudessa kehitelty ylenpalttisen monipuolisesti, — suotakoon minulle anteeksi se tosiasia, ettei edes Goethen proosa, jossa jäykkyys ja sirous sekoittuvat yhteen, ole mikään poikkeus, sen »vanhan hyvän ajan» kuvajaisena, johon se kuuluu, ja saksalaisen maun ilmauksena, ajalla, jolloin vielä oli »saksalaista makua»: joka oli rokokoo-maku, in moribus et artibus. Lessing on poikkeus, kiitos hänen näyt-

telijänluontonsa, joka ymmärsi paljon ja oli monien asioiden tuntija: hän, joka ei ollut suotta Baylen saksantaja ja joka mielellään pakeni Diderot'n ja Voltairen ja vielä mieluummin roomalaisten huvinäytelmäntekijäin seuraan: — Lessing rakasti myös tempossa vapaahenkisyyttä, pakoa Saksasta. Mutta kuinka saattaisikaan saksan kieli, vaikkapa jonkun Lessingin proosassakaan, jäljitellä Macchiavellin tempoa, hänen, joka antaa Principessään lukijain hengittää Firenzen kuivaa ohutta ilmaa eikä voi olla esittämättä etäisintäkin seikkaa rajussa allegrissimossa: ehkei vailla häijyä taiteilijan-tunnetta siitä, millaiseen vastakohtaisuuteen hän uskaltautuu, — pitkiä, raskaita, kovia, vaarallisia ajatuksia ja laukan sekä mitä parhaimman vallattomimman mielialan tempo. Ja kuka sitten uskaltaisikaan yrittää saksaksi kääntää Petroniusta, joka oli suurempi preston mestari kuin yksikään suuri muusikko tähän asti, keksinnöissään, mielijohteissaan, sanoissaan: — mitä merkitsevätkään loppujen lopuksi kaikki sairaan, pahan maailman rämeet, jos on, niinkuin hänellä, tuulen jalat, sama vauhti, hengitys ja vapauttava ilkku kuin tuulessa, joka tekee kaiken terveeksi panemalla kaiken *juoksemaan!* Ja mitä tulee Aristofaneeseen, tuohon kirkastavaan, täydentävään henkeen, jonka vuoksi *antaa anteeksi* koko kreikkalaisuudelle, että se on ollut olemassa, edellyttäen, että on syvimpiä syitä myöten käsittänyt, *mitä* kaikkea anteeksiannon, kirkastuksen tarpeessa olevaa siinä on: — niin enpä totisesti tiedä mitään, mikä olisi saanut minut näkemään enemmän unta P l a t o n i n salamyhkäisyydestä ja sfinksi-luonnosta kuin tämä onneksi säilynyt petit fait: ettei hänen kuolinvuoteensa päänalusen alta löydetty mitään »raamattua», ei mitään egyptiläistä, pythagoralaista, platonista, — vaan Aristofanes. Kuinka olisikaan Platonin kaltainen kestänyt elämän — kreikkalaisen elämän, jonka hän kielsi, — ilman Aristofanestansa! —

29

Vain ylen harvojen asiana on olla riippumattomia: — se on voimakkaiden etuoikeus. Ja joka sitä yrittää, vaikka hänellä olisi siihen mitä parhain oikeus, mutta niin, että hänen ei *täydy* niin tehdä, todistaa siten, että hän todennäköisesti ei ole ainoastaan voimakas, vaan hillittömyyteen saakka uhkarohkea. Hän lähtee

labyrinttiin, hän tuhatkertaistaa ne vaarat, joita elämä jo sinänsä tuo mukanaan ja joista ei ole pienin se, ettei kukaan silmillänsä näe, kuinka ja minne hän eksyy, yksinäistyy ja joutuu pala palalta jonkun omantunnon luola-Minotauroksen raatelemaksi. Jos sellainen tuhoutuu, tämä tapahtuu niin etäällä ihmisten ymmärtämyksestä, etteivät he sitä tunne eivätkä tunne siitä myötätuntoa: — eikä hän voi enää palata! hän ei voi palata myöskään ihmisen myötäkärsimyksen luo! —

30

Korkeimpien oivalluksiemme täytyy — ja pitää! — kuulostaa kuin mielettömyyksiltä, toisinaan kuin rikoksilta, kun ne luvattomasti tulevat niiden korviin, jotka eivät ole niitä varten luontuneita ja ennaltamäärättyjä. Eksoteerinen ja esoteerinen, joilla ennen vanhaan filosofeja toisistaan eroteltiin, intialaisten samoin kuin kreikkalaisten, persialaisten ja muhamettilaisten keskuudessa, sanalla sanoen kaikkialla, missä uskottiin arvojärjestykseen *eikä* tasavertaisuuteen ja yhtäläisiin oikeuksiin, — ne eivät eroa toisistaan niinkään siinä, että eksoteerikko on ulkopuolella ja näkee, arvioi, mittaa, lausuu arvostelmia ulkoa- eikä sisästäpäin: olennaisempaa on, että hän näkee asiat alhaaltapäin, — esoteerikko sitävastoin *ylhäältä alas!* On sellaisia sielun korkeustasoja, joista nähtynä murhenäytelmäkin lakkaa vaikuttamasta traagisesti; ja jos otetaan yhteen maailman koko tuska, kuka uskaltaisikaan ratkaista, viettelisikö ja pakottaisiko sen näkeminen *välttämättä* juuri myötäkärsimiseen ja niinmuodoin tuskan kaksinkertaistamiseen?... Sen, mitä korkeampi ihmislaji käyttää ravintonaan tai virvoituksenaan, täytyy jollekin hyvin toisenlaatuiselle ja vähäpätöisemmälle lajille olla melkein myrkkyä. Tavallisen miehen hyveet ehkä merkitsisivät filosofissa paheita ja heikkouksia; olisi mahdollista, että korkeaan lajiin kuuluva ihminen, jos hän lajistaan huonontuisi ja peräti rappeutuisi, vasta sitten saisi omikseen ominaisuuksia, joiden vuoksi häntä sitten täytyisi siinä alemmassa maailmassa, johon hän on vajonnut, kunnioittaa pyhimyksenä. On kirjoja, joilla on sielulle ja terveydelle vastakkainen arvo aina sen mukaan, käyttääkö niitä alempi sielu, alempi elämänvoima, vai korkeampi ja valtavampi: ensinmainitussa tapauksessa ne ovat vaarallisia, murentavia, hajottavia kirjoja, jälkimmäisessä airuenhuutoja, jotka vaativat ur-

hoollisimpia osoittamaan *omaa* urhoollisuuttansa. Kaikenmaailman-kirjat ovat aina pahanhajuisia kirjoja: niissä on pienten ihmisten hajua. Missä kansa syö ja juo, jopa siinäkin, missä se palvoo, tuntuu tavallisesti löyhkä. Ei pidä mennä kirkkoihin, jos tahtoo hengittää *puhdasta* ilmaa. — —

31

Nuorella iällä kunnioitetaan ja halveksitaan vielä ilman sitä vivahduksen tajuamisen taidetta, joka on elämän paras voitto, ja nuoruuden täytyy kohtuuden mukaan ankarin ehdoin sovittaa, että se on siten käynyt ihmisten ja olioiden kimppuun jyrkästi myöntäen ja kieltäen. Kaikki on järjestetty sille tolalle, että huonoin kaikista mieltymyslajeista, mieltymys ehdottomaan, joutuu säälimättömästi petetyksi ja väärinkäytetyksi, kunnes ihminen oppii panemaan hiukan taidetta tunteisiinsa ja vielä mieluummin uskaltaa koetella keinotekoista: kuten oikeat elämäntaiteilijat tekevät. Vihaisuus ja syvä kunnioittavaisuus, joka on nuoruudelle ominaista, ei näytä pääsevän rauhaan, ennenkuin se on väärentänyt ihmiset ja oliot niin, että voi purkaa heihin tunteitansa: — nuoruus on jo sinänsä jotakin väärentävää ja petollista. Myöhemmin, kun nuori sielu vihdoin, pelkkien pettymysten kiduttamana, kääntyy epäluuloisesti takaisin itseänsä vastaan, yhä vielä kuumana ja raisuna, myös epäluuloisuudessaan ja omantunnonvaivoissaan: kuinka se nyt onkaan vihainen itselleen, kuinka se raateleekaan itseänsä kärsimättömästi, kuinka se kostaakaan pitkällisen itsensä-sokaisemisen, ikäänkuin tämä olisi ollut tahallista sokeutta! Tässä siirrynnässä ihminen rankaisee itseänsä epäilemällä omaa tunnettansa; hän piinaa innostustansa epäilyksellä, tunteepa jo hyvän omantunnon vaarakseen, ikäänkuin hienomman rehellisyyden hunnuttumiseksi ja väsymykseksi; ja ennen kaikkea, hän asettuu ja asettuu periaatteellisesti »nuoruuden» *vastustajien* puolelle. — Kuluu vielä vuosikymmen: ja hän käsittää, että kaikki tuokin oli vielä — nuoruutta!

32

Ihmisen historian pisimmän kauden alusta sen loppuun asti — tätä kautta sanotaan esihistorialliseksi ajaksi — teon arvo tai

epäarvo johdeltiin sen seurauksista; tekoa itseänsä ei siinä otettu huomioon enempää kuin sen alkuperääkään, vaan suunnilleen samoin kuin Kiinassa vielä nykyisin lapsen osaksi tullut kunnia tai häpeä ulottuu taaksepäin lapsen vanhempiin, ohjasi silloin onnistumisen tai epäonnistumisen taaksepäin vaikuttava voima ihmistä ajattelemaan teosta hyvää tai huonoa. Nimittäkäämme tuota kautta ihmiskunnan *esimoraaliseksi* kaudeksi: *imperatiivi* »tunne itsesi!» oli silloin vielä tuntematon. Mutta viimeksikuluneina kymmenenä vuosituhantena on muutamilla suurilla alueilla maan päällä päästy askel askelelta niin pitkälle, ettei enää anneta teon seurausten, vaan sen alkuperän ratkaista sen arvoa: kokonaisenaan suuri tapahtuma, huomattava katseen ja mittakaavan hienonnus, aristokraattisten arvojen valta-aseman ja »syntyperään» uskomisen tiedoton jälkivaikutus, sen kauden tunnus, jota sopii sanoa suppeammassa merkityksessä *moraaliseksi:* ensimmäinen itsensä-tuntemisen yritys on siten suoritettu. Seurausten asemesta syntyperä: kuinka perspektiivi vaihtuukaan vastakkaiseksi! Ja tämä vaihdos on varmaan käynyt mahdolliseksi vasta pitkien taistelujen ja epäröintien jälkeen! Juuri siten tosin tuli vallitsevaksi kohtalokas uusi taikausko, omituinen tulkinnan ahtaus: teon alkuperä tulkittiin mitä täsmällisimmässä merkityksessä johtumiseksi jostakin *tarkoituksesta,* oltiin yhtä uskossa siihen, että teon arvo on sen tarkoituksen arvossa. Tarkoitus teon koko alkuperänä ja esihistoriana: tämän ennakkoluulon vallitessa on maan päällä melkein äskeisimpään aikaan saakka moraalisessa katsannossa kiitetty, moitittu, tuomittu ja filosofoitukin. — Mutta eikö meille ole nykyisin alkanut käydä välttämättömäksi tehdä uudestaan päätös arvojen toisinpäin kääntämisestä ja niiden pohjan siirtämisestä ihmisen uuden itsensätutkistelun ja syventymisen varassa, emmekö ole sellaisen kauden kynnyksellä, joka olisi, kielteisesti, merkittävä lähinnä *moraalin ulkopuolella* olevaksi; nykyisin, kun ainakin meidän immoralistien keskuudessa viriää arvelu, että juuri siinä, mikä teossa on *ei-tarkoituksellista,* on teon ratkaiseva arvo, ja että sen tarkoituksellisuus, kaikki, mitä siitä voidaan nähdä, tietää, tietoisesti »tajuta», kuuluu vielä sen pintaan ja keteen, — joka, niinkuin kesi ainakin, antaa ilmi jotakin, mutta *salaa* vielä enemmän. Lyhyesti sanoen, me uskomme, että tarkoitus on vain merkki ja oire, joka on ensin tulkittava, lisäksi merkki, joka merkitsee liian monenlaista ja niinmuodoin yksinään tuskin

mitään, — että moraali, tähänastisessa merkityksessä, siis tarkoitusten-moraali, on ollut ennakkoluuloa, hätäilyä, ehkä jotakin väliaikaista, jotakin kenties astrologian ja alkemian veroista, mutta joka tapauksessa jotakin sellaista, mikä täytyy voittaa. Moraalin voittaminen, tietyssä mielessä jopa moraalin itsensä-voittaminen: tämä olkoon nimenä sillä pitkällä salaisella työllä, joka on jäänyt varatuksi nykyisen ajan hienoimmille ja rehellisimmille, myös häijyimmille omilletunnoille, sielun eläville koetinkiville. —

33

Ei auta mikään: täytyy säälimättömästi vaatia tilille ja vetää oikeuteen antaumuksen, lähimmäisen hyväksi uhrautumisen tunteet, koko itsestäänluopumis-moraali: samoin kuin »pyyteettömän kuvastelun» estetiikka, jonka peitossa taiteen miehekkyyttä kumoamaan pyrkivä suunta yrittää nykyisin, ja varsin viekoittelevasti, hankkia itselleen hyvää omaatuntoa. Noissa tunteissa »toisia varten», »*ei* minua varten» on niin ylen paljon viehätystä ja sokeria, että on tarpeen tulla tässä kaksin verroin epäluuloiseksi ja kysyä: »eivätkö ne ehkä ole — *viettelyksiä?*» — Että ne *miellyttävät* — sitä, jolla ne on, ja sitä, joka nauttii niiden hedelmiä, myös pelkkää katselijaa, — se ei vielä tarjoa mitään todistetta niiden *puolustukseksi,* vaan kehottaa nimenomaisesti varovaisuuteen. Olkaamme siis varovaisia!

34

Mille filosofiselle katsantokannalle nykyisin asetuttaneenkin: jokaisesta kohdasta katsoen on sen maailman *erheellisyys,* jossa me luulemme elävämme, se varmin ja lujin, mitä silmämme vielä voi tavoittaa: — me löydämme sitä varten perusteita ja yhä perusteita, jotka mielisivät houkutella meidät »olioiden olemukseen» sisältyvää pettävää prinsiippiä koskeviin olettamuksiin. Mutta joka tekee itse ajattelumme, siis »hengen», maailman pettävyydestä vastuunalaiseksi — kunniakas pakotie, jota jokainen tietoinen tai itsetiedoton advocatus dei kulkee —: joka katsoo tämän maailman, sekä avaruuden, ajan, hahmon, liikkeen siihen kuuluvina, päätelmien varassa väärin

käsitetyksi: sillä olisi ainakin hyvää aihetta oppia vihdoin epäilemään kaikkea ajattelua itseänsä: eikö se olekin tähän asti tehnyt meille mitä suurimpia kepposia? ja mitä takeita olisikaan, ettei se tee edelleen, mitä se on aina tehnyt? Aivan vakavasti: ajattelijain viattomuudessa on jotakin liikuttavaa ja kunnioitusta herättävää, mikä sallii heidän vielä nykyisinkin asettua tajunnan eteen pyytämään sitä antamaan heille *rehellisiä* vastauksia: esimerkiksi, onko se »reaalinen» ja minkätähden se oikeastaan niin päättävästi torjuu luotaan ulkomaailman, ja mitä muita tällaisia kysymyksiä lieneekään. Usko »välittömiin varmuuksiin» on *moraalista* naiivisuutta, joka on meille filosofeille kunniaksi: mutta — eihän meidän suinkaan pidä olla »vain moraalisia» ihmisiä! Jos ei ajatella moraalia, tuo usko on tyhmyys, josta meille koituu vähän kunniaa! Pidettäköön aina valmista epäluuloisuutta porvarillisessa elämässä »huonon luonteen» merkkinä ja joutukoon se niinmuodoin niiden ominaisuuksien joukkoon, joita ei katsota älykkäiksi: täällä meidän kesken, porvarillisen maailman ja sen myöntöjen ja kieltojen tuolla puolen, — mikä estäisikään meitä olemasta epä-älykkäitä ja sanomasta: filosofilla on vihdoinkin *oikeus* »huonoon luonteeseen», olentona, jota on maan päällä tähän saakka parhaiten narrina pidetty, — nyt on hänen *velvollisuutensa* olla epäluuloinen, vilkua mitä häijyimmin jokaisesta epäluulon kuilusta. — Suotakoon minulle anteeksi, että piloillani käytän näin synkkää ilmettä ja käännettä: sillä juuri minä itse olen aikoja sitten oppinut ajattelemaan petosta ja petetyksi joutumista toisin ja toisin niitä arvioimaan, ja minä pidän varalla ainakin pari hyvää nyrkiniskua sitä sokeata raivoa varten, jota filosofit osoittavat pyrkiessään välttämään petetyksi joutumista. Miksi *ei* niin? Ei ole muuta kuin moraalinen ennakkoluulo, että totuus on arvokkaampi kuin näennäisyys; onpa se vielä kaikkein huonoimmin todistettu otaksuma, mikä maailmassa on. On tunnustettava itselleen ainakin tämä: ei olisi mitään elämää, ellei sitä olisi perspektiivisten arviointien ja näennäisyyksien pohjalla; ja jos tahdottaisiin kerrassaan hävittää »näennäinen maailma», niinkuin monet filosofit hyveisen innostuneesti ja tomppelimaisesti tekevät, niin, edellyttäen, että *te* voisitte sen suorittaa, — silloin ei ainakaan jäisi teidän »totuudestannekaan» enää mitään jäljelle! Niin, mikä meitä yleensäkään pakottaa otaksumaan, että on olemassa »toden» ja »väärän» olennainen vastakohta? Eikö riitä, jos oletamme näennäi-

syyden eri asteita ja ikäänkuin sen vaaleampia ja tummempia varjoja ja yleisiä värisävyjä, — erilaisia valöörejä, puhuaksemme maalarien kieltä? Miksi maailma, *joka jotenkin koskee meitä,* — ei saisi olla fiktio? Ja eikö sille, joka kysyy: »mutta kuuluuhan fiktioon sen tekijä? — ole lupa suoraan vastata: *Minkätähden?* Eikö tämä »kuuluu» ehkä sekin kuulu fiktioon? Eikö sitten ole lupa olla vähitellen hiukan ivallinen subjektia, samoin kuin predikaattia ja objektia kohtaan? Eikö filosofi saisi kohota kielioppiin uskomisen tasoa korkeammalle? Kunnia kotiopettajattarille: mutta eikö filosofian olisi aika luopua kotiopettajatar-uskostaan?

35

Oi Voltaire! Oi humaniteetti! Oi typeryys! »Totuus», totuuden *etsiminen* on jotakin; ja kun ihminen menettelee siinä ylen inhimillisesti — »il ne cherche le vrai que pour faire le bien» — minä lyön vetoa, ettei hän löydä mitään!

36

Jos otaksumme, ettei ole mitään muuta reaalisesti »annettua» kuin maailmamme, jonka muodostavat pyyteet ja intohimot, ettemme voi päästä alas tai ylös mihinkään muuhun »realiteettiin» kuin juuri viettiemme realiteettiin — sillä ajattelu on vain näiden viettien toisiinsa suhtautumista —: eikö ole lupa tehdä koe ja esittää kysymys, eikö tämä »annettu» *riitä,* niin että sen kaltaisista voidaan ymmärtää myös niinsanottu mekanistinen (ei »materiaalinen») maailma? En tarkoita harhana, »näennäisenä», »mielteenä» (Berkeleyn ja Schopenhauerin mukaisesti), vaan kuuluvana samaan realiteetin asteeseen, joka itse affektillamme on, — affektien maailman alkeellisempana muotona, jossa vielä lepää mahtavaan ykseyteen sisältyvänä kaikki, mikä sitten elimellisessä tapahtumassa haarautuu ja hahmoutuu (ja, kuten ymmärrettävää, myös hennontuu ja heikontuu —) viettielämän lajina, jossa kaikki elimelliset toiminnot, itsesääntelyn, assimilation, ravitsemuksen, erittymisen, aineenvaihdon ohella, ovat synteettisesti sidottuina yhdessä, — elämän *esimuotona.* — Loppujen lopuksi ei tämän kokeen tekeminen ole vain luvallista:

metodin omatunto sitä vaatiikin. Olla olettamatta useita kausaliteetin lajeja, kunnes yritys tulla toimeen yhdellä ainoalla on viety äärimmäiseen rajaansa saakka (— mielettömyyteen saakka, luvalla sanoen): tämä on sellaista metodin moraalia, jota kukaan ei nykyisin saa väistää; — se »seuraa määritelmästä», kuten matemaatikko sanoisi. Kysymys on lopulta, tunnustammeko tahdon todella *vaikuttavaksi*, uskommeko tahdon kausaliteettiin: ja jos niin teemme — ja usko siihen on oikeastaan juuri meidän uskomme itse kausaliteettiin —, niin meidän täytyy koettaa asettaa tahdon-kausaliteetti hypoteettisesti ainoaksi. »Tahto» voi tietenkin vaikuttaa vain »tahtoon» — eikä »aineisiin» (esimerkiksi ei »hermoihin» —): lyhyesti, täytyy uskaltaa esittää hypoteesi, eikö kaikkialla, missä »vaikutuksia» tunnustetaan olevan, tahto vaikuta tahtoon — ja eikö kaikki mekaaninen tapahtuminen, sikäli kuin jokin voima tulee siinä toimivaksi, ole juuri tahdonvoimaa, tahdon-vaikutusta. — Jos vihdoin edellytämme, että onnistuisi selittää koko meidän viettielämämme tahdon yhden perusmuodon — nimittäin, kuten minun väittämäni kuuluu, vallantahdon — hahmoutumaksi ja haarautumaksi —; jos edellytämme, että voitaisiin johdella kaikki elimelliset toiminnot tästä vallantahdosta ja löytää siitä ratkaisu myös siittämisen ja ravitsemuksen probleemaan — se on yksi probleema — olisi siten saavutettu oikeus määritellä *kaikki* vaikuttava voima yksitulkintaisesti: *vallantahdoksi*. Maailma sisästä nähtynä, maailma »intelligiibelin luonteensa» puolesta määriteltynä ja merkittynä — se olisi juuri »vallantahtoa» eikä mitään muuta sen lisäksi. —

37

»Kuinka? Eikö tuo merkitse, kansantajuisesti sanottuna: Jumala on kumottu, mutta ei paholainen —?» Päinvastoin! Päinvastoin, ystäväni! Ja, hiisi vieköön, kuka teitä pakottaa puhumaan kansantajuisesti! —

38

Niinkuin kävi vielä viimeksi, uudempien aikojen täydessä valoisuudessa, Ranskan vallankumouksen, tuon kammottavan ja, läheltä arvosteltuna turhan ilveilyn, johon koko Euroopan

jalot ja haavemieliset katselijat kuitenkin ovat loitolta niin kauan ja niin intohimoisesti tulkinneet sisältyviksi omat närkästyksen ja innostuksen tunteensa, *kunnes teksti hävisi tulkinnan alta:* niin voisi jalo jälkimaailma vielä kerran ymmärtää väärin koko menneisyyden ja kenties vasta siten tehdä sen näkemisen siedettäväksi. — Tai oikeammin: eikö ole jo näin käynyt? emmekö me itse ole olleet — tämä »jalo jälkimaailma»? Ja eikö se ole juuri nyt, sikäli kuin me tämän käsitämme, ollutta ja mennyttä?

39

Kukaan ei hevin pitäne jotakin oppia totena vain siksi, että se tekee onnelliseksi, tai hyveiseksi: ehkä paitsi herttaisia »idealisteja», jotka haltioituvat hyvästä, todesta, kauniista ja uittavat lammikossaan sikin sokin kaikenlaista kirjavaa, kömpelöä ja hyvänluontoista haluttavaa. Onni ja hyve eivät ole mitään todisteita. Mutta kernaasti unohdetaan, myös maltillisten vastustajien taholla, etteivät onnettomaksi-tekeminen ja pahaksitekeminen ole sen enempää vastatodisteita. Jokin lienee totta: vaikka se olisikin mitä suurimmassa määrässä vahingollista ja vaarallista; voisipa kerrassaan kuulua olemassaolon peruslaatuun, että ihminen, tullessaan sen täysin tietämään, tuhoutuisi, joten hengen voimakkuuden mittaisi se, miten paljon »totuutta» se vielä juuri sietäisi, selvemmin sanoen, mihin määrään asti hän sitä *tarvitsisi* ohennettuna, verhottuna, makeutettuna, tunkkaannutettuna, väärennettynä. Mutta ei ole epäilystäkään siitä, että pahat ja onnettomat ovat totuuden eräiden *osien* löytämisen suhteen suotuisammassa asemassa ja että he voivat todennäköisemmin siinä onnistua; puhumattakaan pahoista, jotka ovat onnellisia, — lajista, jonka moralistit jättävät mainitsematta. On mahdollista, että kovuus ja viekkaus tarjoavat suotuisammat edellytykset voimakkaan, riippumattoman hengen ja filosofin syntymiselle kuin tuo hempeä hieno taipuisa hyvälaatuisuus ja ei-millänsäkään olemisen taito, joka katsotaan ja katsotaan syystäkin oppineen ansioksi. Edellyttäen kuten edellä on tehty, ettei rajoiteta »filosofin» käsitettä filosofiin, joka kirjoittaa kirjoja — tai vie kirjoihin jopa *oman* filosofiansa! — Viimeisen piirteen vapaahenkisen filosofin kuvaan tuo Stendhal, ja minä tahdon muistaa sitä alleviivata saksalaisen maun vuoksi: — se

näet sotii saksalaista makua vastaan. »Pour être bon philosophe», sanoo tämä viimeinen suuri psykologi, »il faut être sec, clair, sans illusion. Un banquier, qui a fait fortune, a une partie du caractère requis pour faire des découvertes en philosophie, c'est-à-dire pour voir clair dans ce qui est.»

40

Kaikki, mikä on syvää, rakastaa naamiota; kaikkein syvimmät asiat jopa vihaavat kuvaa ja vertausta. Eiköhän vasta *vastakohta* olisi oikea valhepuku, johon verhoutuneena jonkun jumalan häveliäisyys maita vaeltaisi? Epäilyttävä kysymys: olisi kummallista, ellei joku mystikko olisi uskaltanut sellaista ajatella. On tapahtumia, laadultaan niin aranhienoja, että on hyvä ne peittää ja tehdä ne toisten tajuamattomiksi jollakin karkealla käänteellä; on rakkauden ja ylenpalttisen jalomielisyyden tekoja, joiden jälkeen ei mikään ole järkevämpää kuin ottaa keppi ja antaa silminnäkijälle selkäsauna niin saa hänen muistinsa hämärtymään. Moni osaa hämärtää oman muistinsa ja pidellä sitä pahoin saadakseen kostaa ainakin tälle ainoalle, joka asian tietää: — häpeäntunne on kekseliäs. Ihminen ei häpeä pahimmin pahimpia asioita: se ei ole vain viekkautta naamion peitossa, — viekkaudessa on paljon hyvyyttä. Minä voisin ajatella, että joku, jolla olisi kätkettävänä jotakin kallisarvoista ja loukkautuvaa, vierisi läpi elämän jyreänä ja pyöreänä kuin viheriä vanha vahvasti raudoitettu viinitynnyri: hänen häveliäs hienotunteisuutensa niin tahtoo. Ihmisen, jonka häveliäisyydessä on syvyyttä, kohtaavat myös hänen kohtalonsa ja herkät ratkaisunsa teillä, joille harvat milloinkaan joutuvat ja joiden olemassaolosta hänen lähimmillään ja uskotuimmillaan ei ole lupa saada tietoa: hänen elämänsä vaara kätkeytyy heidän silmiltänsä ja samoin hänen jälleen valloittamansa elämän-varmuus. Sellainen kätkeytynyt, joka vaistomaisesti tarvitsee puhumista vaitioloa ja sanomattajättämistä varten ja osaa loputtomasti välttää itsensä ilmaisemista, *tahtoo* ja suosii sitä, että hänen sijassaan vaeltaa jokin hänen naamionsa ystävien sydämissä ja päissä; ja otaksutaan, ettei hän sitä tahdo, hänen silmänsä saavat jonakin päivänä nähdä, että siellä sittenkin on hänen naamionsa, — ja että on hyvä niin. Jokainen syvä henki tarvitsee naamiota: vielä

enemmän, jokaisen syvän hengen ympärille kasvaa lakkaamatta naamio, koska hänen jokainen sanansa, jokainen askelensa, jokainen elon-merkki, jonka hän itsestään antaa, tulkitaan alinomaa väärin, nimittäin *latteasti*. —

41

Täytyy itse panna itsensä koetukselle, siksi että on määrätty riippumattomuuteen ja toisia käskemään; ja täytyy tehdä se oikeaan aikaan. Ei saa väistää koetuksiansa, vaikka ne ehkä ovat vaarallisin peli, jota voi pelata, ja loppujen lopuksi vain koetuksia, jotka suoritetaan oman itsemme toimiessa todistajina eikä minkään muun tuomarin edessä. Ei saa takertua mihinkään henkilöön: olkoon hän sitten vaikka kaikista rakkain, — jokainen henkilö on vankila, myös nurkkaus. Ei saa takertua mihinkään isänmaahan: olkoon se sitten vaikka kaikista kärsivin ja apuatarvitsevin, — vähemmän vaikeata on jo irrottaa sydämensä voitokkaasta isänmaasta. Ei saa takertua mihinkään sääliin: kohdistukoon se sitten vaikka korkeampiin ihmisiin, joiden harvinaisiin kärsimyksiin ja avuttomuuteen jokin sattuma on sallinut meidän katsahtaa. Ei saa takertua mihinkään tieteeseen: ei sittenkään, vaikka se houkuttelisi mitä kallisarvoisimmilla, kuten näyttää, juuri *meitä* varten säästyneillä löydöillä. Ei saa takertua omaan irtautumiseensa, siihen hekumalliseen kaukaisuuteen ja vierauteen, johon lintu pakenee lentäessään yhä ylemmäksi nähdäkseen yhä enemmän allansa: — se on lentävän vaara. Emme saa takertua omiin hyveisiimme ja joutua kokonaisuutena jonkin yksityiskohtamme, esimerkiksi »vieraanvaraisuutemme» uhriksi: tämä on vaarojen vaara korkealaatuisille ja rikkaille sieluille, jotka kohtelevat itseänsä tuhlaavasti, melkein välinpitämättömästi ja kehittävät liberaalisuuden hyvettä kunnes siitä tulee pahe. Täytyy osata *varjella itsensä:* se on riippumattomuuden ankarin koetus.

42

Uusi laji filosofeja on tulossa: minä rohkenen antaa sille kasteessa nimen, joka ei ole vaaraton. Niinkuin minä heidät arvaan, niinkuin he sallivat itseänsä arvata — heidän laatuunsa

näet kuuluu, että he jossakin kohden *tahtovat* jäädä arvoituksiksi —, nämä tulevaisuuden filosofit mielisivät saada oikeuden, ehkä myös epäoikeuden heille annettavaan *koettelijain* nimeen. Tämä nimitys on itse lopulta vain koe ja, jos niin halutaan, kiusaus.

43

Ovatko he uusia »totuuden» ystäviä, nämä tulevat filosofit? Varsin todennäköisesti: sillä kaikki filosofit ovat tähän asti rakastaneet totuuksiansa. Mutta varmaa on, etteivät he ole dogmaatikkoja. Täytyy loukata heidän ylpeyttänsä, myös makuansa, jos heidän totuutensa pitää vielä olla totuutta kaikille: mikä on tähän asti ollut kaikkien dogmaattisten pyrkimysten peitetty toive ja sala-tarkoitus. »Arvostelmani on *minun* arvostelmani»: siihen ei hevin ole oikeutta myös toisella — näin ehkä sanoo sellainen tulevaisuuden filosofi. Täytyy hävittää itsestään huono maku tahtoa olla sopusoinnussa monien kanssa. »Hyvä» ei ole enää hyvää, kun naapuri ottaa sen suuhunsa. Ja kuinka sitten voisikaan olla »yhteishyvää»! Tuo sana sotii itseänsä vastaan: sillä, mikä on yhteistä, on aina vain vähän arvoa. Loppujen lopuksi täytyy olla niinkuin on ja on aina ollut: suuret asiat jäävät suuria varten, pohjattomat syvänteet syviä varten, herkkyydet ja väristykset hienoja varten ja, sanalla sanoen, kaikki harvinainen harvinaisia varten. —

44

Tarvitseeko minun kaiken tämän jälkeen vielä erikseen sanoa, että hekin tulevat olemaan vapaita, *hyvin* vapaita henkiä, nämä tulevaisuuden filosofit, — vaikka he eivät myöskään tule olemaan vain vapaita henkiä, vaan jotakin enempää, korkeampaa, suurempaa ja perinpohjin-toista, mikä ei tahdo, että se tulkitaan väärin ja sekoitetaan muuhun? Mutta näin sanoessani minä tunnen olevani melkein yhtä suuresti heitä kuin meitä itseämme kohtaan, jotka olemme heidän airuitansa ja edeltäjiänsä, me vapaat henget! — *velvollinen* puhaltamaan meistä kaikista pois erään vanhan typerän ennakkoluulon ja väärinkäsityksen, joka on liian kauan peittänyt läpinäkymättömään

sumuunsa »vapaan hengen» käsitteen. Kaikissa Euroopan maissa ja samoin Amerikassa on nyt jotakin, mikä harjoittaa tämän nimityksen väärinkäyttöä, eräs hyvin ahdas, vangittu, kahleisiin pantu laatu henkiä, jotka tahtovat suunnilleen sen vastakohtaa, mikä sisältyy meidän tarkoituksiimme ja vaistoihimme, — puhumattakaan siitä, että heidän täytyy suhteessaan noihin tuleviin *uusiin* filosofeihin sitäkin enemmän olla suljettuja ikkunoita ja teljettyjä ovia. He kuuluvat, sen pahempi, *tasoittajiin,* nuo väärin »vapaiksi hengiksi» sanotut — demokraattisen makulaadun ja sen »nykyaikaisten aatteiden» kerkeäkielisinä ja kirjoitussormisina orjina: kaikki tyynni ihmisiä vailla yksinäisyyttä, vailla omaa yksinäisyyttään, kömpelöitä kelpo poikia, joiden rohkeutta enempää kuin heidän kunnollisia tapojansakaan älköön kiellettäkö, mutta jotka ovat juuri epävapaita ja naurettavan pintapuolisia, ennen kaikkea perustaipumuksessaan pitää tähänastisen vanhan yhteiskunnan muotoja suunnilleen *kaiken* inhimillisen kurjuuden ja epäonnistumisen syynä: jolloin totuus pääsee onnellisesti seisomaan päällään! He pyrkivät kaikin voimin saavuttamaan lauman yleistä vihreän-laitumen-onnea, joka takaa jokaiselle turvallisuuden, vaarattomuuden, mukavuuden, elämän huojennuksen; heidän ahkerimmin laulamansa kahden laulun ja opin nimet ovat »oikeuksien yhtäläisyys» ja »myötätunto kaikkea kärsivää kohtaan» — ja itse kärsimystä he pitävät jonakin, mikä täytyy *poistaa.* Me päinvastaiset, jotka olemme avanneet silmämme ja sydämemme kysymykselle, milloin ja miten »ihmis»-kasvi on tähän asti hyötyisimmin kasvanut korkeaksi, olemme sitä mieltä, että se on aina tapahtunut päinvastaisissa olosuhteissa, että sitä varten on ensin täytynyt ihmisen olotilan tulla äärimmäisen vaaralliseksi, hänen keksintä- ja teeskentelytaitonsa (hänen »henkensä») kehittyä pitkän painostuksen ja pahan alaisena hienoksi ja uskaliaaksi, hänen elämäntahtonsa korostua ehdottomaksi vallantahdoksi: — me olemme sitä mieltä, että kaikki kovuus, väkivaltaisuus, orjuus, vaara ulkona ja omassa sydämessä, kaikenlainen salakähmäisyys, stoalaisuus, viettelytaito ja pirullisuus, kaikki ihmisessä ilmenevä paha, peljättävä, tyrannimainen, petoeläimen ja käärmeen kaltainen on omansa korottamaan »ihmisen» lajia yhtä hyvin kuin sen kaiken vastakohta: — me emme edes sano kylliksi, kun sanomme vain näin paljon, ja me olemme joka tapauksessa, mitä tässä kohden sanomme ja

sanomatta jätämmekin, kaiken nykyaikaisen ideologian ja lauma-toivottomuuden *toisessa* päässä: ehkä niiden antipodeina? Onko ihmekään, ettemme me vapaat henget ole juuri kaikista herkkäpuheisimpia? ettemme me halua joka suhteessa ilmaista *mistä* henki voi vapautua ja *mihin* se sitten kenties ajautuu? Ja mitä tulee tuohon vaaralliseen kaavaan »hyvän ja pahan tuolla puolen», jolla me ainakin torjumme sen, että meidät sekoitetaan toisiin: me *olemme* jotakin toista kuin »libres-penseurs», »liberi pensatori», »vapaat ajattelijat» ja miten kaikki nämä »nykyaikaisten aatteiden» kelpo puoltajat mielivätkin itseänsä nimittää. Monissa hengen maissa kotonamme tai ainakin vieraissa käyneitä; yhä uudestaan karanneita niistä ummehtuneista mieluisista loukoista, joihin erityinen rakkaus ja erityinen viha, nuoruus, syntyperä, ihmisten ja kirjojen taholta tulleet sattumat tai pelkät väsymyskohtaukset vaelluksemme varrella ovat näyttäneet meidät vangitsevan; täynnä pahuutta niitä riippuvaisuuden houkutuskeinoja kohtaan, jotka piilevät kunnianosoituksissa, tai rahassa, tai viroissa, tai aistien haltioitumisissa; kiitollisia vieläpä hädälle ja vaiherikkaalle sairaudellekin, koska ne ovat aina vapauttaneet meidät jostakin säännöstä ja sen »ennakkoluulosta», kiitollisia meissä itsessämme olevalle jumalalle, paholaiselle, lampaalle ja madolle, uteliaita paheeseen saakka, tutkijoita säälimättömyyteen saakka, sormet alttiina arvelematta tavoittamaan tavoittamatonta, hampaat ja vatsa alttiina ottamaan vastaan kaikista sulamattominta, valmiina jokaiseen käsityöhön, joka vaatii terävää järkeä ja teräviä aisteja, valmiina jokaiseen uhkayritykseen, koska meillä on yltäkyllin »vapaata tahtoa», etu- ja takasieluilla varustettuja, joiden viimeisiä tarkoituksia ei kukaan pääse hevin näkemään, varustettuja etu- ja taka-aloilla, joiden perille saakka tuskin mikään jalka kantaa, valon vaippoihin kätkeytyneitä, valloittajia, vaikka näytämmekin perillisten ja tuhlaajien kaltaisilta, järjestäjiä ja keräilijöitä aamusta iltaan, rikkautemme ja täyteen sullottujen vetolaatikkojen saitoja vartijoita, taloudellisia oppimisessa ja unhottamisessa, kekseliäitä kaavojen laadinnassa, toisinaan ylpeitä kategoria-tauluista, toisinaan pedantteja, toisinaan työn yöpöllöjä myös keskellä kirkasta päivää; niin, jos tarvitaan, myös linnunpelättejä — ja nykyisin se tarve onkin tuntuva: nimittäin sikäli kuin me olemme synnynnäisiä vannoutuneita kademielisiä *yksinäisyyden,*

oman syvimmän sydänöisimmän, keskipäiväisimmän yksinäisyytemme ystäviä: — tämänlaatuisia ihmisiä me olemme, me vapaat henget! ja kenties on myös *teissä* jotakin siitä laadusta, te tulevat? te *uudet* filosofit?

KOLMAS PÄÄKAPPALE

USKONNOLLINEN OLEMUS

45

Ihmisen sielu ja sen rajat, tähän asti ylipäänsä saavutettu määrä inhimillisiä sisäisiä kokemuksia, näiden kokemusten korkeudet, syvyydet ja kaukaisuudet, sielun koko *tähänastinen* historia ja sen vielä tyhjentämättömät mahdollisuudet: tämä on synnynnäiselle psykologille ja »suuren eränkäynnin» ystävälle ennakolta määrätty metsästysalue. Mutta kuinka usein hänen täytyykään epätoivoisena sanoa: »yksin! voi, ihan yksin! ja tämä suuri metsä ja aarniometsä ympärillä!» Ja niin hän toivoo saavansa muutamia satoja metsästysapulaisia ja hienoja opetettuja vainukoiria, jotka hän voisi lähettää ihmissielun historiaan ajaakseen sieltä kokoon *oman* riistansa. Turhaan: hän kokee yhä uudestaan, perusteellisesti ja katkerasti, kuinka vaikeata on löytää apulaisia ja koiria kaikkeen, mikä kiihottaa juuri hänen uteliaisuuttansa. Hankaluus, joka liittyy oppineiden lähettämiseen uusille ja vaarallisille metsästysalueille, missä tarvitaan rohkeutta, älykkyyttä, kaikenkaltaista hienoutta, on siinä, ettei heitä voi enää käyttää juuri silloin, kun *»suuri eränkäynti»*, mutta myös suuri vaara alkaa: — juuri siinä heidän silmistään ja kuonostaan häviää vainu. Voidakseen esimerkiksi arvata ja todeta, millainen historia *tiedon ja omantunnon* ongelmalla on tähän asti ollut uskonnollisten ihmisten sielussa, täytyisi ehkä itse olla niin syvä, niin haavoittunut, niin suunnaton kuin oli Pascalin älyllinen omatunto: — ja lisäksi tarvittaisiin yhä vielä se kirkkaan, häijyn henkisyyden kaartuva taivas, joka voisi katsella ylhäältä alas tähän vaarallisten ja tuskallisten elämysten vilinään, voisi sen järjestää ja pakottaa kaavoihin. — Mutta kuka tekisikään minulle tämän palveluksen! Mutta kenellä olisikaan aikaa odottaa sellaisia palvelijoita! — heitä kasvaa nähtävästi liian harvassa, he ovat kaikkina aikoina kovin epätodennäköisiä! Lopultakin täytyy *itse* tehdä kaikki voidakseen itse jotakin tie-

tää: se merkitsee, että on tehtävä *paljon* itse! — Mutta minun laatuuni kuuluva uteliaisuus on kuin onkin miellyttävin kaikista paheista, — anteeksi! tarkoitukseni oli sanoa: totuudenrakkaus saa palkkansa taivaassa ja jo maan päällä. —

46

Usko sellaisena kuin alkukristillisyys sitä vaati ja monesti saavuttikin keskellä skeptistä ja etelämaisen-vapaahenkistä maailmaa, jolla oli takanaan ja keskuudessaan vuosisatojen pituinen filosofisten eri koulukuntien välinen taistelu, imperium Romanumin antama kasvatus suvaitsevaisuuteen sen lisäksi luettuna, — tämä usko *ei* ole sitä avosydämistä ja jöröä alamaisen-uskoa, jonka varassa esimerkiksi Luther tai Cromwell tai joku muu pohjoismainen hengen barbaari pysyi jumalansa ja kristillisyytensä yhteydessä, ja paljon ennemmin sitä Pascalin uskoa, joka kauhistavalla tavalla muistuttaa järjen jatkuvaa itsemurhaa, — sitkeän pitkäikäisen matomaisen järjen, jota ei käy tappaminen kerrallaan ja yhdellä iskulla. Kristillinen usko on alusta alkaen uhrausta: hengen kaiken vapauden, kaiken ylpeyden, kaiken itsevarmuuden uhrausta; samalla orjuuttamista ja itsensä-pilkkaamista, itsensä-silpomista. Julmuutta ja uskonnollista foinikialaisuutta on tässä uskossa, jota tyrkytetään raihnaiselle, hajanaiselle ja monella muotoa hemmotellulle omalletunnolle: sen edellytyksenä on, että alistuminen koskee sanomattoman *kipeästi*, että sellaisen hengen koko menneisyys ja tottumus torjuu sitä absurdissimumia, jona »usko» käy sitä vastaan. Nykyajan ihmiset, jotka tajuavat jo vain tylsästi kaikkea kristillistä sanastoa, eivät enää kykene tunteessaan kokemaan sitä kaamean-superlatiivista, mikä antiikkisen makulaadun mukaan sisältyi kaavan »jumala ristillä» lausumaan paradoksiin. Ei ole milloinkaan eikä missään tätä ennen ollut sellaista toisinpäin kääntämisen uskaliaisuutta, ei mitään niin kauhistuttavaa, arvauttavaa ja arveluttavaa kuin tämä kaava: se lupasi kaikkien antiikkisten arvojen uudelleenarvioimisen. — Itämaat, *syvät* itämaat, itämainen orja kosti tällä tavalla Roomalle ja sen ylhäiselle ja kevytmieliselle suvaitsevaisuudelle, roomalaiselle »katolisuudelle»: — eikä se, minkä vuoksi herra kuohutti orjan mieltä, se, mikä sai

tämän nousemaan kapinaan herraansa vastaan, ollut missään tapauksessa usko, vaan vapaus uskosta, tuo puolittain stoalainen ja hymyilevä välinpitämättömyys uskon vakavuudesta. »Valistus» kuohuttaa: orja näet tahtoo ehdotonta, hän ymmärtää vain tyrannimaisen, myös moraalissa, hän rakastaa samoin kuin hän vihaa, vivahduksettomasti, syvimpäänsä saakka, tuskaan saakka, sairauteen saakka, — hänen moni *salattu* kärsimyksensä nousee kapinaan ylhäistä makua vastaan, joka näyttää kärsimyksen *kieltävän*. Kärsimykseen kohdistuva epäileväisyys, oikeastaan vain eräs aristokraattisen moraalin asenne, ei ole vähin osatekijä myöskään sen suuren orjakapinan synnyssä, joka alkoi Ranskan vallankumouksesta.

47

Missä ikinä maan päällä uskonnollinen hermotauti on toistaiseksi ilmennyt, me näemme sen yhteydessä kolme vaarallista dieetti-määräystä: yksinäisyyden, paastoamisen ja sukupuolisen pidättyväisyyden, — kuitenkin niin, ettei tässä voida varmasti ratkaista, mikä on syytä, mikä vaikutusta, eikä sitäkään, onko tässä ylipäänsä syyn ja vaikutuksen suhde olemassa. Lopulliseen epäilykseen oikeuttaa se, että taudin säännöllisimpiin oireisiin, sekä villien että kesyjen kansojen keskuudessa, kuuluu nimenomaan myös mitä äkillisin irstain hekumallisuus, joka sitten vaihtuu, yhtä äkillisesti, katumuskouristukseksi ja maailman ja tahdon kieltämiseksi: molemmat ehkä voidaan tulkita naamioiduksi kaatumataudiksi? Mutta missään ei pitäisi enää luopua tulkinnoista: minkään tyypin vaiheilla ei tähän asti ole versonut niin runsaasti mielettömyyttä ja taikauskoa, mikään toinen ei näytä tähän asti enemmän kiinnostaneen ihmisiä, filosofejakin, — olisi jo aika tässä kohden hiukan viilentyä, oppia varovaisuutta, vielä paremmin: kääntää katse toisaalle, kääntää *askeleensa* toisaalle. — Vielä viimeksi ilmaantuneen filosofian, Schopenhauerin rakentaman, taustalla on, melkein erityisenä ongelmana, tämä uskonnollisen kriisin ja herätyksen kammottava kysymysmerkki. Kuinka on tahdon kieltäminen *mahdollinen?* kuinka on pyhimys mahdollinen? — tämä näyttää todella olleen se kysymys, jota pohtiessaan Schopenhauer tuli filosofiksi ja aloitti työnsä. Ja niin oli aito schopenhauerilainen seuraamus

se, että hänen vakuuttunein kannattajansa (ehkä myös hänen viimeinen kannattajansa, mitä Saksaan tulee —), nimittäin Richard Wagner, juuri tässä saattoi oman elämäntyönsä päätökseen ja lopuksi vielä esitti tuon peljättävän ja ikuisen tyypin näyttämöllä Kundryna, type vécu'n ilmielävänä; samaan aikaan, jolloin melkein kaikkien Euroopan maiden mielenvikaisten-lääkäreillä oli aihetta tutkia sitä läheltä, kaikkialla, missä uskonnollinen hermotauti — eli, kuten minä sitä nimitän, »uskonnollinen olemus» — »pelastusarmeijana» viimeisen kerran puhkesi kulkutaudiksi ja lähti maita kiertämään. — Mutta jos kysyy itseltään, mikä tuossa pyhimyksen koko ilmiössä oikeastaan on ollut niin suunnattoman kiinnostavaa kaikenlaisille ja kaikkien aikojen ihmisille: niin se on aivan epäilemättä siihen liittyvä ihmeen, nimittäin *toisiaan seuraavien vastakohtien,* moraalisessa katsannossa vastakohtaisesti arvostettujen sieluntilojen leima: tässä luultiin voitavan kouraantuntuvasti todeta, että »huonosta ihmisestä» tulee yhtäkkiä »pyhimys», hyvä ihminen. Tähänastinen psykologia on joutunut tässä kohdassa haaksirikkoon: eikö näin lienekin tapahtunut lähinnä siksi, että se oli antautunut moraalin vallittavaksi, että se itse *uskoi* moraalisiin arvovastakohtiin ja katsellen, lukien, *tulkiten* sijoitti nämä vastakohdat tekstiin ja tosiasioihin? — Kuinka? Olisiko »ihme» pelkkä tulkintavirhe? Filologian puutetta?

48

Näyttää siltä, että latinalaisiin rotuihin kuuluu niiden katolisuus paljon kiinteämmin kuin meihin pohjoismaalaisiin koko kristillisyys ylipäänsä: ja että epäuskon katolisissa maissa täytyy niinmuodoin merkitä jotakin aivan toista kuin protestanttisissa — nimittäin eräänlaista nousua kapinaan rodun henkeä vastaan, kun se taas meillä on ennemmin paluuta rodun henkeen (tai epähenkeen —). Me pohjoismaalaiset polveudumme varmasti barbaari-roduista, myös mitä tulee uskonnolliseen lahjakkuuteemme: meillä on *huonot* lahjat uskontoa varten. Poikkeukseksi voidaan katsoa keltit, jotka siitä syystä tarjosivat parhaan maaperän kristillisen tartunnan vastaanottamiselle pohjoismaissa: — Ranskassa puhkesi kristillinen ihanne kukkaansa, mikäli pohjoismaiden kalpea aurinko suinkin salli. Kuinka

oudon hurskaita ovatkaan meidän makulaadustamme vielä nuo viimeiset ranskalaiset epäilijätkin, sikäli kuin heidän sukuperässään on hiukan kelttiläisvertal Kuinka katoliselta, kuinka epäsaksalaiselta meistä tuntuukaan Auguste Comten sosiologia ja sen roomalainen vaistojen-logiikka! Kuinka jesuiittamaiselta tuo Port-Royalin rakastettava ja älykäs opas, Sainte-Beuve, kaikesta hänen jesuiitoille osoittamastaan vihamielisyydestä huolimatta! Entä sitten Ernest Renan: kuinka luoksepääsemättömältä kaikuukaan meistä pohjoismaalaisista se, mitä puhuu semmoinen Renan, jossa jokin olematon uskonnollinen jännitys alinomaa saa järkähtämään tasapainostaan syvemmässä mielessä hekumallisen ja mukavasta makuusijasta pitävän sielun! Toistettakoon kerran nämä hänen kauniit lauseensa — millainen häijyys ja ylimielisyys silloin tuleekaan vastauksena heti hereille meidän todennäköisesti vähemmän kauniissa ja kovemmassa, nimittäin saksalaisemmassa sielussamme! — »disons donc hardiment que la religion est un produit de l'homme normal, que l'homme est le plus dans le vrai quand il est le plus religieux et le plus assuré d'une destinée infinie ... C'est quand il est bon qu'il veut que la vertu corresponde à un ordre éternel, c'est quand il contemple les choses d'une manière désintéressée qu'il trouve la mort révoltante et absurde. Comment ne pas supposer que c'est dans ces moments-là, que l'homme voit le mieux?» ... Nämä lauseet ovat minun korvilleni ja tottumuksilleni niin ylen *antipodisia,* että minun, ne kohdatessani, ensikiukkuni kirjoitteli niiden viereen »la niaiserie religieuse par excellence!» — kunnes viimeinen kiukkuni niihin jopa mielistyi, näihin lauseisiin, joissa totuus on käännetty päälaelleen! On kovin somaa, kovin kunniakasta, että ihmisellä on omat antipodinsa!

49

Vanhojen kreikkalaisten uskonnollisuudessa on hämmästyttävää se valtava kiitollisuuden runsaus, joka siitä uhkuu: — ihminen, joka seisoo luonnon ja elämän edessä *sillä tavalla,* on laadultaan erittäin ylhäinen! — Myöhemmin, kun roskaväki pääsee Kreikassa voitolle, rehottaa *pelko* myös uskonnossa; ja kristillisyys oli jo tekeillä.

50

Intohimo Jumalan puolesta on moukkamaisia, vilpittömiä ja tungettelevia laatuja, kuten Lutherin — koko protestanttisuudesta puuttuu eteläinen delicatezza. Siinä on itämaista suunniltaanoloa, kuten ansaitsematta armahdetussa ja ylennetyssä orjassa, esimerkiksi Augustinuksessa, josta loukkaavalla tavalla puuttuu kaikki eleiden ja pyyteiden ylhäisyys. Siinä on naismaista hellyyttä ja himokkuutta, joka pyrkii häveliäästi ja tietämättään unio mysticaan ja physicaan: kuten Madame de Guyonissa. Useissa tapauksissa se ilmenee kumma kyllä jonkun tytön tai nuorukaisen puberteetin valhepukuna; siellä täällä jopa jonkun vanhanpiian hysteriana, myös hänen viimeisenä kunnianhimonaan: — kirkko on jo monta kertaa julistanut sellaisessa tapauksessa naishenkilön pyhäksi.

51

Tähän asti ovat mahtavimmat ihmiset yhä vielä kunnioittaen kumartaneet pyhimystä pitäen häntä itsensä lannistamisen ja tahallisen äärimmäisen kieltäymyksen arvoituksena: minkätähden he ovat kumartaneet? He ovat aavistaneet hänessä — ja ikäänkuin hänen raihnaisen ja viheliäisen ulkonäkönsä kysymysmerkin takana piilevänä—verrattoman voiman, joka on tahtonut koetella itseänsä sellaisessa lannistuksessa, tahdon lujuuden, jonka he tunsivat omaksi lujuudekseen ja herraus-ilokseen ja jota he sellaisena osasivat kunnioittaa: he kunnioittivat jotakin heissä itsessään olevaa kunnioittaessaan pyhimystä. Lisäksi tuli, että pyhimyksen näkeminen viritti heihin epäluuloa: tuollaista kieltämisen, luonnonvastaisuuden hirmua ei suinkaan ole tavoiteltu suotta, näin he itselleen sanoivat ja itseltään kysyivät. Siihen ehkä on jokin syy, jokin hyvin suuri vaara, josta askeetti haluaisi salaisten puhuttelijainsa ja luonakävijöidensä avulla saada lähempää tietoa? Lyhyesti, maailman mahtavat oppivat hänen edessään uuden pelon, he aavistivat uuden mahdin, vieraan, toistaiseksi lannistamattoman vihollisen: — »vallantahto» se heidät pakotti pysähtymään pyhimyksen eteen. Heidän täytyi kysyä häneltä — —

52

Juutalaisessa »vanhassa testamentissa», kirjassa, joka puhuu Jumalan vanhurskaudesta, on niin suurityylisiä ihmisiä, asioita ja puheita, ettei kreikkalaisella ja intialaisella kirjallisuudella ole mitään sen rinnalle asetettavaa. Lukija katselee kauhistuneena ja syvästi kunnioittaen noita suunnattomia jäännöksiä siitä, mitä ihminen on kerran ollut, ja hänen mieleensä johtuu murheellisia ajatuksia vanhasta Aasiasta ja sen esiinpistävästä niemekkeestä Euroopasta, joka välttämättä haluaisi merkitä »ihmisen edistystä» Aasiaan verraten. Totta kyllä: joka on itse vain laiha kesy kotieläin ja tuntee vain kotieläimen-tarpeita (kuten meidän nykyiset sivistyneemme, »sivistyneen» kristikunnan kristityt lisäksi luettuina), sen ei tarvitse noiden raunioiden keskellä ihmetellä, vielä vähemmän huolestua — Vanhan testamentin miellyttävyys on koetinkivi »suuren» ja »pienen» suhteen —: hän ehkä havaitsee Uuden testamentin, armosta puhuvan kirjan, sittenkin enemmän mieleisekseen (siinä on paljon oikeata hellää ummehtunutta rukoilija-veljien ja pienten sielujen hajua). Että tämä Uusi testamentti, joka on eräänlaista maun rokokoota kaikissa katsannoissa, on liimattu Vanhan testamentin kanssa yhdeksi kirjaksi, »bibliaksi», »kirjaksi itsessään»: se on kenties suurin uhkarohkeus ja »synti henkeä vastaan», joka kirjallisella Euroopalla on omallatunnollaan.

53

Miksi nykyisin ateismia? — Jumalaan sisältyvä »isä» on perinpohjin kumottu; samoin »tuomari», »palkitsija». Samaten hänen »vapaa tahtonsa»: hän ei kuule, — ja jos kuulisikin, hän ei kuitenkaan osaisi auttaa. Pahinta on tämä: hän näyttää olevan kykenemätön antamaan itsestään ymmärrettävää tietoa: onko hän epäselvä? Tässä on se, mikä on minulle monenmoisista keskusteluista, kysymästäni, kuulemastani selvinnyt eurooppalaisen teismin rappeutumisen syiksi; minusta näyttää, että uskonnollinen vaisto tosin on valtavasti kasvamassa, — mutta että se syvästi epäluuloisena torjuu juuri teistisen tyydytyksen.

54

Mitä sitten oikeastaan tekee koko uudempi filosofia? Descartesista lähtien — ja ennemmin häneen kohdistuvasta uhmasta kuin hänen esimerkkinsä mukaan — hyökätään kaikkien filosofien taholta vanhan sielu-käsitteen kimppuun subjekti- ja objekti-käsitettä koskevan kritiikin varjolla — toisin sanoen: hyökätään kristinopin perusedellytyksen kimppuun. Uudempi filosofia, tietoteoreettisena skepsiksenä, on, salaa tai avoimesti, *antikristillistä:* vaikka ei, hienoimmille korville puhuen, suinkaan uskonnonvastaista. Ennen vanhaan näet uskottiin »sieluun», niinkuin uskottiin kielioppiin ja kieliopilliseen subjektiin: sanottiin: »minä» on ehto, »ajattelen» on predikaatti ja ehdonalainen — ajattelu on toimintaa, johon *täytyy* ajatella jonkin subjektin syynä kuuluvan. Sitten yritettiin, ihailtavan sitkeästi ja ovelasti, eikö tästä verkosta voitaisi päästä, — eikö ehkä päinvastainen ole totta: »ajattelen» ehto, »minä» ehdonalainen; »minä» siis synteesi, jonka vasta itse ajattelu *tekee*. Kant tahtoi oikeastaan todistaa, ettei subjektia voida todistaa subjektista käsin, — enempää kuin objektiakaan: yksityis-subjektin, siis »sielun» *näennäisen olemassaolon* mahdollisuus ei kenties ole aina ollut hänelle vieras, tuo ajatus, joka on Vedanta-filosofiana jo kerran ja verrattoman valtavana ollut maan päällä.

55

On olemassa pitkät uskonnollisen julmuuden tikapuut ja niissä paljon puolapuita; mutta kolme näistä on tärkeintä. Ennen aikaan uhrattiin jumalalle ihmisiä, ehkä juuri niitä, joita eniten rakastettiin, — tänne kuuluvat kaikkien muinaisuskontojen esikois-uhrit, tänne myös keisari Tiberiuksen uhri Mithras-luolassa Caprin saarella, tuo kammottavin kaikista roomalaisista anakronismeista. Sitten, ihmiskunnan moraalisena kautena, ihminen uhrasi jumalalleen väkevimmät omat vaistonsa, »luontonsa»; *tämä* juhlailo loistaa askeetin, haltioituneen »luonnonvastaisen» julmasta katseesta. Vihdoin: mitä onkaan jäänyt vielä uhrattavaksi? Eikö täytynyt vihdoin viimein uhrata kaikki lohdullinen, pyhä, parantava, kaikki toivo, kaikki usko salat-

tuun sopusointuun, tulevaisiin autuuksiin ja vanhurskauksiin? eikö täytynyt uhrata itse jumala ja, julmuudesta itseänsä kohtaan, palvoa kiveä, tyhmyyttä, painavuutta, kohtaloa, olemattomuutta? Uhrata jumala olemattomalle — tämä äärimmäisen julmuuden paradoksinen mysteeri on säästynyt juuri nyt nousevaa sukupolvea varten: me kaikki tunnemme siitä jo jotakin.

56

Joka on, kuten minä, jonkinlaisella arvoituksellisella kiihkolla pyrkinyt ajattelemaan pessimismin pohjia myöten ja vapauttamaan sen siitä puolittain kristillisestä, puolittain saksalaisesta ahtaudesta ja yksinkertaisuudesta, jossa se on tälle vuosisadalle viimeksi esittäytynyt, nimittäin Schopenhauerin filosofian hahmossa; joka on todella joskus katsahtanut sisään ja alas siihen ajattelutapaan, joka kaikkien mahdollisten ajattelutapojen joukossa ehdottomimmin kieltää maailman, katsahtanut siihen aasialaisella ja yliaasialaisella silmällä — hyvän ja pahan tuolla puolen, eikä enää, niinkuin Buddha ja Schopenhauer, moraalin lumoissa ja harhaluuloissa —, se on ehkä juuri siten, tätä oikeastaan tahtomattaan, avannut silmänsä päinvastaiselle ihanteelle: ylimielisimmän, elävimmän ja maailmaan myönteisimmin suhtautuvan ihmisen ihanteelle, hänen, joka ei ainoastaan ole mukautunut siihen, mitä on ollut, ja on sekä oppinut sitä sietämään, vaan tahtoo saada sen, *sellaisena kuin se on ollut ja on,* jälleen, iäisesti, kyltymättään huutaen da capo, ei vain itselleen, vaan koko kappaleelle ja näytelmälle, eikä vain yhdelle näytelmälle, vaan oikeastaan Hänelle, joka juuri tätä näytelmää tarvitsee — ja tekee sen tarpeelliseksi: koska hän yhä uudestaan tarvitsee itsensä — ja tekee tarpeelliseksi — — Kuinka? Eikö tämä sitten olisi — circulus vitiosus deus?

57

Ihmisen henkisen katseen ja oivalluksen voimistuessa kasvaa kaukaisuus ja tavallaan avaruus hänen ympärillään: hänen maailmansa syvenee, yhä uusia tähtiä, yhä uusia arvoituksia ja

kuvia tulee hänen näkyviinsä. Kenties on kaikki se, mitä katsellen hengen silmä on harjoittautunut näkemään tarkasti ja syvälle, ollut sille vain harjoittautumis-aihe, leikin asia, jotakin lapsia ja lapsenpäitä varten; kenties eivät ne kaikista juhlallisimmat käsitteet, joiden takia on eniten taisteltu ja kärsitty, käsitteet »jumala» ja »synti» jonakin tulevana aikana näytä meistä tärkeämmiltä kuin näyttää vanhasta miehestä lasten-lelu ja lasten-tuska, — ja kenties »vanha ihminen» sitten taas tarvitsee toista lelua ja toista tuskaa, — hän, yhä vielä kylliksi lapsi, ikuinen lapsi!

58

Onkohan otettu huomioon, missä määrin varsinaiseen uskonnolliseen elämään (ja niin sen mikroskooppiseen itsensäkoettelemisen mielityöhön kuin siihen herkkään tyyneyteen, joka sanoo itseänsä »rukoukseksi» ja on alinomaista valmiutta »jumalan tulemiseen») tarvitaan ulkonaista joutilaisuutta tai puolijoutilaisuutta, minä tarkoitan hyvän omantunnon myötäilemää joutilaisuutta, joka on vanhaa perua, sukuperintöä ja jolle ei ole täysin vieras se aristokraatin-tunne, että työ *häpäisee,* — nimittäin tekee sielun ja ruumiin alhaiseksi? Ja että niinmuodoin nykyaikainen, meluava, aikaa tarkasti käyttävä, itsestään ylpeä, tyhmän-ylpeä työteliäisyys, enemmän kuin mikään muu, kasvattaa ja valmistaa juuri »epäuskoon?» Niiden joukosta, jotka esimerkiksi nykyisin Saksassa elävät syrjässä uskonnosta, minä löydän monenlaatuiseen ja -syntyiseen »vapaa-ajatteluun» kuuluvia ihmisiä, mutta ennen kaikkea enemmistön sellaisia, joista polvi polvelta jatkunut työteliäisyys on hävittänyt uskonnolliset vaistot: niin etteivät he enää ensinkään tiedä mitä hyötyä on uskonnoista ja eräänlaista tylsää ihmetystä tuntien tavallaan vain toteavat niitä maailmassa olevan. Heistä tuntuu, näistä kunnon ihmisistä, että heillä on jo yltäkyllin tekemistä, joko liikeasioissaan tai huveissaan, puhumattakaan »isänmaasta» ja sanomalehdistä ja »perhe-velvollisuuksista»: näyttää siltä, ettei heille jää yhtään aikaa uskontoa varten, varsinkaan, kun he eivät saa selville, onko kysymyksessä jokin uusi liikeasia vai uusi huvi, — sillä ei suinkaan kirkkoon mennä, he sanovat itselleen, vain tärvelemään hyvää mielialaa. He tosin eivät ole uskonnol-

listen menojen vihaajia; kun eräissä tapauksissa, esimerkiksi valtion taholta, vaaditaan ottamaan osaa sellaisiin menoihin, he tekevät, mitä vaaditaan, niinkuin tehdään paljon muuta —, kärsivällisen ja vaatimattoman vakavasti ja suurta uteliaisuutta ja tukaluutta tuntematta: — hehän elävät liiaksi syrjässä ja ulkopuolella havaitakseen edes henkilökohtaista kannanottoa puolesta tai vastaan näissä asioissa tarpeelliseksi. Näihin välinpitämättömiin kuuluu nykyisin enin osa keskisäätyjen saksalaisia protestantteja, erittäinkin työteliäissä suurissa kauppa- ja liikekeskuksissa; samoin enin osa työteliäitä oppineita ja kaikki, mikä kuuluu yliopistoihin (paitsi teologeja, joiden oleminen ja mahdollisuus siellä antaa psykologeille arvattavaksi yhä enemmän ja yhä hienompia arvoituksia). Hurskaiden tai vain kirkollisten ihmisten taholla on harvoin mitään käsitystä siitä, *kuinka paljon* hyvää tahtoa, sopisi sanoa tahallista tahtoa nykyisin vaaditaan, että jokin saksalainen oppinut ottaa uskonnon ongelman vakavalta kannalta; hänen koko käsityönsä (ja, kuten sanottu, se käsityöläismäinen työteliäisyys, johon hänen nykyaikainen omatuntonsa hänet velvoittaa) tekee hänet taipuvaiseksi tuntemaan suhteessaan uskontoon alentuvaa, melkein hyvänsuopaa hilpeyttä, johon toisinaan sekoittuu hiven ylenkatsetta, tämä kohdistettuna siihen hengen »epäpuhtauteen», jota hän edellyttää olevan kaikkialla, missä vielä tunnustaudutaan kirkkoon. Oppineen onnistuu vasta historian avulla (siis *ei* henkilökohtaisesta kokemuksestaan käsin) päästä kunnioittavaan vakavuuteen ja eräänlaiseen arkaan huomaavaisuuteen kirkkoa kohtaan; mutta korotettuaan siihen kohdistuvan tunteensa vaikkapa kiitollisuudeksikin hän ei ole henkilönä vielä tullut askeltakaan lähemmäksi sitä, mikä on vielä olemassa kirkkona tai hurskautena: on voinut käydä päinvastoin. Se käytännöllinen välinpitämättömyys uskonnollisista asioista, johon hän on syntynyt ja kasvatettu, sublimoituu hänessä yleensä varovaisuudeksi ja puhtaudenharrastukseksi, joka karttaa kosketusta uskonnollisiin ihmisiin ja asioihin; ja juuri hänen suvaitsevaisuutensa ja inhimillisyytensä syvällisyys voi käskeä häntä väistämään suvaitsemisen mukanaan tuomaa hienoa ahdinkotilaa. — Jokaisella ajalla on oma jumalainen naiivisuuden laatunsa, jonka keksimisestä toiset aikakaudet saavat sitä kadehtia: — ja kuinka paljon naiivisuutta, kunnioitettavaa, lapsellista ja rajattoman tomppelimaista naiivisuutta onkaan tässä oppi-

neen ylemmyys-uskossa, hänen suvaitsevaisuutensa hyvässä omassatunnossa, siinä mitään aavistamattomassa suorasukaisessa varmuudessa, johon varautuen hänen vaistonsa käsittelee uskonnollista ihmistä ala-arvoisena ja alempana tyyppinä, josta hän itse on kasvanut ulos, pois, *ylös,* — hän, tuo pieni vaatelias kääpiö ja moukka, »aatteita», »nykyaikaisia aatteita» pohtiva uutteran-nopsa pää- ja käsityöläinen!

59

Joka on nähnyt syvälle maailmaan, arvaa kyllä, mikä viisaus piilee siinä, että ihmiset ovat pintapuolisia. Heidän säilyttävä vaistonsa opettaa heidät olemaan epävakaisia, kevyitä ja petollisia. Siellä täällä huomaa intohimoista ja liioiteltua »puhtaiden muotojen» palvontaa, sekä filosofien että taiteilijain keskuudessa: älköön kukaan epäilkö, että se, joka siinä määrin *tarvitsee* pinnan ihailua, on joskus epäonnistuen tavoittanut jotakin sen *alta.* On ehkä vielä näiden sormensa polttaneiden lasten, synnynnäisten taiteilijainkin suhteen, jotka eivät enää löydä elämän nautintoa muusta kuin elämän kuvan tarkoituksellisesta *väärentämisestä* (ikäänkuin pitkäaikaisesta elämälle kostamisesta —), olemassa jokin arvojärjestys: mihin määrään asti elämä on käynyt heistä sietämättömäksi, voitaisiin havaita siitä, missä määrin he haluavat nähdä sen kuvan väärennettynä, ohennettuna, tuonpuolistettuna, jumalaistettuna, — homines religiosi voitaisiin lukea taistelijoihin kuuluviksi, näiden *korkeimpana* arvoluokkana. Parantumattomaan pessimismiin kohdistuva syvä epäluuloinen pelko pakottaa kokonaiset vuosituhannet pureutumaan hampaillaan olemassaolon uskonnolliseen tulkintaan: sen vaiston pelko, joka aavistaa, että totuus voitaisiin tavoittaa *liian varhain,* ennenkuin ihminen on tullut kyllin lujaksi, kyllin kovaksi, kyllin taiteilijaksi...... Tässä katsannossa näyttäisi samalla hurskaus, »elämä Jumalassa», hienoimmalta ja viimeiseltä totuuden-*pelon* sikiöltä, kaikista johdonmukaisimpaan väärennykseen kohdistuvalta taiteilijan-palvonnalta ja päihtymykseltä, totuuden nurinkääntämisen tahtona, epätotuuden tahtona maksoi mitä maksoi. Ehkei ole toistaiseksi ollut mitään tehokkaampaa keinoa kaunistaa itse ihmistä kuin

juuri hurskaus: sen avulla ihminen voi muuttua taiteeksi, pinnaksi, värileikiksi, hyvyydeksi siihen määrään, ettei hänen näkemisensä enää aiheuta kärsimystä. —

60

Ihmisen rakastaminen *Jumalan tähden* — se on ollut tähän asti ylhäisin ja etäisin tunne, joka on ihmisten maailmassa saavutettu. Että rakkaus ihmiseen ilman mitään pyhittävää takatarkoitusta on typeryys ja eläimellisyys entisten *lisäksi*, että taipumuksen tähän ihmisrakkauteen täytyy ensin saada mittansa, hienoutensa, suolansirunsa ja ambran-hivenensä jostakin korkeammasta taipumuksesta: — kuka olikaan se ihminen, joka tämän ensiksi koki ja »eli», miten hänen kielensä sitten lieneekin soperrellut hänen yrittäessään ilmaista jotakin niin aranherkkää, hän säilyköön meille ajoista aikoihin pyhänä ja kunnioitettavana, ihmisenä, joka on toistaiseksi lentänyt korkeimmalle ja kauneimmin eksynyt!

61

Filosofi sellaisena kuin *me* hänet ymmärrämme, me vapaat henget —, avarimman vastuullisuuden ihmisenä, jolla on omatunto ihmisen kokonaiskehitykselle: tämä filosofi tulee käyttämään uskontoja omaan jalostus- ja kasvatustyöhönsä, niinkuin hän tulee siihen käyttämään kulloinkin vallitsevia poliittisia ja taloudellisia olosuhteita. Se valikoiva, jalostava, siis aina sekä hävittävä että luova ja hahmottava vaikutus, jota uskontojen avulla voidaan harjoittaa, on aina niiden ihmisten laadun mukaan, jotka otetaan sen vallan ja varjelun alaisiksi, monimuotoinen ja erilainen. Voimakkaille, riippumattomille, käskemään valmistuneille ja ennaltamäärätyille, joissa jonkin hallitsevan rodun järki ja taito ruumiillistuu, uskonto on lisäväline vastusten voittamista, hallitsemisen mahdollisuutta varten: siteenä joka sitoo hallitsijoita ja alamaisia yhteisesti ja antaa ensinmainituille ilmi ja heidän käytettävikseen viimeksimainittujen omattunnot, heidän salatun ja sisimmän olemuksensa, joka

mielellään välttäisi kuuliaisuutta; ja jos eräät sellaista ylhäistä syntyperää olevat yksilöt taipuvat korkean henkisyyden vuoksi abstraktisempaan ja mietiskelevämpään elämään ja pidättävät itselleen vain hallitsemisen hienoimman laadun (valikoitujen oppilaiden tai veljeskunnan jäsenten ohjaajina), voidaan uskontoa käyttää vielä välineenä, joka takaa rauhan *karkeamman* hallitsemisen melulta ja vaivalta sekä puhtauden vapaana kaiken politikoimisen *välttämättömästä* likaisuudesta. Näin ymmärsivät asian esimerkiksi brahmaanit: he hankkivat itselleen uskonnollisen järjestön avulla vallan nimittää kansan kuninkaat, mutta pysyttelivät ja tunsivat itse olevansa syrjässä ja ulkopuolella, korkeampia ja ylikuninkaallisia tehtäviä suorittavina ihmisinä. Samalla uskonto antaa myös osalle hallituista ohjausta ja tilaisuutta valmistautua tulevaisuudessa heille tarjoutuvaan hallitsemiseen ja käskemiseen, nimittäin niille hitaasti esiinnouseville voimakkaammille luokille ja säädyille, joissa tahdon voima ja halu, itsensävallitsemisen tahto, on onnellisten aviotapojen vaikutuksesta yhä kasvamassa: — heille uskonto tarjoaa kylliksi yllykkeitä ja houkutuksia käymään korkeampaan henkisyyteen johtavia teitä, koettelemaan suuren itsensävoittamisen, vaitiolon ja yksinäisyyden tunteitaan: — asketismi ja puritanismi ovat melkein välttämättömiä kasvatus- ja jalostuskeinoja, kun jokin rotu tahtoo voittaa alhaisosta-polveutumisensa ja ponnistelee kohti tulevaa herrautta. Tavallisille ihmisille vihdoin, kaikkein useimmille, jotka ovat olemassa palvelemista varten ja yleiseksi hyödyksi ja vain sikäli *saavat* olla olemassa, uskonto antaa arvaamattoman tyytyväisyyden omaan olotilaan ja laatuun, monenmoiseen sydämen rauhaan, jalostuneen kuuliaisuuden, lisä-onnen ja -kärsimyksen kaltaistensa kanssa, se hiukan kirkastaa ja kaunistaa, hiukan oikeuttaa heidän sielunsa koko arkea, koko alhaisuutta, koko puolieläimen-köyhyyttä. Uskonto ja elämän uskonnollinen merkittävyys valaa auringonloistetta sellaisten aina kiusattujen ihmisten ylle ja tekee heille oman itsensä näkemisen siedettäväksi, se vaikuttaa, niinkuin epikurolainen filosofia tavallisesti vaikuttaa korkeamman arvoluokan kärsiviin, virkistävästi, hienostavasti, ikäänkuin kärsimystä *hyödyksi käyttäen*, vihdoin jopa sen pyhittäen ja oikeuttaenkin. Kristillisyydessä ja buddhalaisuudessa ei kenties ole mitään niin kunnianarvoista kuin niiden taito opettaa kaikkein alhaisinkin pääsemään hurskauden avulla korkeampaan olioi-

den näennäis-järjestykseen ja siten säilyttämään itsessään tyytyväisyys siihen todelliseen järjestykseen, jonka piirissä heidän elämänsä on varsin kovaa, — ja juuri tämä kovuus on tarpeellinen!

62

Lopuksi meidän on kuitenkin esitettävä sellaisille uskonnoille myös paha vastalasku ja selvästi osoitettava niiden kaamea vaarallisuus: — tulee aina kalliiksi ja on pelottavaa, kun uskonnot *eivät* ole filosofin käyttelemiä jalostus- ja kasvatusvälineitä, vaan toimivat itsenäisesti ja *suvereenisesti*, kun ne itse tahtovat olla viimeisiä tarkoitusperiä eivätkä vain välineitä toisten välineiden ohella. Ihmisten joukossa, samoin kuin kaikissa muissa eläinlajeissa, on liikamäärä luonnistumattomia, sairaita, lajistaan huonontuneita, vaivaisia, välttämättömästi kärsiviä; luonnistuneet tapaukset muodostavat ihmisessäkin aina poikkeuksen ja siihen katsoen, että ihminen on *toistaiseksi määrittelemätön* eläin, jopa harvinaisen poikkeuksen. Mutta vielä pahempi seikka on tämä: mitä korkeampaa laatua on se tyyppi, jota joku ihminen edustaa, sitä epätodennäköisemmäksi vielä tulee, että hän *luonnistuu:* satunnaisuus, mielettömyyden laki ihmiskunnan kokonaistaloudessa ilmenee kauhistuttavimpana sen hävittävässä vaikutuksessa korkeampiin ihmisiin, joiden elämänehdot ovat hienot, monipuoliset ja vaivoin arvioitavat. Kuinka suhtautuvatkaan mainitut kaksi suurinta uskontoa tähän luontumattomien tapausten *liikamäärään?* Ne yrittävät säilyttää, pidättää elämässä, mitä suinkin voidaan pidättää, asettuvatpa vielä periaatteellisesti niiden puolellekin, uskontoina *kärsiviä varten,* ne katsovat kaikkien niiden olevan oikeassa, jotka potevat elämää kuin jotakin sairautta, ja mielisivät saada aikaan, että jokainen muu elämäntunto katsottaisiin vääräksi ja kävisi mahdottomaksi. Arvioitakoon tämä säälivä ja säilyttävä huolto, sikäli kuin se tarkoittaa ja on tarkoittanut kaikkien muiden ohella myös ihmisen korkeinta, tähän asti melkein aina myös kärsivintä tyyppiä, kuinka merkittäväksi tahansa: lopputilissä kuuluvat tähänastiset, nimittäin *suvereeniset* uskonnot, niihin pääsyihin, jotka ovat pitäneet »ihmisen» tyyppiä alempaan asteeseen sidottuna, — niissä on ollut liian paljon sitä, *minkä pitäisi hävitä.* Niitä on kiitettävä arvaamattoman

kalliista antimista; ja kuka onkaan niin rikas kiitollisuudesta, ettei hän köyhtyisi kaiken sen edessä, mitä esimerkiksi kristillisyyden »henkiset ihmiset» ovat tähän asti tehneet Euroopan hyväksi! Mutta siitä huolimatta: kun he ovat antaneet kärsiville lohdutusta, sorretuille ja epätoivoisille rohkeutta, epäitsenäisille tukea ja turvaa ja ovat houkutelleet sisäisesti-tärveltyneitä ja villiytyneitä pois yhteiskunnasta luostareihin ja sielun kuritushuoneisiin: mitä heidän olisikaan pitänyt tehdä sitä paitsi voidakseen hyvällä omallatunnolla niin periaatteellisesti työskennellä kaiken sairaan ja kärsivän säilyttämiseksi, toisin sanoen toden totta *eurooppalaisen rodun huonontamiseksi?* Kääntää kaikki arvostukset *päälaelleen* — *se* heidän on täytynyt tehdä! Ja voimakkaiden murtamisen, suurten toivojen masentamisen, kauneuden suoman onnen epäilyksenalaiseksi tekemisen, kaiken itsevaltaisen, miehekkään, valloittavan, hallitsemishaluisen, kaikkien korkeimmalle ja parhaiten luonnistuneelle »ihmisen» tyypille ominaisten vaistojen nujertamisen epävarmuudeksi, omantunnon-hädäksi, itsensätuhoamiseksi, niin, kaiken rakkauden maalliseen ja Maan herruuteen kääntämisen vihaksi, joka kohdistuu Maahan ja maalliseen — *tämän* kirkko otti tehtäväkseen ja sen täytyi niin tehdä, kunnes »maailmasta luopuminen», »aistillisuuden karkottaminen» ja »korkeampi ihminen» kirkon arvioinnissa viimein sulautuivat yhteen yhdeksi tunteeksi. Jos voisi katsella jonkun epikurolaisen jumalan ivallisella ja puolueettomalla silmällä eurooppalaisen kristillisyyden kummallisen tuskallista ja yhtä karkeaa kuin hienoakin huvinäytelmää, en luule, että ihmetyksestä ja naurusta tulisi koskaan loppua: eikö näytäkin siltä, että Eurooppaa on kahdeksantoista vuosisadan ajan hallinnut tahto tehdä ihmisestä *subliimi epäsikiö?* Mutta sen, joka tulee päinvastaisin tarpein, ei enää epikurolaisesti, vaan jokin jumalainen vasara kädessään sen melkein tahallisesti rappeutetun ja typistetyn ihmisen luo, joka kristitty eurooppalainen (esimerkiksi Pascal) on, eikö hänen täytyisi silloin vihoissaan, säälien, kauhistuneena huutaa: »Oi te tomppelit, te julkeat sääliväiset tomppelit, mitä te olettekaan tehneet! Oliko tuo työtä teidän käsiänne varten! Kuinka te olettekaan pilalle hakanneet ja turmelleet minun kauneimman kiveni! Mihin olettekaan *te* rohjenneet ryhtyä!» — Minä tahdoin sanoa: kristillisyys on ollut toistaiseksi laadultaan kohtalokkainta omahyväisyyttä. Ihmiset, jotka eivät ole olleet kyllin korkei-

ta ja kovia ollakseen kelvollisia taiteilijoina muovaamaan *ihmistä;* ihmiset, jotka eivät ole olleet kyllin voimakkaita ja kaukonäköisiä *salliakseen,* ylevästi itsensä hilliten, tuhatmuotoisen luontumattomuuden ja tuhoutumisen etuala-lain vallita; ihmiset, jotka eivät ole olleet kyllin ylhäisiä nähdäkseen jyrkästi erilaisen arvojärjestyksen ja arvokuilun ihmisen ja ihmisen välillä: —*sellaiset* ihmiset ovat, »yhtäläisiä jumalan edessä» tunnussananaan, tähän asti vallinneet Euroopan kohtaloa, kunnes on vihdoin saatu syntymään kääpiöitynyt, melkein naurettava laji, laumaeläin, jotakin nöyrää, sairaalloista ja keskinkertaista, nykyinen eurooppalainen.....

NELJÄS PÄÄKAPPALE

MIETELAUSEITA JA VÄLINÄYTÖKSIÄ

63

Joka on syvimmästään opettaja, se ottaa kaikki asiat vakavalta kannalta vain suhteessa oppilaisiin, — itsensäkin.

64

»Tieto tiedon itsensä vuoksi» — tämä on viimeinen ansa, jonka moraali virittää: niin ihminen kietoutuu siihen vielä kerran täydellisesti.

65

Tiedon viehätys olisi vähäistä, ellei siihen johtavalla tiellä olisi voitettava niin paljon häveliäisyyttä.

65 a

Ihminen on epärehellisin jumalaansa kohtaan: hän ei *saa* tehdä syntiä!

66

Taipumus sallimaan itseänsä halvennettavan, itseltään varastettavan, itseään petettävän ja nyljettävän voisi olla jonkun jumalan häveliäisyyttä ihmisten keskuudessa.

67

Yhden ainoan rakastaminen on barbaarisuutta: sillä sitä harjoitetaan kaikkien muiden kustannuksella. Myös Jumalan rakastamista.

68

»Tuon minä olen tehnyt», sanoo minun muistini. »Tuota minä en ole voinut tehdä» — sanoo minun ylpeyteni ja pysyy taipumattomana. Viimein — muisti myöntyy.

69

Huonosti on elämää katsellut, ellei ole nähnyt myös kättä, joka säälivällä tavalla — surmaa.

70

Jos ihmisellä on luonne, hänellä on myös tyypillinen elämyksensä, joka palautuu yhä uudestaan.

71

Viisas astronomina. — Niin kauan kuin tunteesi vielä sinulle sanoo, että tähdet ovat »yläpuolellasi», sinulta vielä puuttuu tietävän katse.

72

Korkeaa ihmistä ei tee korkean tunnon voimakkuus, vaan sen kestävyys.

73

Joka saavuttaa ihanteensa, se pääsee juuri siten ihannettaan kauemmaksi.

73 a

Moni riikinkukko piilottaa kaikkien nähden riikinkukon pyrstönsä — ja sanoo tätä ylpeydekseen.

74

Ihminen, jossa on neroa, on sietämätön, ellei hänessä ole vielä lisäksi vähintään kahta: kiitollisuutta ja puhtautta.

75

Ihmisen sukupuolielämän määrä ja laatu ulottuu hänen henkensä korkeimpiin huippuihin saakka.

76

Rauhallisissa oloissa hyökkää sotainen ihminen itsensä kimppuun.

77

Periaatteillaan ihminen tahtoo tyrannisoida tai oikeuttaa tai kunnioittaa tai herjata tottumuksiansa: — kaksi ihmistä, joilla on samat periaatteet, tahtovat siten todennäköisesti vielä jotakin perin-erilaista.

78

Joka halveksii itseänsä, se kuitenkin samalla yhä vielä kunnioittaa itseänsä halveksijana.

79

Sielu, joka tietää itseänsä rakastettavan, mutta ei itse rakasta, antaa ilmi pohjasakkansa: — sen alimmainen nousee ylös.

80

Asia, joka selviää, lakkaa meitä liikuttamasta. — Mitä tarkoitti tuo jumala, joka neuvoi: »tunne itsesi»! Tarkoittiko tämä ehkä: »Lakkaa itseäsi liikuttamasta! tule objektiiviseksi!» — Entä Sokrates? — Ja »tieteellinen ihminen»? —

81

On kauheata kuolla janoon meressä. Täytyykö teidän sitten heti suolata totuutenne niin, ettei se enää edes — sammuta janoa?

82

»Kaikkien sääliminen» — se olisi kovuutta ja tyranniutta *sinua* kohtaan, hyvä herra naapurini! —

83

Vaisto. — Kun talo palaa, unohtuu jopa päivällinen. — Niin: mutta siihen palataan tuhkan päällä.

84

Nainen oppii vihaamaan sitä mukaa kuin hän — menettää taitonsa hurmata.

85

Samat affektit ovat miehessä ja naisessa kuitenkin tempoltaan erilaiset: sentähden mies ja nainen eivät lakkaa ymmärtämästä toisiaan väärin.

86

Kaiken persoonallisen turhamaisuuden taka-alalla naiset yhä vielä epäpersoonallisesti halveksivat — »naista». —

87

Sidottu sydän, vapaa henki: — Jos sitoo sydämensä lujasti ja panee sen vankeuteen, voi myöntää hengelleen paljon vapauksia: minä olen jo kerran tämän sanonut. Mutta minua ei uskota, ellei sitä jo tiedetä — —

88

Hyvin älykkäät henkilöt alkavat epäilyttää, kun he joutuvat hämilleen.

89

Kauheat elämykset panevat arvailemaan, eikö se, joka niitä kokee, ole jotakin kauheata.

90

Synkät, raskasmieliset ihmiset tulevat juuri siitä, mikä toisia synkentää, vihasta ja rakkaudesta, kevyemmiksi ja kohoavat tilapäisesti omaan pintaansa.

91

Niin kylmä, niin jäinen, että polttaa hänessä hyppysensä! Jokainen käsi, joka häntä koskettaa, säikähtää. — Ja juuri siitä syystä monet pitävät häntä hehkuvana.

92

Kukapa ei olisi jo joskus uhrannut hyvän maineensa vuoksi — itsensä?

93

Ihmisystävällisyydessä ei ole yhtään ihmisvihaa, mutta juuri siitä syystä liian paljon ihmishalveksuntaa.

94

Miehen kypsyys: se merkitsee, että on jälleen saavuttanut sen vakavuuden, jossa eli lapsena leikkiessään.

95

Hävetä epämoraalisuuttaan: se on askelma portaissa, joiden toisessa päässä häpee moraalisuuttansakin.

96

Tulee erota elämästä niinkuin Odysseus erosi Nausikaasta, — enemmän siunaavana kuin rakastuneena.

97

Mitä? Suuri mieskö? Minä näen aina vain oman ihanteensa näyttelijän.

98

Kun totuttaa omantuntonsa, se suutelee meitä samalla kun se puree.

99

Pettynyt puhuu. — »Minä kuulostin vastakaikua, mutta kuulin vain kiitosta —»

100

Itsellemme me kaikki tekeydymme yksinkertaisemmiksi kuin olemme: niin me lepäämme, kun olemme väsyneet kanssaihmistemme seurassa.

101

Nykyisin mielisi tietävä helposti tuntea olevansa eläimeksi tullut jumala.

102

Vastarakkauden havaitsemisen pitäisi oikeastaan päästää rakastava rakastetun olennon lumoista. »Kuinka? Onko hän niin vaatimaton, että rakastaa jopa sinua? Tai niin tyhmä? Tai — tai —»

103

Vaara onnessa. — »Nyt kaikki käy minulle parhain päin, nyt minä rakastan kaikkea kohtaloa: — ketä haluttaa olla minun kohtaloni?»

104

Nykyajan kristittyjä ei estä heidän ihmisrakkautensa, vaan heidän ihmisrakkautensa voimattomuus, meitä — polttamasta.

105

Vapaan hengen, »tiedon hurskaan» makua (*hänen* hurskauttansa) tympäisee pia fraus vielä enemmän kuin impia fraus. Siitä hänen kirkkoon kohdistuva syvä ymmärtämättömyytensä, sellaisena kuin tämä kuuluu »vapaan hengen» tyyppiin, — *hänen* epävapautenaan.

106

Musiikin avulla intohimot nauttivat itseänsä.

107

Kieltäytyä kuulemasta myös parasta vastaperustetta, kun päätös kerran on tehty: se on lujan luonteen merkki. Siis tilapäistä tyhmyydentahtoa.

108

Ei ole mitään moraalisia ilmiöitä, on vain moraalista ilmiöiden tulkintaa — —

109

On sangen tavallista, ettei rikoksentekijä ole tekonsa tasalla: hän pienentää ja parjaa sitä.

110

Rikoksentekijän asianajajat ovat harvoin riittävästi taiteilijoita kääntääkseen kauniin kammottavuuden sen tekijän eduksi.

111

Omahyväisyyttämme on vaikein loukata juuri silloin, kun ylpeyttämme on vastikään loukattu.

112

Joka tuntee olevansa ennaltamäärätty katselemiseen eikä uskomiseen, sille ovat kaikki uskovaiset liian meluavia ja tungettelevia: hän torjuu heidät luotansa.

113

»Tahdotko voittaa hänet puolellesi? Tekeydy siis hänen edessään hämilliseksi —»

114

Suunnaton odotus sukupuolirakkauden suhteen, ja tähän odotukseen sisältyvä häveliäisyys, tärvelee naisilta ennakolta kaikki perspektiivit.

115

Missä rakkaus tai viha ei ole pelissä mukana, siinä nainen pelaa keskinkertaisesti.

116

Meidän elämämme suuret kaudet ovat siinä, missä me rohkaistumme antamaan pahallemme uudessa kasteessa parhaimpamme nimen.

117

Jonkin affektin voittamisen tahto on lopuksi sittenkin vain jonkin toisen tai useiden toisten affektien tahtoa.

118

On ihailun viattomuutta: sitä on siinä, jonka mieleen ei ole vielä johtunut, että häntäkin voitaisiin kerran ihailla.

119

Loan inhoaminen voi olla niin voimakasta, että se estää meitä itseämme puhdistamasta — ja itseämme »oikeuttamasta».

120

Aistillisuus joudutta usein liiaksi rakkauden kasvua, niin että juuri jää heikoksi ja voidaan helposti kiskaista irti.

121

On hienoa, että jumala oppi kreikkaa tahtoessaan tulla kirjailijaksi, — ja ettei hän oppinut sitä paremmin.

122

Kiitoksesta iloitseminen on monessa vain sydämen kohteliaisuutta — ja hengen omahyväisyyden selvä vastine.

123

Konkubinaattikin on tärvelty: avioliiton avulla.

124

Joka riemuitsee vielä polttoroviolla, se ei riemuitse siitä, että hän on voittanut tuskan, vaan siitä, ettei hän tunne mitään tuskaa siinä, missä oli sitä odottanut. Vertaus.

125

Kun meidän täytyy korjata käsityksemme jostakin henkilöstä, olemme hänelle kovin karsaita siitä ikävyydestä, jonka hän siten meille tuottaa.

126

Kansa on luonnon kiertotie kuuteen, seitsemään suureen mieheen pääsemiseksi: — Niin: ja sitten heistä pääsemiseksi.

127

Tiede loukkaa kaikkien oikeiden naisten häveliäisyyttä. Heistä tuntuu siltä, kuin tahdottaisiin siten kurkistaa heidän ihonsa, — mikä pahempi! heidän vaatteidensa ja kaunisteidensa alle.

128

Mitä abstraktisempi on totuus, jota tahdot opettaa, sitä enemmän sinun täytyy vietellä siihen myös aistit.

129

Paholaisella on laajimmat perspektiivit jumalaa varten, sentähden se pysyttelee hänestä niin loitolla: — paholainen näet on vanhin tiedon ystävä.

130

Mitä joku *on*, alkaa käydä ilmi, kun hänen kykynsä herpaantuu, — kun hän lakkaa näyttämästä, mihin hän *pystyy*. Kyky on myös kauniste; kauniste on myös piilopaikka.

131

Sukupuolet ovat toisilleen pettymys: se johtuu siitä, että ne kunnioittavat ja rakastavat oikeastaan vain itseänsä (tai omaa ihannettansa, lausuaksemme asian miellyttävämmin —). Niin tahtoo mies naisen rauhalliseksi, — mutta juuri nainen on *olennaisesti* rauhaton, niinkuin kissa, kuinka hyvin hän lieneekin harjoittautunut rauhalliselta näyttämään.

132

Ihmistä rangaistaan parhaiten hänen hyveistään.

133

Joka ei kykene löytämään tietä *omaan* ihanteeseensa, elää kevytmielisemmin ja julkeammin kuin ihanteeton ihminen.

134

Vasta aisteista tulee kaikki uskottavuus, kaikki hyvä omatunto, kaikki totuuden silminnähtävyys.

135

Farisealaisuus ei ole hyvän ihmisen rappeutumista: melkoinen määrä sitä on päinvastoin kaiken hyvyyden edellytys.

136

Toinen etsii synnytysavustusta ajatuksilleen, toinen ihmistä, jonka apuna hän voi olla: niin sukeutuu hyvää keskustelua.

137

Oppineiden ja taiteilijain kanssa seurustellessaan erehtyy helposti vastakkaisiin suuntiin: ei ole harvinaista, että löytää merkillisen oppineen takaa keskinkertaisen ihmisen, ja keskinkertaisen taiteilijan takaa löytyy useinkin — hyvin merkillinen ihminen.

138

Me teemme valveillakin niinkuin unessa: keksimme ja kuvittelemme ensin ihmisen, jonka kanssa seurustelemme, — ja unohdamme sen heti.

139

Kostossa ja rakkaudessa on nainen barbaarisempi kuin mies.

140

Neuvo arvoituksena. — »Side katkes, saat nyt surra, — muistanut et sitä purra.»

141

Alaruumis on syynä siihen, ettei ihminen hevin luule olevansa jumala.

142

Sivein sana, jonka olen kuullut: »Dans le véritable amour c'est l'âme, qui enveloppe le corps.»

143

Minkä teemme parhaiten, sitä meidän omahyväisyytemme tahtoisi pidettävän juuri sinä, mikä on meille vaikeinta. Sopii monen moraalin alkuperään.

144

Kun naisella on oppineita taipumuksia, hänen sukupuolielämässään on tavallisesti jotakin epäjärjestyksessä. Jo hedelmättömyys tekee eräänlaiseen maun miehekkyyteen taipuvaksi; mies näet on, luvalla sanoen, »hedelmätön eläin».

145

Miestä ja naista yleisesti verrattaessa on lupa sanoa: naisessa ei olisi kaunistautumisen nerokkuutta, ellei hän vaistoaisi esittävänsä *alempaa* roolia.

146

Joka taistelee hirmuja vastaan, katsokoon, ettei hän itse muutu siinä hirmuksi. Ja kun katsot kauan kuiluun, katselee myös kuilu sinuun.

147

Vanhoista firenzeläisistä novelleista, sitäpaitsi — elämästä: buona femmina e mala femmina vuol bastone. Sacchetti nov. 86.

148

Vietellä lähimmäinen hyvään käsitykseen itsestään ja jälkeenpäin uskovaisesti uskoa tähän lähimmäisen käsitykseen: kuka vetääkään tämän tempun suorittajana vertoja naisille? —

149

Mikä jostakin ajasta tuntuu pahalta, on tavallisesti epäajanmukainen jälkivaikutus siitä, mikä aikaisemmasta ajasta tuntui hyvältä, — jonkin vanhemman ihanteen atavismi.

150

Sankarin vaiheilla tulee kaikki murhenäytelmäksi, puolijumalan vaiheilla kaikki satyyrinäytelmäksi; ja jumalan vaiheilla tulee kaikki — kuinka? ehkä »maailmaksi»? —

151

Ei riitä, että on kykyä: täytyy myös saada teiltä siihen lupa, — vai kuinka? minun ystäväni?

152

»Missä tiedon puu on, siinä on aina paratiisi»: näin puhuvat vanhimmat ja nuorimmat käärmeet.

153

Mitä tehdään rakkaudesta, se tapahtuu aina hyvän ja pahan tuolla puolen.

154

Vastaväite, syrjähyppy, iloinen epäluuloisuus, ivaamishalu ovat terveyden merkkejä: kaikki ehdoton kuuluu patologiaan.

155

Traagisuuden taju vähenee ja enenee aistillisuuden ohella.

156

Mielenvika on yksilössä jotakin harvinaista, — mutta ryhmissä, puolueissa, kansoissa, ajoissa sääntö.

157

Itsemurhan ajatus on väkevä lohdutuskeino: sen avulla pääsee monen pahan yön läpi.

158

Voimakkainta viettiämme, meissä olevaa tyrannia, ei alistu tottelemaan vain meidän järkemme, vaan myös omatuntomme.

159

Täytyy kostaa, hyvää ja pahaa: mutta minkätähden juuri sille henkilölle, joka on meille hyvää tai pahaa tehnyt?

160

Ihminen ei enää rakasta tietoansa kylliksi, kun hän ilmoittaa sen toisille.

161

Runoilijat ovat häpeämättömiä elämyksiään kohtaan: he käyttävät niitä omaksi hyödykseen.

162

»Meidän lähimmäisemme ei ole meidän naapurimme, vaan tämän naapuri» — näin ajattelee jokainen kansa.

163

Rakkaus tuo näkyviin rakastavan ylevät ja piilevät ominaisuudet, — sen, mikä hänessä on harvinaista, poikkeuksellista: siksi se helposti antaa väärän käsityksen siitä, mikä hänessä on sääntönä.

164

Jeesus sanoi juutalaisilleen: »laki oli orjia varten, — rakastakaa Jumalaa, niinkuin minä häntä rakastan, hänen poikanansa! Mitä koskee moraali meihin, Jumalan poikiin!» —

165

Jokaista puoluetta silmällä pitäen. — Paimen tarvitsee aina vielä kellokaspässinkin, — muuten hänen itsensä täytyy tilaisuuden sattuessa olla pässi.

166

Ihminen tosin valehtelee suullaan, mutta kuonollaan hän samassa sentään vielä puhuu totta.

167

Kovissa ihmisissä kuuluu hellyys häveliäisyyteen — ja on jotakin kallisarvoista.

168

Kristillisyys juotti Eroksella myrkkyä: — hän ei tosin siihen kuollut, mutta rappeutui, paheeksi.

169

Itseään voi salata myös paljon itsestään puhumalla.

170

Kiitoksessa on enemmän tungettelua kuin moitteessa.

171

Tiedon ihmisessä vaikuttaa sääli melkein naurettavalta, hän on kuin kyklooppi, jolla on hennot kädet.

172

Toisinaan syleilee ihmisrakkaudesta ketä tahansa (koska ei voi syleillä kaikkia): mutta tätä ei suinkaan saa kenelle tahansa sanoa.....

173

Emme vihaa, niin kauan kuin pidämme halpana, vaan vasta sitten kun pidämme yhtä kalliina tai kalliimpana.

174

Te utilistit, tekin rakastatte kaikkea utilea vain taipumustenne *ajoneuvoina,* — eiköhän niiden pyörien rämy tunnu teistä itsestännekin sietämättömältä?

175

Ihminen rakastaa lopulta pyydettänsä eikä sitä, mitä hän pyytää.

176

Toisten omahyväisyys tuntuu meistä epämiellyttävältä vain silloin, kun se ei miellytä meidän omahyväisyyttämme.

177

Selittäessään »totuudellisuutta» on tuskin kukaan vielä ollut kyllin totuudellinen.

178

Älykkäiden ihmisten mielettömyyksiä ei uskota: millainen ihmisoikeuksien menetys!

179

Tekojemme seuraukset käyvät kiinni niskatöyhtöömme välittämättä vähääkään siitä, että olemme jo ennättäneet »parantaa tapojamme».

180

On valheen viattomuutta, joka merkitsee hyvää uskoa johonkin asiaan.

181

On epäinhimillistä, jos siunaat siinä, missä sinua kirotaan.

182

Etevämmän tuttavallisuus katkeroittaa, koska siihen ei ole lupa vastata samalla mitalla. —

183

»Ei minua järkyttänyt se, että minulle valehtelit, vaan se, etten sinuun enää usko.» —

184

On hyvyyden ylimielisyyttä, joka näyttää kuin pahuudelta.

185

»Minä en pidä hänestä?» — Miksi et? — »En ole hänen vertaisensa.» — Onko kukaan milloinkaan näin vastannut?

VIIDES PÄÄKAPPALE

MORAALIN LUONNONHISTORIASTA

186

Moraalinen tunto on nykyisin Euroopassa yhtä hieno, varttunut, monivivahteinen, herkkä, hienostunut, kuin siihen kuuluva »moraalitiede» on vielä nuori, aloitteleva, kömpelö ja paksusorminen: — viehättävä vastakohta, joka toisinaan ilmenee ja ruumiillistuu itse moralistin persoonassa. Jo sana »moraalitiede» on siihen katsoen, mitä sillä tarkoitetaan, aivan liian kopea ja *hyvää* makua loukkaava: mikä on yleensä aina vaatimattomampien sanojen esimakua. Pitäisi tunnustaa itselleen, *mitä* tässä tarvitaan vielä pitkät ajat eteenpäin, *mikä* yksin on toistaiseksi oikeutettua: nimittäin kerätä aineksia, käsitteellisesti määritellä ja järjestää yhteen suunnattoman suuri valtakunta aranhienoja arvotunteita ja arvoeroja, jotka elävät, kasvavat, siittävät ja häviävät, — ja, kenties, yrittää tehdä havaittaviksi tämän elävän kiteytymisen palautuvat ja lukuisammat hahmoutumat, — esityönä moraalin *tyyppioppia* varten. Tähän asti ei kylläkään ole oltu näin vaatimattomia. Kaikki filosofit ovat vaatineet, niin jäykän vakavasti, että se naurattaa, itseltään jotakin hyvin paljon korkeampaa, vaateliaampaa, juhlallisempaa, niin pian kuin he ovat käsitelleet moraalia tieteenä: he ovat tahtoneet *perustella* moraalin, — ja jokainen filosofi on tähän asti uskonut perustelleensa moraalin; mutta itse moraalia on pidetty »annettuna». Kuinka kaukana heidän kömpelöstä ylpeydestään olikaan tuo vähäpätöiseltä näyttävä ja pölyn ja homeen valtaan heitetty kuvailemistehtävä, vaikka hienoimmatkaan kädet ja mielet tuskin voisivat olla siihen kyllin hienoja! Juuri siitä syystä, että moraalifilosofit ovat tunteneet moraaliset tosiasiat vain karkein piirtein, mielivaltaisena otteena tai satunnaisena lyhennyksenä, ehkä oman ympäristönsä, oman säätynsä, oman kirkkonsa, oman ajanhenkensä, oman ilmanalansa ja oman maanpaikkansa moraliteettina, — juuri siitä syystä, että heillä on

ollut huonot tiedot kansoista, ajoista, menneisyyksistä ja ettei heissä itsessään ole ollut suurta tiedonhalua, he eivät ole saaneet moraalin varsinaisia ongelmia ensinkään näkyviinsä: — ne kaikki näet sukeltavat esille vasta *useita* moraaleja toisiinsa verrattaessa. Kaikesta tähänastisesta »moraalitieteestä» on vielä *puuttunut*, miten kummalliselta tämä kuuluneekin, itse moraalin probleema: on puuttunut aavistuskin, että tässä voisi olla jotakin problemaattista. Se, mitä filosofit ovat sanoneet »moraalin perusteluksi» ja itseltään vaatineet, on, oikeassa valaistuksessa nähtynä, ollut vain oppinut muoto hyvää *uskoa* vallitsevaan moraaliin, sen *ilmaisemisen* uusi väline, siis itsekin vain tosiasia jonkin tietyn moraliteetin piirissä, jopa, kaikkein syvimmältään, eräänlainen kielto, että olisi milloinkaan *lupa* käsittää tätä moraalia probleemaksi: — ja joka tapauksessa juuri tämän uskon tutkimisen, hajottamisen, epäilemisen, elävältäleikkaamisen vastakohta! Kuultakoon esimerkiksi, kuinka melkein kunnioitettavan viattomasti vielä Schopenhauer asettaa oman tehtävänsä, ja pääteltäköön, millaista tieteellisyyttä edustaa »tiede», jonka viimeiset mestarit puhuvat yhä vielä kuin lapset ja vanhat eukot: — »se prinsiippi», hän sanoo (Die Grundprobleme der Ethik, s. 137), »se periaate, jonka sisällyksestä kaikki eetikot *oikeastaan* ovat yhtä mieltä: neminem laede, immo omnes, quantum potes, juva — on *oikeastaan* se lause, jota kaikki siveydenopettajat pyrkivät perustelemaan..... *varsinainen* etiikan perustus, jota on etsitty jo vuosituhansien aikana kuin viisasten kiveä.» — Mainitun lauseen perustelu saattaa tosiaankin olla hyvin vaikeata — kuten tiedämme, ei Schopenhauerinkaan ole onnistunut sitä suorittaa —; ja joka on kerran päässyt perusteellisesti tuntemaan, kuinka tympeän-väärä ja sentimentaalinen tuo lause on, maailmassa, jonka ydinolemuksena on vallantahto —, se sallikoon muistuttaa itseään siitä, että Schopenhauer, niin pessimisti kuin olikin, *oikeastaan* — soitti huilua..... Joka päivä, päivällisen jälkeen: luettakoon, mitä hänen elämäkertansa kirjoittajat tästä kertovat. Ja ohimennen kysyen: pessimisti, jumalan- ja maailmankieltäjä, joka *pysähtyy* moraalin eteen, — joka myöntää moraalin ja soittaa sille huilua, laede-neminem-moraalille: kuinka? onko hän oikeastaan — pessimisti?

187

Jos jätetäänkin tutkimatta, mitä arvoa on sellaisilla väitteillä kuin »meissä on kategorinen imperatiivi», voidaan yhä vielä kysyä: mitä tuollainen väite sanoo siitä, joka niin väittää? On moraaleja, joiden tulee puolustaa tekijäänsä toisten edessä; toisten moraalien tulee häntä tyynnyttää ja tehdä itseensä tyytyväiseksi; toisten kanssa hän tahtoo ristiinnaulita ja nöyryyttää itsensä; toisten kanssa hän tahtoo kostaa, toisten kanssa piiloutua, toisten kanssa kirkastua ja päästä pois, kauas ja korkealle; tämän moraalin tehtävänä on saada tekijänsä unohtamaan, tuon tehtävänä on saada muut unohtamaan tekijän tai jotakin, mikä kuuluu häneen; moni moralisti haluaisi käsitellä ihmiskuntaa vallan ja luovan mielijohteen varassa, moni toinen, ehkä myös juuri Kant, tekee moraalillaan ymmärrettäväksi: »minussa on kunnioitettavaa se, että minä osaan totella, — ja teidän laitanne ei *pidä* olla toisin kuin minun!» — sanalla sanoen, moraalitkin ovat vain *affektien merkkikieli.*

188

Jokainen moraali, laisser aller'n vastakohtana, on tyranniutta »luontoa», myös »järkeä» kohtaan: mutta tämä ei vielä ole mikään siihen kohdistuva vastaväite, ellei jo taas säädetä jostakin moraalista käsin, että kaikenlainen tyrannius ja järjettömyys on kiellettyä. Jokaisen moraalin olennainen puoli on siinä, että se on pitkällistä pakkoa: jos tahtoo ymmärtää stoalaisuutta tai Port-Royalia tai puritaanisuutta, on hyvä muistaa pakko, jonka alaisena jokainen kieli on tähän asti kasvanut voimakkaaksi ja vapaaksi, — runomitan pakko, riimin ja rytmin tyrannius. Kuinka paljon vaivaa ovatkaan runoilijat ja puhujat nähneet jokaisen kansan keskuudessa! — heihin luettuina eräät nykyiset suorasanaiskirjailijat, joiden korvassa asuu leppymätön omatunto — »hullutuksen takia», sanovat utilistiset tomppelit, luullen samalla olevansa älykkäitä, — »mielivallanlakien alle taipuvina», kuten sanovat anarkistit, luullen samalla olevansa »vapaita», jopa vapaahenkisiäkin. Merkillinen tosiasia on kuitenkin, että kaikki vapaus, hienous, uskaliaisuus, tanssi ja mestarillinen varmuus, mitä maan päällä on tai on

ollut, joko sitten itse ajattelussa, tai hallinnassa, tai puhumisessa ja suostuttamisessa, taiteissa samoin kuin siveysseikoissakin, on kehittynyt vasta »sellaisten mielivallanlakien tyranniuden» vaikutuksesta; ja täydellä todella, ei ole suinkaan vain vähän todennäköistä, että juuri tämä on »luontoa» ja »luonnollista» — eikä tuo laisser aller! Jokainen taiteilija tietää, kuinka kaukana valtoimenaanolon tunteesta on hänen »luonnollinen» tilansa, vapaa järjestely, asettelu, säätely, hahmottelu »inspiraation» hetkinä, — ja kuinka tarkoin ja herkästi hän juuri silloin tottelee tuhatkertaisia lakeja, jotka juuri ankaruutensa ja täsmällisyytensä vuoksi uhmaavat kaikkea käsitteellistä määrittelyä (kiinteimmässäkin käsitteessä on, siihen verrattuna, jotakin epämääräistä, moninaista, monitulkintaista —). Olennaista, »taivaassa ja maan päällä», näyttää olevan, vielä kerran sanottuna, että *totellaan* kauan ja yhteen suuntaan: siten syntyy ja on syntynyt ajan pitkään aina jotakin, minkä vuoksi kannattaa maan päällä elää, esimerkiksi hyvettä, taidetta, musiikkia, tanssia, järkeä, henkisyyttä, — jotakin kirkastavaa, hienostunutta, hullua ja jumalallista. Pitkällinen hengen epävapaus, epäluuloinen pakko ajatusten ilmaistavuudessa, kuri, johon ajattelija alistui ajatellessaan jonkin kirkollisen tai hovin antaman ohjesäännön tai aristoteelisten edellytysten mukaisesti, pitkällinen henkinen tahto tulkita kaikki, mitä tapahtuu, kristillisen kaavan puitteissa ja jälleen löytää ja oikeuttaa kristillinen jumala jokaisessa sattumassakin, — kaikki tämä väki- ja mielivaltainen, kova, kaamea, järjenvastainen on osoittautunut välineeksi, jonka avulla eurooppalaiseen henkeen on istutettu sen voimallisuus, sen häikäilemätön uteliaisuus ja herkkä liikkuvaisuus: vaikka myönnetäänkin, että samalla on täytynyt musertua, tukahtua ja tärveltyä korvaamattoman paljon voimaa ja henkeä (sillä tässä kuten kaikkialla »luonto» näyttäytyy sellaisena kuin se on, koko tuhlaavassa ja *välinpitämättömässä* suurenmoisuudessaan, joka kuohuttaa mieltä, mutta on laadultaan ylhäistä). Että eurooppalaiset ajattelijat ovat vuosituhansien kuluessa ajatelleet vain todistaakseen jotakin — nykyisin me päinvastoin epäilemme jokaista ajattelijaa, joka »tahtoo jotakin todistaa», — että heistä oli aina jo selvää, mitä heidän ankarimman mietintänsä tuloksesi *piti* tulla, suunnilleen samoin kuin muinoin aasialaisessa astrologiassa tai vielä nykyisin lähimpien persoonallisten tapahtumien harmittomassa kristillis-moraalisessa tulkinnassa »juma-

lan kunniaksi» ja »sielun pelastukseksi»: — tämä tyrannius, tämä mielivaltaisuus, tämä ankara ja suurenmoinen tyhmyys on *kasvattanut* henkeä; orjuus, kuten näyttää, on korkeammassa ja hienommassa merkityksessä myös henkisen kurin ja jalostuksen välttämätön väline. Tarkasteltakoon jokaista moraalia tältä katsantokannalta: niihin sisältyvä »luonto» se opettaa vihaamaan laisser aller'ta, ylen suurta vapautta ja virittää rajoitettujen näköalojen, lähimpien tehtävien tarpeen, — se opettaa *perspektiivin supistusta* ja siis tavallaan tyhmyyttä elämän- ja kasvunedellytyksenä. »Sinun pitää totella, jotakuta, ja kauan: muuten sinä rappeudut ja menetät itsekunnioituksesi rippeetkin» — tämä näyttää minusta olevan luonnon moraalinen imperatiivi, joka tosin ei ole »kategorinen», kuten vanha Kant vaati sen olevan (siksi tuo »muuten» —) eikä kohdistu yksilöön (mitä luonto välittää yksilöstä!), mutta kyllä kansoihin, rotuihin, aikakausiin, säätyihin, ja ennen kaikkea koko »ihmis»-eläimeen, ihmiseen yleensä.

189

Työteliäille roduille on joutilaisuuden sietäminen hyvin vaivalloista: *englantilainen* vaisto on antanut erään mestarinäytteensä, kun se on tehnyt sunnuntain siinä määrin pyhäksi ja ikävystyttäväksi, että englantilainen alkaa sen kestäessä taas huomaamattaan himoita arki- ja työpäiviänsä — se on eräänlaista älykkäästi keksittyä ja älykkäästi paikalleen sijoitettua *paastoamista,* jollaista voidaan havaita paljon myös antiikin maailmassa (vaikka, kuten on kohtuullista etelämaisissa kansoissa, ei nimenomaan työn suhteen). Täytyy olla monenlaista paastoa; ja kaikkialla, missä vallitsevat mahtavat vietit ja tottumukset, on lainsäätäjien huolehdittava siitä, että sijoitetaan väliin karkauspäiviä, joina sellainen vietti joutuu kahlehdituksi ja oppii taas kerran näkemään nälkää. Korkeammalta paikalta nähtyinä näyttävät kokonaiset sukupolvet ja aikakaudet, kun ne osoittautuvat jonkin moraalisen fanatismin rasittamiksi, sellaisilta väliin sijoitetuilta pakon- ja paastonajoilta, joiden kuluessa vietti oppii taipumaan ja alistumaan, mutta myös *puhdistumaan* ja *teroittumaan;* samanlainen tulkinta soveltuu myös erinäisiin filosofisiin lahkokuntiin (esimerkiksi Stoaan keskellä hellenististä kult-

tuuria ja sen afroditisilla tuoksuilla kyllästettyä ja kiimaiseksi muuttunutta ilmapiiriä). — Näin on myös annettu vihje sen paradoksin selittämiseksi, minkätähden sukupuolivietti on juuri Euroopan kristillisenä kautena ja ylipäänsä vasta kristillisten arvostelmien painostuksesta sublimoitunut jopa rakkaudeksi (amour-passion).

190

Platonin moraalissa on jotakin, mikä oikeastaan ei kuulu Platoniin, vaan löytyy vain hänen filosofiastaan, voisi sanoa Platonista huolimatta: nimittäin sokratismi, jota varten hän oikeastaan oli liian ylhäinen. »Kukaan ei tahdo tuottaa vahinkoa itselleen, sentähden kaikki paha tapahtuu tahtomatta. Sillä paha ihminen tuottaa itselleen vahinkoa: sitä hän ei tekisi, jos hän tietäisi, että paha on pahaa. Paha ihminen on niinmuodoin paha vain erehdyksestä; jos hänen erehdyksensä hänestä poistetaan, tehdään hänet välttämättömästi — hyväksi.» Tällainen päättelytapa haiskahtaa *alhaisolta,* joka pahantekemistä tarkatessaan tarkkaa vain sen ikäviä seurauksia ja oikeastaan arvostelee »on *tyhmää* tehdä pahaa»; »hyvän» se taas käsittää muitta mutkitta merkitsevän samaa kuin »hyödyllinen ja mieluisa». Kaiken moraali-utilitarismin voi ennakolta arvata olevan samaa alkuperää, ja sopii noudattaa nenäänsä: harvoin silloin eksyy. Platon on tehnyt voitavansa tulkinnoidakseen opettajansa lauseeseen jotakin hienoa ja ylhäistä, ennen kaikkea itsensä —, hän, uskaliain kaikista tulkitsijoista, joka otti koko Sokrateen kuin kansanomaisen aiheen ja kansanlaulun kadulta muunnellakseen sitä loputtomiin ja mahdottomiin saakka: nimittäin kaikkiin omiin naamioihinsa ja monipuolisuuksiinsa. Leikkiä laskien ja lisäksi homeerisesti, mikä onkaan Platonin Sokrates, ellei

πρόσθε Πλάτων ὄπιθέν τε Πλάτων μέσση τε Χίμαιρα.

191

»Uskon» ja »tiedon» — tai, selvemmin, vaiston ja järjen — vanha teologinen ongelma, siis kysymys, ansaitseeko vaisto olioiden arvostamisen suhteen enemmän arvovaltaa kuin järjellisyys,

joka tahtoo arvioitavan ja toimittavan perusteiden, sanan »miksi?», siis tarkoituksenmukaisuuden ja hyödyllisyyden mukaisesti, — se on yhä vielä tuo vanha moraalinen ongelma, joka ilmaantui ensiksi Sokrateen persoonassa ja erotti henkiä toisistaan jo ennen kristinuskoa. Sokrates itse tosin oli oman kykynsä — verrattoman dialektikon kyvyn — makua noudattaen asettunut lähinnä järjen puolelle; ja toden totta, mitä hän tekikään kaiken ikänsä muuta kuin nauroi kömpelön osaamattomille ylhäisille ateenalaisilleen, jotka olivat vaistoihmisiä niinkuin kaikki ylhäiset ihmiset eivätkä koskaan kyenneet tekemään riittävästi selkoa toimintansa perusteista? Mutta loppujen lopuksi, kaikessa hiljaisuudessa ja salaa, hän nauroi myös itselleen: hän löysi itsestään, hienomman omantuntonsa ja itsetutkistelunsa varassa, saman vaikeuden ja kykenemättömyyden. Mutta miksi, näin hän kehotti itsensä, *sentähden* irtautua vaistoista? Täytyy auttaa niitä ja *myös* järkeä oikeuksiinsa, — täytyy noudattaa vaistoja, mutta suostuttaa järki samalla niitä auttamaan hyvillä perusteilla. Tämä oli tuon suuren salamyhkäisen iroonikon varsinainen *vilpillisyys;* hän sai omantuntonsa tyytymään eräänlaiseen itsensäpettämiseen: syvimmässään hän oli selvästi nähnyt moraalisiin arvostelmiin sisältyvän irrationaalisen. — Platon, eräissä asioissa viattomampana ja vailla plebeijin oveluutta, tahtoi kaikin voimin — suurimmalla voimalla, joka filosofilla on tähän asti ollut käytettävänään! — todistaa itselleen, että järki ja vaisto käyvät itsestään kohti samaa päämäärää, hyvää, »jumalaa»; ja Platonista lähtien ovat kaikki teologit ja filosofit samalla kulku-uralla, — toisin sanoen, moraalisissa seikoissa on tähän asti vienyt voiton vaisto, eli, kuten kristityt sitä nimittävät »usko», eli kuten minä sen nimeän »lauma». Poikkeukseksi olisi ehkä katsottava Descartes, rationalismin isä (ja niinmuodoin vallankumouksen isoisä), joka tunnusti auktoriteetiksi yksin järjen: mutta järki ei ole muuta kuin väline, ja Descartes oli pintapuolinen.

192

Joka on seurannut jonkin yksityisen tieteen historiaa, se löytää sen kehityksestä ohjeen kaiken »tiedon ja tiedoitsemisen» vanhimpien ja tavallisimpien tapahtumien ymmärtämiseksi: täällä samoin kuin tuolla on ensiksi kehitelty ennenaikaisia

hypoteeseja, luulotteluja, hyvää tyhmää »uskomisen» tahtoa, epäluuloisuuden ja kärsivällisyyden puutetta, — meidän aistimme oppivat vasta myöhään eivätkä opi milloinkaan täysin olemaan tiedon hienoja uskollisia varovaisia elimiä. Silmällemme on mukavampaa uudistaa sattuvaan tilanteeseen soveltuva jo monesti syntynyt kuva, kuin pidättää näkyvissään se, mikä jossakin vaikutelmassa on muusta poikkeavaa ja uutta: jälkimmäinen tehtävä kysyy enemmän voimaa, enemmän »moraliteettia». Uuden kuuleminen on korvalle kiusallista ja vaikeata; me kuulemme huonosti vierasta musiikkia. Kuullessamme toista kieltä me ymmärrämme tahtomattamme sisällyttää kuulemamme äänteet sellaisten sanojen muotoon, jotka meistä kaikuvat tutummilta ja kotoisemmilta: niin laati esimerkiksi saksalainen ennen vanhaan kuulemastaan arcubalistasta itselleen sanan »Armbrust». Uutta kohtaan ovat meidän aistimmekin vihamielisiä ja vastahakoisia; ja yleisesti *vallitsevat* jo aistillisuuden »yksinkertaisimmissa» tapahtumissa affektit, kuten pelko, rakkaus, viha, laiskuuden passiiviset affektit mukaan luettuina. — Yhtä vähän kuin lukija nykyisin lukee kirjan sivun kaikkia sanoja (tavuista puhumattakaan) — hän valitsee pikemmin kahdestakymmenestä sanasta sattumalta viisi ja »arvaa» näihin viiteen sanaan oletettavasti kuuluvan merkityksen —, yhtä vähän me näemme tarkoin ja täydellisesti puutakaan, kaikkea, mikä kuuluu sen lehtiin, oksiin, väriin, hahmoon; meidän on niin ylen paljon helpompi tekaista itsellemme puuta edustamaan jotakin summittaista. Merkillisimmissäkin elämyksissämme me menettelemme yhä samoin: me sepitämme suurimman osan elämystä ja tuskin mikään mahti voi pakottaa meitä katselemaan jotakin tapahtumaa *muuten* kuin »keksijöinä». Tämä kaikki merkitsee: me olemme syvimmältämme ammoisista ajoista — *tottuneet valhettelemaan.* Tai, sanoaksemme saman asian hyveisemmin ja teeskentelevämmin, lyhyesti miellyttävämmin: ihmisessä on taiteilijaa paljon enemmän kuin hän arvaa. — Vilkkaan keskustelun aikana minä näen useasti sen henkilön kasvot, jonka kanssa puhun, aina sen ajatuksen mukaan, jonka hän lausuu tai jonka luulen häneen virittäneeni, edessäni niin selvänä ja tarkkapiirteisenä, että tämä selvyysaste suuresti ylittää minun näkökykyni *voiman:* lihasten liikkeiden ja silmien ilmeen hienouden *täytyy* siis olla lisäksi tulevaa omaa sepitelmääni. Henkilön kasvoissa oli todennäköisesti aivan toisenlainen ilme tai ne olivat ilmeettömät.

193

Quidquid luce fuit, tenebris agit: mutta myös päinvastoin. Se mitä me koemme unennäössä, kuuluu lopulta, edellyttäen, että koemme sen useasti, meidän sielumme kokonais-talouteen yhtä hyvin kuin mikä tahansa »todella» kokemamme: me olemme sen vaikutuksesta rikkaampia tai köyhempiä, meillä on yksi tarve enemmän tai vähemmän kuin ennen ja meitä kuljettavat viimein keskellä selvää valoisaa päivää, vieläpä valvovan henkemme kirkkaimpina hetkinä, jossakin määrin meidän unennäköjemme tottumukset. Jos joku on unessa usein lentänyt ja viimein, heti unta nähdessään, tulee tietoiseksi lentovoimastaan ja -taidostaan omana etuoikeutenaan ja samalla omimpana kadehdittavana onnenaan: niin kuinka ei sellainen ihminen, joka uskoo voivansa suoriutua kaikenlaisista kaarista ja kulmista mitä vähimmän virikkeen varassa, jolle on tuttu eräänlaisen jumalaisen kevytmielisyyden tunne, »ylöspäin» ilman jännitystä ja pakkoa, »alaspäin» ilman alentumista ja nöyryytystä — ilman *painavuutta!* — kuinka ei ihminen, jolla on unennäön-kokemukset ja unennäön-tottumukset, viimein havaitsisi, että sana »onni» on hänen valvonta-päiväänsäkin varten toisin väritetty ja määritelty! kuinka hän ei *toisin* onnea — kaipaisi? »Lennokkuuden» sellaisena kuin runoilijat sitä kuvailevat täytyy olla hänestä, tuohon »lentämiseen» verrattuna, jo liian maantuntuista, lihaksista, väkinäistä, jo liian »raskasta».

194

Ihmisten erilaisuus ei tule näkyviin ainoastaan niissä erilaisissa tauluissa, joihin he ovat kirjoittaneet, mikä on hyvää, siis siinä, että he pitävät erilaisia »hyviä» tavoittelunarvoisina, ja ovat myös eri mieltä arvon suuremmasta ja pienemmästä määrästä, yhteisesti tunnustettujen »hyvien» arvojärjestyksestä: — se näkyy vielä enemmän siitä, mitä he tarkoittavat sanoessaan, että heillä todella *on* jokin hyvä, että he sen *omistavat.* Esimerkiksi naisen suhteen on vähemmän vaativalle jo ruumiin vallinta ja sukupuolinautinto riittävä ja tyydytystä suova omistamisen merkki; toinen, omistusta epäluuloisemmin ja vaateliaammin janoava, huomaa »kysymysmerkin», sellaisen omistamisen pelkän näennäisyyden, ja tahtoo hienompia näytteitä, en-

nen kaikkea tietääkseen, onko niin, että nainen ei ainoastaan anna itseänsä hänelle, vaan myös luopuu hänen tähtensä siitä, mitä hänellä on tai mitä hän haluaisi omakseen —: vasta sitten hän katsoo naisen »omistamakseen». Mutta kolmannen epäluuloisuus ja omistamishalu ei pysähdy vielä tähänkään; hän kysyy itseltään, eikö nainen, luopuessaan kaikesta hänen tähtensä, ehkä tee tätä hänen haavekuvalleen: hän tahtoo olla ensin perinpohjin, jopa pohjattoman hyvin tunnettu voidakseen ylipäänsä tulla rakastetuksi, hän uskaltaa sallia arvata itsensä —. Hän tuntee omistavansa rakastetun täysin vasta sitten, kun tämä ei enää hänestä erehdy, vaan rakastaa häntä hänen pirullisuutensa ja salatun kyltymättömyytensä vuoksi yhtä paljon kuin hänen hyvyytensä, kärsivällisyytensä, henkisyytensä tähden. Jonkun tekee mieli saada omakseen kansa: ja hänelle kelpaavat tähän tarkoitukseen kaikki korkeammat Cagliostron- ja Catilinan-temput. Toinen, jonka omistusjano on hienompaa laatua, sanoo itselleen »ei saa pettää, kun tahtoo omistaa» —, hän on ärtynyt ja kärsimätön ajatellessaan, että kansan sydäntä vallitsee hänen naamionsa: »minun täytyy siis ensin antaa tutustua itseeni, ja, ennen kaikkea, itse tuntea itseni!» Avuliaiden ja hyväätekevien ihmisten joukossa kohtaa melkein säännöllisesti sitä kömpelöä oveluutta, joka ensin tekee mielensä mukaiseksi sen, jota on autettava: ikäänkuin hän esimerkiksi »ansaitsisi» apua, kaipaisi juuri *heidän* avunantoaan ja tulisi osoittamaan heille kaikesta avusta syvää kiitollisuutta, kiintymystä, alamaisuutta, — näillä luulotteluilla he pitävät tarvitsevaa vallassaan kuin mitäkin omaisuutta, kuten he yleensäkin ovat hyväätekeviä ja avuliaita ihmisiä siksi, että himoitsevat omaisuutta. Heidät huomaa kateellisiksi, jos joutuu autettaessa heidän tielleen tai ennättää heidän edelleen. Vanhemmat tekevät tahtomattaan lapsesta jotakin itsensä kaltaista — he sanovat sitä »kasvatukseksi» —, yksikään äiti ei sydämensä syvyydessä epäile sitä, että hän on synnyttänyt lapsen omaisuudekseen, yksikään isä ei kiellä itseltään oikeutta alistaa lapsi *omien* käsitteidensä ja arvostustensa alaiseksi. Niin, muinoin isistä näytti kohtuulliselta määrätä, niinkuin hän hyväksi näki, saiko vastasyntynyt jäädä elämään vai oliko hän surmattava (esimerkiksi vanhojen saksalaisten keskuudessa). Ja niinkuin isä, niin katsoo vielä nyt opettaja, sääty, pappi, ruhtinas jokaisen uuden ihmisen arvelematta käytettäväksi uuden omaksi-valtaamisen tilaisuudeksi. Tästä seuraa...

195

Juutalaiset — »orjuuteen syntynyt» kansa, kuten Tacitus ja koko antiikin maailma sanoo, »valittu kansa kansojen joukossa», kuten he itse sanovat ja uskovat —, juutalaiset ovat onnistuneet suorittamaan ihmeellisen arvojen toisinpäin kääntämisen, jonka ansiosta elämä maan päällä on saanut parin vuosituhannen ajaksi uuden ja vaarallisen viehätyksen: — heidän profeettansa ovat sulattaneet yhteen »rikkaan» »jumalattoman» »pahan» »väkivaltaisen» »aistillisen» ja ovat ensimmäisen kerran leimanneet sanan »maailma» häväistyssanaksi. Tässä arvojen kääntämisessä (johon kuuluu, että »köyhää» tarkoittavaa sanaa käytetään »pyhän» ja »ystävän» synonyymina) on juutalaisen kansan merkitys; se aloittaa *orjakapinan moraalissa.*

196

Auringon ohella on lukemattomia pimeitä taivaankappaleita, joiden olemassaolo on *pääteltävä,* — sellaisia, joita emme tule koskaan näkemään. Tämä on, meidän kesken sanottuna, vertaus; ja moraalipsykologi lukee koko tähtikirjoituksen vain vertaus- ja merkkikielenä, jolla voidaan jättää paljon sanomatta.

197

Petoeläin ja petoihminen (esimerkiksi Cesare Borgia) ymmärretään perusteellisesti väärin, »luonto» ymmärretään väärin, niin kauan kuin vielä etsitään »sairaalloisuutta» näiden trooppisista hirviöistä ja kasveista kaikkein terveimpien ytimestä, tai kerrassaan jotakin heissä synnynnäisesti olevaa »helvettiä» —: kuten melkein kaikki moralistit ovat tähän asti tehneet. Näyttää siltä, kuin moralistit vihaisivat aarniometsää ja trooppisia seutuja? Ja että »trooppinen ihminen» täytyy saattaa huonoon kuntoon, maksoi mitä maksoi, joko ihmisen sairautena ja lajistaan-huonontumana tai omana helvettinään ja itsekidutuksenaan? Miksi niin? »Lauhkeiden vyöhykkeiden» eduksiko? Lauhkeiden ihmistenkö eduksi? »Moraalistenko»? Keskinkertaisten? — Tämä lukuun »Moraali pelokkuutena». —

198

Kaikki nämä moraalit, jotka kohdistuvat yksityiseen henkilöön, tarkoittaen hänen »onneansa», kuten sanotaan, — mitä ne ovatkaan muuta kuin käyttäytymis-ehdotuksia suhteessa siihen *vaarallisuuden* asteeseen, jossa yksityinen ihminen itsensä kanssa elää; reseptejä hänen intohimojansa, hänen hyviä ja huonoja taipumuksiansa vastaan, sikäli kuin niissä on vallantahto ja kuin ne haluaisivat näytellä herran osaa; pieniä ja suuria älyntemppuja ja teennäisyyksiä, joista uhoaa vanhojen kotilääkkeiden ja eukkojen-viisauden ummehtunut haju; kaikki muodoltaan eriskummaisia ja järjettömiä — koska ne kääntyvät »kaikkien» puoleen, koska ne yleistävät siinä, missä ei ole lupa yleistää —, kaikki tyynni ehdottomasti puhuvia, itsensä ehdottomiksi käsittäviä, kaikki tyynni ei vain yhdellä suolanhivenellä höystettyjä, vaan päinvastoin vasta sitten siedettäviä, toisinaan jopa viekoitteleviakin, kun ne oppivat haiskahtamaan liiaksi-höystetyiltä ja vaarallisilta, ennen kaikkea »toisen maailman» makuisilta: tämä kaikki on, älyllisesti mitattuna, vähäarvoista eikä vielä läheskään »tiedettä», »viisaudesta» puhumattakaan, vaan, vielä kerran ja kolme kertaa sanottuna, älykkyyttä, älykkyyttä, älykkyyttä, johon sekoittuu tyhmyyttä, tyhmyyttä, tyhmyyttä, — olkoon se sitten tuota affektien hehkuvaan narrimaisuuteen kohdistuvaa välinpitämättömyyttä ja kuvapatsaankylmyyttä, jota stoalaiset neuvoivat käyttämään ja omalla lääkinnällään aikaan saivat; tai sitten tuota Spinozan ei-enää-nauramista ja ei-enää-itkemistä, hänen ylen naiivisti suosittelemaansa affektien hävittämistä niitä erittelemällä ja elävältäleikkaamalla; tai tuota affektien lauhdutusta vahingoittamattomaan keskimäärään, jossa niitä on lupa tyydyttää, moraalin aristotelismia; vaikkapa moraalia affektien nautintona tahallisesti ohennettuna ja henkevöitynä taiteen symboliikan avulla, kenties musiikkina tai rakkautena jumalaan ja ihmiseen jumalan tähden — uskonnossa näet intohimoilla on jälleen kansalaisoikeus, edellyttäen, että — —; vihdoin vaikkapa huomaavaista ja huimaa antaumusta affekteille, jota Hafiz ja Goethe ovat opettaneet, tuota uskaliasta ohjaksien valloilleen päästämistä, tuota henkis-ruumiillista licentia morum poikkeustapauksena vanhoissa viisaissa huuhkaimissa ja juoppolalleissa, joissa se »ei enää ole sanottavan vaarallista». Tämäkin lukuun »Moraali pelokkuutena».

199

Sikäli kuin kaikkina aikoina, niin kauan kuin on ollut ihmisiä, on ollut myös ihmislaumoja (suku-liittoja, yhteisöjä, heimoja, kansoja, valtioita, kirkkoja) ja aina hyvin paljon tottelevia verrattuna käskevien pieneen lukumäärään, — siis siihen katsoen, että kuuliaisuutta on tähän asti ihmisten keskuudessa parhaiten ja kauimmin harjoitettu ja kasvatettu, on hyvinkin lupa edellyttää, että tottelemisen tarve on nykyisin keskimääräisesti jokaisessa synnynnäinen, eräänlaisena *mahdollisena omanatuntona,* joka käskee: »sinun pitää jotakin ehdottomasti tehdä, jotakin ehdottomasti jättää tekemättä», lyhyesti »sinun pitää». Tämä tarve pyrkii ravitsemaan itseänsä ja täyttämään muotoansa sisällyksellä; se käy tällöin, voimakkuutensa, kärsimättömyytensä ja jännityksensä mukaan, paljoakaan nirsoilematta, karkeana ruokahaluna, käsiksi ja uskoo, mitä mitkä hyvänsä käskijät — vanhemmat, opettajat, lait, säätyennakkoluulot, julkiset mielipiteet — sen korvaan huutavat. Että inhimillinen kehitys on niin oudon ahdasta, niin epäröivää, pitkällistä, usein taantuvaa ja paikallaan pyörivää, johtuu siitä, että kuuliaisuuden laumavaisto periytyy parhaiten ja käskemisen taidon kustannuksella. Jos ajattelee tämän vaiston kerran etenevän viimeisiin liiallisuuksiinsa saakka, niin lopulta ei enää olekaan käskijöitä ja riippumattomia; tai he potevat sisäisesti huonoa omaatuntoansa ja heidän täytyy ensin uskotella itselleen jotakin, voidakseen käskeä: nimittäin, että hekin muka vain tottelevat. Tämä olotila todella vallitsee Euroopassa: minä sanon sitä käskevien moraaliseksi teeskentelyksi. He eivät osaa varjella itseänsä huonolta omaltatunnoltaan muulla tavalla kuin siten, että ovat olevinaan vanhempien tai korkeampien (esi-isien, valtiosäännön, oikeuden, lakien tai kerrassaan jumalan antamien) käskyjen toimeenpanijoita tai lainaavat itselleen lauman-ajattelutavasta lauma-ohjeensa esimerkiksi »kansansa ensimmäisinä palvelijoina» tai »yhteishyvän välikappaleina». Toisaalta tekeytyy laumaihminen Euroopassa nykyisin muka ainoaksi sallituksi ihmislajiksi ja korottaa kunniaan omat ominaisuutensa, joiden vaikutuksesta hän on kesy, sopuisa ja laumalle hyödyllinen, varsinaisesti inhimillisinä hyveinä: siis yhteismielen, hyväntahtoisuuden, huomaavaisuuden, ahkeruuden, kohtuullisuuden, vaatimattomuuden, säälittelyn, myötäkärsimisen. Mutta

niitä tapauksia varten, joissa ei uskota voitavan tulla toimeen ilman johtajia ja kellokaspässejä, yritetään nykyisin yrittämästä päästyä korvata käskijät siten, että lasketaan yhteen älykkäitä laumaihmisiä: tätä alkuperää ovat esimerkiksi kaikki eduskunnalliset valtiosäännöt. Mikä hyvätyö, mikä vapahdus sietämättömäksi käyvästä painostuksesta jonkun ehdottomasti käskevän ilmaantuminen näille laumaeläin-eurooppalaisille kaikesta huolimatta on, siitä tarjosi viimeisen suuren todistuksen Napoleonin esiinastumisen aikaansaama vaikutus: — Napoleonin vaikutuksen historia on melkein sen korkeamman onnen historia, jonka tämä koko vuosisata on arvokkaimmissa ihmisissään ja hetkissään saavuttanut.

200

Rotuja toisiinsa sekoittavan hajoamis-aikakauden ihminen, jolla sellaisena on ruumiissaan monisyisten syntyjuurten perintö, toisin sanoen vastakkaisia ja useasti ei edes vain vastakkaisia viettejä ja arvonmittoja, jotka sotivat toisiaan vastaan ja harvoin jättävät toisensa rauhaan, — sellainen myöhäisten kulttuurien ja taittuneiden valojen ihminen tulee keskimäärin olemaan heikompi ihminen: hänen pohjimmainen kaipuunsa tähtää siihen, että se sota, joka hän *on*, kerran päättyisi; onni näyttää hänestä, rauhoittavan (esimerkiksi epikurolaisen tai kristillisen lääkinnän ja ajattelutavan mukaisesti) ensisijassa levon, häiriytymättömyyden, kyllyyden, lopullisen ykseyden onnelta, »sapattien sapatilta» käyttääksemme pyhän reetorin Augustinuksen puhetapaa, hänen, joka itse oli sellainen ihminen. — Mutta jos vastakohta ja sota vaikuttaa tällaisessa luonnossa elämän lisä-ärsykkeenä ja -kutkuna —, ja jos toisaalta sen valtavien ja leppymättömien viettien lisäksi on periytynyt ja kehitetty varsinainen mestaruus ja hienous sodankäynnissä itseänsä vastaan, siis itsehillintä, oman itsensä pettämiskyky: niin syntyy niitä taiallisia käsittämättömiä ja ajatuksen tavoittamattomia, niitä voittoon ja viettelykseen ennaltamäärättyjä arvoitusihmisiä, joiden kaunein ilmennys ovat Alkibiades ja Caesar (— joiden joukkoon minun tekisi mieli lukea tuo oman makuni mukaan *ensimmäinen* eurooppalainen, hohenstaufi Fredrik toinen), taiteilijoista ehkä Leonardo da Vinci. He as-

tuvat esiin täsmälleen samoina aikoina, joina tuo heikompi tyyppi, rauhankaipuineen, tulee etualalle: nämä kaksi tyyppiä kuuluvat yhteen ja johtuvat samoista syistä.

201

Niin kauan kuin hyödyllisyys, joka hallitsee moraalisia arvoarvostelmia, on pelkkää lauman-hyödyllisyyttä, niin kauan kuin katse on suunnattu yksinomaan yhteisön säilyttämiseen ja epämoraalista etsitään juuri ja yksinomaan siitä, mikä näyttää yhteisön-olemassaoloa vaarantavan: niin kauan ei vielä voi olla mitään »lähimmäisenrakkauden moraalia». Edellyttäen, että jo silloinkin on alinomaista pientä huomaavaisuuden, säälimisen, kohtuuden, lempeyden, avunannon vastavuoroisuuden harjoitusta, edellyttäen, että myös tässä yhteiskunnan olotilassa ovat jo toiminnassa kaikki ne vietit, joita myöhemmin mainitaan kunnianimillä, sanotaan »hyveiksi» ja jotka lopulta melkein yhtenevät »moraliteetin» käsitteen kanssa: tuona aikana ne eivät vielä ensinkään kuulu moraalisten arvostusten valtakuntaan — ne ovat vielä *moraalin ulkopuolella.* Esimerkiksi säälivää tekoa ei sanota Rooman parhaimpana aikana hyväksi eikä pahaksi, ei moraaliseksi eikä epämoraaliseksi; ja jos sitä kiitetäänkin, tähän kiitokseen sointuu vielä mitä parhaimmin eräänlainen tyytymätön väheksyminen, nimittäin niin pian kuin sellaista tekoa verrataan johonkin toiseen, joka palvelee kokonaisuuden, res publican etua. »Lähimmäisenrakkaus» on lopulta aina jotakin toisarvoista, osaksi sovinnaista ja mielivaltaisen-näennäistä verrattuna *lähimmäisenpelkoon.* Sitten kun yhteiskunnan rakenne näyttää yleisesti vakaantuneelta ja ulkonaisia vaaroja vastaan suojatulta, juuri tämä lähimmäisen pelko luo taas uusia moraalisen arvostuksen perspektiivejä. Eräät väkevät ja vaaralliset vietit, kuten yritteliäisyys, uhkarohkeus, kostonhimo, oveluus, vallanhimo, joita ei tähän asti yhteisen hyödyn kannalta ole ainoastaan täytynyt kunnioittaa — kuten luonnollista, antaen niille toiset nimet kuin äsken valitsemamme, — vaan myös hoivaten, kasvattaen vahvistaa (koska niitä alinomaa tarvittiin vaaran uhatessa kokonaisuutta kokonaisuuden vihollisten taholta), virittävät nyt kahta suurempaa vaarallisuutensa tuntoa — nyt, kun ei ole niiden viemärikanavia — ja niin niihin vähitellen lyödään epämoraalisuuden häpeänleima ja ne jätetään parjaukselle alttiiksi.

Nyt saavat vastakkaiset vietit ja taipumukset osakseen moraalista kunnioitusta; lauma-vaisto tekee, askel askelelta, johtopäätöksensä. Kuinka paljon tai kuinka vähän yhteis-vaarallista, yhtäläisyydelle vaarallista johonkin mielipiteeseen, johonkin olotilaan ja affektiin, johonkin tahtoon, johonkin lahjakkuuteen sisältyy, se on nyt moraalisena perspektiivinä: pelko on tässäkin jälleen moraalin emo. Korkeimpiin ja väkevimpiin vietteihin, kun ne intohimoisesti purkautuvina ajavat yksilön kauas lauma-omantunnon ulko- ja yläpuolelle, särkyy yhteisön itsetunto, sen usko omaan itseensä, on kuin sen selkäranka murtuisi: sentähden juuri näitä viettejä parhaiten häpäistään ja parjataan. Korkea riippumaton henkisyys, yksinolon tahto, suuri järki jo tunnetaan vaaraksi; kaikki se, mikä kohottaa yksilön laumaa korkeammalle ja pelottaa lähimmäistä, saa tästä lähin *pahan* nimen; kohtuullinen, vaatimaton, sopeutuva, yhdenvertaistuva mielenlaatu, pyyteiden *keskimitta,* saavuttaa moraalista mainetta ja kunniaa. Viimein, hyvin rauhallisissa oloissa, on yhä vähemmän tilaisuutta ja pakkoa kasvattaa omaa tunnettaan ankaruuteen ja kovuuteen; ja nyt tuo ankaruus alkaa, oikeudellisuudessakin, häiritä omiatuntoja; korkea ja kova ylhäisyys ja itse-vastuullisuus melkein loukkaa ja herättää epäluuloa, »karitsa» ja vielä enemmän »lammas» saa osakseen kasvavaa kunnioitusta. Yhteiskunnan historiassa on sairaalloisen pehmeytymisen ja hempeytymisen kohta, jossa se asettuu jopa vahingoittajansa, *rikoksentekijän* puolelle, ja tekee sen vielä vakavasti ja rehellisesti. Rankaiseminen: se näyttää siitä jollakin tavalla kohtuuttomalta, — varmaa on, että »rangaistuksen», »rankaisemisvelvollisuuden» ajatus koskee siihen kipeästi, pelottaa sitä. »Eikö riitä, jos teemme hänet *vaarattomaksi?* Miksi vielä rangaista? Itse rankaiseminen on kauheata!» — näin kysyessään lauma-moraali, pelokkuuden moraali, tekee viimeisen johtopäätöksensä. Jos voitaisiin poistaa vaara yleensä, pelon syy, olisi samalla poistettu tämä moraali: sitä ei enää tarvittaisi, se itse ei *enää pitäisi itseään tarpeellisena!* — Joka tutkii nykyisen eurooppalaisen omaatuntoa, joutuu vetämään tuhansista moraalisista poimuista ja piiloista yhä uudestaan esille saman imperatiivin, lauman-pelokkuuden imperatiivin: »me tahdomme, että joskus tulevaisuudessa *ei ole enää mitään pelättävää!*» Joskus tulevaisuudessa — *sinne* suuntautuvaa tahtoa ja tietä sanotaan nykyisin kaikkialla Euroopassa »edistykseksi».

202

Sanokaamme viipymättä vielä kerran, mitä olemme sanoneet jo sata kertaa: sillä korvat eivät ole nykyisin suopeita sellaisille totuuksille — *meidän* totuuksillemme. Me tiedämme jo riittävästi, kuinka loukkaavalta kuuluu, jos joku yleensä peittelemättä ja vertausta käyttämättä lukee ihmisen eläimiin kuuluvaksi; mutta meille luetaan melkein *rikokseksi*, että me juuri »nykyaikaisten aatteiden» ihmisistä puhuessamme alinomaa käytämme sanontoja »lauma», »lauma-vaistot» ja muita niiden kaltaisia. Mitä se auttaa! Me emme voi muuta: sillä juuri siinä on meidän uusi oivalluksemme. Me olemme havainneet, että Eurooppa on tullut kaikista moraalisista pääarvostelmista yksimieliseksi, mukaan laskettuina vielä ne maat, joissa Euroopan vaikutus on vallitsevana: Euroopassa nähtävästi *tiedetään* se, mitä Sokrates ei otaksunut tietävänsä ja mitä vanha kuuluisa käärme kerran lupasi opettaa, — nykyisin »tiedetään», mitä on »hyvä» ja »paha». Täytyy siis kuulua kovalta ja olla korville vastenmielistä, kun me yhä uudestaan väitämme: se, mikä tässä luulee tietävänsä, se, mikä tässä omalla kiitoksellaan ja moitteellaan ylistää itseänsä, sanoo itseänsä hyväksi, on laumaeläimen ihmisen vaisto: joka on puhjennut ilmi, päässyt voitolle, tullut ja tulee yhä enemmän toisia vaistoja vallitsevaksi, sen kasvavan fysiologisen lähentymisen ja yhtäläistymisen mukaisesti, jonka oire se on. *Moraali* on *Euroopassa nykyisin laumaeläin-moraalia:* — siis, niinkuin me nämä asiat ymmärrämme, vain eräs inhimillisen moraalin laji, jonka ohella, jota ennen, jonka jälkeen monet muut, ennen kaikkea *korkeammat* moraalit ovat tai niiden *pitäisi olla* mahdollisia. Mutta sellaista »mahdollisuutta», sellaista »pitäisi olla» vastaan tuo moraali puolustautuu kaikin voimin: se sanoo itsepintaisesti ja leppymättömästi »minä olen itse moraali eikä mikään muu ole moraalia!» — onpa vielä uskonnon avulla, joka on noudattanut äärimmäisiä laumaeläimen-pyyteitä ja on niitä mairitellut, jouduttu siihen, että me löydämme jopa poliittisista ja yhteiskunnallisista laitoksistakin tämän moraalin yhä näkyvämmän ilmauksen: *demokraattinen* liike hoitaa kristillisen perintöä. Ja että sen tempo on mainitun vaiston vallassa eläville kärsimättömämmille, sitä sairastaville ja poteville vielä liian hidas ja uninen, sen osoittaa anarkisti-hurttain yhä raivokkaammaksi käyvä ulvonta, niiden yhä julkeampi

hampaidennäyttäminen, kun ne nykyisin riehuvat eurooppalaisen kulttuurin kaduilla näennäisenä vastakohtana rauhallisentyöteliäille demokraateille ja vallankumous-ideologeille, vielä enemmän niille tomppelimaisille filosofin-irvikuville ja veljeyden-haaveksijoille, jotka sanovat olevansa sosialisteja ja tahtovat »vapaata yhteiskuntaa», mutta todellisuudessa yhtä heidän kaikkien kanssa syvässä ja vaistomaisessa vihamielisyydessään jokaista muuta paitsi *autonomisen* lauman yhteiskuntamuotoa kohtaan (niin pitkälle että kielletään käsitteet sellaisetkin kuin »herra» ja »palvelija» — ni dieu ni maître on eräs sosialistinen kaava —); yhtä siinä, että vastustavat sitkeästi jokaista eri-vaatimusta, jokaista eri-oikeutta ja etu-oikeutta (toisin sanoen pohjimmaltaan *kaikkea* oikeutta: sillä kaikkien ollessa yhtäläisiä ei kukaan enää tarvitse »oikeuksia» —), yhtä epäluuloisuudessa rankaisevaa oikeutta kohtaan (ikäänkuin se olisi väkivallantekoa heikommalle, kaiken aikaisemman yhteiskunnan *välttämättömälle* seuraukselle tapahtuvaa vääryyttä —); mutta samoin yhtä myötäkärsimyksen uskonnossa, myötätunnossa, mikäli, yleensä tunnetaan, eletään, kärsitään (alaspäin eläimeen, ylöspäin »jumalaan» saakka: — se ylettömyys, jonka nimenä on »kärsimys jumalan myötä», kuuluu demokraattiseen aikakauteen —); yhtä kaikki tyynni myötäkärsimisen huudossa ja malttamattomuudessa, verivihollisuudessa kärsimystä kohtaan yleensä, melkein naisellisessa kykenemättömyydessä jäämään sen katselijoiksi, *antamaan* kärsiä; yhtä siinä tahattomassa synkentämisessä ja hempeyttämisessä, jonka kirojen alla Eurooppaa näyttää uhkaavan uusi buddhalaisuus; yhtä uskossa *yhteisen* myötäkärsimisen moraaliin, ikäänkuin se olisi moraali sinänsä, ihmisen ylimpänä, hänen jo *saavutettuna* ylimpänään, ainoana tulevaisuuden toivona, nykyisyyden lohtuna, kaiken entisyyden velan suurena kuoletuksena; — yhtä kaikki tyynni uskossa yhteisyyteen *vapahtajana,* siis laumaan, »itseensä» . . .

203

Meidän, jotka tunnustamme toista uskoa —, meidän, joista demokraattinen liike ei ole vain poliittisen organisaation rappiomuoto, vaan ihmisen rappio-, nimittäin pienennys-muoto, hänen keskinkertaistuksenaan ja arvonalennuksenaan: mihin onkaan *meidän* kohdistettava toivomme? — *Uusiin filosofeihin,* mitään

valinnan mahdollisuutta ei jää; henkiin, jotka ovat kyllin voimakkaita ja alkuperäisiä antaakseen sysäyksiä vastakkaisiin arvostuksiin ja arvioidakseen uudelleen »ikuisia arvoja», kääntääkseen ne toisinpäin; edeltälähetettyihin, tulevaisuuden ihmisiin, jotka sitovat nykyisyydessä sen pakon ja solmun, joka pakottaa vuosituhansien tahdon *uusille* urille. Opettamaan ihmisille ihmisen tulevaisuutta hänen *tahtonaan*, jostakin ihmisen-tahdosta riippuvaisena, ja valmistamaan suuria kasvatuksen ja jalostuksen uhka- ja kokonais-yrityksiä, siten lopettaakseen sen mielettömyyden ja sattuman kauhean herruuden, jota on tähän asti sanottu »historiaksi» —: siihen tullaan joskus tulevaisuudessa tarvitsemaan uudenlaisia filosofeja ja käskijöitä, joiden kuvaan verrattuina kaikki maan päällä olleet salamieliset, pelottavat ja hyväntahtoiset henget näyttäisivät kalpeilta ja kääpiömäisiltä. Sellaisten johtajien kuva väikkyy *meidän* silmiemme edessä: — saanko sanoa tämän ääneen, te vapaat henget? Olosuhteet, jotka heidän tulemisekseen täytyisi osalta luoda, osalta ottaa käytäntöön; otaksuttavat tiet ja koetukset, joiden avulla sielu kasvaisi niin korkeaksi ja väkeväksi, että se tuntisi nämä tehtävät itselleen *pakollisiksi*, arvojen uudelleen arviointi, jonka uuden puristuksen ja vasaran alla omatunto terästyisi, sydän muuttuisi vaskeksi voidakseen kestää sellaisen vastuullisuuden painon; toiselta puolen sellaisten johtajien välttämättömyys, se hirmuinen vaara, että he voisivat jäädä tulematta tai epäonnistua ja rappeutua — nämä ovat *meidän* varsinaiset huolemme ja synkistymisemme, tiedättehän sen, te vapaat henget? nämä ovat ne raskaat kaukaiset ajatukset ja rajuilmat, jotka liikkuvat *meidän* elämämme taivaalla. Ei ole monta yhtä tuimaa tuskaa kuin se, että on kerran nähnyt, arvannut, myötätunnossaan kokenut, kuinka joku erinomainen ihminen on suistunut uraltaan ja rappeutunut: mutta ihminen, jolla on harvinainen kyky nähdä kokonaisvaara, että »ihminen» itse *rappeutuu*, ihminen, joka on meidän tavallamme tullut tietämään sen hirmuisen sattumanvaraisuuden, joka on tähän asti pelannut peliänsä ihmisen tulevaisuuden suhteen, — peliä, jossa ei ole ollut osallisena edes mikään »jumalan sormi», kädestä puhumattakaan! — ihminen, joka arvaa »nykyaikaisten aatteiden» typerään vilpittömyyteen ja luottavaisuuteen ja vielä enemmän koko kristillis-eurooppalaiseen moraaliin sisältyvän kohtalokkuuden; se kärsii hädäntuskaa, johon mitään toista ei voida verrata,

— hän näet käsittää yhdellä silmäyksellä, mitä kaikkea vielä voitaisiin *ihmisestä kasvattaa,* jos voimat ja tehtävät suotuisasti koottaisiin ja korostettaisiin, hän tietää omantuntonsa kaikella tiedolla, miten ihmisessä on vielä varaa kaikkein suurimpiin mahdollisuuksiin ja miten usein ihminen tyyppinä on jo ollut salaperäisten ratkaisujen ja uusien teiden edessä: — hän tietää vielä paremmin, omasta tuskallisimmasta muistostaan, millaisissa viheliäisissä vaikeuksissa korkeimpaan arvoluokkaan kuuluva kasvava on tähän asti tavallisesti murtunut, taittunut, vaipunut, tullut viheliäiseksi. Ihmisen *kokonais-rappeutuminen,* alaspäin aina siihen saakka, mikä sosialistisista tomppeleista ja lättäpäistä nykyisin näyttää heidän »tulevaisuuden ihmiseltään», — heidän ihanteenaan! — tämä ihmisen rappeutuminen ja pienentyminen täydelliseksi laumaeläimeksi (tai, kuten he sanovat, »vapaan yhteiskunnan» ihmiseksi), tämä ihmisen eläimistyminen samojen oikeuksien ja vaatimuksien kääpiöeläimeksi on *mahdollinen,* siitä ei ole epäilystäkään! Joka on kerran ajatellut tämän mahdollisuuden loppuun asti, tuntee yhden iljetyksen muiden ihmisten tuntemien lisäksi — ja kenties myös uuden *tehtävän!* — —

KUUDES PÄÄKAPPALE

ME OPPINEET

204

Silläkin uhalla, että moralisointi myös tässä osoittaa olevansa sitä, mitä se on aina ollut — nimittäin pelkäämätöntä montrer ses plaies, Balzacin mukaan —, tekee mieleni uskaltautua vastustamaan kohtuutonta ja vahingollista arvoaseman vaihdosta, joka uhkaa nykyisin, aivan huomaamatta ja ikäänkuin mitä parhaalla omallatunnolla, tapahtua tieteen ja filosofian kesken. Tarkoitan, että täytyy olla omaan *kokemukseen* perustuva oikeus — kokemus merkitsee, kuten minusta näyttää, aina ikävää kokemusta? — ottaa osaa keskusteluun sellaisesta korkeammasta arvoastekysymyksestä: ettei puhu niinkuin sokea väristä tai niinkuin naiset ja taiteilijat tiedettä *vastaan* (»voi, tuo ilkeä tiede!» huokaa heidän vaistonsa ja häpeäntunteensa, »se saa aina asiat *selville!*» —) Tieteellisen ihmisen riippumattomuus-julistus, hänen vapautumisensa filosofiasta, on eräs demokraattisen järjestyksen ja epäjärjestyksen hienoimmista jälkivaikutuksista: oppineen itsensäylistäminen ja itsensäylentäminen on nykyisin kaikkialla täydessä kukoistuksessaan ja kauneimmassa keväässään, — mikä ei silti tarkoita, että oma kiitos tässä tapauksessa tuoksahtaisi mieluiselta. »Irti kaikista herroista!» se on tässäkin alhaisomaisen vaiston tahto; ja kun tiede on päässyt mitä onnellisimpaan tulokseen torjuessaan luotaan teologian, jonka »piikana» se oli liian kauan, se pyrkii nyt täydessä ylimielisyydessä ja ymmärtämättömyydessä säätämään lakeja filosofialle ja näyttelemään puolestaan kerran »herran» — mitä sanonkaan! *filosofin* osaa. Minun muistini — tieteellisen ihmisen muisti, luvalla sanoen! — on täpötäynnä kopeuden naiivisuuksia, joita olen kuullut filosofiasta ja filosofeista nuorten luonnontutkijain ja vanhojen lääkärien taholta (puhumattakaan sivistyneimmistä ja omahyväisimmistä kaikkien oppineiden joukossa, filologeista ja koulumiehistä, jotka ovat kumpaakin viran puolesta —). Toisi-

naan oli henkilö spesialisti ja apuri, joka asettui vaistomaisesti vastustamaan yleensä kaikkia synteettisiä tehtäviä ja kykyjä; toisinaan ahkera työmies, joka oli saanut vihiä filosofin sielun-talouden otiumista ja ylhäisestä ylellisyydestä tuntien itsensä senvuoksi ahdistuneeksi ja pienentyneeksi. Toisinaan tuli ilmi hyödyllisyys-ihmisen värisokeus, hänen, joka ei näe filosofiassa mitään muuta kuin sarjan *kumottuja* järjestelmiä ja tuhlaavaa varainkäyttöä, joka ei koidu kenenkään »hyväksi». Toisinaan syöksähti esille peitetyn mystiikan ja tiedon rajaoikeuden pelko; toisinaan yksityisiin filosofeihin kohdistuva halveksunta, joka oli tahtomatta yleistynyt filosofian halveksimiseksi. Useimmin minä vihdoin löysin nuorista oppineista filosofian kopean vähäksymisen takaa sinne jääneen ikävän vaikutelman jostakin filosofista, jota tosin oli yleensä lakattu tottelemasta, kuitenkaan vapautumatta hänen toisiin filosofeihin kohdistamiensa hylkäävien arvostusten vallasta: — niin että lopputuloksena oli täydellinen nyrpeys kaikelle filosofialle. (Senlaatuinen näyttää minusta olleen esimerkiksi Schopenhauerin jälkivaikutus uusimpaan Saksaan — käymällä epä-älykkäässä vihanvimmassaan Hegelin kimppuun hän sai koko viime miespolven saksalaiset murtautumaan irti yhteydestään saksalaiseen kulttuuriin, joka, kaikki hyvin punniten, on merkinnyt *historiallisen aistin* korkeutta ja aavistelevaa hienoutta: mutta Schopenhauer itse oli juuri tässä kohden nerokkuuteen asti köyhä, tympeä, epäsaksalainen.) Yleensä, asian suuria piirteitä tarkattaessa, lienee ennen kaikkea se, mikä uusissa filosofeissa itsessään on inhimillistä, liianinhimillistä, sanalla sanoen heidän oma viheliäisyytensä tehokkaimmin vähentänyt filosofialle osoitettua kunnioitusta ja avannut portit alhaisomaiselle vaistolle. On syytä tunnustaa itselleen, mihin määrään saakka meidän nykyaikaisesta maailmastamme puuttuu Herakleitoksen, Platonin, Empedokleen — ja kaikkien hengen kuninkaallisten ja loistavien erakkojen, mikä heidän nimensä sitten olikin — koko laatu ja kuinka hyvällä oikeudella kelpo tiedemies, nähdessään sellaisia filosofian edustajia, jotka muodin ansiosta ovat nykyisin sekä pinnalla että pohjalla — Saksassa esimerkiksi molemmat Berliinin leijonat, anarkisti Eugen Dühring ja amalgamisti Eduard von Hartmann — *saa* tuntea olevansa parempaa laatua ja syntyperää. Varsinkin niiden sekasotku-filosofien näkeminen, jotka sanovat olevansa »todellisuus-filosofeja» eli »positivisteja», voi virittää nuoren, kunnian-

himoisen oppineen sieluun vaarallista epäluuloa: nuohan ovat itse parhaassa tapauksessa oppineita ja spesialisteja, se on kouraantuntuvaa! — nuohan ovat kaikki tyynni voitettuja ja tieteen vallanalaisuuteen *palautettuja,* jotka ovat joskus tahtoneet itseltään *enemmän,* vaikka heillä ei ole ollut oikeutta tähän »enempään» eikä siihen kuuluvaan vastuullisuuteen — ja jotka nyt, kunniallisina, äkäisinä, kostonhimoisina, sanoin ja teoin edustavat *epäuskoa* filosofian herran-tehtävään ja herrauteen. Loppujen lopuksi: kuinka voisi toisin ollakaan! Tiede kukoistaa nykyisin, ja hyvän omantunnon aurinko paistaa sille kirkkaasti, kun taas se, miksi koko uudempi filosofia on vähitellen huonontunut, tämä nykyinen filosofian jäännös, herättää siihen kohdistuvaa epäluuloa ja harmia, ellei pilkkaa ja sääliä. Filosofia rajoitettuna »tietoteoriaan», tosiasiallisesti ei muuna kuin arkana epokistiikkana ja pidättyväisyysoppina: filosofia, joka ei ensinkään pääse kynnyksen yli ja tiukasti kieltää itseltään *sisäänpääsyn* — se on filosofia viimeisillään, loppu, kuolinkamppailu, jotakin säälittävää. Kuinka sellainen filosofia voisi — *hallita!*

205

Filosofian kehitystä uhkaavat vaarat ovat nykyaikana todella niin moninaiset, että tekisi mieli epäillä, voiko tämä hedelmä yleensä vielä kypsyä. Tieteiden alue ja tornirakennus on saanut suunnattomat mittasuhteet ja vastaavasti on lisääntynyt myös todennäköisyys, että filosofi jo oppivana väsyy tai suostuu johonkin kohtaan jäämään ja »erikoistumaan»: niin ettei hän enää ensinkään pääse korkeuteensa, nimittäin näkemään yli, ympärillensä, *allensa.* Tai hän pääsee ylös liian myöhään, vasta sitten, kun hänen paras aikansa ja voimansa on jo mennyt; tai vikautuneena, karkeutuneena, rappeutuneena, niin ettei hänen näkemänsä, hänen kokonais-arvoarvostelmansa enää paljon merkitse. Juuri hänen älyllisen omantuntonsa hienous saa hänet ehkä matkalla epäröimään ja viivyttelemään; hän pelkää harhautumista harrastelijaksi, tuhatjalkaiseksi ja tuhattuntosarviseksi, hän tietää liiankin hyvin, ettei ihminen, joka on menettänyt itsekunnioituksensa, tietävänäkään enää käske, ei enää *johda:* muuten hänen jo täytyisi tahtoa tulla suureksi näyttelijäksi, filosofi-Cagliostroksi ja henkien rotanpyydystäjäksi, sanalla

sanoen viettelijäksi. Tämä on lopulta makukysymys: ellei se olisikaan omantunnon kysymys. Lisäksi tulee se filosofin vaikeutta vielä kerran kaksinkertaistava seikka, että hän vaatii itseltään arvostelua, myönteistä tai kielteistä, ei tieteistä, vaan elämästä ja elämän arvosta, — että hän vastahakoisesti oppii uskomaan olevansa oikeutettu tai kerrassaan velvollinen lausumaan tuon arvostelun, ja että hänen täytyy etsiä tuohon oikeuteen ja tuohon uskoon johtava tie vain kaikkein avarimmista — ehkä häiritsevimmistä, hävittävimmistä — elämyksistä lähtien ja usein epäröiden, epäillen, vaieten. Ihmisten suuri joukko on todella pitkien aikojen kuluessa erehtynyt filosofista ja luullut häntä joksikin muuksi, joko tieteelliseksi ihmiseksi ja ideaaliseksi oppineeksi tai uskonnollisesti-kohotetuksi aisteista ja maailmasta vapautuneeksi haaveilijaksi ja jumalan juoppolalliksi; ja jos nykyisin sattuu kuulemaan jotakin ihmistä ylistettävän siitä, että hän elää »viisaasti» tai »filosofina», niin tämä ei merkitse juuri enempää kuin »älykkäästi ja syrjässä». Viisaus: se näyttää olevan alhaisosta jonkinlaista pakenemista, väline ja temppu vetäytyä hyvin pois huonosta pelistä; mutta oikea filosofi — siltä näyttää *meistä*, minun ystäväni? — elää »epäfilosofisesti» ja »epäviisaasti», ennen kaikkea *epä-älykkäästi*, ja tuntee painon ja velvoituksen sataan elämän koetukseen ja koettelemukseen: — hän panee *itsensä* alinomaa vaaralle alttiiksi, hän pelaa todella huonoa peliä.....

206

Neroon, toisin sanoen sellaiseen olentoon verrattuna, joka joko *siittää* tai *synnyttää*, molemmat sanat käsitettyinä avarimmassa merkityksessään —, oppineessa, tieteellisessä keskinkertais-ihmisessä on aina jotakin ikäneidolle ominaista: sillä hän ei ymmärrä enempää kuin tämäkään ihmisen kahta arvokkainta tehtävää. Heille molemmille, oppineille ja ikäneidoille, myönnetään todella, ikäänkuin korvaukseksi, kunnioitettavuus — näissä tapauksissa alleviivataan kunnioitettavuutta — ja tunnetaan vielä samaa harmin lisämakua, kun on pakko tehdä tuo myönnytys. Katsokaamme tarkemmin: mikä on tieteellinen ihminen? Ensinnäkin laadultaan epäylhäinen ihminen, jolla on epäylhäisen, toisin sanoen ei hallitsevan, ei määräävän eikä

myöskään itselleen riittävän ihmislaadun hyveet: hän on työteliäs, sovittautuu kärsivällisesti paikalleen riviin, on tasainen ja kohtuullinen siinä, mihin kykenee ja mitä tarvitsee, hänessä on vaistoa kaltaiselleen ja sille, mitä hänen kaltaisensa tarvitsee, esimerkiksi sen kappaleen riippumattomuutta ja vihreää laidunta, jonka puuttuessa ei ole mitään työrauhaa, oikeuden kunniaan ja hänen osakseen tulevaan tunnustukseen (joka lähinnä ja ennen muuta edellyttää tuntemista, tunnettavuutta —), sitä hyvän nimen päivänpaistetta, sitä oman arvon ja hyödyllisyyden alinomaista vahvistusta, jolla sisäinen *epäluuloisuus*, kaikkien riippuvaisuussuhteessa elävien ihmisten ja laumaeläinten sydämen pohjimmainen tunto, on yhä uudestaan voitettava. Oppineessa on, kuten luonnollista, myös epäylhäisen laadun taudit ja huonot tavat: hänessä on runsaasti pikkumaista kateutta ja hänellä on ilveksensilmä havaitsemaan niihin olentoihin sisältyvää alhaista, joiden korkeuksiin hän ei kykene kohoamaan. Hän on tuttavallinen kuitenkin vain niinkuin se, joka voi heittäytyä valtoimeksi, mutta ei *virran* lailla; ja juuri sellaisen ihmisen edessä, joka on kuin vuolas kymi, hän seisoo sitä kylmempänä ja itseensäsulkeutuneempana, — hänen silmänsä on silloin kuin sileä tympeä järvi, jossa ei enää väreile mikään ihastus, ei mikään myötätunto. Pahin ja vaarallisin, mihin oppinut pystyy, tulee hänelle hänen oman laatunsa keskinkertaisuuden vaistosta: siitä keskinkertaisuuden jesuitismista, joka tekee vaistomaisesti työtä tuhotakseen epätavallisen ihmisen ja yrittää taittaa tai — vielä mieluummin! — päästää vireestä jokaisen jännitetyn jousen. Vireestä päästäminen näet, tietenkin huomaavaisesti, laupiaalla kädellä —, *herpaiseminen* tutunomaisen myötäkärsimisen avulla: se on varsinaisena taitona ja taiteena jesuitismissa, joka on aina osannut päästä vaikuttamaan myötäkärsimyksen uskontona.

207

Kuinka kiitollisin mielin me lähestymmekin *objektiivista* henkeä, — ja kukapa ei olisi jo joskus ollut kuolemaan saakka kyllästynyt kaikkeen subjektiiviseen ja omaan kirottuun ipsissimositeettiinsä! — lopulta täytyy kuitenkin oppia suhtautumaan varovaisesti myös omaan kiitollisuuteensa ja ehkäistä liioittelua, joka tulee näkyviin siinä, että nykyaikana juhlitaan hengen it-

seydestä ja persoonallisuudesta irtautumista ikäänkuin tämä olisi päämäärä sinänsä, vapahdus ja kirkastus: kuten tavallisesti käy varsinkin pessimisti-koulukunnassa, jolla onkin hyvät syyt korottaa puolestaan »pyyteetön tieto» mitä korkeimpaan kunniaan. Objektiivinen ihminen, joka ei enää kiroa eikä parjaa, pessimistin tavalla, *ideaalinen* oppinut, jossa tieteellinen vaisto tuhatkertaisen täydellisen ja puolittaisen epäonnistumisen jälkeen kerran puhkee kukkimaan, on varmaan eräs kaikkein kallisarvoisimmista olemassaolevista työvälineistä: mutta hänen sijansa on mahtavamman kädessä. Hän on vain työväline, sanomme, hän on *kuvastin,* — hän ei ole mikään »itsetarkoitus». Objektiivinen ihminen on todella kuvastin: tottunut alistumaan kaiken edessä, mikä tahtoo tulla tiedetyksi, ainoana mielihyvänään se, minkä tietäminen, »heijastaminen» suo — hän odottaa, kunnes jotakin tulee, ja levittäytyy sitten aran herkkänä lepäämään, niin etteivät kevyenkään jalan jäljet eikä henkimäisten olentojen ohitseliukuminen jää hänen pinnassaan ja ihossaan näkymättömäksi. Mitä hänessä on »persoonasta» vielä jäljellä, se näyttää hänestä satunnaiselta, usein mielivaltaiselta, vielä useammin häiritsevältä: niin kovin hän on itsessään muuttunut vieraiden hekumojen ja tapahtumien läpikäytäväksi ja kuvastukseksi. Hän tulee taas ajatelleeksi »itseänsä», väkinäisesti, monesti väärin; hän erehtyy helposti itsestään, arvioi väärin omat tarpeensa ja on yksin tässä epähieno ja huolimaton. Hänen vaivanaan on ehkä huono terveys tai vaimon ja ystävän pikkumaisuus ja heistä johtuva ummehtunut ilma, tai toverien ja seuran puute, — niin, hän pakottautuu ajattelemaan vaivaansa: turhaan! Hänen ajatuksensa liitää jo pois, *yleisempään* tapaukseen, ja huomenna hän tietää yhtä vähän kuin eilen, miten apu olisi löydettävä. Hän ei osaa enää suhtautua vakavasti itseensä, eikä hänellä ole siihen aikaa: hän on hilpeä, ei siksi, ettei olisi hätää, vaan siksi, ettei hänellä ole sormia eikä kädensijaa *omaa* hätäänsä varten. Tavanomaisen hyväntahtoisuutensa jokaista oliota ja elämystä kohtaan, aurinkoisen ja ennakkoluulottoman vieraanvaraisuutensa, jota hän osoittaa kaikelle kohtaamalleen, ominaisen arkailemattoman suopeutensa, vaarallisen välinpitämättömyytensä myönnöstä ja kiellosta: oi, on kyllin tapauksia, joissa hän joutuu kärsimään näistä hyveistään! — ja ihmisenä yleensä hänestä tulee aivan liian helposti näiden hyveiden caput mortuum. Jos häneltä vaaditaan rakkautta ja vihaa, tarkoitan rakkautta ja vihaa, niinkuin

jumala, nainen ja eläin sen ymmärtävät —: hän tekee, minkä voi, ja antaa mitä voi. Mutta ei pidä ihmetellä, jos siitä ei tule paljoa, — jos hän juuri tässä osoittaa olevansa epäaito, hauras, epäiltävä ja raihnainen. Hänen rakkautensa on tahdottua, hänen vihansa teennäistä ja ennemmin un tour de force, pientä omahyväisyyttä ja liioittelua. Hän näet on aito vain sikäli, kuin hän saa olla objektiivinen: yksin hilpeässä totalismissaan hän on vielä »luontoa» ja »luonnollinen». Hänen kuvasteleva ja iäti siliävä sielunsa ei osaa enää myöntää, ei enää kieltää; hän ei käske; hän ei myöskään hävitä; »Je ne méprise presque rien» — hän sanoo Leibnizin sanoilla: älköön tuo presque jääkö kuulematta ja älköön sitä pidettäkö arvottomampana kuin se on! Hän ei myöskään ole mikään malli-ihminen; hän ei käy kenenkään edellä eikä jäljessä; hän asettuu ylipäänsä liian etäälle, että hänellä olisi syytä käydä puolustamaan hyvää tai pahaa. Kun häntä on niin kauan erehdyksestä pidetty *filosofina*, kulttuurin cesaarisena kasvattajana ja valtaihmisenä: niin hänet on korotettu aivan liian korkeaan kunniaan, ja se, mikä hänessä on olennaisinta, on jäänyt havaitsematta, — että hän on työväline, eräs orja orjien joukossa, vaikka tosin orja kaikkein ylhäisintä laatua, mutta sinänsä ei mitään, — presque rien! Objektiivinen ihminen on työväline, kallisarvoinen, helposti vioittuva ja himmentyvä mittaus-koje ja kuvastin-taideteos, jota tulee säästää ja kunnioittaa; mutta hän ei ole mikään päämäärä, ei mikään ulos- ja ylöskäytävä, ei mikään täydennysihminen, josta *muu* olemassaolo löytää oikeutuksensa, ei mikään päätös — ja vielä vähemmän mikään alku, siitos ja ensimmäinen syy, ei mitään jykevää, mahtavaa, omalla pohjallaan olevaa, mikä tahtoisi olla herra: pikemmin vain hento tyhjäksi-puhallettu hieno liikkuvainen muoto-astia, jonka ensin täytyy odottaa jotakin sisällystä ja substanssia voidakseen sitten »hahmoutua» sen mukaan, — tavallisesti ihminen vailla substanssia ja sisällystä, »itsetön» ihminen. Ei siis myöskään mitään naisille soveliasta, in parenthesi. —

208

Kun joku filosofi nykyisin antaa ymmärtää, ettei hän ole epäilijä, — minä toivon, että tämä kuultiin äskeisestä objektiivisen hengen kuvauksesta? — niin se ei ole kenellekään mielui-

saa kuultavaa; häntä sitten katsellaan, hiukan arasti, tekisi mieli kysyä niin paljon, kysyä... niin, pelokkaiden kuuntelijoiden joukossa, joita nykyisin on suuret määrät, hänet katsotaan tästä lähtien vaaralliseksi. Heistä tuntuu siltä, kuin he, hänen torjuessaan epäilyn, kuulisivat kaukaa jonkin pahan uhkaavan paukkeen, ikäänkuin jossakin koeteltaisiin uutta räjähdysainetta, hengen dynamiittia, ehkä jotakin vastakeksittyä venäläistä nihiliiniä, bonae voluntatis pessimismiä, joka ei ainoastaan lausu kieltoansa, tahdo sitä, vaan — kauhistava ajatus! — *tekee* sen! Tällaista »hyvää tahtoa» — elämän todellisen kieltämisen tahtoa teossa — vastaan ei tunnustetusti ole nykyisin mitään parempaa uni- ja rauhoituslääkettä kuin epäily, tuo vieno hellä uneentuudittava unikko epäily; ja aikamme lääkärit määräävät Hamletin itsensä »henkeä» ja sen permannonalaista myllerrystä vastustamaan. »Eivätkö kaikki korvat ole jo täynnä pahaa melua?» sanoo epäilijä, rauhan ystävänä ja melkein eräänlaisena turvallisuus-poliisina: »tämä maanalainen kieltämys on kauhistuttava! Hiljaa viimeinkin, te pessimistiset myyrät!» Epäilijä näet, tuo hento olento, säikähtää liian helposti; hänen omatuntonsa on koulutettu siten, että se aina kiellon tai vain päättäväisen kovan myönnönkin kuullessaan vavahtaa ja tuntee ikäänkuin pistoksen itsessään. Jaa! ja Ei! — se on hänestä vastoin moraalia; toiselta puolen hän mielellään järjestää hyveelleen juhlan jalolla pidättymisellä, ehkä sanomalla niinkuin Montaigne: »mitä tiedänkään minä?» Tai Sokrateen tavalla: »minä tiedän etten tiedä mitään». Tai: »tässä minä en luota itseeni, tässä ei ole edessäni mitään avointa ovea». Tai: »jos se olisikin avoinna, miksi astuisin heti sisään?» Tai: »mitä hyödyttävät kaikki ennenaikaiset hypoteesit? Ettei halua ensinkään tehdä hypoteeseja, voisi helposti kuulua hyvään makuun. Täytyykö teidän sitten välttämättä heti taivuttaa suoraksi se, mikä on käyrää? Välttämättä tukkia jokainen reikä joillakin tappuroilla? Eikö siihen ole aikaa? Eikö ajalla ole aikaa? Oi te riivatut, ettekö te siis voi ollenkaan *odottaa*? Tietymättömälläkin on omat viehätyksensä, sfinksi on Kirke, Kirkekin oli filosofi.» — Näin epäilijä lohduttautuu; ja totta on, että hän tarvitsee hieman lohdutusta. Epäilyssä näet tulee ilmi eräs tietty monisyinen fysiologinen laatu, jota tavallisessa kielenkäytössä sanotaan heikkohermoisuudeksi ja sairaalloisuudeksi; sitä syntyy aina, kun toisistaan erotettuja rotuja ja säätyjä risteytyy ratkaisevalla ja

äkillisellä tavalla. Uudessa suvussa, jonka vereen periytyy ikäänkuin erilaisia mittoja ja arvoja, on kaikki levottomuutta, häiriötä, epäilystä, koetta; parhaat voimat vaikuttavat ehkäisevästi, hyveetkään eivät salli toistensa kasvaa ja vahvistua, ruumiista ja sielusta puuttuu tasapaino, painokkuus, pystysuora varmuus. Mutta kaikkein syvimmin sairastuu ja rappeutuu sellaisissa sekarotuisissa *tahto:* he eivät enää ollenkaan tunne sitä, mikä on ratkaisussa riippumatonta, tahtomisen urheata mielihyvää, — he epäilevät »tahdon vapautta» vielä unissaankin. Meidän nykyinen Eurooppamme, mielettömän äkillisen perinpohjaisen sääty- ja *siis* rotusekoituskokeen näyttämö, on siitä syystä epäilevänen kaikissa korkeuksissaan ja syvyyksissään, milloin täynnä tuota liikkuvaista epäilyä, joka kärsimättömänä ja himokkaana hyppii oksalta toiselle, milloin sameana kuin kysymysmerkkien kyllästämä pilvi, — ja usein kuolettavasti kyllästyneenä omaan tahtoonsa! Tahdon herpaantuminen: missä onkaan nykyisin paikka, jossa ei näkisi tämän ramman istuvan! Ja kuinka kaunistettuna vielä useasti! Kuinka viettelevästi koristettuna! Tätä sairautta varten on mitä kauneimpia loisto- ja valhepukuja; ja että esimerkiksi suurin osa siitä, mikä nykyisin asettuu näytteille »objektiivisuutena», »tieteellisyytenä», »l'art pour l'art»ina, »puhtaana tahtomisesta vapaana tietona», on vain koristeltua epäilyä ja tahdon herpaantumista, — tästä eurooppalaisen sairauden diagnoosista minä otan vastatakseni. — Tahdon sairaus on levinnyt Eurooppaan epätasaisesti: se ilmenee suurimpana ja moninaisimpana siellä, missä kulttuuri on jo kauimmin ollut kotonaan; se häviää sikäli, kuin »barbaari» vielä — tai jälleen — puolustaa oikeuttansa länsimaisen sivistyksen roikkuvan vaipan alla. Nykyisessä Ranskassa siis, kuten voi yhtä helposti päätellä kuin kourilla kokea, tahto on pahimmin sairastunut; ja Ranska, joka on aina osannut mestarillisen taitavasti muuttaa myös henkensä kohtalokkaat käänteet viehättäviksi ja viekoitteleviksi, osoittaa nyt oikein varsinaisesti epäilyn kaikkien taikojen kouluna ja näyttelynä kulttuuri-ylivoimaansa Euroopassa. Kyky tahtoa ja nimenomaan tahtoa kauan samaa tahtoa, on hiukan voimakkaampi jo Saksassa, ja pohjoisessa Saksassa taas voimakkaampi kuin Saksan keskiosassa; melkoista voimakkaampi Englannissa, Espanjassa ja Korsikassa, toisaalla flegmaan, toisaalla koviin kalloihin liittyvänä, — Italiaa mainitsematta, joka on liian nuori jo tietääkseen, mitä se tahtoisi,

ja jonka täytyy ensin todistaa, voiko se tahtoa —, mutta kaikkein voimakkain ja hämmästyttävin siinä suunnattomassa välivaltakunnassa, jossa Eurooppa tavallaan virtaa takaisin Aasiaan, Venäjällä. Siellä on tahtomisvoima ollut pitkät ajat säästöön pantuna ja varastoituna, siellä tahto odottaa — kiellonko vai myönnön tahtona, on tietymätöntä — uhkaavalla tavalla purkautumistaan, lainataksemme nykyisiltä fyysikoilta tämän heidän mielisanansa. Tarvittaneen muutakin kuin Intian sotia ja Aasiassa sattuvia selkkauksia, että Eurooppa vapautuisi suurimmasta vaarastaan, tarvitaan sisäisiä kumouksia, valtakunnan hajotus pieniin osiin ja ennen kaikkea parlamentaarisen typeryyden käytäntöön ottaminen, siihen luettuna jokaisen velvoittaminen lukemaan sanomalehteä aamuateriallaan. Minä en sano tätä niin toivoen: päinvastainen olisi ennemmin minun mieleni mukaista, — minä tarkoitan sellaista Venäjän uhkaavaisuuden kasvua, että Euroopan täytyisi päättää tulla samassa määrässä uhkaavaksi, nimittäin *hankkimalla itselleen yhden yhteisen tahdon,* uuden Eurooppaa hallitsevan kastin avulla, pitkän pelottavan oman tahdon, joka kykenisi asettamaan itselleen päämääriä vuosituhansiksi: — niin että sen pitkäveteinen pikkuvaltio-komedia ja sekä sen dynastinen että demokraattinen monenhavittelu vihdoin tulisi päätökseen. Pienen politiikan aika on mennyt: jo seuraava vuosisata tuo mukanaan taistelun Maanherruudesta, — suuren politiikan *pakollisuuden.*

209

Onko se uusi sotainen aikakausi, johon me eurooppalaiset nähtävästi olemme astuneet, ehkä suotuisa myös toisen ja laadultaan väkevämmän epäilyn kehittymiselle, siitä haluaisin toistaiseksi lausua käsitykseni vain vertauksella, jonka Saksan historian ystävät kyllä ymmärtävät. Tuolla arastelemattomalla kauniiden kookkaiden krenatöörien ihailijalla, joka Preussin kuninkaana antoi elämän sotilaalliselle ja epäilevälle nerolle — ja siten oikeastaan tuolle uudelle, vastikään voitokkaasti esiinnousseelle saksalaisen ihmisen tyypille — Fredrik Suuren epäilyttävällä hupsulla isällä oli itsellään eräässä kohdassa neron taito käydä käsiksi ja neron onnen-kynsi: hän tiesi, mitä Saksasta silloin puuttui ja mikä puute oli sata kertaa ahdistavampi

ja pakottavampi kuin mikään sivistyksen ja seurallisen muodon puute, — hänen vastenmielisyytensä nuorta Fredrikiä kohtaan johtui syvään vaistoon pohjautuvasta pelosta. *Ei ollut miehiä,* ja häntä vaivasi hänen katkerimmaksi harmikseen paha aavistus, ettei hänen pojassaan olisi kylliksi miestä. Siinä hän erehtyi: mutta kuka ei olisi erehtynyt hänen sijassaan? Hän näki poikansa joutuvan henkevien ranskalaisten ateismin, esprit'n, nautinnollisen kevythenkisyyden valtoihin: — hän näki taka-alalla suuren verenimijän, epäilyn hämähäkin, hän aavisteli kurjuutta, johon vaipuu sydän, kun se ei ole enää kyllin kova pahaan enempää kuin hyväänkään, murtunut tahto, kun se ei enää käske, ei enää *kykene* käskemään. Mutta sillä välin hänen pojassaan varttui tuo vaarallisempi ja kovempi epäileväisyyden laatu — kuka tietää, *kuinka suuresti* juuri isän vihan ja oman yksinäistyneen tahdon jäisen synkkämielisyyden edistämänä? — uskaliaan miehekkyyden epäileväisyys, joka on sotaan ja valloitukseen kuuluvan nerokkuuden lähin sukulainen ja saapui Saksaan ensimmäisen kerran suuren Fredrikin hahmossa. Tämä epäily halveksuu ja tempaa siitä huolimatta puoleensa; se horjuttaa ja ottaa valtoihinsa; se ei usko, mutta ei silti kadota itseänsä; se suo hengelle vaarallisen vapauden, mutta pitää sydämen kurissa; se on *saksalainen* epäileväisyyden muoto, joka jatkuvana ja korkeimpaan henkisyyteen korostuneena fridericianismina pakotti Euroopan pitkäksi ajaksi tottelemaan saksalaista henkeä ja sen kriittistä ja historiallista epäluuloisuutta. Sen voittamattoman väkevän ja sitkeän mies-luonteen ansiosta, joka oli ominainen suurille saksalaisille filologeille ja historian-kriitikoille (tarkoin katsoen he kaikki tyynni olivat myös hävityksen ja hajotuksen taiteilijoita), vakiintui vähitellen ja kaikesta musiikissa ja filosofiassa ilmenevästä romantiikasta huolimatta *uusi* saksalaisen hengen käsite, jossa tuli ratkaisevasti näkyviin taipumus miehekkääseen epäileväisyyteen: niin esimerkiksi katseen pelottomuutena, leikkaavan käden rohkeutena ja kovuutena, sitkeänä pyrkimyksenä vaarallisille löytöretkille, henkisille pohjoisnapa-retkille autioiden ja vaarallisten taivaiden alla. Saattaa perustua hyviin syihin, kun lämminveriset ja pintapuoliset ihmisyys-ihmiset ristivät itsensä juuri tämän hengen kohdatessaan: cet esprit fataliste, ironique, méphistophélique on nimi, jonka sille antaa, ei kammoksumatta, Michelet. Mutta jos tahdotaan päästä tunteella tajuamaan,

kuinka ilmeinen tämä Euroopan »dogmaattisesta unesta» herättäneeseen saksalaiseen henkeen sisältyvän »miehen» pelko on, muistettakoon se entinen käsite, joka oli sen avulla voitettava, — ja kuinka verrattain lyhyt aika on kulunut siitä, kun eräs miestynyt nainen hillittömässä julkeudessaan uskalsi kehottaa Eurooppaa myötätuntoon leppoisiksi hyväsydämisiksi, heikkotahtoisiksi ja runollisiksi tomppeleiksi kuvailemiaan saksalaisia kohtaan. Ymmärrettäköön toki viimein kyllin syvästi Napoleonin hämmästys, kun hän sai nähdä Goethen: se osoittaa, mitä vuosisatojen kuluessa oli ajateltu »saksalaisen hengen» olevan. »Voilà un homme!» — se merkitsi: »Tämähän on *mies!* Ja minä olin odottanut näkeväni vain saksalaisen!» —

210

Jos siis tulevaisuuden filosofien kuvan jokin piirre panee arvailemaan, eikö heidän ehkä, siinä mielessä, johon äsken viitattiin, täydy olla epäilijöitä, niin siten on kuitenkin merkitty vain jotakin heissä olevaa — *eikä* heitä itseänsä. Samalla oikeudella he voisivat sallia itseänsä sanottavan kriitikoiksi: ja he tulevat varmaan olemaan kokeilevia ihmisiä. Sillä nimellä, jonka minä uskalsin heille kasteessa antaa, minä jo nimenomaisesti korostin kokeilua ja kokeilu-iloa: tapahtuiko tämä sentähden, että he, kriitikkoina ruumiltaan ja sielultaan, käyttävät koetta mielellään jossakin uudessa, ehkä avarammassa, ehkä vaarallisemmassa merkityksessä? Täytyykö heidän, tiedon intohimossaan, mennä uskaliaissa ja tuskallisissa kokeissaan pitemmälle kuin demokraattisen vuosisadan hellämielinen ja hemmoteltu maku voi sallia? — Varmaa on: näistä tulevista saa kaikkein vähimmin puuttua niitä vakavia eikä suinkaan vaarattomia ominaisuuksia, jotka erottavat kriitikon epäilijästä, minä tarkoitan arvomittojen varmuutta, yhtenäisen menetelmän tietoista käyttelyä, viisasta rohkeutta, yksinään-oloa ja kykyä olla vastuussa itsestään; niin, he tunnustavat nauttivansa kieltämisestä ja erittelystä sekä eräänlaisesta maltillisesta säälimättömyydestä, joka osaa kuljettaa veistä varmasti ja hienosti, vielä silloinkin, kun sydän vuotaa verta. He tulevat olemaan *kovempia* (eikä kenties aina vain itseänsä kohtaan), kuin humaaniset ihmiset ehkä haluavat, he eivät antaudu tekemisiin »totuuden» kanssa

sitä varten, että se heitä »miellyttäisi» tai »kohottaisi» ja »innostaisi»: he tulevat päinvastoin tuskin uskomaan, että *totuus* tuo mukanaan sellaisia hauskutuksia tunnetta varten. He varmaan hymyilevät, nämä ankarat henget, jos joku heidän kuultensa sanoo: »tuo ajatus kohottaa minua: kuinka se siis ei olisi tosi?» Tai: »tuo teos viehättää minua: kuinka se siis ei olisi kaunis?» Tai: »tuo taiteilija avartaa minua: kuinka hän siis ei olisi suuri?» — heillä ei ehkä ole vain hymy, vaan aito inho varattuna kaikkea sellaista haaveellista, idealistista, feminististä, hermafrodiittista varten, ja jos voisi seurata heitä heidän sydäntensä salaisiin sopukkoihin, löytäisi sieltä tuskin aikomusta saattaa »kristillisiä tunteita» sovintoon »antiikkisen maun» tai kerrassaan »nykyaikaisen parlamentarismin» kanssa (jollaista sovinnollisuutta kuuluu meidän ylen epävarmalla, siis ylen sovinnollisella vuosisadallamme ilmenevän jopa filosofeissakin). Kriittistä kuria ja kaikkea totuttautumista, joka johtaa puhtauteen ja ankaruuteen henkisissä asioissa, nämä tulevaisuuden filosofit eivät tule vaatimaan vain itseltänsä: heillä olisi lupa näyttää sitä muillekin omana korulaatunansa, — mutta siitä huolimatta he eivät tahdo itselleen kriitikon nimeä. Heistä ei näytä suinkaan pieneltä filosofiaan kohdistuvalta häväistykseltä, jos säädetään, kuten nykyisin helposti tapahtuu: »itse filosofia on kritiikkiä ja kriittistä tiedettä — eikä mitään muuta sen lisäksi!» Tämä filosofian arvon määrittely saakoon hyvinkin osakseen kaikkien Ranskan ja Saksan positivistien suosion (— ja mahdollista on, että se olisi mairitellut jopa *Kant*inkin sydäntä ja makua: muistettakoon hänen pääteostensa nimet —): meidän uudet filosofimme tulevat siitä huolimatta sanomaan: kriitikot ovat filosofin työvälineitä eivätkä siis, työvälineinä, vielä läheskään itse filosofeja! Myös Königsbergin suuri kiinalainen oli vain suuri kriitikko. —

211

Minä vaadin, että on viimeinkin lakattava sekoittamasta filosofisia työläisiä ja yleensä tieteellisiä ihmisiä filosofeihin, — että juuri tässä annetaan ankarasti »jokaiselle omansa» eikä toisille aivan liian paljon, toisille aivan liian vähän. Todellisen filosofin kasvattamiseksi saattaa olla tarpeen, että hän itse on

kerran ollut myös kaikilla näillä asteilla, joille hänen palvelijansa, filosofian tieteelliset työläiset, jäävät, — joille heidän *täytyy* jäädä; hänen itsensä on ehkä täytynyt olla kriitikko ja epäilijä ja dogmaatikko ja historioitsija sekä lisäksi runoilija ja keräilijä ja retkeilijä ja arvoitustenarvaaja ja moralisti ja näkijä ja »vapaa henki» ja melkein mikä hyvänsä, kulkeakseen inhimillisten arvojen ja arvotunteiden koko alueen halki ja voidakseen katsoa monenlaisilla silmillä ja tunnoilla korkeudesta jokaiseen kaukaisuuteen, syvyydestä jokaiseen korkeuteen, ahtaudesta jokaiseen avaruuteen. Mutta nämä kaikki ovat vain hänen tehtävänsä ensimmäisiä ehtoja: itse tämä tehtävä vaatii jotakin muuta, — se vaatii, että hänen tulee *luoda arvoja*. Noiden Kantin ja Hegelin jalon mallin mukaisten filosofisten työläisten on määriteltävä ja pakotettava kaavoihin jokin suuri määrä tosiasiallisia arvostuksia — toisin sanoen entisiä *arvoasetelmia*, arvoluomuksia, jotka ovat tulleet vallitseviksi ja joita jonkin ajan kuluessa sanotaan »totuuksiksi» — joko *loogisella* tai *poliittisella* (moraalisella) tai *taiteellisella* alueella. Näiden tutkijain asiana on tehdä kaikki tähän asti tapahtunut ja arvioitu ylinähtäväksi, yliajateltavaksi, käsitettäväksi, käsiteltäväksi, lyhentää kaikki pitkä, itse »aikakin» ja *vallata* koko menneisyys: suunnaton ja ihmeellinen tehtävä, jonka palveluksessa jokainen hieno ylpeys, jokainen sitkeä tahto varmaan voi löytää tyydytyksensä. *Mutta varsinaiset filosofit ovat käskijöitä ja lainsäätäjiä:* he sanovat »näin *pitää* olla!» he ratkaisevat ensin ihmistä koskevat kysymykset »mihin?» ja »miksi?» käyttäen samalla kaikkien filosofisten työläisten, kaikkien menneisyyden valtaajien esityötä, — he tarttuvat luovalla kädellä tulevaisuuteen, ja kaikki, mikä on ja on ollut, tulee siinä heille välineeksi, työaseeksi, vasaraksi. Heidän »tietämisensä» on *luomista*, heidän luomisensa on lainsäädäntää, heidän totuudentahtonsa on — *vallantahtoa*. — Onko nykyisin sellaisia filosofeja? Onko sellaisia filosofeja jo ollut? Eikö sellaisia filosofeja *täydy* olla?...

212

Minusta pyrkii yhä enemmän näyttämään siltä, että filosofi huomis- ja ylihuomispäivän *välttämättömänä* ihmisenä on aina ollut ja että hänen on *täytynyt* olla ristiriidassa oman tämänpäi-

vänsä kanssa: hänen vihollisensa on joka tapauksessa ollut tämän päivän ihanne. Tähän asti ovat kaikki nämä ihmisen erinomaiset edistäjät, joita sanotaan filosofeiksi ja jotka itse eivät ole monestikaan tunteneet olevansa viisauden ystäviä, vaan ennemmin ikäviä narreja ja vaarallisia kysymysmerkkejä —, katsoneet tehtäväkseen, kovaksi, tahtomattomaksi, väistämättömäksi tehtäväkseen olla oman aikansa pahana omanatuntona, mutta ovat viimein myös käsittäneet tehtävänsä suuruuden olevan siinä. Käydessään leikkaamaan juuri *ajan hyveiden* elävää rintaa he ovat ilmaisseet, mikä oli heidän oma salaisuutensa: tietää jotain ihmisen *uudesta* suuruudesta, hänen suurentumiseensa johtavasta uudesta käyttämättömästä tiestä. He ovat kukin kerrallaan osoittaneet, kuinka paljon teeskentelyä, mukavuutta, menemään ja putoamaan antautumista, kuinka paljon valhetta oli heidän aikansa moraliteetin eniten kunnioitetun tyypin alle piiloutuneena, kuinka paljon oli *aikansa elänyttä* hyvettä; he ovat sanoneet kukin kerrallaan: »meidän täytyy päästä tuonne, tuonne pois, missä *te* nykyisin olette vähimmin kotonanne». Nähdessään »nykyaikaisten aatteiden maailman», joka tahtoisi tuomita jokaisen johonkin loukkoon ja »erikoisalaan», olisi filosofin, jos nykyisin voisi filosofeja olla, pakko merkitä ihmisen suuruudeksi, »suuruuden» käsitteeksi, juuri hänen avara-alaisuutensa ja monipuolisuutensa, se, että hän moneudestaan huolimatta on kokonaisuus: määräisipä hän vielä arvon ja arvosijankin sen mukaan, kuinka paljon ja monenlaista ihminen kykenisi kantamaan ja ottamaan vastuulleen, kuinka *laajalle* hän voisi jännittää vastuullisuutensa. Ajanmaku ja ajanhyve heikontaa ja ohentaa nykyisin tahtoa, mikään ei ole niin kovin ajanmukaista kuin tahdonheikkous: filosofin ihanteessa täytyy siis juuri tahdon voiman, kovuuden ja kyvyn kestäviin päätöksiin kuulua »suuruuden» käsitteeseen;yhtä hyvällä oikeudella kuin tylsän kieltäytyvän nöyrän itseydettömän ihmisyyden päinvastainen oppi ja ihanne oli vastakkaiseen aikakauteen soveltuva, sellaiseen, joka kuudennentoista vuosisadan tavalla kärsi tahtotarmon patoutumisesta ja itsekkyyden kuohuvimmista vesistä ja myrskytulvista. Sokrateen aikana, pelkkien vaistoltaan väsyneiden ihmisten joukosssa, konservatiivisten vanha-ateenalaisten seassa, jotka päästivät omat ohjaksensa valtoimiksi — »onnekseen», kuten he sanoivat, huvikseen, kuten he tekivät — ja jotka samalla yhä vielä ottivat suuhunsa ne vanhat komeat sanat, joiden käyttämiseen heidän elämänsä

ei ollut enää pitkiin aikoihin antanut heille oikeutta, tarvittiin kenties sielun suuruuteen *ironiaa,* tuota vanhan lääkärin ja alhaisonmiehen sokraattista ilkeätä varmuutta, joka säälimättä leikkasi omaa lihaa, kuten »ylhäisten» lihaa ja sydäntä, katseen puhuessa kyllin ymmärrettävästi: »älkää tekeytykö toisiksi minun edessänil tässä — me olemme yhtäläisiäl» Sitävastoin nykyisin, kun yksin laumaeläin pääsee Euroopassa kunniaan ja jakaa kunnianosoituksia, kun »oikeuksien yhtäläisyys» voisi liian helposti muuttua vääryyksien yhtäläisyydeksi: minä tarkoitan yhteisessä sodankäynnissä kaikkea harvinaista, vierasta, etuoikeutettua, korkeampaa ihmistä, korkeampaa velvollisuutta, korkeampaa vastuunalaisuutta, luovaa vallantäyteyttä ja herrautta vastaan — nykyisin kuuluu ylhäisyys, tahto olla itsekseen, kyky olla toisenlainen, yksin-olemisen ja omin neuvoin elämisen pakko »suuruuden» käsitteeseen; ja filosofi ilmaisee jotakin omasta ihanteestaan, kun hän esittää käsityksenään: »suurin tulee olla sen, joka kykenee olemaan yksinäisin, salatuimman, poikkeavimman, ihmisen hyvän ja pahan tuolla puolen, hyveidensä herran, tahdosta ylen rikkaan; juuri tätä pitää sanoa *suuruudeksi:* että voi olla yhtä monipuolinen kuin kokonainen, yhtä avara kuin täysi.» Ja kysyttäköön vielä kerta: onko nykyisin — suuruus *mahdollinen?*

213

Mitä filosofi on, sitä on hankala oppia siitä syystä, ettei sitä voida opettaa: se täytyy »tietää», kokemuksesta, — tai täytyy olla kyllin ylpeä ollakseen sen tietämättä. Mutta se, että nykyaikana kaikki ihmiset puhuvat asioista, joiden suhteen heillä *ei voi* olla mitään kokemusta, koskee eniten ja pahimmin filosofeja ja filosofisia tiloja: — vain ylen harvat tuntevat niitä, *saavat* niitä tuntea, ja kaikki kansanomaiset käsitykset niistä ovat vääriä. Niin on esimerkiksi se aitofilosofinen tila, jossa nopeasti kiitävä rohkea huimapäinen henkisyys ja kertaakaan harhaan astumaton dialektinen ankaruus ja välttämättömyys ovat yhtaikaa läsnä, useimmille ajattelijoille ja oppineille heidän kokemuksestaan tuntematon ja siitä syystä, jos joku tahtoisi heille siitä puhua, uskomattomalta tuntuva. He ajattelevat kaiken välttämättömyyden olevan hätää, kiusallista seuraamisen täytymystä

ja pakonalaisuutta; ja itse ajattelu on heistä jotakin vitkallista, epäröivää, melkein rasitusta ja varsin usein »jalon ihmisen *hien ja vaivan* arvoista», — mutta ei ensinkään mitään kevyttä, jumalaista ja lähintä sukua tanssille, ylimielisyydelle! »Ajattelu» ja jonkin asian »vakavalta kannalta ottaminen» — se kuuluu heistä yhteen: vain siten he ovat sen »kokeneet». Taiteilijoilla saattaa olla tässä jo hienompi vainu: he, jotka tietävät liiankin hyvin, että juuri silloin, kun he eivät enää tee mitään »mielivaltaisesti» vaan tekevät kaiken välttämättömästi, heidän vapauden, hienouden, täysivaltaisuuden, luovan asettamisen, määräämisen, muodonannon tunteensa kohoo korkeimmilleen, — lyhyesti sanoen, että välttämättömyys ja »tahdon vapaus» ovat heissä silloin yhtä. On viimein olemassa sielullisten tilojen arvojärjestys, joka on probleemain arvojärjestyksen mukainen; ja korkeimmat probleemat torjuvat armotta jokaisen, joka uskaltaa niitä lähestyä olematta henkisyytensä korkeuden ja mahdin voimasta niiden ratkaisemiseen ennaltamäärätty. Mitä hyödyttää, jos nokkelat neropatit tai kömpelöt kelpo mekaanikot ja empiirikot, kuten nykyisin varsin useasti sattuu, plebeijin-kunnianhimonsa ajamina tunkeutuvat niiden läheisyyteen ja ikäänkuin tähän »hovien hoviin»! Sellaisille matoille eivät karkeat jalat saa koskaan astua: siitä on jo olevaisten alkulaissa huoli pidetty: ovet jäävät näiltä tungettelijoilta suljetuiksi, kuinka he sitten päätänsä niihin puskevatkin ja päänsä siinä puhkaisevatkin! Jokaiseen korkeaan maailmaan täytyy olla syntynyt; selvemmin sanoen, täytyy olla niitä varten suvussaan *jalostettu:* oikeus filosofiaan ihmisellä on vain sukuperänsä ansiosta, esivanhemmat, »rotu» on tässäkin ratkaiseva tekijä. Monien sukupolvien on täytynyt tehdä valmistavaa työtä filosofin syntymiseksi; jokainen hänen hyveensä on täytynyt erikseen hankkia, hoitaa, jättää perinnöksi lihana ja verenä, eikä ainoastaan hänen ajatuksiensa uskalias kevyt herkkä käynti ja juoksu, vaan ennen kaikkea alttius suureen vastuunalaisuuteen, hallitsevien katseiden ja alaskatsahdusten korkeus, itsensä ihmisten suuresta joukosta ja heidän velvollisuuksistaan ja hyveistään erotetuksi tunteminen, sen suopea suojelu ja puolustus, mikä käsitetään väärin ja mitä parjataan, olkoon se sitten jumala tai paholainen, suuren oikeamielisyyden halu ja harjoitus, käskemisen taito, tahdon laaja-alaisuus, hidas silmä, joka harvoin ihailee, harvoin katsoo ylös, harvoin rakastaa .....

SEITSEMÄS PÄÄKAPPALE

MEIDÄN HYVEEMME

214

Meidän hyveemme? — On todennäköistä, että vielä meilläkin on hyveemme, vaikka ne tietenkään eivät voi olla niitä suorasukaisia ja kulmikkaita hyveitä, joiden vuoksi me pidämme isoisiämme kunniassa, mutta myös hiukan loitolla itsestämme. Meillä ylihuomenen eurooppalaisilla, — kaikessa vaarallisessa uteliaisuudessamme, monenlaisuudessamme ja naamioitumistaidossamme, henkemme ja aistiemme hauraassa ja ikäänkuin makeutetussa säälimättömyydessä, — meillä, *jos* meistä sattuu hyveitä löytymään, luultavasti on vain sellaisia, jotka ovat parhaiten oppineet elämään sovussa meidän salaisimpien ja syvimpien taipumustemme, meidän kipeimpien tarpeidemme kanssa: kas niin, etsikäämme niitä kerta labyrinteistämme! — sieltä, missä, niinkuin tiedetään, monenlaista katoaa, monenlaista kerrassaan hukkuu. Ja onko mitään kauniimpaa kuin omien hyveiden *etsintä?* Eikö tämä jo melkein merkitse *uskoa* omaan hyveeseen? Mutta tämä »usko omaan hyveeseen» — eikö se ole oikeastaan samaa, mitä ennen vanhaan sanottiin »hyväksi omaksitunnoksi», tuo kunnianarvoinen pitkähäntäinen käsitekankipalmikko, jonka isoisämme ripustivat päähänsä ja varsin usein myös ymmärryksensä taakse? Näyttää siis siltä, että miten vähän meissä omasta mielestämme muuten onkaan vanhanaikaisuutta ja isoisäisen-kunniallista, me olemme kuitenkin eräässä suhteessa näiden isoisien arvokkaita lapsenlapsia, me viimeiset hyvällä omallatunnolla varustetut eurooppalaiset: mekin käytämme vielä heidän kankipalmikkoansa. — Oi! Jospa tietäisitte, kuinka asia pian, jo aivan pian — muuttuu toiseksi! —

215

Niinkuin tähtien valtakunnassa on toisinaan kaksi aurinkoa, jotka määräävät jonkin planeetan radan, niinkuin eräissä tapauksissa loistaa erivärisiä aurinkoja yhden ainoan planeetan ympärillä, lähettäen siihen milloin punaista, milloin vihreää valoa, kunnes niiden säteet osuvat siihen taas yhtaikaa ja luovat kirjavaa värileikkiä: niin määräävät meitä nykyajan ihmisiä, oman »tähtitaivaamme» monimutkaisen mekaniikan vuoksi — useat *eri* moraalit; meidän tekomme hohtavat vuorotellen erivärisinä, ne ovat harvoin yksitulkintaisia, — ja on kyllin tapauksia, joissa me teemme *kirjavia* tekoja.

216

Rakastaa vihollisiansa? Minä luulen, että se on hyvin opittu: niin tapahtuu nykyisin tuhannet kerrat, pienessä ja suuressa mittakaavassa; tapahtuupa toisinaan jo korkeampaa ja ylevämpääkin — me opimme *halveksimaan,* kun rakastamme ja juuri silloin, kun parhaimmin rakastamme: — mutta kaikki tämä tiedottomasti, meluttomasti, komeilematta, siinä hyvyyden häveliäisyydessä ja salaisuudessa, joka kieltää ottamasta suuhun juhlallista sanaa ja hyve-kaavaa. Moraali asenteena — se ei nykyisin sovi makuumme. Tämä on myös edistystä: niinkuin oli isiemme edistysaskel, että uskonto asenteena viimein oli vastoin heidän makuansa, siihen luettuna uskontoon kohdistuva vihamielisyys ja voltairemäinen katkeruus (ja mitä kaikkea ennen vanhaan kuului vapaahenkiseen elekieleen). Se on musiikki meidän omassatunnossamme, meidän hengessämme käyvä tanssi, johon ei mikään puritaani-litania, ei mikään moraali-saarna eikä kelpomiehenkehu tahdo sointua.

217

On varottava niitä, jotka pitävät kovin tärkeänä, että uskotaan heillä olevan moraalista tahdikkuutta ja hienoa moraalisen erottamisen kykyä: he eivät anna meille koskaan anteeksi, jos he ovat joskus meidän *läsnä* ollessamme loukanneet jota-

kuta (tai *meitä* itseämme), — heistä tulee välttämättä meidän vaistomaisia panettelijoitamme ja sortajiamme, vaikka he yhä edelleen olisivat meidän »ystäviämme». — Autuaat ovat unohtavaiset: sillä he »suoriutuvat» tyhmyyksistäänkin.

218

Ranskan psykologit — ja missä muualla nykyisin onkaan enää psykologeja? — eivät ole vieläkään nauttineet loppuun bêtise bourgeoisen heille tuottamaa katkeraa ja monipuolista huvia, aivan kuin — — niin, he sanalla sanoen ilmaisevat siten jotakin. Esimerkiksi Flaubert, Rouenin kelpo porvari, ei lopulta enää nähnyt, kuullut eikä maistanut mitään muuta: — se oli eräänlaista itsensäkidutusta ja hienompaa julmuutta. Nyt minä suosittelen vaihteeksi, sillä asia käy ikävystyttäväksi —, erästä toista ihastuttavaa seikkaa: tämä on se tiedoton oveluus, jota kaikki keskimitan hyvät paksut kelpo henget osoittavat suhteessaan korkeampiin henkiin ja heidän tehtäviinsä, se hieno juonikas jesuiittamainen oveluus, joka on tuhat kertaa hienompi kuin tämän keskisäädyn ymmärrys ja maku sen parhaina hetkinä — jopa sen uhrinkin ymmärrys —: jälleen todistaakseni, että »vaisto» on kaikista tähän asti löydetyistä älykkyyden muodoista älykkäin. Lyhyesti sanoen, tutkikaa, te psykologit, »poikkeusta» vastaan taistelevan »säännön» filosofiaa: siinä teillä on näytelmä, joka kelpaa jumalille ja jumalaiselle ilkeydelle! Tai, vielä selvemmin: ottakaa elävältä leikattavaksi »hyvä ihminen», »homo bonae voluntatis» ... omassa *itsessänne.*

219

Moraalinen arvostelu ja tuomitseminen on henkisesti huonolahjaisten mieluisinta kostoa niille, jotka eivät ole yhtä kovaosaisia, sekä eräänlainen vahingonkorvaus siitä, että luonto on ollut kitsas heitä kohtaan, vihdoin vielä tilaisuus saada henkeä ja *tulla* hienoksi: — ilkeys henkevöittää. Heistä tuntuu sydämen syvyydessä hyvältä, että on mittakaava, jonka edessä myös hengen lahjoja ja etuoikeuksia yltäkyllin saaneet ovat heidän tasallaan: — heidän taistelunsa päämääränä on »kaikkien yhdenvertaisuus

jumalan edessä» ja he *tarvitsevat* jo melkein sitä varten uskoa jumalaan. Heidän joukossaan ovat ateismin kiivaimmat vastustajat. Jos sanoisi heille »korkeaa henkisyyttä ei käy vertaaminen mihinkään vain moraalisen ihmisen kelpouteen ja kunnioitettavuuteen», saisi heidät vihan vimmaan: — minä varon niin tekemästä. Minä haluaisin päinvastoin heitä mairitella sanomalla, että korkea henkisyys itse on olemassa vain moraalisten ominaisuuksien viimeisenä luomuksena; että se on kaikkien niiden tilojen synteesi, joita »vain moraalisilla» ihmisillä mainitaan olevan, sittenkun ne on hankittu yksitellen, pitkän jalostuksen ja harjoituksen avulla, ehkä kokonaisissa sukupolvisarjoissa; että korkea henkisyys on juuri oikeamielisyyden ja sen suopean ankaruuden henkevöitymä, joka tietää saaneensa tehtäväkseen pitää maan päällä voimassa *arvojärjestystä,* olioiden itsensä — eikä vain ihmisten kesken.

220

Kun kuulee nyt hyvin kansanomaista »pyyteettömän» ylistystä, täytyy, ehkei aivan vaarattomasti, saattaa tietoisuuteensa, *mihin* kansan mielenkiinto oikeastaan kohdistuu ja mitkä ylipäänsä ovat ne asiat, joista tavallinen mies perusteellisesti ja syvästi välittää: mukaan luettuina sivistyneet, jopa oppineetkin, ja elleivät kaikki merkit petä, melkein filosofitkin. Tällöin tulee ilmi se tosiasia, että kaikkein enin osa siitä, mikä kiinnostaa ja viehättää hienompia ja hemmotellumpia, jokaista korkeampaa luontoa, näyttää keskinkertaisesta ihmisestä kerrassaan »kiinnostamattomalta»: — jos hän siitä huolimatta huomaa siihen kohdistuvaa antaumusta, hän sanoo sen olevan »désintéressé» ja ihmettelee, kuinka on mahdollista toimia »pyyteettömästi». On ollut filosofeja, jotka ovat vielä osanneet antaa tälle kansan-ihmettelylle viekoittelevan ja mystillis-tuonpuolisen ilmauksen (— ehkä siksi, etteivät he kokemuksesta tunteneet korkeampaa luontoa? —), kun heidän sitävastoin olisi pitänyt esittää se paljas ja perin huokea totuus, että »kiinnostumaton» teko on *hyvin* kiinnostava ja »kiinnostunut» edellyttäen, että — — »Entä rakkaus?» — Mitä! Pitääkö sellaisenkin teon, joka tehdään rakkaudesta, olla »epäitsekäs?» Mutta te tomppelit —! »Entä uhrautuvan osaksi tuleva kiitos?» — Mutta joka on todella uhrannut, tietää, että hän on jotakin siitä tahtonut ja saanut — ehkä jotakin itses-

tään jollekin itsestään — että hän on tässä antanut pois omistaakseen tuossa enemmän, ehkä ollakseen yleensä enemmän tai ainakin tunteakseen itsensä »enemmäksi». Mutta tämä on sellainen kysymysten ja vastausten maailma, jossa hemmotellumpi henki ei mielellään viivy: niin kovin on totuuden tässä jo pakko salata haukotustaan, kun sen täytyy vastata. Lopultakin se on nainen: sille ei pidä tehdä väkivaltaa.

221

Sattuu, sanoi muudan moraalinen pedantti ja saivartelija, että minä kunnioitan epäitsekästä ihmistä ja osoitan hänelle erikoista huomiota: mutta en siksi, että hän on epäitsekäs, vaan siksi, että hänellä minusta näyttää olevan oikeus hyödyttää toista ihmistä omalla kustannuksellaan. Joka tapauksessa on aina kysyttävä, kuka *hän* on ja kuka tuo *toinen* on. Esimerkiksi henkilössä, joka olisi määrätty ja tehty käskemään, itsensä kieltäminen ja vaatimaton väistyminen ei olisi hyvettä, vaan hyveen tuhlausta: siltä minusta näyttää. Jokainen epäitsekäs moraali, joka pitää itseänsä ehdottomana ja kääntyy kaikkien puoleen, ei tee syntiä ainoastaan makua vastaan: se on kiihotusta tekemättäjättämis-synteihin, *lisä*-viettelystä ihmisystävällisyyden naamion alla — ja nimenomaan korkeampien, harvinaisempien, etuoikeutettujen viettelyä ja vahingoittamista. Moraalit on pakotettava kaikkein ensiksi taipumaan *arvojärjestykseen*, on saatava ne häpeämään omaa vaateliaisuuttansa, — kunnes ne viimein pääsevät toistensa kanssa selvyyteen siitä, että on *epämoraalista* sanoa: »mikä on toiselle oikein, se on toiselle kohtuullista». — Kuinka siis on minun moraalisen pedanttini ja bonhommeni laita: ansaitsiko hän ehkä, että hänelle niin kovin naurettiin, kun hän sillä muotoa kehotti moraaleja moraalisuuteen? Mutta ei saa olla liiaksi oikeassa, jos tahtoo saada naurajat omalle puolelleen; hiven vääryyttä kuuluu jopa hyvään makuunkin.

222

Missä nykyisin saarnataan sääliä, — ja oikein kuullen ei nyt enää saarnata mitään muuta uskontoa — siinä psykologi avat-

koon korvansa: hän kuulee silloin kaiken omahyväisyyden, kaiken melun läpi, joka on näille saarnaajille (kuten saarnaajille yleensä) ominainen, *itsensä-halveksunnan* käheän, ähkivän aitoäänen. Tämä tunne kuuluu siihen Euroopan synkennykseen ja rumennukseen, joka on nyt jo äitynyt vuosisadan ajan (ja jonka ensimmäiset oireet on todistettavasti merkitty jo erääseen Galianin madame d'Epinaylle lähettämään mietteliääseen kirjeeseen): *ellei se ole niiden syy!* »Nykyaikaisten aatteiden» ihminen, tämä kopea apina, on rajattomasti tyytymätön itseensä: tämä on varmaa. Hän kärsii: ja hänen omahyväisyytensä tahtoo hänen kärsivän vain jonkin »myötä» — —

223

Eurooppalainen sekaihminen — sangen ruma plebeiji, kaiken kaikkiaan — tarvitsee ehdottomasti naamiaispuvun: historia on hänelle välttämätön naamiaispukujen varastohuoneena. Samalla hän tosin havaitsee, ettei yksikään niistä oikein käy hänen vartalolleen, — hän vaihtaa vaihtamistaan. Katseltakoon yhdeksättätoista vuosisataa tyylinaamiaisten nopeiden mieltymysten ja vaihdosten näkökannalta; samalla ottaen huomioon epätoivon hetket, jotka johtuvat siitä, että mikään »ei sovi» meille —. On turhaa esittäytyä romanttisena tai klassisena tai kristillisenä tai firenzeläisenä tai barokkina tai »kansallisena», in moribus et artibus: se »ei pue»! Mutta »henki», erittäinkin »historiallinen henki» ottaa vielä tässä epätoivossakin vaarin oman etunsa: yhä uudestaan koetellaan jotakin uutta entisyyden ja ulkomaan vaatekappaletta, se puetaan ylle, riisutaan, pannaan säilöön, ja ennen kaikkea sitä *tutkitaan:* — me olemme ensimmäinen oppinut aikakausi mitä tulee »kostyymeihin», minä tarkoitan moraaleihin, uskonkappaleisiin, taidemakuihin ja uskontoihin, valmistautunut, paremmin kuin mikään mennyt aika, suurityyliseen karnevaaliin, kaikkein henkisimpään laskiaishuvi-nauruun ja ylimielisyyteen, suurimman typeryyden ja aristofanisen maailman-pilkan transcendentaaliseen korkeuteen. Ehkä me juuri tästä vielä löydämme *keksintämme* valtakunnan, sen valtakunnan, jossa mekin voimme vielä olla omaperäisiä jonkinlaisina maailmanhistorian ivamukailijoina ja jumalan ilveilijöinä, — vaikka millään nykyisellä ei muuten ole-

kaan tulevaisuutta, kenties juuri meidän *naurullamme* on vielä oma tulevaisuutensa!

224

Historiallinen aisti (eli kyky nopeasti arvata niiden arvostusten arvojärjestys, joiden mukaisesti jokin kansa, jokin yhteiskunta, joku ihminen on elänyt, »divinatorinen vaisto» näiden arvostusten keskinäisten yhteyksien, arvojen auktoriteetin ja vaikuttavien voimien auktoriteetin välisen suhteen tajuamiseksi): tämä historiallinen aisti, jota me eurooppalaiset pidämme omana erikoisuutenamme, on tullut meille sen viehättävän ja mielettömän *puolibarbaarisuuden* seurassa, johon säätyjen ja rotujen demokraattinen sekoitus on Euroopan syössyt, — vasta yhdeksästoista vuosisata tuntee tämän aistin, kuudentena aistinaan. Jokaisen muodon ja elämäntavan, aikaisemmin vieri vieressä ja päälletysten sijainneiden kulttuurien menneisyys virtaa tuon sekoituksen vaikutuksesta meihin »nykyaikaisiin sieluihin», meidän vaistomme juoksevat nyttemmin kaikkialle takaisin, me itse olemme eräänlainen kaaos —: lopuksi »henki», kuten sanottu, ottaa siinä vaarin oman etunsa. Ruumiimme ja pyyteemme puolibarbaarisuus luo meille joka suuntaan johtavia salaisia käytäviä, jollaisia ei ylhäisellä aikakaudella ole koskaan ollut, ennen kaikkea käytäviä keskeneräisten kulttuurien labyrinttiin ja jokaiseen puolibarbariaan, joka on konsanaan ollut olemassa maan päällä; ja koska huomattavin osa inhimillistä kulttuuria on tähän saakka ollut juuri puolibarbariaa, »historiallinen aisti» merkitsee melkein aistia ja vaistoa kaikkea varten, makua ja kieltä kaikkea varten: joten se heti osoittautuu *epäylhäiseksi* aistiksi. Me nautimme jälleen esimerkiksi Homeroksesta: meidän onnellisin etevämmyytemme on ehkä siinä, että me osaamme maistaa Homerosta, jota ylhäisen kulttuurin ihmiset (esimerkiksi seitsemännentoista vuosisadan ranskalaiset, kuten Saint-Evremond, joka moittii häntä esprit vaste'sta, ja vielä heidän viimeinen äänensä Voltaire), eivät osaa eivätkä ole osanneet niin helposti omaksua, — jonka nauttimiseen he tuskin antoivat itselleen lupaa. Heidän suulakensa lausuma hyvin jyrkkä hyväksyminen ja hylkääminen, heidän herkänvalmis inhonsa, heidän epäröivä pidättyväisyytensä kaiken vieraslaatuisen suhteen, heidän vilkkaasta uteliaisuudestakin johtuvaan

mauttomuuteen kohdistuva pelkonsa ja yleensä jokaisen ylhäisen ja omavaraisen kulttuurin vastahakoisuus tunnustamaan itsessään olevan mitään uutta kärkkäyttä, tyytymättömyyttä omaan, vieraan ihailua: kaikki tämä tekee ja virittää heidät epäsuopeiksi maailman parhaitakin asioita kohtaan, jotka eivät ole heidän omaisuuttansa tai eivät *voisi* tulla heidän saaliikseen, — eikä mikään aisti ole sellaisista ihmisistä käsittämättömämpi kuin juuri historianaisti ja sen alamainen plebeijin-uteliaisuus. Samaten on laita Shakespearen, tämän hämmästyttävän espanjalais-maurilais-saksalaisen maku-synteesin, jota kuullessaan joku Aiskhyloksen ystäviin kuuluva vanha-ateenalainen olisi nauranut tai kiukutellut itsensä puolikuolleeksi: mutta me — otamme vastaan juuri tämän villin kirjavuuden, tämän sekoituksen kaikkein herkintä, karkeinta ja taidokkainta salaisen tutunomaisesti ja sydämellisesti, me nautimme hänestä ikäänkuin juuri meille säästyneestä taiteen hienostuksesta sallimatta niiden vastenmielisten haihtumien ja sen englantilaisen alhaison läsnäolon, jossa Shakespearen taide ja maku elää, häiritä itseämme sen enempää kuin esimerkiksi Napolin Chiajalla: missä me käymme tietämme, kaikki aistit avoimina, hurmaantuneina ja halukkaina, miten selvästi alhaisokorttelien likaviemärit ilmassa tuntuvatkin. Meillä »historiallisen aistin» ihmisillä, meillä on sellaisina omat hyveemme, sitä ei käy kieltäminen, — me olemme vaatimattomia, epäitsekkäitä, kainon kohtuullisia, urhoollisia, täynnä itsekieltäymystä, täynnä antaumusta, hyvin kiitollisia, hyvin kärsivällisiä, hyvin huomaavaisia: — mutta kaiken tämän ohella me kenties emme ole kovin »hyvämakuisia». Tunnustakaamme vihdoin itsellemme: se, mitä meidän »historiallisen aistin» ihmisten on vaikein käsittää, tunteellamme kokea, maistaa, rakastaa toisten tavalla, se, mihin me syvimmässämme suhtaudumme ennakkoluuloisesti ja melkein vihamielisesti, on juuri jokaiseen kulttuuriin ja taiteeseen sisältyvä täydellinen ja lopullisesti-kypsä, teosten ja ihmisten varsinainen ylhäisyys, heidän tyvenen meren ja halkyonisen itselleenriittävyyden hetki, se kultainen ja kylmä, jota osoittavat kaikki oliot, tultuaan täydellisiksi. Meidän suuri historiallisen aistin hyveemme muodostaa ehkä välttämättömän vastakohdan hyvälle maulle, ainakin kaikkein parhaalle maulle, ja me kykenemme vain huonosti, vain epäröiden, vain pakosta kuvaamaan mieleemme juuri niitä ihmiselämän pieniä lyhyitä ja korkeimpia onnenkohtauksia ja kirkastuksia sellaisina kuin ne

siellä täällä leimahtavat näkyviin: niitä silmänräpäyksiä ja ihmeitä, joissa suuri voima vapaaehtoisesti on pysähtynyt suunnattoman ja rajoittamattoman eteen —, joissa on nautittu hienoa mielihyvää äkillisessä hillinnässä ja kivettymisessä, paikallaan seisonnassa ja paikalleen sijoittumisessa vielä vavahtelevalla maaperällä. *Määrä* on meille vieras, tunnustakaamme se itsellemme; meidän ärsykkeemme on juuri äärettömän, määrättömän ärsyke. Niinkuin ratsastaja eteenpäin kiitävän ratsunsa selässä me jätämme äärettömyyden edessä ohjakset valtoimiksi, me nykyaikaiset ihmiset, me puolibarbaarit, — ja olemme omassa autuudessamme vasta siinä, missä olemme myös suurimmassa — *vaarassa.*

225

Hedonismi ja pessimismi, utilitarismi ja eudaimonismi: kaikki nämä ajattelutavat, jotka mittaavat olioiden arvoa *mielihyvän* ja *mielipahan,* toisin sanoen seuraustilojen ja sivuasioiden mukaan, ovat etualan ajattelutapoja ja naiivisuuksia, joihin ei kukaan, joka tietää itsessään olevan *hahmotus*voimia ja taiteilijan-omaatuntoa, voi katsoa alas samalla kokematta pilkan ja myös myötäkärsimyksen tunteita. Kärsiminen *teidän* myötänne! se tosin ei ole myötäkärsimistä, sääliä, niinkuin te sen ymmärrätte: se ei ole kärsimistä sosiaalisen »hädän», »yhteiskunnan» ja sen sairaiden ja epäonnistuneiden, maassa ympärillämme makaavien alkuperäisesti paheellisten ja murtuneiden kanssa; vielä vähemmän se on kärsimystä murisevien, masennettujen, kapinallisten orja-kerrostumien kanssa, jotka tavoittelevat herruutta — sanoen sitä »vapaudeksi». Meidän myötäkärsimisemme on korkeampaa, kaukonäköisempää myötäkärsimistä: — me näemme, kuinka *ihminen* pienentyy, kuinka *te* häntä pienennätte! — ja on hetkiä, jolloin me katselemme juuri teidän sääliänne sanoin kuvaamattoman tuskallisen ahdistuksen valtaamina, jolloin me puolustaudumme tätä sääliä vastaan, — jolloin me havaitsemme teidän vakavuutenne kaikkea kevytmielisyyttä vaarallisemmaksi. Te tahdotte, jos mahdollista, — eikä ole mitään mielettömämpää »jos mahdollista» — *poistaa kärsimyksen;* ja me? — näyttää kerrassaan siltä, että *me* tahdomme mieluummin saada sen suuremmaksi ja pahemmaksi kuin se on milloinkaan ollut! Hyvinvointi, niinkuin te sen ymmärrätte —

sehän ei ole mikään päämäärä, se näyttää meistä *lopulta!* Olotilalta, joka tekee ihmisen heti naurettavaksi ja halveksittavaksi, — joka saa *toivomaan* hänen häviämistänsä! Kärsimyksen, *suuren* kärsimyksen jalostava kuri, — ettekö tiedä, että vain *tämä* kuri on tähän asti saanut aikaan ihmisen kaiken kohoamisen? Se onnettomuuden luoma sielun jännitys, joka kasvattaa sielun voimakkaaksi, sielun kammo sen katsellessa suurta tuhoutumista, sen kekseliäisyys ja urhoollisuus onnettomuuden kantamisessa, kestämisessä, selittämisessä, hyödyksi käyttämisessä ja kaikki syvyys, salaisuus, naamio, henki, viekkaus, suuruus, minkä se ikinä on lahjaksi saanut: — eikö se ole sille lahjoitettu kärsimyksissä, suuren kärsimisen kurin alla? Ihmisessä ovat *luoja* ja *luomus* yhdessä: ihmisessä on ainetta, katkelmaa, yltäkylläisyyttä, savea, lokaa, mielettömyyttä, kaaosta; mutta ihmisessä on myös luojaa, muovaajaa, vasaran-kovuutta, katselijan-jumalaisuutta ja seitsemättä päivää: — ymmärrättekö tämän vastakohdan? Ja että *teidän* myötäkärsimyksenne kohdistuu »luomukseen ihmisessä», siihen, mikä on pakotettava muotoon, murrettava, taottava, revittävä, poltettava, hehkutettava, puhdistettava, — siihen, minkä *välttämättömästi* täytyy kärsiä ja *pitää* kärsiä? Ja *meidän* myötäkärsimyksemme — ettekö ymmärrä, mihin meidän *päinvastainen* myötäkärsimyksemme kohdistuu, kun se torjuu teidän myötäkärsimyksenne kaikesta hemmottelusta, ja heikkoudesta pahimpana? Siis myötäkärsimys myötäkärsimystä *vastaan!* — Mutta, vielä kerran sanoen, on korkeampia ongelmia kuin kaikki nautinnon- ja kärsimyksen ja myötäkärsimyksen-ongelmat; ja jokainen filosofia, joka päätyy vain näihin, on naiivisuutta. —

226

Me immoralistit! — Tämä maailma, joka koskee *meihin,* jossa meidän on pelättävä ja rakastettava, tämä hienon käskemisen, hienon tottelemisen melkein näkymätön, kuulumaton maailma, maailma, jonka määreeksi joka suhteessa sopii »melkein», tukala, viettelevä, kirpeä, hellä: niin, se on hyvin suojattu kömpelöiltä katselijoilta ja tutunomaiselta uteliaisuudelta! Me olemme kietoutuneet velvollisuuksien ankaraan paulaan ja paitaan emmekä *voi* päästä siitä irti, — juuri siinä me olemme »velvollisuuden ihmisiä» mekin! Toisinaan me tosin kyllä tans-

simme »kahleissamme» ja »miekkojemme» välissä; useammin — ja tämä on yhtä totta — me siinä valitamme ja olemme kärsimättömiä kohtalomme kaiken salaisen kovuuden tähden. Mutta teimmepä mitä hyvänsä: tomppelit ja se, miltä näyttää, todistavat meidät »ihmisiksi *vailla* velvollisuutta» — tomppelit ja se, miltä näyttää, ovat aina meidän vastustajiamme!

227

Jos edellytetään, että rehellisyys on meidän hyveemme, josta me emme voi päästä irti, me vapaat henget — olkoon niin, me tahdomme viljellä sitä kaikella ilkeydellä ja rakkaudella emmekä väsyä »täydellistymään» omassa hyveessämme, joka on jäänyt ainoaksemme: jääköön sen loiste kerran kullattuna sinisenä ivallisena iltavalona lepäämään tämän vanhenevan kulttuurin ja sen painostavan synkän vakavuuden yllä! Ja jos rehellisyytemme sittenkin joskus väsyy ja huokaa ja oikoo jäseniänsä ja katsoo meidät koviksi ja haluaisi saada olonsa paremmaksi, helpommaksi, hellemmäksi, niinkuin jokin miellyttävä pahe: niin säilykäämme *kovina,* me viimeiset stoalaiset! ja lähettäkäämme sen avuksi kaikki pirullisuus, mikä meissä on, — kömpelöön ja summittaiseen kohdistuva inhomme, tunnuslauseemme »nitimur in vetitum», seikkailijan-rohkeutemme, kekseliäs ja hemmoteltu uteliaisuutemme, hienoin peitetyin henkisin vallan- ja maailmanvoittamisentahtomme, joka himokkaana samoilee ja haaveilee kaikkien tulevaisuuden valtakuntien vaiheilla, — tuokaamme »jumalamme» avuksi kaikki »paholaisemme»! On todennäköistä, että meitä senvuoksi arvostellaan väärin ja sekoitetaan toisiin: mutta mitä siitä! Tullaan sanomaan: »heidän 'rehellisyytensä' — se on heidän pirullisuuttansa, eikä mitään muuta!» mitä siitä! Ja mitä sittenkään, vaikka olisivat oikeassa! Eivätkö kaikki jumalat ole tähän asti olleet sellaisia pyhiksi tulleita uudestikastettuja paholaisia? Ja mitä me lopulta tiedämme itsestämme? Ja millä nimellä tahtoo itseänsä mainittavan se henki, joka meitä johtaa? (se on nimiasia). Ja kuinka paljon henkiä meissä on? Meidän rehellisyytemme, me vapaat henget, — varokaamme, ettei siitä tule meidän omahyväisyytemme, meidän korumme ja komeutemme, meidän rajamme, meidän tyhmyytemme! Jokainen hyve taipuu kohti tyhmyyttä, jokainen tyh-

myys kohti hyvettä; »tyhmä pyhyyteen saakka» sanotaan Venäjällä, — pitäkäämme huoli siitä, ettemme rehellisyytemme tähden muutu lopulta vielä pyhimyksiksi ja ikävystyttäviksi! Eikö elämä ole sadoin kerroin liian lyhyt, että siinä — ikävystyisimme? Muutenhan täytyisi uskoa iäiseen elämään voidakseen — — —

228

Suotakoon minulle anteeksi se havainto, että kaikki moraalifilosofia on tähän asti ollut ikävystyttävää ja on kuulunut unilääkkeiden joukkoon, — ja ettei »hyveelle» ole minun silmissäni tuottanut mikään muu suurempaa haittaa kuin tämä sen puoltajien ikävystyttävyys, mikä ei vielä merkitse, että haluaisin kieltää sen yleisen hyödyllisyyden. On hyvin tärkeätä, että niin harvat ihmiset kuin mahdollista harkitsevat moraalia, — on siis *erittäin* tärkeätä, ettei moraali tule jonakin päivänä kiinnostavaksi! Mutta oltakoon huoletta! Nykyisinkin on vielä laita niin kuin on aina ollut laita: minä en näe Euroopassa ketään, jolla olisi (tai joka *antaisi*) mitään käsitystä siitä, että moraalin pohdintaa voitaisiin harjoittaa vaarallisella, pettävällä, viettelevällä tavalla, — että siinä saattaisi piillä jotain *kohtalokasta!* Katsottakoon esimerkiksi väsymättömiä välttämättömiä englantilaisia utilitaristeja, miten he kömpelöinä ja kunnianarvoisina vaeltavat Benthamin jäljissä tullen mennen (eräs Homeroksen vertaus sanoo sen selkeämmin), niinkuin jo hän vaelsi kunnianarvoisen Helvétiuksen jäljissä (ei, hän ei ollut mikään vaarallinen mies, tämä Helvétius, ce sénateur Pococurante, käyttääksemme Galianin sanoja —). Ei yhtäkään uutta ajatusta, ei mitään jonkin vanhan ajatuksen uutta käännettä ja laskostusta, ei edes aikaisemmin ajatellun todellista historiaa: kaiken kaikkiaan *mahdotonta* kirjallisuutta, edellyttäen, ettei lukija osaa käyttää hiukan ilkeyttä sen höystevetenä. Näihinkin moralisteihin (joita täytyy ehdottomasti lukea syrjäajatuksin, jos heitä *täytyy* lukea —) on näet hiipinyt se vanha englantilainen pahe, jota sanotaan *cant*iksi, ja joka on *moraalista Tartuffen laatua,* tällä kertaa tieteellisyyden uuteen muotoon piiloutuneena; ei puutu myöskään salaista omantunnontuskien torjuntaa, sillä aikaisempien puritaanien rotu joutuu tietysti kaikessa moraalin tieteel-

lisessä käsittelyssä kärsimään sellaisia tuskia. (Eikö moralisti ole puritaanin vastine? Nimittäin ajattelijana, joka käsittää moraalin kysymyksenalaiseksi, kysymysmerkinalaiseksi, sanalla sanoen ongelmaksi? Eikö moralisointi kenties ole — epämoraalista?) Lopulta he kaikki tahtovat, että *englantilaisen* moraliteetin tunnustettaisiin olevan oikeassa: sikäli kuin juuri siten parhaiten palvellaan ihmiskuntaa, tai »yleistä hyvää», tai »useimpien onnea», ei! vaan *Englannin* onnea; he mielisivät kaikin voimin todistaa itselleen, että *englantilaisen* onnen, tarkoitan comfortin ja fashionin (sekä, ylimmässä asteessa, parlamenttisijan) tavoittelu on samalla myös hyveen oikea tie, vieläpä, että kaikki hyve, mitä maailmassa on toistaiseksi ollut, on ollut juuri sellaista tavoittelua. Yksikään kaikista näistä kömpelöistä, omassatunnossaan levottomista laumaeläimistä (jotka ottavat ajaakseen itsekkyyden asiaa yleisen menestyksen asiana —) ei tahdo tietää eikä haistaa mitään siitä, ettei »yleinen menestys» ole mikään ihanne, ei mikään päämäärä, ei mikään jollakin tavalla määriteltävä käsite, vaan pelkkä oksetusaine, — ettei se, mikä on kohtuullista toiselle, suinkaan *voi* vielä olla kohtuullista toiselle, että saman moraalin vaatiminen kaikille on haitallista juuri korkeammille ihmisille, lyhyesti sanoen, että on olemassa arvojärjestys ihmisen ja ihmisen, siis myös moraalin ja moraalin välillä. He ovat vaatimatonta ja perinpohjin keskinkertaista ihmislajia, nämä utilitaariset englantilaiset, ja, kuten sanottu: sikäli kuin he ovat ikävystyttäviä, ei voi pitää heidän hyödyllisyyttään kyllin suurena. Heitä pitäisi vielä rohkaista: niin on, osalta, yritetty tehdä seuraavilla säkeillä:

Hurraa, kärrymiehet siellä,
»kauas miehen mieli tiellä»,
polvet jäykät, pää kuin pii,
vailla innon ihanuutta,
täynnä keskinkertaisuutta,
sans génie et sans esprit!

229

Ne myöhemmät aikakaudet, jotka saavat olla ylpeitä ihmisyydestä, pelkäävät yhä niin kovin, pelkäävät niin *taikauskoisesti* »villiä julmaa eläintä», jonka herraksi pääseminen juuri on tuon inhimillisemmän aikakauden ylpeytenä, että käsinkoskettavatkin totuudet jäävät kuin tehdystä sopimuksesta vuosisadoiksi lausumatta, koska näyttää siltä, kuin ne auttaisivat tuota villiä, viimein surmattua eläintä jälleen elämään. Minä kenties uskallan jotakin, kun päästän erään sellaisen totuuden käsistäni: ottakoot toiset sen taas kiinni, juottakoot sillä niin paljon »hurskaan ajattelutavan maitoa», että se jälleen makaa hiljaa ja unohdettuna vanhassa loukossaan. — On opittava ajattelemaan toisin julmuudesta ja on avattava silmät näkemään; on vihdoinkin opittava kärsimättömyyttä, etteivät sellaiset vaateliaat paksut erehdykset enää vaella tietään hyveisinä ja julkeina, kuin esimerkiksi ne tragediaa koskevat, joita vanhat ja uudet filosofit ovat syöttäneet. Miltei kaikki, mitä sanomme »korkeammaksi kulttuuriksi», perustuu *julmuuden* henkistämiseen ja syventämiseen — tämä on minun väittämäni; tuota »villiä eläintä» ei olekaan surmattu, se elää, se kukoistaa, se on vain — jumalaistunut. Tragedian tuskallisen hekuman tekijänä on julmuus; se, mikä niinsanotussa traagisessa myötäkärsimisessä, oikeastaan kaikessa ylevässäkin, metafysiikan ylimpiin ja herkimpiin väristyksiin saakka, vaikuttaa mieluiselta, saa makeutensa vain siihen sekoittuvasta julmuuden ainesosasta. Se, mistä roomalainen nautti areenalla, kristitty vietin hurmioissa, espanjalainen polttorovioita tai härkätaisteluja katsellessaan, nykypäivän japanilainen tungeksiessaan näkemään tragediaa, Pariisin etukaupunkien työläinen, jonka mieleen veriset kumoukset virittävät koti-ikävää, Wagnerin ihailijatar, joka tahtonsa ilmituoden »alistuu sietämään» Tristanin ja Isolden, — se, mistä kaikki nämä nauttivat ja mitä he salaisella himolla pyrkivät juomaan itseensä, on suuren Kirken »Julmuuden» maustejuomia. Tällöin on tosin karkotettava pois se tomppelimainen entisajan psykologia, joka ei osannut opettaa julmuudesta muuta, kuin että sitä syntyy katseltaessa *vierasta* kärsimystä: on myös oman kärsimyksen, oman itsensä-kärsityttämisen runsasta, ylenrunsasta nautintoa, — ja missä ikinä ihminen antaa suostuttaa itsensä itsekieltäymykseen *uskonnollisessa* mielessä tai itsensä-silpomiseen, ku-

ten foinikialaisten tai askeettien keskuudessa, tai ylimalkaan aisteista, lihasta vieroittamiseen, masennukseen, puritaaniseen katumus-kouristukseen, omantunnon-vivisektioon ja Pascalin sacrifizio dell' intellettoon, siinä salaa houkuttelee ja ajaa eteenpäin hänen julmuutensa, tuo *itseään vastaan* kääntyneen julmuuden vaarallinen väristys. Otettakoon vielä huomioon, että tietäväkin, kun hän pakottaa henkensä tietämään *vastoin* henkensä taipumusta ja sangen usein myös vastoin sydämensä toiveita — nimittäin sanomaan »ei» siinä, missä hänen tekisi mieli myöntää, rakastaa, palvoa —, toimii julmuuden taiteilijana ja kirkastajana; jo kaikki syvästi- ja perusteellisesti-ottaminen on väkivaltaa, siinä tahdotaan tuottaa kipua hengen perustahdolle, joka pyrkii lakkaamatta näennäiseen ja päällyspintoihin — jo jokaisessa tietämisen tahdossa on pisara julmuutta.

230

Kenties ei ymmärretä ilman muuta, mitä tässä sanoin »hengen perustahdosta»: sallittakoon minun selittää. — Se käskevä jokin, jota kansa sanoo »hengeksi», tahtoo olla herra itsessään ja ympäristössään ja tahtoo tuntea olevansa herra: se tahtoo moneudesta yksinkertaisuuteen, sillä on yhteennitova, lannistava, hallitsemishaluinen ja todella herramainen tahto. Sen tarpeet ja kyvyt ovat tässä samat, joita fysiologit toteavat kaikessa, mikä elää, kasvaa ja lisääntyy. Hengen voima omaksua vierasta ilmenee väkevässä taipumuksessa tekemään uusi vanhan kaltaiseksi, yksinkertaistamaan moninainen, jättämään huomioon ottamatta tai sysäämään pois se, mikä on täysin ristiriitaista: samoin kuin se tahallisesti voimakkaammin alleviivaa, korostaa, väärentää itselleen tiettyjä vieraassa, jokaisessa »ulkomaailman» kappaleessa havaittuja piirteitä ja linjoja. Sen tarkoituksena on tällöin omaksua uusia »kokemuksia», sijoittaa uusia olioita vanhoihin sarjoihin, — siis kasvaa; vielä täsmällisemmin sanoen saada kokea kasvamisen *tunne*, lisääntyneen voiman tunne. Tätä samaa tahtoa palvelee näennäisesti vastakkainen hengen vietti, äkkiä esille murtautuva päätös olla tietämätön, rajoittua tahallisesti itseensä, sulkea ikkunansa, sisäinen tämän tai tuon asian kieltäminen, torjuminen, eräänlainen puolustautumis-asenne paljoa tiedettävää vastaan, tyytyminen hämärään, rajoittavaan näköpii-

riin, tietämättömyyden tunnustaminen ja hyväksyminen: niinkuin tämä kaikki on tarpeen aina hengen omaksuvan voiman, sen »sulatuskyvyn» asteen mukaan, — ja henki on todella eniten juuri vatsaan verrattava. Samaten kuuluu tähän hengen tilapäinen tahto antautua petettäväksi, ehkä niin, että samalla huolettomasti aavistellaan, ett*ei* asia ole niin ja niin, että se vain saa olla niin ja niin, kaikesta epävarmuudesta ja monitulkintaisuudesta koituva ilo, riemullinen oma nautinto jonkin loukon tahallisesta ahtaudesta ja kotoisuudesta, liian-likeisestä, etualasta, suurennetusta, pienennetystä, sijoiltaan siirretystä, kaunistetusta, oma nautinto kaikkien näiden vallanilmausten tahallisuudesta. Tähän kuuluu vihdoin vielä hengen hiukan arveluttava valmius toisten henkien pettämiseen ja teeskentelemiseen niiden edessä, tuo luovan, muovaavan, muuttumiskykyisen voiman alinomainen paine ja pyrkimys: henki nauttii siinä naamioidensa moninaisuudesta ja oveluudestaan, se nauttii siinä myös omasta turvallisuuden tunteestaan, — juuri Proteuksen-tempuillaanhan se parhaiten itsensä varjelee ja kätkee! — *Tätä* pyrkimystä näennäisyyteen, yksinkertaistamiseen, naamioon, vaippaan, sanalla sanoen päällyspintaan — sillä päällyspinta on aina vaippa, — *vastustaa* tuo tietävän ylevä taipumus, joka ottaa ja tahtoo ottaa asiat syvästi, monipuolisesti, perusteellisesti: eräänlaisena älyllisen omantunnon ja maun julmuutena, jonka jokainen urhoollinen ajattelija varmaan tunnustaa omakseen, edellyttäen, että hän on, kuten tulee, riittävän kauan terästänyt ja teroittanut silmäänsä itseänsä varten ja on tottunut kovaan kuriin, myös koviin sanoihin. Hän sanoo varmaan näin: »henkeni taipumuksessa on jotakin julmaa»: — koettakoot hyveiset ja rakastettavat sitten saada hänet ajattelemaan toisin! Kuulostaisi tietysti somemmalta, jos puhuttaisiin, kuiskuteltaisiin esimerkiksi meidän — meidän vapaiden, *hyvin* vapaiden henkien — »liiallisesta rehellisyydestämme», eikä julmuudestamme, ja mainittaisiin se meille kiitokseksi: — ja sellainen ehkä onkin kerran meidän — jälkimaineemme? Toistaiseksi — sillä siihen on vielä aikaa — meidän ei tehne ensinkään mieli koristautua moisilla sanahelyillä ja -ripsuilla: koko tähänastinen työmme tekee juuri tämän maun ja sen reippaan rehevyyden meille vastenmieliseksi. Ne ovat kauniita välkkyviä kiliseviä juhlallisia sanoja: rehellisyys, totuudenrakkaus, viisaudenrakkaus, tiedolle uhrautuminen, totuudellisen sankaruus, — niissä on jotakin, mikä saa ylpeyden paisumaan. Mutta me erakot

ja murmelieläimet, me olemme jo aikoja sitten saaneet kaikessa erakon-omantunnon yksinäisyydessä itsemme vakuuttumaan siitä, että tämäkin arvoisa sana-komeus kuuluu tiedottoman ihmisomahyväisyyden vanhaan valhekoruun, -romuun ja -kultapölyyn ja että sellaisenkin imartelevan värin ja päällesivelyn alta täytyy voida jälleen saada selville homo naturan kaamea perusteksti. Saattaa näet olla omituinen ja hullu tehtävä kääntää ihminen takaisin luontoon; selvittää ne monet itserakkaat ja haaveelliset tulkinnat ja sivumerkitykset, jotka on tähän mennessä raapustettu ja maalattu tuon homo naturan ikuisen perustekstin päälle; saada aikaan, että ihminen tästedes seisoo ihmisen edessä, niinkuin hän jo nyt, tieteen kurin karaisemana, seisoo *muun* luonnon edessä, pelottomin Oidipuksen-silmin ja tukituin Odysseuksen-korvin, kuurona vanhojen metafyysisten linnustajien houkutusäänille, jotka ovat jo liian kauan hänelle huhuilleet: »sinä olet enemmän! olet korkeampi! olet toista sukujuurta!» — mutta *tehtävä* se on — kuka tahtoisikaan sen kieltää! Miksi olemme valinneet sen, tämän hullun tehtävän? Tai toisin kysyen: »miksi yleensä tietoa?» — Tätä jokainen varmaan meiltä kysyy. Ja me, sitten ahdistettuina, me, jotka olemme itse jo satoja kertoja kysyneet itseltämme samoin, emme ole löytäneet emmekä löydä parempaa vastausta — —

231

Oppiminen muuttaa meitä, se tekee samaa, mitä tekee kaikki ravinto, joka ei myöskään vain »ylläpidä» —: kuten fysiologi tietää. Mutta syvimmällä, aivan »alhaalla», meissä tosin on jotakin, mitä ei voida opettaa, henkisen fatumin, ennaltamäärätyn ratkaisun ja ennaltamäärättyjen valikoitujen kysymysten graniittipohja. Jokaisen perusongelman yhteydessä puhuu muuttumaton »se olen minä»; esimerkiksi miehen ja naisen suhteen ajattelija ei voi oppia ajattelemaan toisin, hän voi vain oppia kaiken, — vain lopulta päästä tietämään, mikä on hänen oma »kantansa» siinä asiassa. Me löydämme jo varhain eräitä ongelmainratkaisuja, jotka virittävät juuri *meihin* lujaa uskoa; niitä ehkä sanotaan sittemmin omiksi »vakaumuksiksi». Myöhemmin — ne näyttävät vain itsetuntemukseen opastavilta jalanjäljiltä, tienviitoilta ongelmaan, joka me *olemme,* — oikeammin suureen tyhmyyteen, joka me olemme, henkiseen fatumiimme, siihen, mitä ei voida

opettaa siellä aivan »alhaalla». — Kun olen nyt näin osoittanut itselleni suurta kohteliaisuutta, minun kenties jo ennemmin sallitaan lausua muutamia totuuksia »naisesta sinänsä»: edellyttäen, että nyttemmin alun alkaen tiedetään, kuinka ilmeisesti ne ovat vain — *minun* totuuksiani. —

232

Nainen tahtoo tulla itsenäiseksi: ja siinä tarkoituksessa hän alkaa selittää miehille »naista sinänsä» — se kuuluu Euroopan yleisen *rumennuksen* pahimpiin edistysaskeliin. Sillä mitä kaikkea täytyykään naisellisen tieteellisyyden ja itsensäpaljastuksen yritysten tuoda päivänvaloon! Naisella on paljon aihetta olla häveliäs: naisessa piilee kovin paljon pedanttista, pintapuolista, koulumestarimaista, pikkumaisen-vaateliasta, pikkumaisen-hillitöntä ja -julkeata — tarkasteltakoon vain, kuinka hän kohtelee lapsia! — minkä on toistaiseksi pohjaltaan parhaiten torjunut ja lannistanut mieheen kohdistuva *pelko*. Mikä onnettomuus, jos »naisen iäti-ikävystyttävä» — sitä hänessä on runsaasti! — saa uskaltautua ilmi! jos hän alkaa perusteellisesti ja periaatteellisesti unohtaa oman älykkyytensä ja taiteensa, sulouden, leikin, surujen-karkotuksen, kevennyksen ja kevyesti-ottamisen taidot, hienon sopeutuvaisuutensa miellyttäviin pyyteisiin! Jo nyt tulee kuuluville naisääniä, jotka, pyhän Aristofaneen nimessä! pelottavat, puhutaan lääketieteellisen selvästi ja uhkaavasti siitä, mitä nainen aluksi ja lopuksi miehestä *tahtoo*. Eikö ole kaikkein huonointa makua, kun nainen siten valmistautuu tulemaan tieteelliseksi? Tähän asti on valistaminen onneksi ollut miesten asia, miesten kyky — asia jäi »heidänkeskeisekseen», ja lopulta on lupa suhtautua kaikkeen, mitä naiset »naisesta» kirjoittavat, sangen epäluuloisesti kysymällä, *tahtooko* nainen oikeastaan saada selkoa itsestään — ja *voiko* hän sitä tahtoa ... Ellei nainen siten etsi itselleen uutta *koreutta* — eiköhän koristautuminen kuulune iäti-naiselliseen? — hän tahtoo tehdä itsensä pelottavaksi: — hän kenties tavoittelee siten herruutta. Mutta totuutta hän ei *tahdo:* mitä nainen välittää totuudesta! Mikään ei ole naiselle alunperin vieraampaa, vastenmielisempää, vihollisempaa kuin totuus, — hänen suuri taiteensa on valhe, hänen tärkein tavoitteensa on silmänlume ja kauneus. Tunnustakaamme se, me mie-

het: me kunnioitamme ja rakastamme juuri *tätä* taidetta ja tätä vaistoa naisessa: me, joiden olo on vaikeata ja jotka kevennykseksemme kernaasti lyöttäydymme seliaisten olentojen seuraan, joiden kätten, katseiden ja helläin hullutusten alla vakavuutemme, painavuutemme ja syvyytemme näyttää meistä melkein hulluudelta. Viimeiseksi esitän kysymyksen: onko nainen itse milloinkaan myöntänyt, että jossakin naisenpäässä on syvyyttä, jossakin naissydämessä oikeamielisyyttä? Ja eikö ole totta, että »naista» on tähän asti, yleensä, halveksunut eniten itse nainen — emmekä suinkaan me? — Me miehet toivomme, ettei nainen yhä edelleen saata itseään huonoon valoon valistuksensa avulla: olihan miehen taholta naiseen kohdistuvaa huolenpitoa ja sääliväisyyttä sekin, että kirkko sääti: mulier taceat in ecclesia! Naisen eduksi myös Napoleon antoi liian kaunopuheisen madame de Staëlin ymmärtää: mulier taceat in politicis! — ja minun nähdäkseni on oikea naisten ystävä se, joka nykyisin huutaa heille: mulier taceat de muliere!

233

Osoittaa vaiston rappiota — puhumattakaan siitä, että osoittaa huonoa makua —, kun nainen vetoaa juuri madame Rolandiin tai madame de Staëliin tai monsieur George Sandiin, ikäänkuin siten olisi todistettu jotakin »naisen sinänsä» puolesta. Miesten keskuudessa pidetään näitä kolmea *koomisina* naisina sinänsä — ei minään muuna! — ja katsotaan juuri heidän esittäneen tahtomattaan parhaat *argumentit* emansipaatiota ja naisen suvereenisuutta *vastaan*.

234

Tyhmyys keittiössä; nainen keittäjättärenä; kaamea ajattelemattomuus perheen ja perheenisän ravinnon valmistuksessa! Nainen ei ymmärrä, mitä ruoka *merkitsee:* ja tahtoo olla keittäjätär! Jos nainen olisi ajatteleva olento, hänen olisi täytynyt vuosituhansia keittäjättärenä toimiessaan, löytää tärkeimmät fysiologiset tosiasiat sekä saada omakseen parannustaito! Kehnot keittäjättäret — täydellinen järjettömyys keittiössä on kauimmin eh-

käissyt ihmisen kehitystä, pahimmin sitä haitannut: asian laita ei ole paljoa paremmin vielä nykyisinkään. — Puhe korkeammille tyttärille.

235

On hengen käänteitä ja heittoja, on mietelmiä, pieni kourallinen sanoja, joihin äkkiä kiteytyy kokonainen kulttuuri, kokonainen yhteiskunta. Niihin kuuluu madame de Lambertin pojalleen kerran lausuma sana: »mon ami, ne vous permettez jamais que de folies, qui vous feront grand plaisir»: — muuten äidillisin ja älykkäin kaikista pojalle milloinkaan lausutuista sanoista.

236

Mitä Dante ja Goethe ovatkaan naisesta uskoneet — toinen laulaessaan »ella guardava suso, ed io in lei», toinen kääntäessään sen »das Ewig-Weibliche zieht uns *hinan*» —: minä olen varma siitä, että jokainen jalompi nainen torjuu tämän uskon, sillä hän uskoo juuri *tuon* iäti-miehisestä ...

237

Seitsemän nais-sananlaskua

Niin kuin aika laahustaa, luoksemme mies raahustaa.

*

Kun karttuu ikä ja tietokin, saa voimaa hyve lietokin.

*

Puku musta ja vait-olo vaatettaa sopivasti naista joka-ainoaa.

*

Ketä onnestani kiitän? Jumalaani — ja oivaa ompelijaani.

Nuorena: kukkiva luolan suu. Vanhana: lohikäärme sieltä ilmaantuu.

*

Jalo nimeltä, miehekäs, sääriltä soma: oi ollapa mies se oma!

*

Lyhytpuheinen, pitkämielinen olla? — On aasitar silloin iljangolla!

Miehet ovat tähän mennessä kohdelleet naisia kuin lintuja, jotka ovat jostakin korkealta eksyneet alas heidän luoksensa: jonakin hienompana, haavoittuvampana, villimpänä, ihmeellisempänä, suloisempana, sielukkaampana, — mutta jonakin, mikä täytyy pitää lukkojen takana, ettei se lennä pois.

238

Erehtyä perusongelmassa »mies ja nainen», kieltää siinä piilevä mitä syvin antagonismi ja iäti-vihamielisen jännitystilan välttämättömyys, kenties haaveilla yhtäläisistä oikeuksista, yhtäläisestä kasvatuksesta, yhtäläisistä vaatimuksista ja velvoituksista: se on latteapäisyyden *tyyppinen* merkki, ja ajattelijaa, joka on tässä vaarallisessa kohdassa osoittautunut latteaksi — latteaksi vaistoltaan! — voi yleensäkin pitää epäiltävänä, vieläpä ilmitulleena, paljastettunakin: hän on todennäköisesti liian »lyhyt» käsittelemään mitään elämän peruskysymyksiä, myös niitä, jotka koskevat tulevaista elämää, ja pystymätön pääsemään *mihinkään* syvyyteen. Sellainen mies taas, jossa on syvyyttä, hengessä kuten pyyteissäkin, myös sitä hyväntahtoisuuden syvyyttä, joka kykenee olemaan ankara ja kova ja joka helposti sekoitetaan näihin ominaisuuksiin, ei voi koskaan ajatella naisesta muuten kuin *itämaisesti:* — hänen täytyy käsittää nainen omistukseksi, lukkojen taakse pantavaksi omaisuudeksi, joksikin palvelukseen ennaltamäärätyksi ja siinä täydellisyytensä saavuttavaksi, — hänen täytyy siinä asettua Aasian valtavan järjen, Aasian vaisto-etevämmyyden kannalle, niinkuin

tekivät muinoin kreikkalaiset, Aasian parhaat perilliset ja oppilaat, — jotka, kuten tiedetään, Homeroksesta Perikleen aikoihin, voimansa *yhä enemmän* kultivoituessa ja avartuessa tulivat myös vähitellen yhä *ankarammiksi* naista kohtaan, sanalla sanoen itämaisemmiksi. *Kuinka* välttämätöntä, *kuinka* loogillista, *kuinka* inhimillisesti-toivottavaakin tämä oli: sitä kukin itse harkitkoon!

239

Heikko sukupuoli ei ole minään aikana saanut miesten taholta osakseen niin kunnioittavaa kohtelua kuin meidän aikakaudellamme — se kuuluu demokraattiseen taipumukseen ja perusmakuun samoinkuin vanhuuden osaksi tuleva epäkunnioitus —: onko ihmekään että tuota kunnioitusta kohta taas käytetään väärin? Tahdotaan enemmän, opitaan vaatimaan, katsotaan tuo kunnioituksen osoitus viimein jo melkein loukkaavaksi, pidettäisiin parempana kilpailua oikeuksista, jopa nimenomaista taisteluakin: sanalla sanoen, naisen häveliäisyys vähenee. Lisätkäämme heti, että hänen makunsakin huonontuu. Hän oppii olemaan *pelkäämättä* miestä: mutta nainen, joka »oppii olemaan pelkäämättä», luopuu naisellisimmista vaistoistaan. Että nainen uskaltautuu esille, kun sitä, mikä miehessä on pelkoa-herättävää, sanokaamme selvemmin, kun sitä, mikä miehessä on *miestä*, ei enää tahdota eikä kasvateta, se tosin on kohtuullista ja käsitettävääkin; mutta vaikeampi on käsittää, että juuri siten — nainen huononluu lajistaan. Niin käy nykyisin: älkäämme pettäkö itseämme siinä suhteessa! Missä ikinä teollinen henki on voittanut sotilaallisen ja aristokraattisen hengen, siinä nainen nyt tavoittelee kauppa-apulaisen taloudellista ja oikeudellista itsenäisyyttä: »nainen kauppa-apulaisena» seisoo muodostuvan nykyaikaisen yhteiskunnan portilla. Kun hän sillä muotoa anastaa itselleen uusia oikeuksia, pyrkii pääsemään »herraksi» ja kirjoittaa naisen »edistyksen» lippuihinsa ja viireihinsä, tapahtuu pelottavan selvästi päinvastaista: *nainen taantuu.* Ranskan vallankumouksesta lähtien on naisen vaikutus Euroopassa *vähentynyt* sitä mukaa kuin hän on saanut lisää oikeuksia ja vaatimuksia; ja »nais-emansipaatio», sikäli kuin sitä vaativat ja ajavat naiset itse (eivätkä vain miespuoli-

set latteapäät), sovittautuu niinmuodoin kaikkein naisellisimpien vaistojen heikontumisen ja tylsentymisen merkilliseksi oireeksi. Tässä liikkeessä on *tyhmyyttä*, melkein maskuliinista tyhmyyttä, jota hyvinluontuneen naisen — joka on aina älykäs nainen — täytyisi mitä syvimmin hävetä. Kun ei enää kyetä vainuamaan, millä pohjalla voidaan varmimmin saavuttaa voitto; kun laiminlyödään oman varsinaisen asetaidon harjoitus; kun lyöttäydytään välinpitämättömäksi mieheen nähden, kenties »kirjaa myöten», jossa ennen osoitettiin hyvää kuria ja hienoa ovelaa nöyryyttä; kun pyritään julkeasti kumoamaan miehen uskoa johonkin naisessa *piilevään* perin toisenlaiseen ihanteeseen, johonkin iäti- ja välttämättömästi-naiselliseen: miestä neuvotaan pontevasti ja kielevästi luopumaan käsityksestään, että naista on ylläpidettävä, hoidettava, suojattava, säästettävä kuin jotakin hennompaa, omituisen villiä ja monesti miellyttävää kotieläintä; kun etsitään typerästi ja närkästyneesti kokoon kaikki se orjamainen ja maaorjamainen, mikä on yhteiskunnan tähänastisessa järjestyksessä kuulunut ja kuuluu vieläkin naisen asemaan (ikäänkuin orjuus olisi jokin vasta-argumentti eikä päinvastoin edellytys jokaiselle korkeammalle kulttuurille, kaikelle kulttuurin kohennukselle): — mitä muuta tämä kaikki merkitseekään kuin naisellisten vaistojen rappeutumista, epänaisellistumista? Miespuolisten oppineiden aasien joukossa tosin on kyllin paljon tylsämielisiä naisten-ystäviä ja naisten-turmelijoita, jotka neuvovat naista siten luopumaan naisellisuudestaan ja jäljittelemään kaikkia typeryyksiä, joita »mies» Euroopassa, eurooppalainen »miehisyys» potee, — sellaisia, jotka tahtoisivat alentaa naisen »yleissivistyksen» jopa sanomalehtien lukemiseen ja politikoimiseenkin saakka. Siellä täällä tahdotaan tehdä naisista vapaa-ajattelijoita ja kynäilijöitäkin: ikäänkuin nainen, jossa ei ole hurskautta, ei olisi syvän ja jumalattoman miehen silmissä jotakin täysin inhottavaa tai naurettavaa —, melkein kaikkialla tärvellään hänen hermojaan kaikkein sairaalloisimmalla ja vaarallisimmalla musiikin lajilla (uusimmalla saksalaisella musiikillamme) ja tehdään hänet päivä päivältä hysteerisemmäksi sekä kykenemättömämmäksi ensimmäiseen ja viimeiseen tehtäväänsä, synnyttämään voimakkaita lapsia. Yleensä tahdotaan häntä yhä enemmän »kultivoida» ja, kuten sanotaan, *voimistuttaa* »heikko sukupuoli» kulttuurin avulla: ikäänkuin ei historia mitä tehokkaimmin opettaisi, että ihmisen »kultivointi»

ja hänen heikontumisensa — nimittäin *tahdonvoiman* heikontuminen, pirstoutuminen, sairaalloistuminen — ovat aina käyneet rinnan toistensa kanssa ja että maailman mahtavimmat ja vaikutusvaltaisimmat naiset (viimeksi vielä Napoleonin äiti) ovat aina saaneet kiittää vallastaan ja etevämmyydestään miehiin verraten juuri tahdonvoimaansa — eikä koulumestareita! Se, mikä naisessa on kunnioituksen ja varsin usein pelonkin tunnetta virittävää, on hänen *luontoansa,* joka on »luonnollisempi» kuin miehen, hänen aito petoeläimenlainen ovela notkeutensa, hänen hansikkaan peittämä tiikerinkyntensä, hänen naiivisuutensa itsekkyydessä, hänen kasvattamattomuutensa ja sisäinen villiytensä, hänen pyyteidensä ja hyveidensä käsittämättömyys, laajuus, riihattomuus ... Tätä vaarallista ja kaunista kissaa »naista» saa kaiken pelon ohella säälimään se, että hän näyttää kärsivämmältä, haavoittuvammalta, rakkauttakaipaavammalta ja suurempiin pettymyksiin tuomitulta kuin mikään eläin. Pelko ja sääli: nämä tunteet mielessään mies on tähän asti seisonut naisen edessä, aina toinen jalka jo tragediassa, joka raatelee viehättäessään —. Mitä? Siinäkö nyt kaikki? Ja onko naisen *taian hälvennys* tekeillä? Alkaako vähitellen naisen ikävystäminen? Oi Eurooppa! Eurooppa! Me tunnemme sen sarvieläimen, joka on sinua aina eniten viehättänyt, jonka taholta sinua yhä uudestaan uhkaa vaara! Vanha tarusi voisi vielä kerran muuttua »historiaksi», — vielä kerran voisi suuri tyhmyys tulla herraksesi ja kantaa sinut selässään pois! Ja niin, ettei siinä piile mitään jumalaa, ei! vaan pelkkä »aate», nykyajan »aate»! — —

KAHDEKSAS PÄÄKAPPALE

KANSAT JA ISÄNMAAT

240

Minä kuulin, taas kerran ensimmäisen kerran — Richard Wagnerin *Mestarilaulajien* alkusoiton: se on muhkeata, liiaksikuormitettua, raskasta ja myöhäistä taidetta, joka voi ylpeillä siitä, että sen ymmärtäminen edellyttää musiikin säilyneen vielä elävänä kaksi vuosisataa: — saksalaisille on kunniaksi, ettei tämä ylpeys ole erehtynyt laskelmissaan! Kuinka paljon ydinmehuja ja voimia, kuinka monia vuodenaikoja ja ilmanaloja tässä onkaan sekoitettu yhteen! Se tuntuu meistä milloin vanhanaikaiselta, milloin vieraalta, kitkerältä ja liian nuorelta, se on yhtä mielivaltaista kuin prameanperinnäistä, monesti veitikkamaista, vielä useammin karua ja karkeata, — siinä on tulta ja rohkeutta ja samalla liian myöhään kypsyvien hedelmien höllä hallava pinta. Se virtaa leveänä ja täyteläisenä: ja yhtäkkiä tulee selittämättömän epäröinnin tuokio, kuin aukko, joka puhkeaa syyn ja vaikutuksen väliin, paine, joka saa meidät näkemään unta, melkein painajainen —, mutta jo taas avartuu vanha virta tarjoten meille mielihyvää, mitä monipuolisinta mielihyvää, vanhaa ja uutta onnea, siihen *erityisesti* luettuna myös taiteilijain itsessään kokema onnentunne, jota hän ei tahdo salata, hänen hämmästynyt onnellinen tietoisuutensa tässä käyttämiensä keinojen, uusien vastahankittujen koettelemattomien taidekeinojen mestarillisuudesta, kuten hän näyttää meille vihjaisevan. Kaiken kaikkiaan ei ensinkään kauneutta, ei etelää, ei pilkahdustakaan taivaan eteläisestä hienosta kirkkaudesta, ei jälkeäkään sulosta, ei tanssia, tuskin pyrkimystäkään logiikkaan; eräänlaista kömpelyyttäkin, jota vielä alleviivataan, aivan kuin taiteilija tahtoisi sanoa meille: »se kuuluu tarkoitukseeni»; monilaskoksinen vaatetus, jotakin tahallisen-barbaarista ja juhlallista, oppineiden ja kunnianarvoisten kalleuksien ja pitsien välkettä; jotakin saksalaista, sanan par-

haassa ja pahimmassa merkityksessä, jotakin saksalaiseen tapaan monipuolista, muodotonta ja tyhjentymätöntä; eräänlaista saksalaista sielun valtavuutta ja yltäkylläisyyttä, joka ei pelkää piiloutua rappion raffinemangeihin, — joka kenties vasta siinä tuntee olonsa mieluisimmaksi; saksalaisen sielun todellinen aito tunnusmerkki, sielun, joka on sekä nuori että vanhahtanut, liian kypsä ja vielä ylenmäärin täynnä tulevaisuutta. Tällainen musiikki ilmaisee parhaiten, mitä minä ajattelen saksalaisista: he kuuluvat toiseen päivään ja ylihuomiseen, — *heillä ei ole vielä tätä päivää.*

241

Me »hyvät eurooppalaiset»: meilläkin on hetkiä, joina suostumme sukeltamaan reippaaseen isänmaallisuuteen, pulahtamaan takaisin vanhoihin rakkauksiin ja ahtauksiin — annoin siitä äsken erään näytteen —, kansallisten kuohahdusten, patrioottisten mielenahdistusten ja kaikenkaltaisten muiden vanhanaikaisten tunteentulvahdusten hetkiä. Meitä raskaskäänteisemmät henget ehkä suoriutuvat siitä, mikä meillä rajoittuu hetkiin ja tulee hetkissä päätökseen, vasta pitempinä aikajaksoina, toiset puolissa vuosissa, toiset puolten ihmisikäin kuluessa, aina sen mukaan, kuinka nopeasti ja voimakkaasti he sulattavat ja »vaihtavat aineitaan». Niin, voisin ajatella tylsiä, hitaita rotuja, jotka tarvitsisivat virkeässä Euroopassammekin puolia vuosisatoja voittaakseen sellaiset atavistiset isänmaallisuusinnon ja turpeeseentakeltumisen puuskat ja tullakseen taas järkiinsä, toisin sanoen »hyviksi eurooppalaisiksi». Ja minun tätä asiaa ylen laajalti aprikoidessani sattuu, että joudun kuulemaan kahden vanhan »patriootin» keskustelun: he olivat ilmeisesti molemmat huonokuuloisia ja puhuivat senvuoksi äänekkäämmin. »*Hän* antaa filosofialle saman arvon ja tietää siitä yhtä paljon kuin joku maalaismies tai keltanokka — sanoi toinen —: hän on vielä viaton. Mutta mitä se merkitseekään nykyisin! Tämä on suurten joukkojen aikakausi: he makaavat vatsallaan kaiken massamaisen edessä. Ja niin on laita myös in politicis. Valtiomiestä, joka pystyttää heille jonkin uuden Baabelin tornin, jonkin valtakunta, ja vàsta-hirmun, he sanovat 'suureksi': — mitä merkitseekään, vaikka me varovammat ja pidätty-

vämmät emme ole vielä luopuneet vanhasta uskosta, että vain suuri ajatus luo tekoon ja asiaan suuruutta. Jos otaksumme, että joku valtiomies toimittaisi kansansa olotilaan, missä sen täytyisi vastedes harjoittaa 'suurta politiikkaa', jota varten se on luonnostaan huonosti varustettu ja valmistettu: niin että sen olisi pakko uhrata vanhat ja varmat hyveensä uuden epäilyttävän keskinkertaisuuden hyväksi, — jos otaksumme, että joku valtiomies tuomitsisi pelkkään 'politikoimiseen' kansansa, jolla on toistaiseksi ollut parempaa tekemistä ja ajattelemista ja joka ei ole sydämensä syvimmässä vapautunut varsinaisesti politikoivien kansojen levottomuuteen, tyhjyyteen ja meluiseen riitapukarimaisuuteen kohdistuvasta varovaisesta inhosta: — jos otaksumme, että sellainen valtiomies herättää kansansa uneenvaipuneet intohimot ja pyyteet, tekee sen tähänastisesta kainoudesta ja syrjässäpysyttelemishalusta tahran, sen vieraiden maiden ihailusta ja salaisesta rajattomuudesta rikoksen, halventaa sen sydämellisimmät taipumukset, kääntää sen omantunnon nurin, tekee sen hengen ahtaaksi, sen maun 'kansalliseksi', — mitä! olisiko valtiomies, joka tekisi tämän kaiken ja jonka olemassaolo hänen kansansa täytyisi kärsimyksillään sovittaa kaikkeen tulevaisuuteen saakka, jos sillä on tulevaisuutta, olisiko sellainen valtiomies *suuri?*» »Epäilemättä!» vastasi hänelle toinen patriootti kiivaasti: »muuten hän ei olisi siihen *pystynyt!* Oliko kenties hullua tahtoa semmoista? Mutta kaikki suuri on ehkä ollut aluksi vain hullua!» — »Sinä käytät sanoja väärin!» huusi hänen puhekumppaninsa vastaan: — »väkevää! väkevää! väkevää ja hullua! *Ei* suurta!» — Vanhat miehet olivat ilmeisesti kiihtyneet; mutta minä, onnessani ja kaiken tuon tuolla puolen, mietin, kuinka pian väkevän herraksi tulee väkevämpi; mietin myös, että jonkin kansan henkinen latteutuminen tulee korvatuksi, nimittäin siten, että jokin toinen kansa syventyy. —

242

Sanottakoon »sivilisaatioksi» tai »inhimillistymiseksi» tai »edistykseksi» sitä, mistä nykyisin haetaan eurooppalaisten erinomaisuutta; sanottakoon sitä yksinkertaisesti, kiittämättä ja laittamatta, poliittista kaavaa käyttäen Euroopan *demokraattiseksi* liikkeeksi: kaikkien niiden moraalisten ja poliittisten etualojen ta-

kana, joihin sellaisilla kaavoilla viitataan, tapahtuu valtava *fysiologinen* prosessi, joka saa yhä suuremman vauhdin, — prosessi, joka yhtäläistää eurooppalaisia, irrottaa heitä yhä enemmän niistä elinehdoista, joiden vallitessa syntyy ilmastollisesti ja säätyjakoisesti sidottuja rotuja, tekee heidät yhä riippumattomammiksi kaikesta tietystä milieustä, ympäristöstä, joka tahtoisi vuosisatojen kuluessa piirtyä samoin vaatimuksin heidän sieluunsa ja ruumiiseensa, — ja näin ilmaantuu vähitellen näkymölle olennaisesti ylikansallinen ja nomadinen ihmislaji, jonka tyypillisenä erikoisuutena, fysiologista puhetapaa käyttääksemme, on mitä suurin sopeutumistaito ja -voima. Tämä *eurooppalaisen sukeutumisprosessi,* jonka tempoa voivat hidastuttaa suuret takaiskut, mutta joka kenties juuri siitä tulee rajummaksi ja syvemmäksi sekä kasvaa — vielä nyt raivoava »kansallistunteen» myrsky ja kiihko kuuluu tähän, samoin parhaillaan esille tuleva anarkismi —: tämä prosessi johtaa todennäköisesti tuloksiin, joita sen naiivit edistäjät ja ylistäjät, »nykyaikaisten aatteiden» apostolit, haluaisivat kaikkein vähimmin ottaa lukuun. Samat uudet edellytykset, joiden vallitessa tulee keskimääräisesti tapahtumaan ihmisen tasoittuminen ja keskinkertaistuminen — syntymään hyödyllinen, työteliäs, monella muotoa käyttökelpoinen ja altis laumaeläin ihminen —, ovat mitä suurimmassa määrässä omansa luomaan laadultaan mitä vaarallisimpia ja viehättävimpiä poikkeus-ihmisiä. Kun näet tuo sopeutumiskyky, joka koettelee yhä vaihtuvia edellytyksiä ja aloittaa jokaisessa sukupolvessa, melkein jokaisessa vuosikymmenessä uuden työn, ei tee ensinkään mahdolliseksi tyypin *mahtavuutta;* kun sellaisista tulevista eurooppalaisista saatava kokonais-vaikutelma todennäköisesti on se, joka saadaan monimuotoisista kielevistä heikkotahtoisista ja ylen mukautuvista työläisistä, jotka *tarvitsevat* herraa, käskijää aivan kuin jokapäiväistä leipää; kun siis Euroopan demokratisointi tähtää sanan hienommassa merkityksessä *orjuuteen* valmistetun tyypin luomiseen: niin yksityis- ja poikkeustapauksessa täytyy *voimakkaan* ihmisen luontua väkevämmin ja rikkaammin kuin milloinkaan ennen, — koulutuksensa ennakkoluulottomuuden, harjoituksen, taidon ja naamion suunnattoman moninaisuuden vuoksi. Tahdoin sanoa: Euroopan demokratisointi on samalla tahtomatonta toimenpidettä *tyrannien* kasvattamiseksi, — tuo sana ymmärrettynä kaikkien, myös kaikkein henkisimpien merkityksiensä mukaisesti.

243

Olen hyvilläni, kun kuulen, että aurinkomme liikkuu nopeasti *Herkuleen* tähtikuvioon päin: ja toivon, että ihminen täällä maan päällä noudattaa auringon antamaa esimerkkiä! Ja me ennen muita, me hyvät eurooppalaiset!

244

Oli aika, jolloin oli totuttu sanomaan saksalaisia kiittävässä mielessä »syvällisiksi»: nyt, kun uuden saksalaisuuden parhaiten menestynyt tyyppi on perso aivan toisenlaisille kunnianosoituksille ja kenties kaipaa sotilaallista ryhdikkyyttä, »Schneidigkeit», kaikesta, mikä on syvällistä, on melkein ajankohtaista ja patrioottista kysyä, eikö tuo kiitos ollut aikoinaan itsepetosta: lyhyesti sanoen, eikö saksalainen syvällisyys ole oikeastaan jotakin muuta ja pahempaa — ja jotakin, mistä, Jumalan kiitos, ollaan menestyksellisesti vapautumassa. Yrittäkäämme siis oppia ajattelemaan saksalaisesta syvällisyydestä toista: siihen ei tarvita mitään muuta kuin hiukan saksalaisen sielun vivisektioa. — Saksalainen sielu on ennen kaikkea monisyinen, monenlaista alkuperää, ennemmin yhteen- ja päällekkäinsovitettu kuin todella rakennettu: tämä johtuu sen syntyperästä. Saksalainen, joka julkeaisi väittää, että hänen »rinnassaan asuu kaksi sielua», eksyisi pahasti totuudesta, oikeammin jäisi monta sielunmittaa totuudesta jälkeen. Kansana, jonka muodostaa mitä hirvittävin rotujen sekoitus ja yhteenvatvonta, ehkäpä vielä niin, että esi-arjalainen aines on siinä voitolla, »keskustan kansana» jokaisessa merkityksessä, saksalaiset ovat käsittämättömämpiä, laveampia, ristiriitaisempia, tuntemattomampia, laskemattomampia, yllättävämpiä, pelottavampiakin kuin muut kansat ovat itselleen: — heitä ei käy *määritteleminen,* ja he saattavat jo siten ranskalaiset epätoivoon. Saksalaisille on tunnusomaista, ettei heidän keskuudessaan milloinkaan lakata kysymästä: »mikä on saksalaista?» Kotzebue tunsi varmaan saksalaisensa varsin hyvin: »meistä on saatu selko», huusivat he hänelle riemuiten, — mutta myös *Sand* luuli tuntevansa heidät. Jean Paul tiesi, mitä hän teki, kun hän kiukustuneena esitti Fichten valheellisiin, mutta patrioottisiin imarteluihin ja liioitteluihin kohdistuvan vastalauseensa — mutta on

todennäköistä, että Goethen ajatukset saksalaisista olivat toisenlaiset kuin Jean Paulin, vaikka hän myönsikin tämän olevan oikeassa Fichten suhteen. Mitä Goethe oikeastaan ajatteli saksalaisista? — Mutta on paljon hänen ympäristönsä asioita, joista hän ei koskaan puhunut selvästi, hän osasi ikänsä kaiken olla hienosti vaiti: — hänellä oli siihen luultavasti hyvät syyt. Varmaa on, etteivät »vapaussodat», enempää kuin Ranskan vallankumouskaan, virittäneet häneen iloisempaa mielialaa, — tapahtuma, jonka vuoksi hän *ajatteli uudestaan* Faustinsa, vieläpä »ihmisen» koko ongelman, oli Napoleonin ilmaantuminen. On Goethen lausumia sanoja, joissa hän, kuin ulkomailta käsin, arvostelee kärsimättömän jyrkästi sitä, minkä saksalaiset lukevat ylpeydekseen: kuuluisan saksalaisen »Gemütin» hän kerran määrittelee »vieraiden ja omien heikkouksien sukoiluksi». Onko hän väärässä sanoessaan niin? — saksalaisille on tunnusomaista, että heitä arvostellaan harvoin täysin väärin. Saksalaisessa sielussa on käytäviä ja välikäytäviä, siinä on luolia, lymypaikkoja, linnatyrmiä; sen epäjärjestyksessä on paljon salaperäisyyden viehätystä; saksalainen osaa kulkea kaaokseen johtavia salapolkuja. Ja koska jokaisella oliolla on oma vertauksensa, saksalainen rakastaa pilviä ja kaikkea, mikä on epäselvää, sukeutuvaa, häämöttävää, kosteata ja verhottua: kaikenlainen epätietoinen, hahmoutumaton, muuttuva, kasvava tuntuu hänestä »syvälliseltä». Saksalainen itse ei *ole*, hän *sukeutuu*, »kehittyy». »Kehitys» on senvuoksi varsinainen saksalainen löytö ja keksintö filosofisten kaavojen suuressa valtakunnassa: — hallitseva käsite, joka yhdessä saksalaisen oluen ja saksalaisen musiikin kanssa tekee työtä koko Euroopan saksalaistamiseksi. Ulkomaalaiset seisovat hämmästyneinä ja viehättyneinä niiden arvoitusten edessä, joita heille antaa saksalaisen sielun syvimmässä vallitseva ristiriita-luonto (jonka Hegel on järjestelmöinyt ja Richard Wagner viimein vielä muuttanut musiikiksi). »Hyvänsävyinen ja salakavala» — tällainen rinnastus, joka olisi järjetön mistä tahansa muusta kansasta puhuttaessa, osoittautuu valitettavasti Saksassa liiankin usein oikeaksi: elettäköön vain joitakin aikoja švaabien keskuudessa! Saksalaisen oppineen raskaskäänteisyys, hänen seurallinen tympeytensä sopii pelottavan hyvin yhteen sisäisen nuorallatanssimisen ja kepeän uhkarohkeuden kanssa, jota katsellessaan kaikki jumalat ovat jo oppineet pelkäämään. Jos tahdotaan nähdä saksalainen sielu ad oculos demonstroituna, luotakoon vain silmäys

saksalaiseen makuun, saksalaisiin taiteisiin ja tapoihin: millaista moukkamaista välinpitämättömyyttä »mausta»! Kuinka siinä ovatkaan kaikkein jaloin ja kaikkein alhaisin vieretysten! Kuinka järjestyksetön ja rikas onkaan koko tämä sielun-talous! Saksalainen *laahaa* sieluansa: hän laahaa kaikkea mitä hän elämyksenään kokee. Hän sulattaa tapahtumansa huonosti, ei »selviydy» niistä milloinkaan; saksalainen syvällisyys on usein vain huonoa hidasta »ruoansulatusta». Ja niinkuin kaikki totunnais-sairaat, kaikki umpitautiset taipuvat mukavuuteen, niin pitää saksalainen »avomielisyydestä» ja »rehtiydestä»: kuinka *mukavaa* onkaan olla avomielinen ja rehti! — Nykyisin on kenties kaikkein vaarallisin ja onnistunein valhepuku, jota saksalainen osaa käyttää, juuri tämä saksalaisen *rehellisyyden* tuttavallinen, höyli, korttinsa-näyttävä laatu: se on hänen varsinainen Mefistofeleentaitonsa, sen avulla hän voi vielä »päästä pitkälle»! Saksalainen käyttäytyy huolimattomasti, katselee vilpittömillä sinisillä saksalaisilla silmillään — ja ulkomaat eivät enää osaa erottaa häntä hänen yönutustaan! — Minä tahdoin sanoa: olkoon saksalainen »syvällisyys» mitä tahansa, — näin aivan meidän kesken me kenties rohkenemme sille nauraa? — meidän on hyvä vastedeskin pitää kunniassa sen silmänlumetta ja hyvää nimeä ja kieltäytyä vaihtamasta vanhaa mainettamme, joka tietää meidän olevan syvällisyyden kansan, liian huokeasti preussilaiseen repäisevyyteen ja berliiniläiseen leikinlaskuun ja santaan. Kansa on älykäs, kun se tekeytyy syvälliseksi, kömpelöksi, hyvänsävyiseksi, rehelliseksi, tyhmäksi ja sallii itseään pidettävän sellaisena: se voisi olla jopa — syvällistäkin! Loppujen lopuksi: on tuotettava kunniaa omalle nimelle, — nimi ei ole suotta »tiusche»-kansa, »Täusche»-kansa, petteliäs kansa. —

245

»Vanha hyvä» aika on ollut ja mennyt, Mozartissa se lauloi laulunsa loppuun: — kuinka onnellisia olemmekaan *me*, että hänen rokokoonsa vielä puhuu meille, että hänen »hyvä seurapiirinsä», hänen hellä haaveksuntansa, hänen lapsenomainen ilonsa kaikesta kiinalaisesta ja koristellusta, hänen sydämen-kohteliaisuutensa, hänen kaipuunsa siroon, rakastuneeseen, tanssivaan, itkunautuaaseen, hänen uskonsa etelään voi vielä vedota johonkin, mitä meihin *on jäänyt!* Oi, tulee sekin aika, jolloin se

on mahdotonta; — mutta kukapa epäilisikään, ettei Beethovenin ymmärtäminen ja hänestä nauttiminen käy jo sitä ennen mahdottomaksi! — hänen, joka oli vain erään tyylin-muutoksen ja tyylin-murroksen *eikä* kuten Mozart, vuosisatoja kestäneen suuren eurooppalaisen makusuunnan lopettaja. Beethoven on vanhan, alinomaa särkyvän hauraan sielun ja tulevaisen, alinomaa *tulossa olevan* nuoren sielun väli-tapahtuma; hänen musiikkiansa ympäröi ikuisen menetyksen ja ikuisen ylenpalttisen toivon hämy, — sama valo, jossa Eurooppa kylpi, kun se oli Rousseaun kanssa uneksunut, kun se oli tanssinut vallankumouksen vapaudenpuun vaiheilla ja viimein melkein polvistunut palvomaan Napoleonia. Mutta kuinka nopeasti kalpeneekaan nyt juuri *tämä* tunne, kuinka vaikeata onkaan jo nykyisin edes *tietää* jotakin tästä tunteesta, — kuinka vieraalta kaikuukaan korvissamme noiden Rousseaun, Schillerin, Shelleyn, Byronin kieli, joissa *yhteensä* oli löytänyt tien sanaan sama Euroopan kohtalo, joka Beethovenissa osasi laulaa! — Kaikki myöhempi saksalainen musiikki kuuluu romantiikkaan, siis, historiallisessa katsannossa vielä lyhyempään, vielä pinnallisempaan liikkeeseen kuin oli tuo suuri välinäytös, tuo Euroopan siirtyminen Rousseausta Napoleoniin ja demokratian nousuun. Weber: mutta mitä onkaan *meille* nykyisin Taika-ampuja ja Oberon! Tai Marschnerin Hans Heiling ja Vampyyri! Tai edes Wagnerin Tannhäuser! Se on vaiennutta, vaikka ei vielä unohdettua musiikkia. Koko tämä romantiikan musiikki ei sitäpaitsi ollut kyllin ylhäistä, ei kyllin musiikkia kelvatakseen muuallekin kuin teatteriin ja suuren joukon kuultavaksi; se oli alun alkaen toisluokkaista musiikkia, jota todelliset muusikot eivät pitäneet juuri minkään huomion arvoisena. Toisin oli Felix Mendelssohnin, tuon halkyonisen mestarin laita, joka kevyemmän puhtaamman onnentuntoisemman sielunsa vuoksi sai pian osakseen kunnioitusta ja joutui yhtä pian unohduksiin: saksalaisen musiikin kauniina *välikohtauksena*. Mutta mitä tulee Robert Schumanniin, joka otti asiansa vaikeasti ja joka myös alusta alkaen otettiin samalta kannalta — hän on viimeinen koulukunnan perustaja —: eikö nykyisin pidetä keskuudessamme onnena, helpotuksena, vapautuksena, että juuri tästä Schumannin romantiikasta on päästy? Schumann, sielunsa »Saksin Sveitsiin» pakenevana, laadultaan puoleksi Wertheriä, puoleksi Jean Paulia muistuttavana, ei suinkaan Beethovenin! ei suinkaan Byronin kaltaisena! — hänen Manfred-musiikkinsa

on erehdys ja väärinkäsitys aina vääryyteen saakka —, Schumann, jonka maku oli pohjaltaan *pientä* makua (nimittäin vaarallista, saksalaisten joukossa kaksin verroin vaarallista taipumusta tunteen hiljaiseen lyriikkaan ja juopotteluun), aina syrjään menevä, arasti vetäytyvä ja poisvetäytyvä, jalo hemmoteltu, joka hekumoi pelkässä anonymisessä onnessa ja tuskassa, eräänlainen tyttönen ja noli me tangere alusta alkaen: tämä Schumann oli jo vain *saksalainen* tapahtuma musiikissa, ei eurooppalainen, kuten oli Beethoven ja kuten, vielä laajemmassa mitassa, Mozart on ollut, — hänessä uhkasi saksalaista musiikkia sen suurin vaara, vaara menettää *Euroopan sielun ääni* ja vaipua pelkäksi isänmaallisuusinnoksi. —

246

Millaista kidutusta ovatkaan saksaksi kirjoitetut kirjat sille, jolla on *kolmas* korva! Kuinka haluttomana tämä seisookaan sen soinnuttomien sointien, tanssia vierovien rytmien hitaasti pyörivän rämeveden partaalla, jota saksalaiset sanovat »kirjaksi»! Entä sitten kirjoja *lukeva* saksalainen! Kuinka laiskasti, kuinka vastahakoisesti, kuinka huonosti hän lukeekaan! Moniko saksalainen tietää ja vaatii itseänsä tietämään, että jokaisessa hyvässä lauseessa piilee *taidetta,* — taidetta, joka on arvattava, jos mieli ymmärtää lause! Ymmärretään esimerkiksi väärin sen tempo: ja itse lause on ymmärretty väärin! Ettei saa olla epätietoisuutta rytmillisesti ratkaisevista tavuista, että liian ankaran symmetrian rikkoutuminen tunnetaan tahalliseksi ja viehättäväksi, että jokaista staccatoa, jokaista rubatoa kuunnellaan hienolla kärsivällisellä korvalla, että arvataan, mitä merkitsee vokaalien ja diftongien jatkuva sarja ja kuinka herkästi ja rikkaasti ne toisiaan seuratessaan voivat luoda toisiinsa väriä ja uutta väriä: kuka kirjojalukevista saksalaisista onkaan kyllin hyväntahtoinen sentapaisesti tunnustamaan velvollisuuksia ja vaatimuksia ja kuulostamaan niin paljoa kieleen sisältyvää taidetta ja tarkoitusta? Vika on lopultakin juuri siinä, ettei »ole korvaa sellaisille seikoille»: ja niin ei kuulla tyylin jyrkimpiäkään vastakohtia, ja kaikkein hienoin taiteellisuus on kuin kuuroille *tuhlattu.* — Näin minä ajattelin huomattuani, miten sekoitettiin toisiinsa kömpelösti ja ymmärtämättömästi kaksi proosataiteen mestaria, eräs, jonka sanat tipahtelevat alas epäröiden ja kylminä kuin

kostean luolan katosta — hän luottaa niiden kumeaan sointiin ja vastakaikuun — ja toinen, joka käyttää kieltänsä kuin norjaa säilää ja kokee käsivarresta varpaaseen saakka onnentunnetta, kun tulisen terävä värisevä ase tahtoo purra, sihistä, leikata. —

247

Kuinka vähän saksalainen tyyli on tekemisissä soinnin ja korvien kanssa, osoittaa se tosiasia, että juuri hyvät muusikkomme kirjoittavat huonosti. Saksalainen ei lue ääneen, ei korvaa varten, vaan ainoastaan silmillään: korvansa hän on pistänyt pöytälaatikkoon. Antiikin ihminen luki, kun hän luki — se oli sangen harvinaista — itselleen ja luki kuuluvalla äänellä; jos joku luki hiljaa, ihmeteltiin ja kysyttiin salaa, mistä se johtui. Kuuluvalla äänellä: siis tuoden ilmi kaikki ne äänen paisutukset, taivutukset, vaihdokset ja tempon vaihtelut, joista antiikin *julkinen* maailma iloitsi. Silloin olivat kirjoitus-tyylin lait samat kuin puhe-tyylin; ja sen lait riippuivat osaksi korvan ja kurkunpään hämmästyttävästä kehityksestä, niiden hienostuneista tarpeista, osalta taas antiikin ihmisen keuhkojen voimasta, kestävyydestä ja mahdista. Lausejakso on, vanhan ajan ihmisten käsityksen mukaan, fysiologinen kokonaisuus, sikäli kuin sen liittää yhteen yksi hengenveto. Sellaiset lausejaksot kuin Demostheneen tai Ciceron puheissa tavattavat, jotka paisuvat kahdesti ja kahdesti laantuvat ja aina samassa hengenvedossa: ne olivat nautintoja *antiikin* ihmisille, jotka osasivat omasta koulutuksestaan antaa arvoa niiden edellyttämälle kunnolle, sellaisen periodin harvinaisen vaikealle lausunnalle: — *meillä,* nykyaikaisilla, sanan kaikissa merkityksissä ahdashenkisillä, ei oikeastaan ole mitään oikeutta *suureen* lausejaksoon! Olivathan vanhan ajan ihmiset itse kaikki tyynni puhetaidon diletantteja, siis tuntijoita, siis kriitikkoja, — niin he pakottivat puhujansa äärimmäisiin saavutuksiin; samoin kuin kahdeksannellatoista vuosisadalla, jolloin kaikki italialaiset, miehet ja naiset, osasivat laulaa, laulu-taituruus (ja samalla myös melodiikan taide) heidän maassaan kohosi korkeimmilleen. Mutta Saksassa on (äskeisimpiin aikoihin, jolloin eräänlainen puhujalava-kaunopuheisuus on alkanut sangen arasti ja kömpelösti liikuttaa lentimiään) ollut yksi ainoa julkisen ja *jossakin määrin* taiteellisen puheen laatu: se, jota on kuultu saar-

nastuolista. Vain saarnaaja on Saksassa tietänyt, mitä tavu, mitä sana painaa, millä ehdoilla lause lyö, hyppää, syöksyy, juoksee, saavuttaa maalinsa, vain hänen korvissaan oli omaatuntoa, varsin usein huonoa omaatuntoa: ei näet puutu perusteita väitteeltä, että juuri saksalainen saavuttaa puhujana kelpoisuuden vain harvoin, melkein aina liian myöhään. Saksalaisen proosan mestarinäyte on senvuoksi, kuten luonnollistakin, sen suurimman saarnamiehen mestarinäyte: *Raamattu* on ollut toistaiseksi paras saksalainen kirja. Lutherin Raamattuun verrattuna on lähes kaikki muu pelkkää »litteratuuria» — jotakin, mikä ei ole kasvanut Saksassa eikä siis myöskään ole juurtunut eikä juurru saksalaisiin sydämiin: niinkuin Raamattu on juurtunut.

248

On kahdenlaista neroutta: toinen, joka ennen kaikkea siittää ja tahtoo siittää, ja toinen, joka antautuu mielellään hedelmöitettäväksi ja synnyttää. Ja samaten on nerokkaiden kansojen joukossa sellaisia, joiden osaksi on tullut kohtuisuuden naisellinen ongelma ja hahmottamisen, kypsyttämisen, täydellistämisen salainen tehtävä — tällainen kansa olivat esimerkiksi kreikkalaiset, samoin ranskalaiset —; ja toisia, joiden täytyy hedelmöittää ja tulla uusien elämänjärjestysten alullepanijoiksi — kuten juutalaiset, roomalaiset ja, aivan vaatimattomasti kysyen, saksalaiset? —, kansoja joita kiduttavat ja ihastuttavat tuntemattomat kuumeet, kansoja, jotka vastustamattomasti pyrkivät ulos itsestään, vieraisiin rotuihin rakastuneina ja niitä himoiten (himoiten niitä, jotka »antautuvat hedelmöitettäviksi» —) ollen samalla vallanhimoisia niinkuin kaikki, mikä tietää olevansa täynnä siitosvoimaa ja siis »Jumalan armosta». Nämä kaksi nerokkuuden lajia etsivät toisiaan, kuin mies ja nainen; mutta ne ymmärtävät toisensa myös väärin, — kuten mies ja nainen.

249

Jokaisella kansalla on oma Tartuffen-laatunsa, ja sitä se sanoo hyveekseen. — Oman olemuksen parasta puolta ei tunneta, — ei voida tuntea.

250

Mistä Euroopan on kiittäminen juutalaisia? — Paljosta, hyvästä ja pahasta, ja ennen muuta yhdestä, joka on samalla kertaa parasta ja pahinta: moraalin suuresta tyylistä, äärettömien vaatimusten, äärettömien merkitysten pelottavuudesta ja majesteetista, moraalisten epäiltäväisyyksien koko romantiikasta ja ylevyydestä — ja siis juuri kaikkein viehättävimmästä, paulovimmasta ja valioimmasta osasta niissä elämään viekoittelevissa värileikeissä, joiden jälkikajasteessa eurooppalaisen kulttuurimme taivas, sen iltataivas, nykyisin hehkuu, — kenties tähän hehkuunsa sammuen. Me katselijoihin ja filosofeihin kuuluvat artistit olemme siitä juutalaisille — kiitollisia. —

251

On tyydyttävä siihen, että kansassa, joka potee, *tahtoo* potea kansallista hermokuumetta ja poliittista kunnianhimoa, sen henkisellä taivaalla ilmenee monenlaisia pilviä ja häiriöitä, sanalla sanoen pieniä tyhmistymisen puuskia: esimerkiksi nykyisten saksalaisten keskuudessa milloin ranskalaisille, milloin juutalaisille, milloin puolalaisille vihamielinen tyhmyys, milloin kristillisromanttinen, milloin wagnerilainen, milloin teutoninen, milloin preussilainen (katsottakoon vain näitä historioitsija parkoja, näitä Sybeleitä ja Treitschkejä ja heidän vahvoissa siteissä olevia päitään —), ja minkänimisiä ne kaikki lienevätkään, nämä saksalaisen hengen ja omantunnon pienet himmennykset. Suotakoon minulle anteeksi, etten minäkään, uskallettuani oleskella vähän aikaa pahasti saastutetulla alueella, ole säilynyt täysin taudista vapaana, vaan olen minäkin, samoin kuin kaikki muut, jo alkanut ajatella asioita, jotka eivät ensinkään minuun koske: ensimmäinen poliittisen tartunnan merkki. Esimerkiksi juutalaisia: kuultakoon. — En ole vielä tavannut ainoatakaan saksalaista, joka olisi ollut suopea juutalaisille; ja jos varsinainen antisemitismi torjutaankin ehdottomasti kaikkien varovaisten ja poliittisten taholta, ei tämä varovaisuus ja politiikkakaan silti kohdistu itse tunteen laatuun, vaan ainoastaan sen vaaralliseen kohtuuttomuuteen, varsinkin tämän kohtuuttoman tunteen mauttomaan ja häpeälliseen ilmaukseen,

— siinä suhteessa emme saa erehtyä. Että Saksassa on *kyllin* runsaasti juutalaisia, että saksalainen vatsa, saksalainen veri on (ja on vielä kauan) pahassa pulassa selviytyäkseen vain tästäkin »juutalais»määrästä — niinkuin italialainen, ranskalainen, englantilainen ovat siitä selviytyneet voimakkaamman sulatuskykynsä avulla —: se on yleisen vaiston lausuma ja kieli, jota täytyy kuulla, jonka mukaan täytyy toimia. »Älköön päästettäkö maahan enää lisää juutalaisia! Ja suljettakoon portit varsinkin idän (myös Itävallan) puolella!» näin käskee sellaisen kansan vaisto, jonka laatu on vielä niin heikko ja epämääräinen, että sen voisi helposti himmentää, helposti hävittää jokin voimakkaampi rotu. Mutta juutalaiset ovat epäilemättä nykyisin Euroopassa elävistä roduista voimakkain, sitkein ja puhtain; he kykenevät pitämään puolensa vaikeimmissakin olosuhteissa (paremminkin kuin suotuisissa) joidenkin hyveiden avulla, jotka nykyisin tahdottaisiin kernaasti leimata paheiksi, — ennen kaikkea varautuen vankkumattomaan uskoon, jonka ei tarvitse hävetä »nykyaikaisten aatteiden» rinnalla; he muuttuvat, *jos* muuttuvat, aina vain niin kuin Venäjän valtakunta tekee valloituksiaan, — valtakuntana, jolla on aikaa ja joka ei ole eilen syntynyt —: nimittäin tämän periaatteen mukaan: »niin hitaasti kuin mahdollista»! Ajattelija, jolla on omallatunnollaan Euroopan tulevaisuus, ottaa epäilemättä, kaikissa tätä tulevaisuutta koskevissa suunnitteluissaan lukuun juutalaiset samoin kuin venäläisetkin lähinnä varmimpina ja todennäköisimpinä tekijöinä voimien suuressa leikissä ja taistelussa. Se, mitä Euroopassa nykyisin sanotaan »kansakunnaksi» (»Nation») ja mikä on oikeastaan ennemmin res facta kuin nata (näyttääpä vielä toisinaan erehdyttävästi samanlaiselta kuin res ficta et picta —), on joka tapauksessa jotakin sukeutuvaa, nuorta, helposti-muuttuvaa, ei vielä mikään rotu, kaikkein vähimmin sellainen aere perennius kuin juutalaisten laatu: näiden »natioiden» pitäisi toki huolellisesti varoa kaikkea huimapäistä keskinäistä kilpailua ja vihamielisyyttä! Varmaa on, että juutalaiset, jos he tahtoisivat — tai jos heidät siihen pakotettaisiin, kuten antisemiitit näyttävät tahtovan —, jo nyt *voisivat* olla Euroopassa muita merkittävämpinä, vieläpä täysin sananmukaisesti valtiainakin; yhtä varmaa on, etteivät he työskentele ja tee suunnitelmia siihen tähdäten. Toistaiseksi he päinvastoin tahtovat ja toivovat, hiukan tungettelevastikin, että Eurooppa sulattaisi ja imisi heidät itseensä, he haluavat olla vihdoin jossa-

kin varmalla pohjalla, suvaittuina, kunnioitettuina ja päästä maankiertäjänelämästään, »ikuisesta juutalaisesta»; ja tämä veto ja pyrkimys (joka kenties jo sinänsä ilmaisee juutalaisten vaistojen lauhtumista) olisi otettava hyvin huomioon ja siihen olisi suhtauduttava *myötämielisesti:* minkä vuoksi ehkä olisi hyödyllistä ja kohtuullista karkottaa maasta antisemiittiset kirkujat. Myötämielisesti ja hyvin varoen, valikoiden; suunnilleen samoin kuin Englannin aatelisto menettelee. On selvää, että heidän kanssaan voisivat antautua vaarattomimmin tekemisiin uuden saksalaisuuden jo varmemmin vakiintuneet tyypit, esimerkiksi brandenburgilainen aatelinen upseeri: olisi monessa katsannossa mielenkiintoista nähdä, eikö käskemisen ja tottelemisen perinnäiseen taitoon — mainittu maa on kummassakin suhteessa nykyisin klassinen — voitaisi lisätä, kasvattaa lisäksi rahan ja kärsivällisyyden neroutta (ja ennen kaikkea hiukan henkisyyttä, josta sanotussa paikassa on puute). Mutta tässä minun on paras lopettaa iloinen saksalaisuusintoiluni ja juhlapuheeni: sillä minä kosketan jo *vakavaa* kysymystäni, »Euroopan ongelmaa», sellaisena kuin sen ymmärrän, uuden Eurooppaa hallitsevan kastin kasvattamista.

252

He eivät ole mikään filosofinen rotu — nämä englantilaiset: Bacon merkitsee filosofiseen henkeen yleensä kohdistuvaa *hyökkäystä,* Hobbes, Hume ja Locke »filosofin» käsitteen madaltamista ja sen arvon vähentämistä enemmän kuin vuosisadan ajaksi. Humea *vastaan* nousi ja kohosi Kant; Locke oli se, josta Schelling *sai* sanoa: »je méprise Locke»; taistelussa englantilais-mekanistista tomppelimaista maailman-tulkintaa vastaan olivat yhtä mieltä (Goethen kanssa) Hegel ja Schopenhauer, nuo filosofian toisilleen vihamieliset veljes-nerot, jotka pyrkivät erilleen kohti saksalaisen hengen vastakkaisia napoja tehden samalla toisilleen vääryyttä, niinkuin vain juuri veljekset tekevät vääryyttä toisilleen. — Mitä Englannista puuttuu ja on aina puuttunut, sen tiesi varsin hyvin tuo puoli-näyttelijä ja reetori, mauton sekopää Carlyle, joka yritti peittää intohimon irvinaamoilla, mitä hän itsestään tiesi: nimittäin mitä Carlylesta *puuttui* — varsinaista henkisyyden *mahtia,* varsinaista henkisen katseen *syvyyttä,*

sanalla sanoen filosofiaa. — Sellaiselle epäfilosofiselle rodulle on tunnusomaista, että se pysyy kiinteästi kristinuskossa: se tarvitsee tämän kuria »moralisointia» ja »ihmistämistä» varten. Englantilainen, joka on synkempi, aistillisempi, lujatahtoisempi ja brutaalimpi kuin saksalainen, — on juuri senvuoksi, halpamaisempana, myös saksalaista hurskaampi: hän näet *tarvitsee* kristinuskoa vielä enemmän. Hienommille sieraimille tässä englantilaisessa kristillisyydessä on vielä aitoenglantilainen spleenin ja alkoholin väärinkäytön sivuhaju, ja näitä vastaan sitä täydellä syyllä käytetään parannuskeinona, — nimittäin hienompaa myrkkyä karkeampaa vastaan: hienompi myrkytys on tosiaankin raakojen kansojen keskuudessa jo edistystä, yksi porrasaskelma henkistymistä kohti. Englantilaista karkeutta ja moukan-vakavuutta verhoaa, oikeammin: tulkitsee ja selittää muuksi sentään yhä vielä siedettävimmin kristillinen elekieli ja virrenveisuu; ja sille juopporattien ja irstailijoiden karjalle, joka oppi ennen metodismin vallan alaisena ja oppii taas nykyisin »pelastusarmeijana» moraalisesti röhkimään, saattaa todella katumuskouristus olla suhteellisesti suurin »humaniteetin» saavutus, johon se voidaan kohottaa: näin paljon voidaan kohtuudella myöntää. Mutta loukkaavaa on vielä kaikkein humaanisimmassakin englantilaisessa se, että hänestä, vertauksin (ja vertauksetta —) puhuen, puuttuu musiikki: hänellä ei ole sielunsa eikä ruumiinsa liikkeissä mitään tahtia eikä tanssia, eipä edes tahdin ja tanssin, »musiikin» haluakaan. Kuultakoon hänen puhettansa; katseltakoon, miten kauneimmatkin englantilaiset naiset *kävelevät* — missään maailman maassa ei ole kauniimpia kyyhkysiä ja joutsenia, — ja vihdoin: kuunneltakoon heidän lauluansa! Mutta minä vaadin liikaa — —

253

On totuuksia, joista saavat parhaiten selkoa keskinkertaiset päät, koska ne ovat niiden mukaisimpia, on totuuksia, jotka viehättävät ja kykenevät houkuttelemaan vain keskinkertaisia henkiä: — tähän ehkä epämiellyttävään väittämään johtuu pakostakin juuri nyt, kun kunnioitettavien, mutta keskinkertaisten englantilaisten henki — mainitsen Darwinin, John Stuart Millin ja Herbert Spencerin — alkaa päästä vallitsevaksi eurooppalaisen

maun keskitasossa. Kuka tosiaankaan haluaisi epäillä sitä, että *tällaisten* henkien tilapäinen vallitseva asema on hyödyllinen? Olisi erehdys pitää nimenomaan korkealaatuisia ja syrjään lentäviä henkiä erikoisen taitavina toteamaan, keräämään ja pakottamaan päätelmiksi monia pieniä halpoja tosiasioita: — poikkeuksina he ovat päinvastoin alun alkaen epäsuotuisassa suhteessa »sääntöihin». Heidän tehtävänään ei lopultakaan ole vain pelkkä tietäminen — heidän näet tulee *olla* jotakin uutta, *merkitä* jotakin uutta, *edustaa* uusia arvoja! Tietävän ja osaavan välinen juopa on kenties suurempi ja kaameampikin kuin ajatellaan: suurityylisen osaavan, luovan voi ehkä täytyä olla tietämätön, — kun taas Darwinin laadun mukaisiin tieteellisiin löytöihin saattaa hyvinkin disponoida eräänlainen ahtaus, kuivuus ja uuttera huolekkuus, sanalla sanoen jokin englantilainen ominaisuus. — Älköön unohdettako sitäkään, että englantilaiset ovat jo kerran aiheuttaneet syvällä keskinkertaisuudellaan eurooppalaisen hengen kokonais-depression: se, mitä sanotaan »uudenaikaisiksi aatteiksi» tai »kahdeksannentoista vuosisadan aatteiksi» tai myös »ranskalaisiksi aatteiksi». Siis se, mitä vastaan *saksalainen* henki on syvästi inhoten noussut, — oli englantilaista alkuperää, siitä ei ole epäilystäkään. Ranskalaiset ovat olleet vain näiden aatteiden apinoita ja näyttelijöitä, myös niiden parhaita sotureita, samaten valitettavasti niiden ensimmäisiä ja ilmeisimpiä *uhreja:* sillä »uudenaikaisten aatteiden» kirottu anglomania on viimein ohentanut ja laihduttanut âme françaisen siinä määrin, että tuntuu melkein uskomattomalta, kun muistaa sen kuudennentoista ja seitsemännentoista vuosisadan, sen syvän intohimoisen voiman, sen kekseliään ylhäisyyden. Mutta on pidettävä hampain kiinni tästä historiallisen kohtuuden väittämästä ja puolustettava sitä nykytuokiota ja silmänlumetta vastaan: eurooppalainen noblesse — tunteen, maun, tavan, lyhyesti noblesse tämän sanan kaikissa ylevissä merkityksissä — on *Ranskan* työtä ja keksintöä, eurooppalainen halpamaisuus, uudenaikaisten aatteiden plebeijisyys — *Englannin.* —

254

Vielä nytkin on Ranska Euroopan henkisimmän ja hienostuneimman kulttuurin tyyssija ja maun korkeakoulu: mutta tämä »maun Ranska» täytyy osata löytää. Joka kuuluu siihen, se pitää

itsensä visusti salassa: — se saattaa todella elää vain harvoissa, sitäpaitsi ehkä ihmisissä, jotka eivät seiso varmimmin jaloillaan, vaan ovat osalta fatalisteja, synkistyneitä, sairaita, osalta hemmoteltuja ja teennäisiä, sellaisia, joiden *kunnianhimona* on itsensä salaaminen. Eräs ominaisuus on kaikissa yhteinen; he sulkevat korvansa demokraattisen bourgeois'n kurjalta tyhmyydeltä ja meluiselta suunpieksännältä. Todellisuudessa vyöryy nykyisin etualalle tyhmistynyt ja karkeutunut Ranska, — se vietti äskettäin, Victor Hugon hautajaisissa, oikeita mauttomuuden ja samalla itsensäihailun orgioita. Eräs toinenkin ominaisuus on heissä yhteinen: hyvä tahto puolustautua henkistä germanisoitumista vastaan — ja vielä parempi kykenemättömyys siihen! Schopenhauer on ehkä jo nyt tässä hengen Ranskassa, joka on myös pessimismin Ranska, paremmin kotonaan ja kotoisempi kuin konsanaan Saksassa; puhumattakaan Heinrich Heinesta, joka on jo aikoja sitten tullut Pariisin hienompien ja vaateliaampien lyyrikkojen lihaksi ja vereksi, tai Hegelistä, joka vaikuttaa nykyisin Tainen — toisin sanoen *ensimmäisen* elossa olevan historiantutkijan — hahmossa melkein tyrannimaisesti. Mitä taas Richard Wagneriin tulee: mitä enemmän ranskalainen musiikki oppii hahmottumaan âme modernen todellisten tarpeiden mukaan, sitä enemmän se varmaan »wagnerisoi», näin on lupa ennustaa, — se tekee niin jo nyt riittävässä määrässä! On kuitenkin kolme tosiasiaa, joita ranskalaiset voivat ylpeillen osoittaa perintönään ja omanaan sekä menettämättömänä muistomerkkinä vanhasta kulttuuri-ylivoimastaan Euroopassa, kaikesta tahtoen tai tahtomatta tapahtuneesta maun germanisoitumisesta ja alhaistumisesta huolimatta: ensinnäkin kykeneväisyys artistisiin intohimoihin, »muodon» palvontaan, jota varten on, tuhansien muiden ohella, keksitty sana l'art pour l'art: — sitä ei ole Ranskassa kolmeensataan vuoteen puuttunut, ja se on yhä uudestaan, »pieneen lukumäärään» kohdistuvan kunnioituksen ansiosta, tehnyt mahdolliseksi eräänlaisen kirjallisen kamarimusiikin, jota saa etsiä muusta Euroopasta —. Toinen seikka, johon ranskalaiset voivat perustaa etevämmyytensä muuhun Eurooppaan verraten, on heidän vanha monipuolinen *moralistinen* kulttuurinsa, joka saa aikaan sen, että jopa sanomalehtien pikku romanciers ja satumaiset boulevardiers de Paris osoittavat keskimäärin sellaista psykologista herkkävaistoisuutta ja uteliaisuutta, josta ei esimerkiksi Saksassa ole mitään käsitystä (itse asiasta puhumattakaan!). Saksalaisilta

puuttuu siihen pari vuosisataa moralistista työtä, jota Ranska, kuten sanottu, ei ole laiminlyönyt; joka senvuoksi sanoo saksalaisia »naiiveiksi», se tekee heidän puutoksestaan kiitettävän asian. (Vastakohtana saksalaiselle kokemattomuudelle ja viattomuudelle in voluptate psychologica, joka ei ole kovin kaukaista sukua saksalaisen seuraelämän ikävystyttävyydelle, — ja onnistuneimpana ilmauksena tähän herkkien mielenailahdusten valtakuntaan kohdistuvasta aitoranskalaisesta uteliaisuudesta ja kekseliäisyydestä voidaan pitää Henri Beyleä, tuota merkillistä ennakoivaa ja edelläjuoksevaa ihmistä, joka kiiti napoleonimaista vauhtia *oman* Eurooppansa, useiden eurooppalaisen sielun vuosisatojen halki tämän sielun vainajana ja löytäjänä: — on ollut tarpeen kaksi sukupolvea, jotta hänet on voitu jotenkin *saavuttaa,* arvata jälleen muutamia niistä arvoituksista, jotka kiduttivat ja ihastuttivat häntä, tätä merkillistä epikurolaista ja kysymysmerkki-ihmistä, joka oli Ranskan viimeinen suuri psykologi —). On vielä kolmas etevämmyysvaatimus: ranskalaisten olemuksessa on tosiasiallisesti puolittain onnistunut pohjoisen ja etelän synteesi, joka saa heidät käsittämään monia asioita ja tekemään toisia, joita englantilainen ei tule koskaan käsittämään; heidän ajoittain etelän puoleen ja taas siitä pois kääntyvä temperamenttinsa, jossa toisinaan kuohahtaa provencelainen ja liguurinen veri, varjelee heitä kaamealta pohjoismaiselta tuhkanharmaudelta ja auringottomalta käsite-kummittelulta sekä verenvähyydeltä, — *saksalaiselta* maku-sairaudeltamme, jota vastaan juuri nyt on hyvin päättäväisesti määrätty käytettäväksi verta ja rautaa, toisin sanoen: »suurta politiikkaa» (vaarallisen lääkintätaidon mukaisesti, joka opettaa minua odottamaan ja odottamaan, mutta ei vielä toistaiseksi toivomaan —). Vielä nytkin on Ranskassa ennakkoymmärrystä ja myötämielisyyttä niitä harvinaisempia ja harvoin tyydytettyjä ihmisiä varten, jotka ovat liian avaroita tyytyäkseen mihinkään isänmaallisuusintoiluun ja jotka osaavat rakastaa etelää pohjoisessa, pohjoista etelässä, — synnynnäisille välimaalaisille, »hyville eurooppalaisille». — Heitä varten on tehnyt musiikkia *Bizet,* tämä viimeinen nero, joka on nähnyt uuden kauneuden ja houkutuksen, — joka on löytänyt kappaleen *musiikin etelää.*

255

Saksalaiseen musiikkiin on mielestäni syytä suhtautua monella tavalla varovasti. Jos otaksumme, että joku rakastaa etelää, niinkuin minä sitä rakastan, tervehtymisen suurena kouluna, henkisimmässä ja aistillisimmassa katsannossa, hillittömänä auringonkyllyytenä ja auringon-kirkastuksena, joka levittäytyy omavaltaisen, omaan itseensä uskovan olemassaolon ylle: niin sellainen varmaan oppii hiukan varomaan saksalaista musiikkia, koska se, jälleen tärvellessään hänen makunsa, tärvelee samalla jälleen hänen terveytensä. Sellaisen, ei syntyperältään, vaan *uskoltaan* etelämaalaisen, täytyy, jos hän haaveilee musiikin tulevaisuudesta, haaveilla myös pohjoisen musiikin jättämisestä, ja hänellä täytyy olla korvissaan syvemmän, mahtavamman, ehkä pahemman ja salaperäisemmän musiikin alkusoitto, ylisaksalaisen musiikin, joka ei sinisen hekumallisen meren ja Välimeren maiden taivaankirkkauden edessä lakkaa soimasta, lakastu, kalpene, niinkuin kaikki saksalainen musiikki, ylieurooppalaisen musiikin, joka pitää puolensa vielä aavikon ruskeiden auringonlaskujen edessä, jonka sielu on palmun sukua ja osaa olla kotonaan ja samoilla suurien kauniiden yksinäisten petoeläinten joukossa — — Minä voisin ajatella musiikin, jonka harvinaisin taika olisi siinä, ettei se enää tietäisi mitään hyvästä eikä pahasta, paitsi että sen yllä kenties karehtisi siellä täällä jokin laivurin-kotiinkaipuu, joitakin kultaisia varjoja ja helliä heikkouksia: taiteen, joka näkisi luokseen pakenevan hyvin kaukaa häviävän, melkein käsittämättömäksi muuttuneen *moraalisen* maailman värien ja joka olisi kyllin vieraanvarainen ja syvä ottaakseen vastaan sellaiset myöhäiset pakolaiset. —

256

Se sairaalloinen vierautuminen, jonka kansallisuus-hulluus on virittänyt ja yhä virittää Euroopan kansojen välille, samoin lyhytnäköiset ja reipaskätiset poliitikot, jotka ovat sen avulla nykyisin vallitsevina eivätkä ensinkään aavista, kuinka suuressa määrässä heidän harjoittamansa hajottava politiikka voi välttämättömyyden mukaan olla vain välinäytös-politiikkaa, — kaikki tämä ja moni nykyisin ehdottomasti sanomatta jätettävä seikka on syynä siihen, että nyt jäävät näkemättä tai tulevat tahallisesti

ja valheellisesti toisin tulkituiksi mitä päivänselvimmät merkit, joista ilmenee, että *Eurooppa tahtoo yhteytyä*. Kaikkien tämän vuosisadan syvempien ja avarampien ihmisten varsinaisena kokonais-suuntautumisena ja heidän sielunsa salaperäisenä työnä on ollut valmistaa tietä tuohon uuteen *synteesiin* ja koettaa ennakoida tulevaisuuden eurooppalaista: vain etualoiltaan, tai heikompina hetkinään, esimerkiksi vanhuudessaan, he ovat kuuluneet »isänmaallisiin», — he pääsivät vain lepoon omasta itsestään, kun heistä tuli »patriootteja». Minä ajattelen sellaisia ihmisiä kuin Napoleon, Goethe, Beethoven, Stendhal, Heinrich Heine, Schopenhauer: älköön minua moitittako siitä, etten hae heihin kuuluvaksi myös Richard Wagneria, jonka omien väärinkäsitysten ei saa sallia luoda väärää kuvaa hänestä itsestään, — hänenlaisillaan neroilla on harvoin oikeutta ymmärtää itseänsä. Vielä enemmän on tosin varottava sitä sivistymätöntä melua, jonka avulla Ranskassa nykyisin eristäydytään Richard Wagnerista ja torjutaan hänet: — siitä huolimatta pysyy tosiasiana, että neljäkymmentäluvun *ranskalainen myöhäis-romantiikka* ja Richard Wagner kuuluvat mitä läheisimmin ja kiinteimmin yhteen. He ovat toistensa sukua, mitä perinjuurisimmin, kaikissa tarpeidensa korkeuksissa ja syvyyksissä: Eurooppa, yksi Eurooppa se on, jonka sielu pyrkii ja kaipaa heidän monimuotoisessa ja hillittömässä taiteessaan ulos, ylös — minne? uuteen valoonko? uuteen aurinkoonko? Mutta kuka voisikaan lausua selvästi sen, mitä kaikki nämä uusien kielellisten keinojen mestarit eivät ole kyenneet selvästi lausumaan? Varmaa on, että heitä kidutti sama myrsky ja kiihko, että he samalla tavalla *etsivät*, nämä viimeiset suuret etsiväiset! Kaikki tyynni olivat kirjallisuuden vallitsemia silmiään ja korviaan myöten — he, ensimmäiset taiteilijat, joilla oli maailmankirjallinen sivistys —, enimmälti itsekin kirjoittavia, runoilevia, taiteiden ja aistien välittäjiä ja sekoittajia (Wagner kuuluu muusikkona maalareihin, runoilijana muusikkoihin, taiteilijana yleensä näyttelijöihin); kaikki tyynni fanaatikkoja, jotka pyrkivät *ilmaisuun* »maksoi mitä maksoi» — minä huomautan erityisesti Delacroix'sta, Wagnerin lähimmästä sukulaisesta —, kaikki tyynni suuria löytäjiä ylevän samoin kuin ruman ja hirvittävänkin alueella, vielä suurempia löytäjiä mahtivaikutusten alalla, näytteillepanossa, näyteikkunataiteessa, kaikki tyynni paljon suurempia kykyjä kuin neroja —, läpikotaisin taitureita, jotka tunsivat kaameita kulkuteitä kaikkeen,

mikä viettelee, houkuttelee, pakottaa, kumoaa, synnynnäisiä logiikan ja suorien viivojen vihollisia, vierasta, eksoottista, tavatonta, käyrää, itsessään-ristiriitaista himoitsevia; ihmisinä tahdon Tantaloksia, nousukas-plebeijejä, jotka tiesivät olevansa elämässään ja luovassa työssään kykenemättömiä ylhäiseen tempoon, *lentoon* — ajateltakoon esimerkiksi Balzacia — hillittömiä työmiehiä, melkein työssä itsensä tuhoavia; antinomisteja ja kapinoitsijoita tavoissa, kunnianhimoisia ja kyltymättömiä vailla tasapainoa ja nautintoa; kaikki tyynni viimein kristilliseen ristiin murtuvia ja sen juurelle vaipuvia (ja täydellä syyllä: sillä kuka heistä olisikaan ollut kyllin syvällinen ja alkuperäinen *Antikristuksen* filosofiaa varten? —), kaiken kaikkiaan pelottoman-uskalias, upean-väkivaltainen, korkealentoinen ja korkealletempaava ylempien ihmisten laji, jonka asiana vasta oli opettaa omalle vuosisadalleen — ja se on *suuren joukon* vuosisata! — »korkeamman ihmisen» käsite ... Neuvotelkoot Richard Wagnerin saksalaiset ystävät itsensä kanssa siitä, onko Wagnerin taiteessa jotakin pelkästään saksalaista, vai eikö sen erikoisuus ole juuri siinä, että se on lähtöisin *ylisaksalaisista* lähteistä ja virikkeistä: älköön tällöin katsottako liian vähäarvoiseksi sitä, miten hänen tyyppinsä kehitykselle oli välttämätön juuri Pariisi, jota hänen vaistojensa syvyys sai hänet kaipaamaan kaikkein ratkaisevimpana aikana, ja miten hänen esiintymisensä, hänen itse-apostolaattinsa koko laatu voi tulla täydelliseksi vasta ranskalaista sosialisti-esikuvaa katsellessa. Hienommin vertailtaessa kenties havaitaan, Richard Wagnerin saksalaisen luonnon kunniaksi, että hän teki kaiken väkevämmin, uhkarohkeammin, kovemmin, korkeammin kuin yhdeksännentoista vuosisadan ranskalainen kykeni tekemään, — kiitos sen seikan, että me saksalaiset olemme vielä lähempänä barbariaa kuin ranskalaiset —; voipa olla niinkin, että Richard Wagnerin kaikkein merkillisin luomus on aina eikä vain nykyisin koko latinalaiselle, kovin myöhäiselle rodulle luoksepääsemätön, tunteella tavoittamaton, jäljittelemätön: Siegfriedin, *hyvin vapaan* ihmisen hahmo, hänen, joka todella lienee aivan liian vapaa, liian kova, liian iloinen, liian terve, liian *antikatolinen* vanhojen ja hauraiden kulttuurikansojen maulle. Saattoipa hän olla kerrassaan synti romantiikkaa vastaan, tämä antiromanttinen Siegfried: mutta Wagner sovitti tämän syntinsä runsain määrin, vanhoina ilottomina päivinään, kun hän — ennakoiden makua, joka on sit-

temmin muuttunut politiikaksi — — ominaisella uskonnollisella rajuudellaan alkoi ainakin saarnata, vaikka ei kulkea *Roomaan* johtavaa tietä. — Ettei minua, näitä viimeksi lausumiani sanoja, ymmärrettäisi väärin, otan avukseni muutamia voimallisia säkeitä, jotka varmaan ilmaisevat huonokuuloisemmillekin, mitä minä tahdon, — mitä tahdon »viimeisen Wagnerin» ja hänen Parsifal-musiikkinsa vastustajana:

— Se enää onko saksalaista? —
Sydänkö saksalainen moista melskemoskaa luo?
Vai saksalaista oman lihan silpominen tuo?
Vai saksalaista tuo papinkätten levittelyviihdytys,
tuo pyhänsavuntuoksuinen tunteitten kiihdytys?
Tuo pysähtely, kyrähtely, hoiperointi,
tuo sekava liikunta, kekkalointi?
Tuo nunnanmulkoilu, Ave-kellojen kilinä,
tuo tuiki väärä, vimmattu taivaan, ylitaivaitten vilinä?
— Se enää onko saksalaista? —
Te arvioikaa! On siihen teillä silmää ja korvaa monta:
se, mitä kuulette, *Rooman* on portti — *Rooman uskoa sanatonta!*

YHDEKSÄS PÄÄKAPPALE

MIKÄ ON YLHÄISTÄ?

257

»Ihmisen» tyypin korotus on tähän asti ollut aina aristokraattisen yhteiskunnan työtä, — ja niin tulee olemaan yhä uudestaan: sellaisen yhteiskunnan, joka uskoo pitkään arvojärjestys-asteikkoon ja arvon erilaisuuteen ihmisen ja ihmisen välillä sekä tarvitsee jonkinlaista orjuutta. Ellei olisi *distanssin paatosta* sellaisena kuin se kasvaa ilmi lihaksi ja vereksi muuttuneesta säätyjen välisestä erosta, hallitsevan kastin alinomaisesta katseen luonnista ulos ja alas alamaisiin ja työvälineisiin sekä sen yhtä alinomaisesta tottelemisesta ja käskemisen harjoituksesta, ei myöskään voisi kasvaa esiin tuo toinen salaperäinen paatos, tuo yhä uuden distanssin-avarruksen kaipuu sielun itsensä alueella, yhä korkeampien, harvinaisempien, kaukaisempien, laajajännitteisempien, sisällysrikkaampien tilojen muodostuminen, sanalla sanoen juuri »ihmisen» tyypin korotus, ihmisen jatkuva »itsensävoittaminen», käyttääksemme moraalista kaavaa yli-moraalisessa merkityksessä. Ajateltaessa aristokraattisen yhteiskunnan syntyhistoriaa (siis tuon »ihmisen» tyypin korotuksen edellytystä) tosin ei saa antautua minkään humanitaaristen harhakuvitelmien valtaan: totuus on liian kova. Sanokaamme itsellemme säälimättä, miten jokainen korkeampi kulttuuri on toistaiseksi maan päällä *alkanut!* Ihmiset, joiden luonto oli vielä luonnollinen, barbaarit sanan kaikissa kammottavissa merkityksissä, ryöstäjäihmiset, joiden tahdonvoimat ja vallanhimot ovat vielä olleet murtumattomat, ovat hyökänneet heikompien, sivistyneempien, rauhallisempien, kenties kauppaa harjoittavien tai karjanhoidosta elävien rotujen tai vanhojen hauraiden kulttuurien kimppuun, joissa on juuri leimahdellut viimeinen elämänvoima loisteliaina hengen ja turmeluksen ilotulituksina. Ylhäinen kasti on aina ollut aluksi barbaari-kasti: sen etevämmyys ei ole ollut lähinnä fyysisessä, vaan sielulli-

sessa voimassa, — he ovat olleet *eheämpiä* ihmisiä (mikä merkitsee kaikilla asteilla myös, että he ovat olleet »eheämpiä petoeläimiä» —).

258

Rappio, ilmaisemassa sitä, että vaistojen alueella uhkaa anarkia ja että affektien perusrakenne, jota sanotaan »elämäksi» on alkanut horjua: rappio on, aina sen elämänmuotoutuman mukaan, jossa se ilmenee, jotakin perin erilaista. Kun esimerkiksi aristokratia, kuten Ranskassa vallankumouksen alkaessa, ylevällä inholla heittää pois erioikeutensa ja uhraa itsensä liiallisuuksiin menevällä moraalisella tunteellaan, niin tämä on rappiota: — se oli oikeastaan vain loppunäytös siinä vuosisatoja jatkuneessa rappiossa, jonka vaikutuksesta tämä aristokratia oli askel askeleelta luopunut herrausvaltuuksistaan ja alentunut kuningasvallan *funktioksi* (viimein vain sen kaunisteeksi ja loistoesineeksi). Mutta hyvässä ja terveessä aristokratiassa on olennaista, *ettei* se tunne olevansa kuningasvallan enempää kuin yhteisönkään funktio, vaan sen *tarkoitus* ja ylin oikeutus, — että se siitä syystä ottaa hyvällä omallatunnolla uhreikseen lukemattomia ihmisiä, joiden täytyy *sen takia* painua ja vähentyä epätäydellisiksi ihmisiksi, orjiksi, työvälineiksi. Tämän aristokratian perususkona täytyy olla juuri sen, *ettei* yhteiskunta saa olla olemassa vain yhteiskuntaa varten, vaan ainoastaan perustus ja teline, jonka varassa valio-olennot voivat kohota korkeampaan tehtäväänsä ja yleensä korkeampaan *olemiseen:* niinkuin ne Jaavan auringonhimoiset kiipijäkasvit — niiden nimenä on Sipo matador —, jotka syleilevät tammea käsivarsillaan niin kauan ja usein että ne viimein, korkealla puun yläpuolella, mutta siihen nojaten, voivat vapaassa valossa avata kruununsa ja tuoda onnensa näkyviin. —

259

Pidättyä keskinäisestä loukkaamisesta, väkivallasta, riistosta, asettaa oma tahto toisen tahdon tasalle: tämä voi tietyssä korkeassa mielessä tulla yksilöiden välillä hyväksi tavaksi, jos on olemassa siihen kuuluvat edellytykset (nimittäin niiden tosiasialli-

nen yhtäläisyys voimamäärien ja arvonmittojen puolesta ja niiden yhteenkuuluvaisuus samassa kokonaisuudessa). Mutta jos tämä periaate tahdottaisiin avartaa ja kenties tehdä kerrassaan *yhteiskunnan perusprinsiipiksi*, se osoittautuisi heti siksi, mikä se on: elämän *kieltämisen* tahdoksi, hajoamis- ja rappeutumisprinsiipiksi. Tässä on ajateltava perusteellisesti pohjaan saakka ja torjuttava kaikki tunteileva heikkous: elämä itse on *olennaisesti* vieraan ja heikomman omaksumista, loukkaamista, valtaamista, sortoa, kovuutta, omiin muotoihin pakottamista, itseensäliittämistä ja vähintään, lievimmältään riistoa, — mutta miksi pitäisikään aina käyttää sellaisia sanoja, joissa on vanhastaan halventavan tarkoituksen leima? Myös sen kokonaisuuden, jonka sisäpuolella, kuten edellä otaksuttiin, yksilöt käsittelevät toisiaan yhtäläisinä — näin tapahtuu jokaisessa terveessä aristokratiassa —, täytyy, jos se on elävä eikä kuoleva elimistö, tehdä toisille kokonaisuuksille kaikkea sitä, mistä yksilöt siinä pidättyvät suhteessaan toisiinsa: sen täytyy olla ilmettyä vallantahtoa, se tahtoo kasvaa, laajentua, vetää puoleensa, päästä vallitsemaan, — ei minkään moraliteetin tai immoraliteetin perusteella, vaan koska se *elää* ja koska elämä *on* juuri vallantahtoa. Mutta eurooppalaisten yleinen tietoisuus ei ole missään kohdassa vastahakoisempi ottamaan oppia kuin tässä; nykyisin haaveillaan kaikkialla, jopa tieteellistenkin valheverhojen alla, tulevista yhteiskunnan tiloista, jotka eivät saa olla »luonteeltaan riistäviä»: se kaikuu minun korvissani, ikäänkuin luvattaisiin keksiä elämä, joka pidättyisi kaikista elimellisistä toiminnoista. »Riistäminen» ei kuulu pilaantuneeseen tai epätäydelliseen ja alkeelliseen yhteiskuntaan: se kuuluu kaiken elävän *olemukseen*, elimellisenä perustoimintona, se johtuu varsinaisesta vallantahdosta, joka on juuri elämän tahto. — Jos tämä onkin teoriana jotakin uutta, — realiteettina se on kaiken historian *alku-tosiasia:* ainakin siinä määrin täytyy olla rehellinen itseään kohtaan! —

260

Vaeltaessani niiden monien hienompien ja karkeampien moraalien kautta, jotka ovat tähän mennessä vallinneet tai vielä vallitsevat maan päällä, minä havaitsin eräiden piirteiden säännöllisesti toistuvan toistensa kanssa ja toisiinsa liittyvinä: kunnes

minulle viimein selvisi kaksi perustyyppiä ja tuli ilmi eräs peruseroavaisuus. On *herra-moraalia* ja *orja-moraalia;* — minä lisään heti, että kaikissa korkeammissa ja sekalaisemmissa kulttuureissa ilmenee myös molempien moraalien välitysyrityksiä, vielä useammin niiden sekoitusta ja keskinäistä väärinymmärrystä, vieläpä toisinaan niiden kovaa rinnakkaisuuttakin — samassa ihmisessä, yhdessä sielussakin. Moraaliset arvoerotukset ovat syntyneet joko hallitsevan lajin keskuudessa, joka on mielihyvin tullut tietoiseksi siitä, mikä sitä erottaa hallitusta, — tai kaikenasteisten hallittujen, orjien ja riippuvaisuudessa elävien joukossa. Edellisessä tapauksessa, kun »hyvän» käsitteen määräävät ne, jotka hallitsevat, tunnetaan erinomaisiksi ja arvojärjestystä määrääviksi ylevät ylpeät sieluntilat. Ylhäinen ihminen erottaa itsestään ne olennot, joissa ilmenee sellaisten ylevien ylpeiden tilojen vastakohta: hän halveksuu heitä. Huomattakoon heti, että tässä ensimmäisessä moraalin lajissa »hyvän» ja *»huonon»* vastakohta merkitsee samaa kuin »ylhäisen» ja »halveksuttavan» — »hyvän» ja *»pahan»* vastakohta juontuu toisesta juuresta. Halveksuminen kohdistuu arkaan, pelokkaaseen, pikkumaiseen, ahdasta hyödyllisyyttä ajattelevaan; samoin luihukatseiseen, epäluuloiseen, itseänsä-halventavaan, koiramaiseen ihmislajiin, joka antautuu pahoinpideltäväksi, kerjäävään imartelijaan, ennen kaikkea valehtelijaan: — kaikkien aristokraattien perususko on, että yhteinen kansa on valheellista. »Me totuudelliset» — tämän nimen antoivat aateliset itselleen vanhassa Kreikassa. On päivänselvää, että moraaliset arvomääreet on kaikkialla kohdistettu ensin *ihmisiin* ja vasta johdannaisina ja myöhään *tekoihin:* senvuoksi on paha virhe, kun moraalin historian tutkijat ottavat lähtökohdakseen sellaisia kysymyksiä kuin »minkätähden on säälivää tekoa kiitetty?» Ylhäinen ihmislaji tuntee *itse* olevansa arvoamääräävä, sen ei tarvitse hankkia itselleen hyväksymistä, sen arvostelma kuuluu »mikä on vahingollista minulle, se on sinänsä vahingollista», se tietää olevansa se, mikä yleensä antaa olioille kunniaa, se on *arvojaluova.* Kaikkea, mitä se tuntee omassa itsessään, se kunnioittaa: sellainen moraali on itsensäylistystä. Etualalla on ylitsevuotamaan pyrkivän täyteläisyyden, vallan tunne, korkean jännityksen onni, lahjoittamaan ja poisantamaan alttiin rikkauden tietoisuus: — ylhäinenkin ihminen auttaa onnetonta, mutta ei tai tuskin ensinkään säälistä, vaan ennemmin vallan ylenpalttisuuden luomasta tarpeesta.

Ylhäinen ihminen kunnioittaa itsessään mahtavaa, myös sitä, jolla on oma itsensä vallassaan, joka osaa puhua ja olla vaiti, joka kohtelee mielellään ankarasti ja kovasti itseänsä ja kunnioittaa kaikkea ankaraa ja kovaa. »Kovan sydämen pani Odin minun poveeni», sanotaan eräässä vanhassa skandinaavisessa sagassa: se on täydellä oikeudella runoiltu ylpeän viikingin sielusta. Sellainen ihminen on ylpeä juuri siitä, *ettei* hän ole luotu säälimään: sentähden lisää sagan sankari varoittavasti »jonka sydän ei ole kova jo nuorena, sen sydän ei tule koskaan kovaksi». Ylhäiset ja urhoolliset, jotka ajattelevat niin, ovat kauimpana siitä moraalista, joka pitää juuri sääliä tai toimintaa toisten hyväksi tai desintéressementia moraalisen laadun merkkinä; usko omaan itseensä, ylpeys itsestään, »epäitsekkyyteen» kohdistuva perusvihamielisyys ja ironia kuuluu ylhäiseen moraaliin yhtä varmasti kuin myötätuntoihin ja »lämpimään sydämeen» kohdistuva lievä vähäksyminen ja varovaisuus. — Juuri mahtavat *osaavat* kunnioittaa, se on heidän taiteensa, heidän keksinnän valtakuntansa. Iän ja perinnäisen syvä kunnioittaminen — koko oikeus pohjautuu tähän kaksinkertaiseen kunnioitukseen —, esivanhemmille suotuisa ja tuleville epäsuotuisa usko ja ennakkoluulo on tyypillinen mahtavien moraalissa; ja kun toisaalta »uudenaikaisten aatteiden» ihmiset uskovat melkein vaistomaisesti »edistykseen» ja »tulevaisuuteen» sekä osoittavat yhä suurempaa iän kunnioittamisen puutetta, siinä tulee jo riittävästi ilmi näiden »aatteiden» epäylhäinen alkuperä. Mutta kaikkein vierain ja kiusallisin on hallitsevien moraali nykyiselle maulle sen ankaran periaatteen vuoksi, että ihmisellä on velvollisuuksia ainoastaan vertaisiaan kohtaan; että alemman arvoluokan olentoja, kaikkea vierasta saa kohdella mielin määrin eli »niinkuin sydän tahtoo» ja joka tapauksessa »hyvän ja pahan tuolla puolen» — tähän kuulunee sääli ja muu semmoinen. Kyky ja velvollisuus pitkään kiitollisuuteen ja pitkään kostoon — molemmat vain yhdenvertaisten kesken —, korvaamisen hienous, käsite-hienostus ystävyydessä, eräänlainen omien vihollisten välttämättömyys (aivan kuin viemäreinä kateuden, riidanhalun, ylimielisyyden affekteille, — oikeastaan jotta voitaisiin olla oikealla tavalla *ystävällinen*): kaikki tämä kuuluu tyypillisinä tunnusmerkkeinä ylhäiseen moraaliin, joka, kuten huomautettiin, ei ole »uudenaikaisten aatteiden» moraalia ja jota senvuoksi on nykyisin vaikea tunteella tavoittaa, myös vaikea kaivaa esille ja paljastaa. — Toisin on

jälkimmäisen moraalityypin, *orja-moraalin* laita. Jos otaksumme, että väkivallan alaisiksi joutuneet, masennetut, kärsivät, epävapaat, itsestään-epätietoiset ja väsyneet moralisoivat: mitä yhtäläistä heidän moraalisissa arvioinneissaan onkaan? Todennäköisesti niissä ilmenee ihmisen koko olotilaan kohdistuva pessimistinen epäluulo, kenties ihmisen ja hänen olotilansa tuomitseminen. Orjan katse on epäsuopea mahtavan hyveille: hän suhtautuu epäillen ja epäluuloisesti, hän suhtautuu *hienon* epäluuloisesti kaikkeen »hyvään», jota siellä kunnioitetaan —, hän tahtoisi saada itsensä vakuuttumaan siitä, ettei itse onnikaan ole siellä aitoa onnea. Toisaalta vedetään esille ja valaistaan kirkkaasti niitä ominaisuuksia, jotka ovat omansa helpottamaan kärsivien olemassaoloa: tässä saavat osakseen kunniaa sääli, suopea avulias käsi, lämmin sydän, kärsivällisyys, ahkeruus, nöyryys, ystävällisyys —, sillä ne ovat täällä kaikista hyödyllisimmät ominaisuudet ja melkein ainoat keinot, joiden avulla olemassaolon painostusta voidaan kestää. Orja-moraali on olennaisesti hyödyllisyys-moraalia. Tässä on pesäke, josta on saanut alkunsa tuo kuuluisa vastakohta »hyvä» ja »paha»: — pahaan sijoitetaan tunteen avulla valta ja vaarallisuus, eräänlainen peljättävyys, hienous ja väkevyys, joka ehkäisee halveksumisen synnyn. Orja-moraalin mukaan »paha» siis virittää pelkoa; herra-moraalin mukaan juuri »hyvä» ihminen virittää ja tahtoo virittää pelkoa, kun taas »huono» ihminen tunnetaan halveksuttavaksi. Vastakohta kärjistyy äärimmilleen, kun orja-moraalin seuraamusten mukaisesti nyt lopulta liittyy niihinkin, joita tämä moraali pitää »hyvinä», halveksumisen häive — vaikkapa vain pieni ja hyvänsuopa —, koska hyvän täytyy orjallisen ajatustavan puitteissa joka tapauksessa olla *vaaraton* ihminen: hän on hyvänsävyinen, helposti petettävä, ehkä tyhmänlainen, un bonhomme. Kaikkialla, missä orja-moraali pääsee vallitsevaksi, kieli osoittaa taipumusta sanojen »hyvä» ja »tyhmä» toisiinsa lähentämiseen. — Viimeinen peruseroavaisuus: *vapauden* kaipuu, onnen vaisto ja vapauden-tunteen hienoudet kuuluvat orja-moraaliin ja -moraliteettiin yhtä välttämättömästi kuin kunnioituksessa, antaumuksessa ilmenevä taide ja haaveilu on aristokraattisen ajattelu- ja arvostustavan säännöllinen symptomi. — Tästä käy ilman muuta ymmärrettäväksi, miksi rakkauden *intohimona* — se on meidän eurooppalainen erikoisuutemme — täytyy ehdottomasti olla ylhäistä sukuperää: sen ovat, kuten

tiedetään, keksineet provencelaiset ritari-runoilijat, nuo mainiot kekseliäät »gai saberin ihmiset, joille Eurooppa on kiitollisuudenvelassa paljosta, melkeinpä itsestäänkin. —

261

Niihin asioihin, joita ylhäisen ihmisen on ehkä kaikkein vaikein käsittää, kuuluu turhamaisuus: hänen tekee mieli kieltää se vielä siinäkin, missä toisenlainen ihminen on sen kourin kokevinaan. Hänen ongelmanaan on kuvailla mieleensä olentoja, jotka yrittävät virittää itsestään toisiin hyvää käsitystä, mitä heillä itsellään ei ole — ja mitä he siis eivät myöskään »ansaitse» —, ja jotka kuitenkin itse jälkeenpäin *uskovat* tähän hyvään käsitykseen. Se näyttää hänestä osaksi niin mauttomalta ja omaa itseä kunnioittamattomalta, osalta taas niin eriskummaisen-järjettömältä, että hän tahtoisi kernaasti käsittää turhamaisuuden poikkeukseksi ja epäilee sitä useimmissa tapauksissa, joissa siitä puhutaan. Hän sanoo esimerkiksi: »minä voin erehtyä arvostaessani itseäni ja toisaalta kuitenkin vaatia, että toisetkin tunnustavat arvoni juuri niin kuin minä sen määrittelen, — mutta se ei ole turhamaisuutta (vaan kopeutta tai useammin sitä, mitä sanotaan »nöyryydeksi», myös »vaatimattomuudeksi»). Tai näin: »minä voin monestakin syystä olla iloinen siitä, että toisilla on minusta hyvä käsitys, ehkä siksi, että kunnioitan ja rakastan heitä ja iloitsen jokaisesta heidän ilostaan, ehkä myös siksi, että heidän hyvä käsityksensä todistaa oikeaksi ja vahvistaa oman hyvän käsitykseni itsestäni, ehkä siksi, että toisten hyvä käsitys silloinkin, kun en siihen yhdy, kuitenkin minua hyödyttää tai lupaa hyödyttää, — mutta mikään tällainen ei ole turhamaisuutta.» Ylhäisen ihmisen täytyy ensin pakottautua, varsinkin historiaa apunaan käyttäen, tajuamaan, että tavallinen ihminen on ammoisista ajoista, kaikissa jotenkin riippuvaisuus-suhteessa elävissä kansankerroksissa *ollut* vain se, minä häntä *on pidetty:*—koska hän ei ole ollut ensinkään tottunut omintakeisesti määräämään arvoja, hän ei myöskään ole katsonut omistavansa muuta arvoa kuin sen, jonka hänen herransa hänelle myönsivät (arvojen luominen on varsinainen *herrainoikeus).* Voidaan käsittää valtavasta atavismista johtuvaksi, että tavallinen ihminen vielä nytkin aina *odottaa* toisten mie-

lipidettä itsestään ja alistuu siihen sitten vaistomaisesti: mutta ei suinkaan vain johonkin »hyvään» mielipiteeseen, vaan myös huonoon ja kohtuuttomaan (ajateltakoon esimerkiksi suurinta osaa niistä itsensäarvioimisista ja itsensä ala-arvioimisista, joita uskovaiset naiset oppivat rippi-isiltään ja joita uskovainen kristitty yleensä oppii kirkoltaan). Sitä mukaa kuin syntyy demokraattinen asioiden järjestys (ja sen syyn, herrojen ja orjien verensekoituksen vaikutuksesta), alkujaan ylhäinen ja harvinainen halu myöntää itselleen omintakeisesti arvoa ja »ajatella itsestään hyvää» todella rohkaistuu ja leviää yhä enemmän: mutta sillä on aina vastustajanaan vanhempi, laajempi ja perusteellisemmin lihaksi ja vereksi muuttunut taipumus, — ja »turhamaisuuden» ilmiössä tämä vanhempi taipumus pääsee nuoremman herraksi. Turhamainen iloitsee *jokaisesta* kuulemastaan itseänsä koskevasta hyvästä mielipiteestä (täysin riippumatta kaikista sen hyödyllisyyden näkökannoista ja samaten riippumatta siitä, onko se tosi vai väärä), samoin kuin hän kärsii jokaisesta huonosta mielipiteestä: hän näet alistuu niihin molempiin, hän *tuntee* olevansa niiden alainen sen ikivanhan alistumisvietin vaikutuksesta, joka hänessä viriää. — Hyviin käsityksiin omasta itsestä yrittää *viekoitella* turhamaisen veressä elävä »orja», orjan oveluuden jäännös — ja kuinka paljon »orjaa» onkaan vielä nyt jäljellä esimerkiksi naisessa; ja orja itse myös heti jälkeenpäin polvistuu näiden mielipiteiden eteen, ikäänkuin hän ei olisikaan niitä aiheuttanut. — Ja vielä kerran sanottuna: turhamaisuus on atavismia.

262

Laji syntyy, tyyppi tulee varmaksi ja lujaksi taistelussa olennaisesti samanlaisia *epäsuotuisia* olosuhteita vastaan. Toisaalta tiedetään jalostajien kokemuksista, että lajit, jotka saavat osakseen ylenrunsasta ravintoa ja yleensä tavallista enemmän suojaa ja huolenpitoa, aivan pian taipuvat mitä suurimmassa määrässä tyypin muunteluun ja ovat rikkaita ihmeistä ja eriskummaisuuksista (myös eriskummaisista paheista). Ajateltakoon nyt kerran jotakin aristokraattista yhteisöä esimerkiksi vanhaa kreikkalaista polista tai Venetsiaa, joko vapaaehtoisena tai pakollisena laitoksena, jolla on tehtävänään *jalostus:* siinä on yhdessä

ja oman voimansa varassa ihmisiä, jotka tahtovat viedä lajinsa voittoon, enimmälti siksi, että heidän *täytyy* pitää voitokkaasti puolensa tai joutua kaameaan tuhoutumisvaaraan. Tästä puuttuu se suotuisuus, se ylenmääräisyys, se suoja, joiden vallitessa muuntelu tapahtuu helpommin, laji tarvitsee itseään lajina, jonakin, mikä yleensä voi pitää puolensa ja muodostua kestäväksi juuri kovuutensa, yhdenmuotoisuutensa, muotonsa yksinkertaisuuden avulla, alinomaisessa taistelussa naapureita tai kapinoimaan pyrkiviä kukistettuja vastaan. Mitä monipuolisin kokemus opettaa sille, mitkä ovat ne ominaisuudet, joita sen on ennen muuta kiittäminen siitä, että se, kaikkien jumalien ja ihmisten uhalla, on yhä olemassa, että se on yhä vielä päässyt voitolle: näitä ominaisuuksia se sanoo hyviksi, yksin näitä hyveitä se kasvattaa. Se käyttää siinä kovuutta, se tahtookin kovuutta; aristokraattinen moraali on aina suvaitsematonta, nuorison kasvatuksessa, naisten valinnassa, aviotavoissa, vanhojen ja nuorten välisissä suhteissa, rikoslaeissa (jotka ottavat huomioon vain lajista poikkeavat): se lukee itse suvaitsemattomuudenkin hyveiden joukkoon antaen sille nimen »oikeamielisyys». Tyyppi, jossa on vähän, mutta hyvin voimakkaita piirteitä, ankara, sotainen, älykkään-vaitelias, kiinteä ja sulkeutunut ihmislaji (joka sellaisena vaistoaa mitä herkimmin yhteisön tenhot ja nyanssit) asetetaan siten sukupolvien vaihdunnan ylä- ja ulkopuolelle; alinomainen taistelu aina samoja *epäsuotuisia* olosuhteita vastaan on, kuten sanottu, syynä siihen, että tyypistä tulee luja ja kova. Mutta viimein saavutetaan sitten kerran onnellinen olotila, valtava jännitys laukeaa; naapurien joukossa kenties ei ole enää ainoatakaan vihollista ja elämän, vieläpä elämän nautinnonkin välineitä on runsaasti saatavissa. Yhtäkkiä katkeaa vanhan kurin side ja pakko: tämä kasvatus ei tunne enää olevansa välttämätön, olemassaolon edellytyksenä, — jos se tahtoisi jatkua, se kykenisi siihen vain eräänä *ylellisyyden* muotona, arkaisoivana *makuna*. Muuntelu, sekä lajista poikkeamisena (korkeampaan, hienompaan, harvinaisempaan) että lajista huonontumisena ja eriskummaisuutena, on yhtäkkiä näkymöllä mitä runsaimpana ja upeimpana, yksityinen uskaltaa olla yksityinen ja erottautua muista. Näissä historian käännekohdissa ilmenevät vierekkäin ja monesti toisiinsa takertuneina ja kietoutuneina ihana monimuotoinen aarniometsämäinen kasvu ja pyrkimys ylöspäin, eräänlainen *trooppinen* kasvamiskilvan

tempo sekä valtava tuhoutuminen ja itsensätuhoaminen niiden villisti toisiaan vastaan suuntautuvien, ikäänkuin räjähtävien egoismien ansiosta, jotka taistelevat keskenään »auringosta ja valosta» eivätkä osaa enää ottaa mitään määrää, mitään hillintää, mitään sääliä tähänastisesta moraalista. Tämä moraali itse on kasannut suunnattoman suureksi sen voiman, joka on niin uhkaavasti jousen jännittänyt: — nyt se on »elänyt aikansa», nyt siitä vapaudutaan. On saavutettu se vaarallinen ja kaamea kohta, jossa suurempi, monipuolisempi, avarampi elämä elää vanhan moraalin *ylitse;* »yksilö» on ilmaantunut, hänen on pakko itse säätää itselleen lakia, keksiä omat itsesäilytyksen, itsekorotuksen, itselunastuksen taidot ja viekkaudet. Pelkkiä uusia »mitä varten», pelkkiä uusia »minkä avulla», ei enää mitään yhteisiä kaavoja, väärinymmärrys ja ylenkatse toisiinsa liittyneinä, rappeutuminen, turmelus ja korkeimmat pyyteet kauhealla tavalla toisiinsa kietoutuneina, rodun neron kaikki runsaudensarvet hyvää ja pahaa ylitsevuotavina, kohtalokas kevään ja syksyn samanaikaisuus, täynnä uusia viehäkkeitä ja huntuja, jotka ovat ominaisia nuorelle, vielä tyhjentymättömälle, vielä väsymättömälle turmelukselle. Taas on läsnä vaara, moraalin emo, suuri vaara, tällä kertaa sijoitettuna yksilöön, lähimmäiseen ja ystävään, kadulle, omaan lapseen, omaan sydämeen, halun ja tahdon kaikkein omimpaan ja salatuimpaan: mitä saarnattavaa onkaan nyt niillä moraalifilosofeilla, joita tänä aikana astuu esiin? He havaitsevat, nämä terävät huomioitsijat ja tähystelijät, että loppu lähenee nopeasti, että kaikki heidän ympärillään tärveltyy ja tärvelee, ettei mikään pysy pystyssä ylihuomiseen saakka, yhtä ainoata ihmislajia, parantumattomasti *keskinkertaista,* lukuun ottamatta. Vain keskinkertaisilla on toiveita jatkuvasta olemassaolostaan, sukunsa säilymisestä, — he ovat tulevaisuuden ihmiset, ainoat eloon jäävät; »olkaa niinkuin he! tulkaa keskinkertaisiksi!» kuuluu nyt ainoa moraali, jossa on vielä järkeä, joka vielä löytää kuulevia korvia. — Mutta sitä on vaikea saarnata, tätä keskinkertaisuuden moraalia! — eihän se saa koskaan tunnustaa, mikä se on ja mitä se tahtoo! sen täytyy puhua määrästä ja arvokkuudesta ja velvollisuudesta ja lähimmäisenrakkaudesta, — sille käy varmaan vaikeaksi *salata ironiaa!* —

263

On *arvosijan vaistoa,* joka, enemmän kuin mikään muu, jo on *korkean* arvosijan merkki; on kunnioituksen vivahdusten aikaansaamaa *iloa,* joka viittaa ylhäiseen syntyperään ja ylhäisiin tottumuksiin. Sielun hienous, hyvyys ja ylevyys joutuu vaarallisesti koeteltavaksi, kun sen ohitse kulkee jotakin, mikä kuuluu korkeimpaan arvoluokkaan, mutta jota eivät arvovallan aiheuttamat väristykset vielä varjele tungettelevilta kosketuksilta ja kömpelyyksiltä: jotakin, mikä kulkee tietänsä merkitsemättömänä, löytämättömänä, kiusaavana, kenties tahallaan verhoutuneena ja valhepukuisena, kuin elävänä koetinkivenä. Jonka tehtävään ja harjoitukseen kuuluu sielujen tutkiminen, se käyttää juuri tätä taidetta monin muodoin todetakseen sielun lopullisen arvon, muuttumattoman synnynnäisen arvosijan, joka sille kuuluu: hän koettelee sielun *kunnioitusvaistoa.* Différence engendre haine: monen ihmisluonnon alhaisuus räiskyy äkkiä esiin kuin likainen vesi, kun ohi kannetaan jotakin pyhää astiaa, jotakin suljetuissa lippaissa säilytettyä kalleutta; ja toisaalta on ehdotonta vaikenemista, katseen epäröintiä, kaikkien eleiden hiljentymistä, mikä osoittaa, että sielu tuntee kunnioitettavan läsnäolon. Se, miten Euroopassa toistaiseksi yleensä ylläpidetään *Raamattuun* kohdistuvaa kunnioitusta, on kenties parasta tavan jalostusta ja hienostusta, josta Eurooppa saa kiittää kristinuskoa: sellaiset syvät ja mitä merkittävimmät kirjat tarvitsevat suojakseen ulkoapäin tulevaa arvovallan tyranniutta *säilyäkseen* ne vuosituhannet, jotka ovat niiden tyhjentämistä ja täydellistä tulkintaa varten tarpeen. On saavutettu paljon, kun on ihmisten suureen joukkoon (kaikenlaisiin latteapäihin ja nopeasuoliin) vihdoin saatu istutetuksi tunne, ettei sen ole lupa kajota kaikkeen; että on pyhiä elämyksiä, joiden edessä sen on riisuttava kengät jaloistaan ja pidettävä loitolla epäpuhdas käsi, — niin se saavuttaa melkeinpä korkeimman ihmisyytensä. Toisaalta on niinsanotuissa sivistyneissä, »uudenaikaisten aatteiden» uskovaisissa, tuskin mitään muuta niin inhottavaa kuin heidän häveliäisyydenpuutteensa, heidän silmiensä ja käsiensä huoleton julkeus, jolla he koskettavat, nuolevat, kopeloivat kaikkea; ja on mahdollista, että nykyisin löytyy kansasta, rahvaasta, varsinkin talonpoikaisväestöstä, yhä vielä enemmän *suhteellista* maun ylhäisyyttä ja kunnioituksen aistia kuin sanomalehtiä lukevista hengen puolivillaisista, sivistyneistä.

264

Ihmisen sielusta ei käy pyyhkiminen pois sitä, mitä hänen esivanhempansa ovat mieluimmin ja alinomaisimmin tehneet: ovatko he ehkä olleet uutteroita säästäjiä ja johonkin kirjoituspöytään ja rahalippaaseen kuuluvia lisiä, vaatimattomia ja porvarillisia pyyteiltään, vaatimattomia myös hyveiltään; vai ovatko eläneet tottuneina käskemään varhaisesta myöhäiseen saakka, suosien karuja huvituksia ja samalla ehkä vielä karumpia velvollisuuksia ja vastuunalaisuuksia; vai ovatko he viimein kerran uhranneet vanhoja syntyperän ja omistuksen etuoikeuksia elääkseen kokonaan uskolleen — »Jumalalleen» — leppymättömän ja herkän, jokaista välitystä punastuvan omantunnon ihmisinä. On kerrassaan mahdotonta, ettei ihmisellä ole verissään vanhempiensa ja esivanhempiensa ominaisuuksia ja mieltymyksiä: näyttäköön asia muuten kuinka toisenlaiselta tahansa. Tämä on rodun ongelma. Jos tiedetään jotakin vanhemmista, on lupa tehdä johtopäätöksiä lapsen suhteen: jonkin ilkeän pidättymättömyyden, jonkin nurkka-kateuden, kömpelön itsekylläisyyden — nämä kolme yhdessä ovat aina luoneet varsinaisen alhaisotyypin —, sellaisen täytyy siirtyä lapseen yhtä varmasti kuin pilaantuneen veren; ja parhaankin kasvatuksen ja sivistyksen avulla saavutetaan vain se tulos, että tällainen perintö voidaan *salata*. — ja mihin muuhun kasvatus ja sivistys nykyisin pyrkivätkään! Meidän hyvin kansanomaisena, toisin sanoen alhaisomaisena aikakautenamme »kasvatuksen» ja »sivistyksen» täytyy olla olennaisesti pettämistaidetta, — taitoa peittää ruumiissa ja sielussa asuva perinnäinen alhaiso. Kasvattaja, joka nykyisin saarnaisi ensi sijassa totuudellisuutta ja lakkaamatta kehottaisi kasvattejaan »olkaa tosia! olkaa luonnollisia! käyttäytykää olemuksenne mukaisesti!» — sellainenkin hyveellinen ja hyväuskoinen aasi oppisi jonkin ajan kuluttua tarttumaan Horatiuksen furcaan voidakseen expellere naturam: millä menestyksellä? »Alhaiso» usque recurret. —

265

Silläkin uhalla, että viattomat korvat tulevat tyytymättömiksi, minä totean: ylhäisen sielun olemukseen kuuluu itsekkyys, ni-

mittäin järkkymätön usko, että toisten olentojen täytyy luonnostaan olla alamaisia ja uhrautua sellaiselle olennolle kuin »me olemme». Ylhäinen sielu hyväksyy tämän itsekkyytensä tosiasian ilman mitään kysymysmerkkiä, myös tuntematta siinä olevan minkäänlaista kovuutta, pakkoa, mielivaltaa, päinvastoin asiana, joka saattaa pohjautua olevaisten perimmäiseen lakiin: — jos se etsisi sille nimeä, se sanoisi »se on itse oikeus ja kohtuus». Se tunnustaa itselleen, olosuhteissa, jotka saavat sen aluksi epäröimään, että on toisia, joilla on sama oikeus; niinpiankuin se on päässyt selvyyteen tästä arvojärjestyskysymyksestä, se liikkuu näiden yhtäläisten ja yhdenvertaisten keskuudessa häveliäänä ja herkän kunnioittavana yhtä varmasti kuin seurustellessaan itsensä kanssa, — synnynnäisen taivaan-mekaniikan mukaan, joka on tuttu kaikille tähdille. Se on *lisä* sielun itsekkyyteen, tämä hienous ja itsensärajoittaminen seurustelussa kaltaistensa kanssa — jokainen tähti on sellainen egoisti —: se kunnioittaa *itseään* heissä ja oikeuksissa, joita se heille myöntää, se uskoo varmasti, että keskinäinen kunnianosoitusten ja oikeuksien vaihto kaiken seurustelun *olemuksena* kuuluu samaten olevaisten luonnolliseen olotilaan. Ylhäinen sielu ottaa, kuten antaakin, intohimoisen ja herkän korvausvaistonsa varassa, joka asuu sen syvimmässä. »Armon» käsitteellä ei ole inter pares mitään merkitystä eikä hyvää hajua; saattaa olla subliimi tapa antaa lahjojen ikäänkuin tihkua päälleen ylhäältä ja juoda ne janoisesti kuin virvoittavat pisarat: mutta tähän taitoon ja eleeseen ei ylhäisessä sielussa ole luontumusta. Sitä estää tästä sen itsekkyys: se on yleensä haluton katsomaan »ylöspäin», — se katsoo joko *eteensä,* vaakasuorasti ja hitaasti, tai alas: — *se tietää olevansa korkealla.* —

266

»Todella kunnioittaa voi vain sitä, joka ei *etsi* itseänsä.» — Goethe raatiherra Schlosserille.

267

Kiinalaisilla on sananparsi, jonka äidit opettavat jo lapsilleen: siao-sin »tee sydämesi *pieneksi!*» Tämä on varsinainen pe-

rustaipumus myöhäisissä sivilisaatioissa: minusta on epäilemätöntä, että antiikin kreikkalainen havaitsisi meistä nykyisistä eurooppalaisista ensiksi itsemme pienennyksen, — jo se yksin »loukkaisi hänen makuansa». —

268

Mitä onkaan lopulta »die Gemeinheit»? — Sanat ovat käsitteiden äännemerkkejä; mutta käsitteet ovat usein toistuvien ja yhdessä esiintyvien tuntojen, tunto-ryhmien tiettyjä kuvamerkkejä. Toistensa ymmärtämiseksi ei vielä riitä, että käytetään samoja sanoja: on myös käytettävä samoja sanoja samasta sisäisten elämysten lajista, oman kokemuksen täytyy lopulta olla yhteinen *(gemein)* toisten kanssa. Sentähden ymmärtävät saman kansan ihmiset toisiaan paremmin kuin eri kansoihin kuuluvat, vaikka nämä käyttäisivät yhteistäkin kieltä; tai oikeammin: kun ihmiset ovat eläneet kerran yhdessä yhtäläisissä (ilmaston, maaperän, vaaran, tarpeiden, työn määräämissä) olosuhteissa, siitä syntyy jotakin, missä on »keskinäistä ymmärrystä», kansa. Kaikissa sieluissa on silloin sama määrä usein toistuvia elämyksiä päässyt vallitsemaan harvinaisempia: niiden varassa ihmiset ymmärtävät toisiaan, nopeasti ja yhä nopeammin — kielen historia on lyhennys-tapahtuman historia —; tämän nopean ymmärtämisen pohjalla liitytään yhteen, kiinteämmin ja yhä kiinteämmin. Mitä suurempi vaaranalaisuus, sitä suurempi on tarve sopia nopeasti ja vaivattomasti siitä, mitä on tehtävä; ihmisten kanssakäyminen edellyttää ehdottomasti, etteivät he vaaran kohdatessa ymmärrä toisiaan väärin. Jokaisessa ystävyys- ja rakkaussuhteessakin tehdään vielä tämä koe: mikään sellainen ei voi olla kestävää, jos havaitaan, että samat sanat merkitsevät toiselle toisenlaista tuntoa, ajatusta, aavistusta, toivomusta, pelkoa. (»Ikuisen väärinymmärryksen» pelko: se on se hyvänsuopa haltijahenki, joka sangen usein pidättää eri sukupuoliin kuuluvia henkilöitä harkitsemattomista liitoista, joihin aistit ja sydän kehottavat — *eikä* mikään Schopenhauerin »lajin genius» —!) — Mitkä tuntoryhmät ihmisen sielussa pikimmin viriävät, saavat sanoiksi, antavat käskyn, se vaikuttaa ratkaisevasti hänen arvojensa koko asteikkoon, se lopulta määrää hänen hyvyyksientaulunsa. Ihmisen arvostukset il-

maisevat jotakin hänen sielunsa *rakenteesta* ja siitä, mitä se pitää elämänehtoinaan, varsinaisena hätänään. Jos nyt otaksutaan, että hätä on aina lähentänyt toisiinsa vain sellaisia ihmisiä, jotka ovat osanneet samanlaisilla merkeillä ilmaista samanlaisia tarpeita, samanlaisia elämyksiä, tästä johtuu yleisesti, että hädän helpon *ilmoitettavuuden,* toisin sanoen oikeastaan vain keskimääräisten ja yhteisten *(gemeinen)* elämysten kokemisen on täytynyt olla valtavin kaikista niistä valloista, joiden alaisena ihminen on tähän asti elänyt. Toistensa kaltaisemmat, tavallisemmat ihmiset ovat olleet ja ovat aina edullisemmassa asemassa, valiommat, hienommat, oudommat, vaikeammin ymmärrettävät jäävät helposti yksin, kokevat yksinäistyneinä kovia ja jatkavat harvoin sukuaan. Täytyy kutsua avuksi suunnattomia vastavoimia, jos tahdotaan ehkäistä tämä luonnollinen, liiankin luonnollinen progressus in simile, ihmisen kehittäminen kohti yhtäläistä, tavallista, keskinkertaista, laumamaista — yhteis-halpamaista *(das Gemeine)!*

269

Mitä enemmän psykologi — synnynnäinen, välttämätön psykologi ja sielujen-arvaaja — kääntyy tarkastelemaan valiompia tapauksia ja ihmisiä, sitä enemmän hän joutuu vaaraan tukehtua sääliinsä: hän *tarvitsee* kovuutta ja mielenkirkkautta kipeämmin kuin kukaan muu. Korkeampien ihmisten, oudommin luontuneiden sielujen tärveltyminen, tuhoutuminen on näet sääntönä: on kauheata, kun sellainen sääntö on aina silmien edessä. Kun psykologi on tullut huomaamaan tämän tuhoutumisen, kun hän ensin kerran ja sitten *melkein* yhä uudestaan, kautta koko historian, huomaa korkeamman ihmisen täydellisen sisäisen »auttamattomuuden» ja kärsii siitä, — niin tämä kärsimys ehkä saattaa jonakin päivänä tulla syyksi siihen, että hän kääntyy katkeroituneena omaa onnenosaansa vastaan ja tekee yrityksen itsensä tuhoamiseksi, — että hän itse »turmeltuu». Melkein jokaisessa psykologissa voi havaita oireellista taipumusta ja halua seurusteluun arkipäiväisten ja hyvässä järjestyksessä elävien ihmisten kanssa: se osoittaa, että hän tarvitsee aina parannusta, että hän tarvitsee eräänlaista pakoa ja unohdusta, vapautumista siitä, mitä hänen näkemyksensä ja

leikkauksensa, mitä hänen »käsityönsä» on sälyttänyt hänen omalletunnolleen. Hänelle on ominainen omaan muistiin kohdistuva pelko. Toisten ihmisten arvostelmat saavat hänet helposti mykistymään: hän kuuntelee, kasvot värähtämättöminä, miten toiset palvovat, ihailevat, rakastavat, kirkastuvat siinä, missä hän on *nähnyt*, — tai hän salaa vielä mykistymisensäkin nimenomaan yhtymällä johonkin etuala-mielipiteeseen. Hänen olotilansa voi tulla niinkin kauhistuttavaksi, että ihmisten suuri joukko, sivistyneet, haaveilijat oppivat syvästi kunnioittamaan juuri siinä, missä hän on oppinut suuren kunnioituksen ohella syvän säälin, — oppivat kunnioittamaan »suuria miehiä» ja ihme-eläimiä, joiden vuoksi siunataan ja pidetään kunniassa ja isänmaata, maailmaa, ihmiskunnan arvoisuutta, omaa itseä, ja joita kohti nuorisoa ohjataan, kasvatetaan ... Ja kuka tietää, eikö toistaiseksi ole kaikissa suurissa tapauksissa käynyt juuri samoin: että ihmisten suuri joukko on palvonut jumalaa — ja että tämä »jumala» on ollut vain vaivainen uhrieläin! Menestys on ollut aina suurin valehtelija, — ja »teos» itse on menestys; suuri valtiomies, valloittaja, löytäjä on verhoutunut luomuksiinsa, jopa niin, ettei häntä voi tuntea; taiteilijan, filosofin »teos» vasta keksii sen, joka on sen luonut, jonka sanotaan se luoneen; »suuret miehet», sellaisina kuin heitä palvotaan, ovat jälkeenpäin sepitettyjä pieniä huonoja runoelmia; historiallisten arvojen maailmassa on *vallitsevana* rahanväärennys. Esimerkiksi nuo suuret runoilijat, Byron, Musset, Poe, Leopardi, Kleist, Gogol ja muut (minä en uskalla mainita suurempia nimiä, mutta tarkoitan niitä), — sellaisina kuin he kerta kaikkiaan ovat, kuin heidän ehkä täytyy olla: hetken ihmisinä, innostuvina, aistillisina, lapsekkaina, epäluulossaan ja luottamuksessaan kevytmielisinä ja äkillisinä; varustettuina sieluilla, joissa on tavallisesti jokin salattava murtuma; usein teoksissaan jotakin sisäistä saastutusta kostavina, usein korkealla liidellessään unohdusta etsivinä liian uskollisesta muistista, usein liejuun eksyneinä ja melkein miehistyneinä, kunnes heistä tulee kuin virvatulia rämeiden äärille ja he *tekeytyvät* tähdiksi — kansa kaiketi sanoo heitä silloin idealisteiksi —, usein taistelemassa pitkää inhoa, palautuvaa epäuskon aavetta vastaan, joka tekee kylmäksi ja pakottaa heidät kaipaamaan gloriaa sekä syömään »uskoa omaan itseensä» päihtyneiden imartelijoiden käsistä: — millainen *piina* ovatkaan suuret taiteilijat ja yleensä

korkeammat ihmiset sille, joka on kerran heidät arvannut! On hyvin ymmärrettävää, että juuri nainen — joka on kärsimyksen maailmassa selvänäköinen ja valitettavasti myös paljon yli voimiensa auttamis- ja pelastamishaluinen — niin helposti antaa heidän kokea niitä rajattoman antautuvimman *myötäkärsimisen* purkauksia, joita ihmisten suuri joukko, varsinkaan kunnioittava suuri joukko, ei ymmärrä ja joiden ympärille se kasaa uteliaita ja omahyväisiä tulkintojaan. Tämä myötäkärsimys arvioi säännöllisesti väärin oman voimansa: nainen tahtoisi uskoa, että rakkaus voi *mitä hyvänsä,* — se on hänen varsinainen *taikauskonsa.* Mutta sydämen tuntija arvaa, kuinka köyhä, avuton, vaatelias, erehtyvä, ennemmin hävittävä kuin pelastava paraskin, syvinkin rakkaus on! — On mahdollista, että Jeesuksen elämän pyhän tarun ja naamion takana piilee yksi kaikkein tuskallisimmista tapauksista, joissa on kärsitty siksi, että on ollut *tietoa rakkaudesta:* kaikkein viattomimman ja pyyteisimmän sydämen marttyyrius, sydämen, joka ei koskaan kyltynyt mistään ihmis-rakkaudesta, joka *vaati* rakkautta, rakastettuna-oloa eikä mitään muuta sen lisäksi, jyrkästi, mielettömästi, kauheasti raivoten niitä vastaan, jotka epäsivät häneltä rakkauden; kertomus onnettomasta, joka ei saanut eikä voinut saada osakseen kyllin rakkautta, jonka täytyi keksiä helvetti voidakseen lähettää sinne ne, jotka eivät *tahtoneet* häntä rakastaa, — ja jonka viimein, kun hän oli tullut tietämään inhimillisen rakkauden, täytyi keksiä Jumala, joka on pelkkää rakkautta, pelkkää rakastamis*kykyä,* — joka armahtaa ihmisrakkautta, koska tämä on niin kovin vaivainen, niin kovin tietämätön! Joka niin tuntee, jolla on sellainen *tieto* rakkaudesta —, se *etsii* kuolemaa. Mutta miksi miettisimmekään näin tuskallisia asioita? Ellei ole siihen pakko. —

270

Jokaisen syvästi kärsineen ihmisen henkinen kopeus ja inho — se melkein määrää ihmisten kärsimiskyvyn arvojärjestyksen —, hänen koko olemustaan läpäisevä ja värittävä pelonsekainen vakaumus, että hän kärsimyksensä vuoksi *tietää enemmän* kuin kaikkein älykkäimmät ja viisaimmat voivat tietää, että hän on ollut tuttu ja kerran »kotonaan» monissa kaukaisissa kauhistuttavis-

sa maissa, joista *»te* ette tiedä mitään!» — — tämä kärsivän ihmisen henkinen sanaton kopeus, tämä tiedon valion, siihen »vihityn», sille melkein uhratun ihmisen ylpeys huomaa tarvitsevansa kaikenlaisia valhepukuja varjellakseen itseään tungettelevien ja säälivien käsien kosketukselta ja yleensä kaikelta, mikä ei ole kärsinyt samalla tavalla. Syvä kärsimys tekee ylhäiseksi; se erottaa. Kaikkein hienoimpia verhoutumismuotoja ovat epikurolaisuus ja eräänlainen jatkuvasti osoitettu maun urhoollisuus, joka suhtautuu kärsimykseen kevytmielisesti ja torjuu kaikkea surullista ja syvällistä. On »hilpeitä ihmisiä», jotka käyttävät hilpeyttä välineenään, koska heidät sen vuoksi ymmärretään väärin: he *tahtovat* joutua väärin ymmärretyiksi. On »tieteellisiä ihmisiä», jotka käyttävät välineenään tiedettä, koska se saa näyttämään kuulaalta ja koska tieteellisyys saa päättelemään, että ihminen on pintapuolinen: — he *tahtovat* viekoitella vääraän johtopäätökseen. On vapaita julkeita henkiä, jotka salaavat ja tahtoisivat kieltää, että he ovat murtuneita ylpeitä parantumattomia sydämiä (Hamletin kyynisyys — Galianin tapaus); ja toisinaan on itse narrimaisuus onnettoman liian varman tiedon naamio. — Tästä selviää, että hienompi inhimillisyys edellyttää »naamion kunnioittamista» sekä pidättymistä psykologian harjoittamisesta ja uteliaisuuden tyydyttämisestä väärässä paikassa.

271

Ihmistä ja ihmistä erottaa toisistaan syvimmin erilainen puhtauden aisti ja aste. Mitä auttaakaan kaikki kunnollisuus ja keskinäinen hyödyllisyys, mitä auttaa kaikki keskinäinen hyväntahtoisuus: lopultakin pysyy totena, etteivät — he »siedä toistensa hajua!» Korkeimman asteen puhtausvaisto tekee ihmisestä, jossa se on, mitä ihmeellisimmällä ja vaarallisimmalla tavalla yksinäisen, pyhimyksen: sillä juuri se on pyhyyttä — mainitun vaiston korkein henkistyminen. Jonkinlainen myötätieto kuvaamattomasta kyllyydestä kylvyn onnessa, jokin kiihko ja jano, joka lakkaamatta ajaa sielua yöstä aamuun ja hämäryydestä, »synkkyydestä», kirkkauteen, loistoon, syvyyteen, hienouteen —: yhtä paljon kuin sellainen taipumus *on kunniaksi* — se on ylhäinen taipumus —, se myös *erottaa*. — Pyhimyksen

sääli on inhimillisen, liianinhimillisen *likaisuuteen* kohdistuvaa sääliä. Ja on asteita ja korkeuksia, joissa itse sääli tuntuu hänestä saastumiselta, lialta...

272

Ylhäisyyden merkki: ettemme koskaan ajattele alentaa velvollisuuksiamme jokaisen velvollisuudeksi; ettemme tahdo luovuttaa omaa vastuullisuuttamme, jakaa sitä toisten kanssa; että luemme etuoikeutemme ja niiden käytön *velvollisuuksiimme* kuuluvaksi.

273

Ihminen, joka tavoittelee suurta, katsoo jokaisen, jonka hän tiellään kohtaa, joko välineeksi tai viivytykseksi ja esteeksi — tai tilapäiseksi lepovuoteeksi. Hänen ominainen korkealaatuinen *hyvyytensä* kanssaihmisiä kohtaan on mahdollinen vasta sitten, kun hän on korkeimmillaan ja hallitsee. Kärsimättömyys ja tietoisuus siitä, että hän on siihen saakka aina tuomittu komediaan — sillä sotakin on komediaa ja salaa, kuten väline aina salaa tarkoituksen —, pilaa häneltä kaiken kanssakäymisen: tällainen ihminen tuntee yksinäisyyden ja mitä siinä on kaikkein myrkyllisintä.

274

Odottavien ongelma. — Tarvitaan onnensattumia ja paljon laskematonta, jotta korkeampi ihminen, jossa jokin ongelman ratkaisu uinuu, pääsisi vielä oikeaan aikaan toimimaan — »purkautumaan», kuten voisi sanoa. Niin *ei* keskimäärin käy, ja kaikilla maailman kulmilla istuu odottavia, jotka tuskin tietävät, missä määrin he odottavat, mutta vielä vähemmän, että he odottavat turhaan. Toisinaan tulee herätyshuuto myös liian myöhään, se sattuma, joka antaa »luvan» toimia, — silloin, kun paras nuoruus ja toimimistarmo on jo kulutettu loppuun paikallaan istumalla; ja kuinka moni onkaan, juuri »hypähtäessään seisomaan», kauhistuen havainnut jäsenensä puutuneiksi ja henkensä jo liian jäykäksi. »On jo liian myöhä» — sanoo hän itselleen, luottamatta enää itseensä ja nyttemmin iäksi hyö-

dyttömänä. — Eikö neron valtakunnassa »kädetön Rafael», sana ymmärrettynä avarimman merkityksensä mukaan, kenties olekaan poikkeus, vaan sääntö? — Nero ei ehkä olekaan niin harvinainen: mutta harvinaisia ovat ne viisisataa *kättä*, jotka se tarvitsee — kohdellakseen tyrannin tavalla καιρός-ta, »oikeata aikaa», tarttuakseen sattuman tukkaan!

275

Joka ei *tahdo* nähdä sitä, mikä on jossakin ihmisessä korkeata, se tähyilee kahta terävämmin sitä, mikä hänessä on matalaa ja etualaa, — ja antaa siten ilmi itsensä.

276

Kaikessa haavoittumisessa ja menetyksessä on alempi ja karkeampi sielu paremmassa asemassa kuin ylhäisempi: viimeksimainitun vaarojen täytyy olla suuremmat, onpa vielä, kun ottaa huomioon sen monipuoliset elämänehdot, erinomaisen todennäköistä, että se joutuu haaksirikkoon ja hukkuu. Sisiliskolle kasvaa menetetyn varpaan sijaan uusi: mutta ei ihmiselle.—

277

— Ikävä kyllä! Taas sama vanha juttu! Kun on rakentanut talonsa valmiiksi, havaitsee oppineensa ohimennen jotakin, mikä olisi ehdottomasti *täytynyt* tietää, ennenkuin — alkoi rakentaa. Ikuinen ikävä »liian myöhään!» — Kaiken *valmiin* melankolia! —

278

Vaeltaja, kuka sinä olet? Minä näen sinun kulkevan tietäsi, pilkkaamatta, rakastamatta, silmissä katse, jota on mahdoton tulkita; kosteana ja murheellisena kuin mittaluoti, joka on kyltymätönnä tullut takaisin päivänvaloon jokaisesta syvyydestä — mitä se etsikään sieltä alhaalta? — rintasi ei huokaa, huulesi

salaa inhonsa, kätesi käy enää vain hitaasti kiinni: kuka sinä olet? mitä olet tehnyt? Lepää täällä vaivoistasi: tämä paikka on vieraanvarainen kaikille, — virkisty! Ja olitpa kuka tahansa: mitä sinä nyt mielit? Mikä sinua virkistää? Sano se vain: minä tarjoan sinulle kaiken, mitä minulla on! — »Virkistää? Virkistää? Oi sinä utelias, mitä nyt puhutkaan! Mutta anna minulle, ole hyvä — —» Mitä? Mitä? Sano! — »Uusi naamio! Toinen naamio!» —

279

Syvästi murheelliset ihmiset ilmiantavat itsensä ollessaan onnellisia: he käyvät käsiksi onneen ikäänkuin tahtoisivat sen rusentaa ja tukehduttaa, mustasukkaisuudesta, — niin, he tietävät liian hyvin, että se karkaa heiltä pois!

280

»Ikävä asia! Mitä? eikö hän — taannu?» — Epäilemättä! Mutta te ymmärrätte hänet huonosti, jos sitä valitatte. Hän astelee taaksepäin, niinkuin jokainen, joka tahtoo suorittaa suuren hypyn. — —

281

— »Uskotaanko, mitä sanon? mutta minä vaadin, että se uskotaan: minä olen aina ajatellut vain huonosti itseäni, itsestäni, vain aivan harvinaisissa tapauksissa, vain pakosta, aina ilman »asiallista» halua, valmiina harhautumaan pois »itsestäni», milloinkaan uskomatta tulokseen, koska suhtaudun itsetuntemuksen *mahdollisuuteen* auttamattoman epäluuloisesti, mikä on johtanut minut niin pitkälle, että myös »välittömän tiedon» käsite, jota teoreetikot rohkenevat käyttää, tuntuu minusta olevan contradictio in adjecto: — koko tämä tosiasia on melkein varminta, mitä itsestäni tiedän. Minussa on varmaan jonkinlaista vastahakoisuutta *uskomaan* mitään varmaa itsestäni. — Piileekö siinä ehkä arvoitus? Todennäköisesti; mutta onneksi ei sellainen, joka olisi tehty omien hampaideni purtavaksi. — Kenties

se ilmaisee lajin, johon kuulun? — Mutta ei minulle: niin minä kyllä haluankin olevan. —»

282

— Mutta mitä sinulle on sattunut?» — »En tiedä», sanoi hän epäröiden; »ehkä ovat harpyiat lentäneet pöytäni ylitse.» — Toisinaan käy niin, että leppoisa kohtuullinen pidättyväinen ihminen yhtäkkiä raivostuu, rikkoo lautaset, kaataa pöydän, huutaa, raivoaa, loukkaa kaikkia ihmisiä — ja viimein menee syrjään, häpeissään, raivoissaan itselleen, — minne? mitä varten? Nälkään nääntymäänkö syrjässä? Muistoonsa tukehtuakseensako? — Kun ihmisessä on korkean, valikoivan sielun pyyteet ja kun hän vain harvoin löytää pöytänsä katettuna, ruokansa valmiina, hän on kaikkina aikoina suuressa vaarassa: mutta nykyisin vaara on valtava. Viskattuna meluiseen ja alhaisomaiseen aikakauteen, jonka kanssa hän ei halua syödä samasta vadista, hän voi helposti nääntyä nälkään ja janoon tai, jos hän kuitenkin viimein »käy käsiksi» — äkilliseen inhoon. — Me kaikki olemme luultavasti jo istuneet pöytäseuroissa, joihin emme ole kuuluneet; ja juuri kaikkein henkisimmät meistä, ne, joiden ravitseminen on kaikkein vaikeinta, tuntevat tuon vaarallisen dyspepsian, joka johtuu siitä, että äkkiä oivallamme ravintomme ja pöytäkumppanimme sekä koemme pettymyksen, — *jälkiruoka-inhon.*

283

Jos yleensä tahtoo kiittää, osoittaa sekä hienoa että ylhäistä itsehillintää, kun kiittää aina vain siinä, missä *ei* ole samaa mieltä: — muutenhan ylistäisi itseänsä, mikä on ristiriidassa hyvän maun kanssa, — tosin itsehillintää, joka tarjoaa sopivan aiheen ja virikkeen siihen, että joutuu alinomaa *väärinymmärretyksi.* Jotta olisi lupa käyttää hyväkseen tätä maun ja moraliteetin todellista ylellisyyttä, ei saa elää hengen tomppelien joukossa, vaan sellaisten ihmisten keskuudessa, joita väärinymmärrykset ja erehdyksetkin huvittavat hienoudellaan, — muuten saa sen kalliisti maksaa! — »Hän kiittää minua: *siis* tunnustaa minun olevan oikeassa» — tämä aasimainen päättely tärvelee meiltä

erakoilta puolen elämää, sillä se tekee aaseista naapureitamme ja ystäviämme.

284

Tulee voida elää valtavan ja ylpeän levollisesti; aina tuolla puolen —. Vallita affektejaan, myötä- ja vastatuntojaan mielensä mukaan, alentua niihin, hetkittäin; nousta niiden selkään, niinkuin hevosten, monesti kuin aasien selkään: — täytyy näet osata käyttää hyödykseen niiden tyhmyyttä samoin kuin niiden tulisuuttakin. Säilyttää kolmesataa etualaansa; myös mustat silmälasinsa; on näet tapauksia, joissa kukaan ei saa katsoa silmiimme, vielä vähemmin »perusteisiimme». Ja valita seurakseen tuo vietikkamainen ja kuulas pahe, kohteliaisuus. Ja pysyä neljän hyveensä, rohkeuden, oivalluksen, myötätunnon, yksinäisyyden herrana. Sillä yksinäisyys on meillä hyve subliimina taipumuksena ja pyrkimyksenä puhtauteen, ominaisuutena, joka arvaa, että ihmisen ja ihmisen välisen kosketuksen — »seuraelämän» — täytyy välttämättä olla epäpuhdasta. Jokainen yhteisö tekee, jotenkin, jossakin, jolloinkin — »yhteiseksi», halvaksi.

285

Suurimmat tapahtumat ja ajatukset — mutta suurimmat ajatukset ovat suurimpia tapahtumia — käsitetään myöhimmin: sukupolvet, jotka ovat niiden aikalaisia, eivät koe sellaisia tapauksia *elämyksinään*, — heidän elämänsä soluu niiden ohitse. Siinä käy samoin kuin tähtien valtakunnassa. Etäisimpien tähtien valo saapuu myöhimmin ihmisten luo; ja ennenkuin se on saapunut, ihminen *ei tunnusta* siellä olevankaan tähtiä. »Kuinka monta vuosisataa tarvitsee henki tullakseen ymmärretyksi?» — tämä on myös mittakaava, siten luodaan myös arvojärjestys ja etiketti, jollainen tarvitaan: henkeä ja tähteä varten. —

286

»Tässä on näköala vapaa, henki ylentynyt.» — Mutta on aivan toisenlainenkin ihmislaji, joka myös on korkealla ja jonka näköala on samoin vapaa — mutta joka katsoo *alas*.

287

— Mikä on ylhäistä? Mitä merkitsee meille vielä nykyisin sana »ylhäinen»? Miten antaa itsensä ilmi, mistä tunnetaan ylhäinen ihminen tämän alkavan alhaisovallan raskaan pilvisen taivaan alla, joka tekee kaiken läpinäkymättömäksi ja lyijyiseksi? — Hänen todistuksenaan eivät ole teot, — teot ovat aina monitulkintaisia, aina selvittämättömiä —; eivät myöskään »teokset». Nykyisin löytää taiteilijain ja oppineiden keskuudesta riittävästi sellaisia, joiden teokset osoittavat, kuinka syvä ylhäisen himo heitä ajaa: mutta juuri tämä ylhäisen *tarve* on jotakin perin toisenlaista kuin itse ylhäisen sielun tarpeet, ja kerrassaan kaikista kaunopuheisin ja vaarallisin merkki siitä, että ne puuttuvat. Tässä eivät ratkaise, määrää arvojärjestystä teot, vaan *usko,* käyttääksemme vanhaa uskonnollista kaavaa uudessa ja syvemmässä merkityksessä: jokin perusvarmuus, joka ylhäisellä sielulla on itsestään, jokin, mitä ei voida etsiä, ei löytää, kenties ei myöskään kadottaa. — *Ylhäinen sielu kunnioittaa itseänsä.* —

288

On ihmisiä, jotka ovat välttämättömästi henkeviä, hyörikööt ja pyörikööt miten hyvänsä ja peittäkööt vain käsillään pettelIäitä silmiään (ikäänkuin käsi ei olisi kavaltaja! —): viimein tulee aina ilmi, että heillä on jotakin, mitä he salaavat, nimittäin henkeä. Eräs kaikkein hienoimmista keinoista pettää ainakin niin kauan kuin mahdollista ja tekeytyä onnistuneesti tyhmemmäksi kuin on — mikä on tavallisessa elämässä yhtä toivottava asia kuin sateenvarjo —, on nimeltään *innostus:* siihen luettuna, mitä siihen kuuluu, esimerkiksi hyve. Sillä, kuten sanoo Galiani, jonka täytyi se tietää —: vertu est enthousiasme.

289

Erakon kirjoituksista kuulee aina myös jotakin autiuden kaikua, jotakin yksinäisyyden hyminää ja arkaa ympärilleenkatselua; hänen väkevimmistä sanoistaan, hänen huudoistaankin kuuluu vielä laadultaan uusi ja vaarallinen vaitiolo, sanomatta

jättäminen. Joka on istunut vuodesta toiseen ja päivin ja öin yksin sielunsa kanssa tuttavallisessa kiistassa ja keskustelussa, joka on luolassaan — se voi olla labyrintti, mutta myös kultakaivos — muuttunut luolakarhuksi tai aarteenkaivajaksi tai aarteenvartijaksi ja lohikäärmeeksi: sen käsitteisiinkin tulee lopulta omalaatuinen hämy-väri, sekä syvyyden että mätänemisen hajua, jotakin vaiteliasta ja vastahakoista, mikä huokuu kylmästi jokaista ohikulkevaa vastaan. Erakko ei usko, että filosofi on milloinkaan — edellyttäen, että filosofi on aina ollut ensin erakko — tuonut ilmi varsinaisia ja viimeisiä mielipiteitään kirjoissa: eikö kirjoja kirjoiteta juuri sen salaamiseksi, mitä salataan itseensä? — epäileepä hän vielä sitäkin, *voiko* filosofilla ylimalkaan olla »viimeisiä ja varsinaisia» mielipiteitä, eikö hänessä ole, täydy olla jokaisen luolan takana vielä syvempi luola — avarampi vieraampi rikkaampi maailma pinnan yläpuolella, pohjattomuus kaiken pohjan, kaiken »perustelun» alla. Filosofia on aina etuala-filosofiaa — tämä on erakon arvostelma: »on jotakin mielivaltaista siinä, että hän on pysähtynyt *tähän*, katsonut taakseen, ympärilleen, ettei hän ole *tässä* enää kaivanut syvemmälle, vaan on laskenut lapion kädestään, — siinä on myös jotakin epäluuloista». Jokainen filosofia myös *salaa* filosofian; jokainen mielipide on myös lymypaikka, jokainen sana myös naamio.

290

Jokainen syvä ajattelija pelkää enemmän sitä, että hänet ymmärretään kuin että hänet ymmärretään väärin. Viimeksimainitusta kärsii ehkä hänen turhamaisuutensa; ensinmainitusta taas hänen sydämensä, myötätuntonsa, joka puhuu aina: »oi, miksi *tekin* tahdotte kärsiä samoin kuin minä?»

291

Ihminen, monenkertainen, valheellinen, teennäinen ja läpinäkymätön eläin, toisia eläimiä kauhistuttava vähemmän voimallaan kuin oveluudellaan ja älykkyydellään, on keksinyt hyvän omantunnon nauttiakseen sieluansa kerran *yksinkertai-*

sena; ja koko moraali on uskalias pitkä väärennys, jonka avulla nautinto sielun kasvojen edessä yleensä käy mahdolliseksi. Tältä näkökannalta ehkä kuuluu »taiteen» käsitteeseen paljon enemmän kuin tavallisesti luullaan.

292

Filosofi: hän on ihminen, joka lakkaamatta kokee, näkee, kuulee, aavistelee, toivoo, uneksuu erinomaisia asioita; jota hänen omat ajatuksensa satuttavat kuin ulkoapäin, kuin ylhäältä ja alhaalta, *hänen* laatuisinaan tapahtumina ja salamaniskuina; joka kenties on itse ukkossää, liikkuu uusista salamoista raskaana; kohtalokas ihminen, jonka ympärillä aina meuruaa ja jymisee ja rakoilee ja on kauhea meno. Filosofi: oi, olento, joka usein pakenee itseään, usein pelkää itseänsä, — mutta on niin utelias, että hän palaa yhä uudestaan »itseensä». —

293

Mies, joka sanoo: »tämä miellyttää minua, tämän minä otan omakseni ja tahdon sitä suojella ja puolustaa kaikkia vastaan»; mies, joka kykenee ajamaan asiaa, toteuttamaan päätöksen, pysymään uskollisena ajatukselle, pitämään omanaan naisen, rankaisemaan uskalikkoa ja kukistamaan hänet; mies, jolla on vihansa ja miekkansa ja johon heikot, kärsivät, ahdistuksenalaiset, myös eläimet, mielellään suopuvat ja luonnostaan liittyvät, sanalla sanoen mies, joka on luonnostaan *herra,* — kun sellainen mies kärsii toisten myötä, niin *tällä* myötäkärsimisellä on arvoa! Mutta mitä merkitseekään kärsivien myötäkärsimys! Tai niiden, jotka kerrassaan *saarnaavat* myötäkärsimystä! Euroopassa on nykyisin melkein kaikkialla sairaalloista arkuutta ja herkkyyttä tuskalle, samaten inhottavaa pidättymättömyyttä valituksessa, veltostumista, joka mielisi koristautua uskonnon ja filosofisten hepeneiden avulla joksikin korkeammaksi, — on suoranaista kärsimyksen palvontaa. Minun nähdäkseni pistää aina ensiksi silmään, kuinka *epämiehekästä* on se, mitä sellaisissa hurmahenkipiireissä sanotaan »myötäkärsimiseksi». — Tämä huonon maun uusin laji on julistettava voimallisesti ja perusteel-

lisesti pannaan; ja minä toivon vielä, että ihmiset panisivat sydämelleen ja kaulalleen sitä torjumaan »gai saber'in» hyvän amuletin, — »iloisen tieteen» tulkitaksemme asian omille maanmiehillemme.

294

Olympinen pahe. — Sen filosofin uhalla, joka aito englantilaisena yritti saattaa naurun huonoon huutoon kaikkien ajattelevien ihmisten keskuudessa — »nauru on paha inhimillisen luonnon puutos, jota jokainen ajatteleva ihminen varmaan pyrkii voittamaan» (Hobbes) —, minä puolestani rohkenisin asettaa filosofit arvojärjestykseen heidän naurunsa arvosijan mukaan — ylöspäin niihin saakka, jotka kykenevät nauramaan *kultaista* naurua. Ja jos otaksumme, että jumalatkin filosofoivat, kuten moni päätelmä on jo pakottanut minua ajattelemaan —, uskon varmasti, että he sen ohessa osaavat nauraa yli-inhimillisellä ja uudella tavalla — ja kaikkien vakavien asioiden kustannuksella! Jumalat ovat halukkaita pilantekoon: näyttää siltä, etteivät he voi olla nauramatta edes pyhien toimitusten aikana.

295

Sydämen nerous, joka on ominainen tuolle suurelle piilevälle, kiusaaja-jumalalle ja omientuntojen synnynnäiselle rotanpyydystäjälle, jonka ääni osaa kaikua alas jokaisen sielun aliseen maailmaan, joka ei lausu ainoatakaan sanaa, ei luo ainoatakaan silmäystä, missä ei ole houkutuksen tarkoitusta ja poimua, jonka mestaruuteen kuuluu, että hän osaa näyttää joltakin — eikä siltä, mikä hän on, vaan siltä, mikä on hänen seuraajilleen *lisä*pakotteena pyrkimään yhä lähemmäksi häntä, seuraamaan häntä yhä hartaammin ja perusteellisemmin: — sydämen nerous, joka saa kaiken äänekkään ja omahyväisen mykistymään ja opettaa sen kuuntelemaan, joka siloittaa karheat sielut ja antaa niiden maistaa uutta kaipausta, — saada levätä hiljaa kuin kuvastin, jotta syvä taivas heissä itsessään kuvastelisi —; sydämen nerous, joka opettaa kömpelön ja liian kärkkään käden empimään ja tarttumaan kiinni sirommin, joka arvaa salatun

ja unohtuneen aarteen, hyvyyden ja makean henkisyyden pisaran himmeän valtvan jään alta ja on taikavirpi jokaista kultajyvää varten, joka on kerran maannut syvällä liejun ja hiekan vankilassa; sydämen nerous, jonka kosketuksesta jokainen poistuu rikkaampana, ei armoitettuna ja yllätettynä, ei kuin vieraan hyvyyden onnellistamana ja painostamana, vaan rikkaampana itsestään, itselleen uudempana kuin ennen, kukkaan puhjenneena, suojatuulen tuutimana ja urkkimana, kenties epävarmempana, hellempänä, särkyvämpänä, särkyneempänä, mutta täynnä toivoja, joilla ei vielä ole mitään nimeä, täynnä uutta tyytymättömyyttä ja takaisinvirtaamista — — mutta mitä minä teenkään, ystäväni? Kenestä teille puhun? Unohdinko itseni niin, etten maininnut teille edes hänen nimeänsä? Ellette ehkä ole jo itsestänne arvanneet, kuka on se epäilyttävä henki ja jumala, joka tahtoo tulla *ylistetyksi* tällä muotoa. Niinkuin näet käy jokaisen, joka on lapsuudesta asti ollut aina matkalla ja vierailla mailla, niin on minunkin tieni poikki juossut monia merkillisiä eikä vaarattomia henkiä, mutta ennen muita hän, josta äsken puhuin, ja hän yhä uudestaan, nimittäin ei kukaan vähempi kuin *Dionysos* jumala, tuo suuri epäilyttävä ja kiusaaja-jumala, jolle minä kerran, kuten tiedätte, aivan salaisesti ja kunnioittavasti uhrasin esikoiseni — (kuten minusta näyttää, viimeisenä, joka on tuonut hänelle *uhrin:* en näet ole löytänyt ketään, joka olisi ymmärtänyt, mitä silloin tein). Sittemmin minä olen oppinut paljon, liian paljon lisää tämän jumalan filosofiasta ja, kuten sanottu, suusta suuhun, — minä, Dionysos jumalan viimeinen opetuslapsi ja hänen salaisuuksiensa tuntija: ja minulla lienee viimein lupa alkaa antaa teidän, ystävieni, hiukan maistaa tätä filosofiaa, niin paljon kuin minun on sallittu? Puoliääneen, kuten kohtuullista: sillä kysymyksessä on paljon salaista, uutta, outoa, ihmeellistä, peljättävää. Jo se, että Dionysos on filosofi ja että siis myös jumalat filosofoivat, näyttää minusta uutuudelta, joka ei ole pulmaton ja joka kenties saattaa virittää epäluuloa juuri filosofien keskuuteen, — teidän keskuudessanne, ystäväni, se jo kohtaa vähemmän karsautta, ellei se satu tulemaan liian myöhään ja väärällä hetkellä: te näet olette nykyisin, kuten minulle on salaa ilmoitettu, vastahakoisia uskomaan Jumalaan ja jumaliin. Mahdollista myös, että minun täytyy mennä kertomukseni ujostelemattomuudessa pitemmälle

kuin korvienne ankaroille tottumuksille on aina mieluisaa? Mainittu jumala tosin meni sellaisissa keskusteluissa paljon, paljon pitemmälle ja oli aina monen askelen päässä minun edelläni... Niin, jos olisi lupa ihmisten tapaa noudattaen antaa hänelle kauniita juhlallisia loisto- ja hyvenimiä, minun olisi kovin ylistettävä hänen tutkijan- ja löytäjän-rohkeuttaan, hänen uskaliasta rehtiyttään, totuudellisuuttaan ja viisaudenrakkauttaan. Mutta sellainen jumala ei osaa tehdä mitään kaikella tällä kunnianarvoisalla romulla ja prameudella. »Säilytä se», sanoisi hän, »itseäsi ja kaltaisiasi varten ja kaikkia niitä varten, jotka sitä vielä tarvitsevat! Minulla — ei ole mitään syytä verhota alastomuuttani!» — Arvataan: tällaisesta jumalasta ja filosofista ehkä puuttuu häveliäisyys? — Niinpä hän sanoi kerran: »tietyissä tapauksissa minä rakastan ihmistä» — tässä hän vihjasi Ariadneen, joka oli läsnä —: »ihminen on minusta miellyttävä urhoollinen kekseliäs eläin, jolla ei ole vertaistaan maan päällä, se selviytyy kaikista labyrinteistäkin. Minä pidän hänestä: mietin usein, miten saan hänet vielä edistymään ja teen hänet väkevämmäksi, pahemmaksi ja syvemmäksi kuin hän on». — »Väkevämmäksi, pahemmaksi ja syvemmäksikö?» kysyin minä säikähtyneenä. »Niin», sanoi hän vielä kerran, »väkevämmäksi, pahemmaksi ja syvemmäksi; myös kauniimmaksi» — ja samalla kiusaaja-jumala hymyili halkyonista hymyänsä, aivan kuin hän olisi vastikään lausunut jonkin hurmaavan kohteliaisuuden. Tästä näkyy samalla: jumalaltamme ei puutu yksin häveliäisyyttä —; ja on yleensä hyviä syitä olettaa, että kaikki jumalat voisivat eräissä suhteissa käydä meidän ihmisten koulua. Me ihmiset olemme — ihmisempiä. —

296

Oi, mitä te olettekaan, te minun kirjoitetut ja maalatut ajatukseni! Vain vähän aikaa sitten te olitte vielä niin kirjavia, nuoria ja häijyjä, täynnä okaita ja salaisia mausteita, että saitte minut aivastamaan ja nauramaan — ja nyt? Olette jo riisuneet yltänne uutuutenne, ja muutamat teistä ovat, niin minä pelkään, valmiita muuttumaan totuuksiksi: niin kuolemattomilta ne jo näyttävät, niin sydäntäsärkevän kunnollisilta, niin ikävystyttäviltä! Ja oliko milloinkaan toisin? Mitä asioita me kirjoi-

tammekaan ja maalaammekaan, me kiinalaista sivellintä käyttävät mandariinit, me sellaisten seikkojen ikuistajat, joita *voidaan* kirjoittaa, mitä me kykenemmekään yksin maalaamaan? Valitettavasti aina vain sitä, mikä juuri tahtoo lakastua ja alkaa menettää tuoksuansa! Aina vain väistyviä ja lauhtuvia ukkossäitä ja keltaisia myöhäisiä tunteita! Aina vain lintuja, jotka ovat lentäneet itsensä väsyksiin, lentäneet harhaan ja jotka voi nyt siepata kiinni kädellä, — *meidän* kädellämme! Me ikuistamme sellaista, mikä ei kykene enää kauan elämään ja lentämään, vain kaikenlaista väsynyttä ja haurasta! Ja vain teidän *iltapäiväänne* varten, te minun kirjoitetut ja maalatut ajatukseni, vain sitä varten minulla on värejä, kenties paljon värejä, paljon kirjavia hellyyksiä ja viisikymmentä keltaisen ja ruskean ja vihreän ja punaisen vivahdusta: — mutta kukaan ei arvaa siitä, minkänäköisiä te olitte aamussanne, te yksinäisyyteni äkilliset kipinät ja ihmeet, te vanhat rakkaat — — *pahat* ajatukseni!

KORKEILTA VUORILTA

Päättäjäislaulu

Oi elon keskipäivä! Aika juhlainen!
Oi suven suloisuutta!
Levoton onni tähytä, täys odotuksen ihanuutta:
odotan ystäviä yöt ja päivät valvoen,
oi missä viivytte? On aika tulla, tulla jokaisen!

Nyt eikö juuri teitä varten ruusuihin
jäähuiput harmaat peity?
Vain teitä eikö etsi puro, eikö pilvi heity
sinessä ylemmäs ja niin myös tuulikin
vain teitä etsimään kuin kotka katsein kauas kantavin?

Katettu korkeuksiin nyt juhlapöytä on:
ken asuu tähtivyötä
näin lähellä muu, ken näin liki kaikkeuskuilun yötä?
Kenellä valtamaa on yhtä ylhänrajaton?
Ken maistanut on hunajaani — kokenut sen nautinnon?

Tulitte, veikot! — Voi, mut enkö lienekään
mies, jota tavoititte?
Te kummailette empien — ah, ennemmin jos vihaisitte!
Minua eikö enää ole? Vaiko vaihdoin hahmon, pään?
Ja sinä *mikä* olen — olemattomaks siis teille jään?

Vai muutuin? Toiseks itsestäni vieraannuin?
Sen uuden synnytinkö?
Ja painijana liian usein itselleni hävisinkö?
Ja liian usein omaa voimaa vastaan riivauduin?
Omista voitoistani voivuinko ja haavoituin?

Vaelsin, etsin tienoot tuulen tuimimman,
talottomilla teillä
majailin hyisillä jääkarhuvyöhykkeillä,
unohdin rukoukset, kirot, ihmiset ja Jumalan
ja kummituksena jääharjanteilla laahustan.

— Te vanhat veikot! Sydämessä rakkaus, ystävyys
nyt kauhuin kalpenette!
Pois täältä, pois! Te ette täällä asua voi, ette:
jokaisen, jota saartaa vuorten jäisin ylhäisyys,
on omattava erämiehen, gemssin ketteryys!

Mitätön erämieheks olen! — Jäykän sain,
kas, jousen tänne mukaan.
Vain *vahvin* jännittää sen täysin, muu ei kukaan...
Mut — oi! — on vaaralliset kärjet vasamain
myös minulla — siis varokaa! Pois nopsaan näiltä main!

Pois käännytte? — Oi sydän, kyllin kestänyt,
jää kyllin toivottavaa:
vain ystäville *uusille* siis ovesi nyt avaa!
Unohda vanhat! Muistot hylkää ennen eletyt!
Liet nuori ollut kerran — nuoremmaksi elvy nyt!

Se mikä liitti meitä, toivo *yhteinen* —
ken lukee merkit armaat
ne, jotka rakkaus piirsi, haaltuvan nyt harmaat?
Se on kuin pergamentti, johon tarttuu *kammoten*
ja joka pergamentin lailla mustuu murtuen.

Ei ystäviä enää, vaan vain — sanoisin:
kuin kummitusten klaani!
Se koputtaa öin sydämeeni sekä ikkunaani
ja katsoo, kuiskaa: »ystäviä oltiin kuitenkin!»
— Niin kuihtuu sana, joka ennen oli ruusu tuoksuvin.

Oi nuoruuskaipuu, erehtynyt itsestään!
Sen, minkä haaveineni
oletin muuntuneen jo sukulaisekseni
ja *vanhaks* säilyvän, sen pakenevan nään:
vain sille, joka muuntuu minuks, sukulaiseks jään.

Oi elon keskipäivä! Toisto nuoruuden!
Oi suven suloisuutta!
Levoton onni tähytä, täys odotuksen ihanuutta!
Odotan ystäviä yöt ja päivät valvoen,
oi *uudet* ystävät! On aika tulla, tulla jokaisen!

Nyt päättyy *tämä* laulu — enää kaipuutaan
ei suuni huuda julki:
sen suuri taikuri ja ystäväni sulki,
ken, älkää kyselkö! Nyt kestivieraan saan
ja kahdeks yksi muuttui aikaan oikeaan.

Nyt käymme juhlaan voiton — varman, yhteisen:
sen viettoon avosylin:
on tullut *Zarathustra*, ystävistä ylin!
Nyt nauraa Maa, nyt halkes esirippu hirmuinen,
nyt alkavat häät pitkät Valon ja Pimeyden...

SUOMENTAJAN SELITYKSIÄ

Numero selityksen edessä viittaa vastaavaan tekstin kappaleeseen, ei kirjan sivulle.

2 *de omnibus dubitandum:* on epäiltävä kaikkea
3 *niaiserie* (ransk.): typeryys
8 *adventavit* jne: astui aasikin jo luo, kaunis väkivahva tuo
9 *causa prima:* ensimmäinen syy
10 *niaiserie allemande:* saksalainen typeryys
11 *quia est in eo* jne: koska siihen sisältyy unettava kyky, joka luonnostaan uinuttaa aistit
15 *reductio ad absurdum:* järjettömäksi (t. mahdottomaksi) osoittaminen. — *causa sui:* oman itsensä syy
19 *L'effet c'est moi:* vaikutus (t. seuraus) olen minä
21 *la religion de la souffrance humaine:* inhimillisen kärsimyksen uskonto
22 *Ni dieu, ni maître:* ei Jumalaa eikä herraa
23 *sacrifizio dell'intelletto:* älyn uhraaminen
28 *in moribus et artibus:* tavoissa ja taiteissa. — *petit fait:* pikkuseikka
34 *advocatus dei:* jumalan asianajaja
35 *il ne cherche le vrai* jne: hän etsii totuutta vain tehdäkseen hyvää
39 *Pour être un bon philosophe* jne: ollakseen hyvä filosofi on oltava kuiva, selvä, vailla harhakuvitelmia. Pankkiirissa, joka hankkii itselleen omaisuuden, on osa luonnetta, joka ihmisellä täytyy olla, jotta hän löytäisi jotain filosofiasta, toisin sanoen näkisi selvästi siinä, mikä on.
45 *homines religiosi:* uskonnolliset ihmiset (t. uskovaiset)
47 *type vécu:* eletty tyyppi
48 *disons donc hardiment* jne: sanokaamme siis rohkeasti että uskonto on normaali-ihmisen tuote, että ihminen on sitä todempi, mitä uskonnollisempi ja vakuuttuneempi ikuisesta tarkoitusperästään ... Ollessaan hyvä hän tahtoo että hyveen tulee vastata ikuista järjestystä, katsellessaan asioita pyyteettömästi hän havaitsee kuoleman inhottavaksi ja järjettömäksi. Kuinka emme otaksuisi että ihminen näkee selvimmin juuri

niinä hetkinä? — *la niaiserie religieuse par excellence:* uskonnollinen typeryys ylimmillään

50 *delicatezza:* hienovaistoisuus. — *Unio mystica et physica:* mystinen ja ruumiillinen yhteys

56 *circulus vitiosus deus:* Jumala virhepäätelmänä

105 *pia fraus:* hurskas petos

142 *Dans le véritable amour* jne: aito rakkaudessa peittää sielu ruumiin

186 *neminem laede* jne: älä loukkaa ketään, auta siis kaikkia niin paljon kuin voit

190 kreikankielinen lause on Ilias-runoelman säkeen (VI, 181) muunnelma: edestä Platon, takaa Platon, keskeltä Khimaira. — Homeros ei voikaan puhua mitään Platonista; hän puhuu vain tuosta taruhirviöstä Khimairasta (vrt. esim. ransk. Chimère).

198 *licentia morum:* tapojen (t. käyttäytymisen) kurittomuus

204 *montrer ses plaies:* haavojensa näyttäminen

207 *caput mortuum:* »kuollut pää». — *Je ne méprise presque rien:* halveksin tuskin mitään

218 *bêtise bourgeoise:* porvarillinen tuhmuus. — *homo bonae voluntatis:* hyvän tahdon ihminen

224 *esprit vaste:* avara henki

227 *nitimur in vetitum:* tavoittelemme kiellettyä

232 *mulier taceat in politicis:* nainen älköön puhuko politiikasta. — *mulier taceat de muliere:* nainen älköön puhuko naisesta

235 *mon ami* jne: ystäväni, älä suostu koskaan muunlaisiin hullutuksiin kuin niihin, joista sinulla on suurta iloa

244 *ad oculos:* silmin nähtäväksi

251 *res facta — res nata:* teennäinen — luonnollinen. — *aere perennius:* vaskea kestävämpi

252 *je méprise* jne: minä halveksin Lockea

260 *gai saber:* iloinen tieto t. tiede

263 *différence engendre* jne: erilaisuus synnyttää vihaa

288 *la vertu est enthousiasme:* hyve on intomieltä

DELFIINIKIRJOJA

Aisopoksen tarinoita
Anhava, *Kuuntelen, vieras*
Anhava, *Oikukas tuuli*
Anhava, *Täällä kaukana*
Aristoteles, *Runousoppi*
Artaud, *Kohti kriittistä teatteria*
Baranskaja, *Viikko kuin viikko*
Baudelaire, *Välähdyksiä/Alaston sydämeni*
Brecht, *Galilein elämä*
Brecht, *Setšuanin hyvä ihminen*
Böll, *Biljardia puoli kymmeneltä*
Böll, *Katharina Blumin menetetty maine*
Böll, *Tohtori Murken kootut tauot*
Camus, *Putoaminen*
Carpelan, *Myöhäiset äänet*
Conrad, *Pimeyden sydän*
Ehrenburg, *Tšehovia lukiessa*
Ekelöf, *Epätasaiset runot*
Feuerbach, *Uskonnon olemuksesta*
García Lorca, *Andalusian lauluja*
García Lorca, *Doña Rosita ja muita näytelmiä*
Goethe, *Faust 1–2*
Goethe, *Runoja*
Gogol, *Pietarilaisnovelleja*
Grass, *Kissa ja hiiri*
Haanpää, *Isännät ja isäntien varjot*
Haanpää, *Noitaympyrä*
Haanpää, *Vääpeli Sadon tapaus*
Herrigel, *Zen ja jousella ampumisen taito*
Hrabal, *Tanssitunteja aikuisille ja edistyneille*
Hyry, *Isä ja poika*
Hyry, *Novellit*
Inoue, *Erään väärentäjän elämä*
Maria Jotunin aforismit
Jotuni, *Arkielämää*
Jotuni, *Novelleja*
Juhász, *Kukkiva maailmanpuu*
Jylhä, *Kiirastuli*
Järnefelt, *Maa kuuluu kaikille*

Kaatra, *Alhaisolauluja*
Kafka, *Kirjeitä Milenalle*
Kafka, *Linna*
Kafka, *Novelleja*
Kallas, *Sudenmorsian*
Kaplinski, *Olemisen avara hiljaisuus*
Kianto, *Punainen viiva*
Kianto, *Ryysyrannan Jooseppi*
Kilpi, *Pitäjän pienempiä*
Kunnas, *Nietzsche – Zarathustran varjo*
Lahtela, *Vihaa nyt – rakasta myöhemmin*
Laine, *Valitut runot*
Laitinen, *Aino Kallaksen maailmaa*
Lassila, *Tulitikkuja lainaamassa*
Lehtonen, *Hyvästijättö Lintukodolle*
Lehtonen, *Putkinotko*
Lehtonen, *Rakastunut rampa*
Leino, *Helkavirsiä*
Leino, *Hymyilevä Apollo*
Mannerkorpi, *Jälkikuva*
Mannerkorpi, *Runot 1945–1954*
Alex Matson, *Muistiinpanoja*
Melleri (toim.), *70-luvun nuori runo*
Meri, *Aleksis Stenvallin elämä*
Meri, *Everstin autonkuljettaja*
Meri, *Manillaköysi*
Meri, *Vuoden 1918 tapahtumat*
Mikkola, *Venäläiset naiset*
Musset, *Yöt ja muita runoja*
Nietzsche, *Hyvän ja pahan tuolla puolen*
Nietzsche, *Näin puhui Zarathustra*
Novalis, *Fragmentteja*
Nummi, *Maisema ja muuta proosaa*
Otčenášek, *Romeo, Julia ja pimeys*
Paasilinna, *Kadonnut armeija*
Pakkala, *Lapsia/Pikku ihmisiä*
Paronen, *Huone puutalossa*
Paronen, *Kuolismaantie*
Paronen, *Lallinkorven leipä*
Paronen, *Maailma on sana*
Paronen, *Tämä on huone 8*
Perinteisen runon kauneimmat I

Proust, *Kadonnutta aikaa etsimässä*
Pyhä kilpikonna laahaa häntäänsä
Rasa, *Laulu ennen muuttomatkaa*
Rintala, *Jumala on kauneus*
Runeberg, *Vänrikki Stoolin tarinat*
Saikaku, *Päässälaskua*
Salama, *Juhannustanssit*
Salama, *Tienviitta ja muita novelleja*
Sapfo, *Iltatähti, häälaulu*
Sartre, *Mitä kirjallisuus on?*
Sillanpää, *Hiltu ja Ragnar*
Sillanpää, *Hurskas kurjuus*
Sillanpää, *Ihmiset suviyössä*
Sillanpää, *Piika ja muita kertomuksia*
Strindberg, *Mestari Olavi*
Suomalaisia novelleja I–II, toim. Hannu Mäkelä
Suosalmi, *Hyvin toimeentulevat ihmiset*
Suttner, *Aseet pois!*
Södergran, *Tulevaisuuden varjo*
Tacitus, *Germaania*
Turgenev, *Kuningas Lear arolla*
Tuuri, *Asiantuntija*
Uuden runon kauneimmat I–II
Vaeltajan kertomukset
Vammelvuo, *Valitut runot*
Vartio, *Runot ja proosarunot*
Vartio, *Se on sitten kevät*
Weil, *Painovoima ja armo*
Weiss, *Jean Paul Marat'n vaino ja murha*
Villon, *Testamentti*
Erholm – Åberg, *Viestinnän virtauksia*
Olaus Magnus Gothus, *Pohjoisten kansojen historia*
Romaani ja tulkinta, toim. Mirjam Polkunen